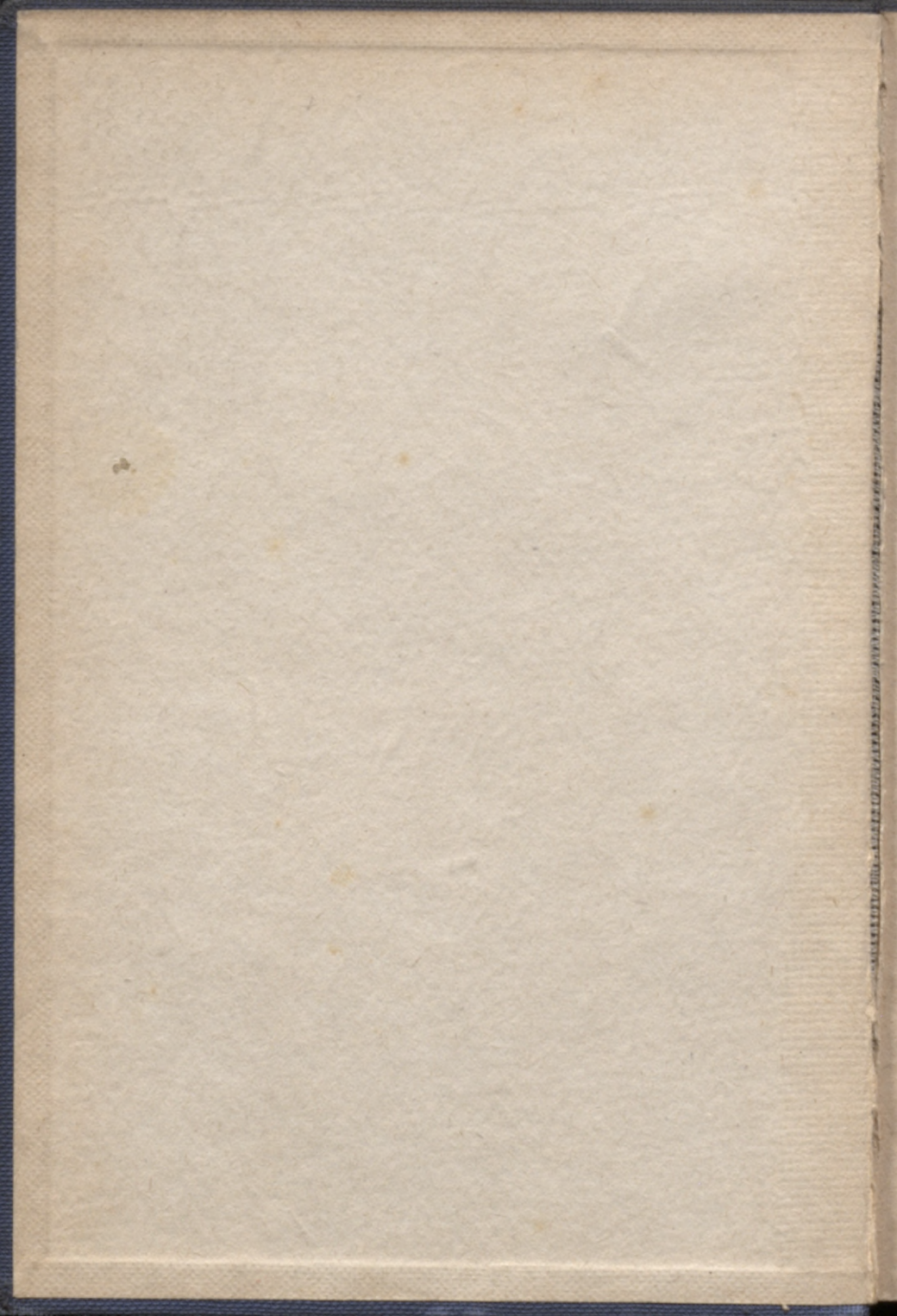
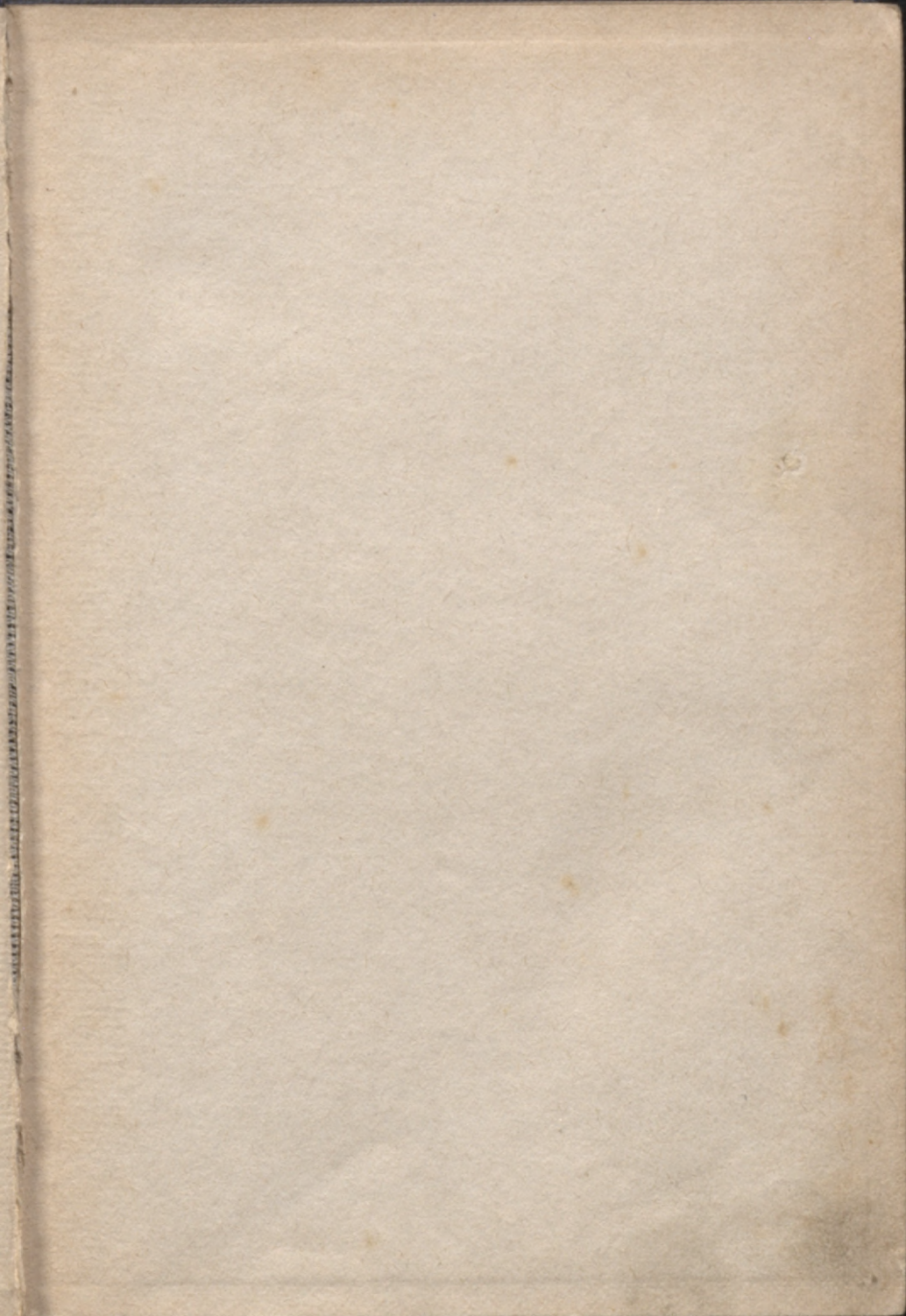

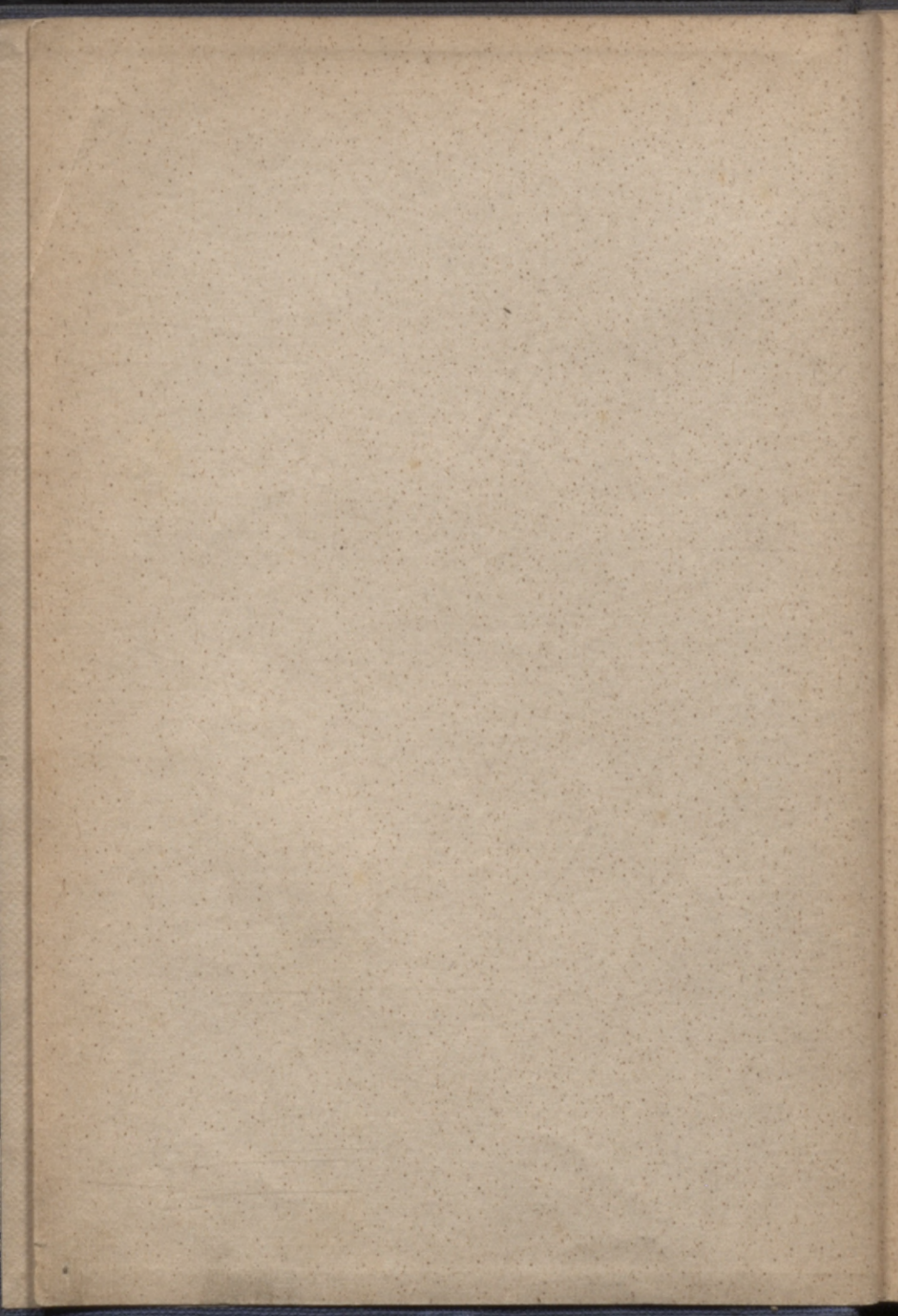
90-3
L 415

JĀNIS LAPINŠ

SAPNĪ UN ĪSTENĪBA

90-3

L 415

2

L
10pe

JĀNIS LAPINŠ

SAPŅI UN ĪSTENĪBA

CEĻĀ UZ LATVIJAS VALSTI

Savam vis. ieqgad-gotkam draugam
prof. Arvedam Svāhem
laipnīgas līves atmiņai
1938. autors

RĪGĀ, 1938.

VALTERA UN RAPAS AKC. SAB. APGĀDS

~~SJ 46542 k~~

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~20-12-087~~

0306118272

Armijas spiestuve
Rīgā, Muižas ielā Nr. 1.

Lielais sapņojums.

Mūsu dzimtenes zilajos kalnos vij sev ligzdas sapņu putni. Vakarū blāzmā tie izpleš un vēdina spārnus, un norietošās saules zeltā viņu acis mirdz kā divas ugunis. Smagiem soļiem, nesdamas zemes pikas, te staigā zemnieku kājas, bet jaunatnei sirds tiecas prom no ikdienības, prom no zemes smaguma un miglām. Tur ir mūsu zemā būda ar mūsu šūpuli, tur mīta mūsu māte, lielā sapņotāja, ar mūžam raudošām acīm. Bet arī ap viņas galvu, to svētīdami, ir lidojuši sapņu putni un cēlušies augstāk un augstāk kalnu mežos vīt sevīm ligzdas.

Simtus gadus pār šo zemi ir staigājis kaŗš, bads un mēris un daudzreiz iznīcinājis vai visu tautu. Bet, mežu ielenkts, ik gadus kalnā ir gulējis gans, bezbēdīgi kājas slaistīdams. Tas sapņojis, ka pārspēj visus velnus un iegūst pus karaļa valsts. Latviešu zemes lielā Majestāte latviešu tauta ikkatrā cilvēkā, ikkatrā gana zēnā cauri bezgalīgiem laikiem glabāja savus vislielākos dārgumus — dokumentus, kas pierāda mūsu augsto izcelšanos un tiesību uz troni, viņa glabāja neapzinīgus sapņus tikt par savas zemes valdnieci. Kad pusdienas svelmē gans gulēja kalnu norā, ezera dziļumos zvanīja nogrimušās pils tornī un rāva zēnu augšā no miega. Ik zēna dvēselē latviešu zemes Majestāte bija noslēpusi vārdus, kas uzcelš augšā pili uz mirdzošu dzīvi. Bet gāja gadu simteņi, un lielajam pasaules Meistaram viņa tautu lugās nevajadzēja mūs.

Tūkstošgadu piedzīvojumi, lieli dārgumi krājās tautas dvēselē, bet ārēji viņai bija mūka mētēlis. Tā staigāja pat nesot nicinājumu, kā indīgs rāpulis nes šķidrumu. Kā dziļā sasūpējušā pagrabā, latvieti audzināja nenovīdību, savējo nicināšanu, bet līdz ar viņu auga liels naids pret tautas pretiniekiem, auga sērs un uguns.

Un tomēr, tomēr nācījas dārgumi bija slēpti dvēseles pilskalnā. Auga liela dvēsele, kas neatrada pasaulē tel-

pas, un pret pasauli aiztaisīja acis un nogrima sevī. Te radās sapņotāja dvēsele, sapņu ģeniālitate, ko grūti aptvert ar praktisku prātu. Lai saprastu mūsu rases dvēseli, vajag gaišredzīgu acu, kas saredz lielu ūdeņu dziļumus. Lai mūs saprastu, vajag ticīga gara, kas tic ne tikai reālajam, bet arī sapņiem, kas paceļ spārnos visu tautu, vajag ticēt sirdij, dvēseles noslēptām burvībām. Gadu simteņus valdīja pār mūsu tautu it kā tāpēc, ka viņai nav gara, bet strādīga, izdarīga miesa, viņu pārvaldīja kā nedomājošus ļaudis, kas paši nevar lemt par sevi. Bet lepno salonu lutekļiem nebija gaišredzības, tie neredzēja, ka latviešu dvēseles pilskalnā dus sapņu ģeniālitate, kas kādreiz raus augšā visu tautu uz lieliem darbiem. Apdāvināto latviešu tautu valdīja tie, kas mūsu zemē maz radījuši garīgu vērtību. Augstāko kultūrālo vērtību vārdā rīkojās stipri negarīgi ļaudis, kas milēja medības, zirgus, dzīres un sievietes. Šie zemes kungi nepamanīja, ka zem pelēkā mēteļa tautas gars dzirkstīja. Kā uguns vēmēja kalns šad tad šī sājū dvēsele meta ārā ugunis, un zeme drebēja no iekšējā satricinājuma.

Pirmais mācītais latvietis ir redzējis kalnu sapņus — ģeniālu viziju — mirdzošu savas tautas nākotni, un viņš nevarēja dzīvot miera dzīvi. Un kad nabadzīgi latviešu tēvi garās rindās ved uz augstākām skolām savus zēnus, viņi ved turp — sapņotājus. Nabadzīgas tautas pazemīgs mācītājs Juris Neikens nekaunās par sevi teikdams: «Redz, še nāk tas sapņotājs!». Tālos bezcerības gados no sava gara augstuma Neikens ir redzējis nākamos laikus, un savai tautai saka: «Gaidi, cieties zemā kārtā, gan vēl citi laiki nāks! Dažs, ko tagad peļ un vārta, godībā tad spīdēt sāks.» Viņš redz to mūsu zemes pastara dienu, ko garā saskatīja arī Rainis, un ir dziļi pārliecināts, ka bailēs un kaunā stāvēs drošais un lepnaiss vajātājs. Tie ir tautas mācītāja sapņi!

Dzejnieks un ģeniālais sapņotājs Auseklis nokāpj pat miroņu valstī pētīt tautas pagātņi un vērot nākošo laiku izredzes. Viņš vēsta, ka ceļas augšā gaismas pils un zilā gaisā plīvināsies sarkanbalti karogi. Pumpurs redz Imantu dzīvu esam un snaužam, un tic, ka Zilā kalna tauta reiz

ķersies pie ieročiem un augšā celsies apburtā patstāvība. Dedzīgais tautas vadonis Kronvalds ir bijis līdz ar viņiem.

Vai Latvijas kalnos ar sapņu pilnām acīm nav sēdējis Rainis un nav ticējis, ka nāks tautas brīvības laiki, un savai tautai viņš saka: «Ko tu guli, mosties, mosties, manu jaunu dienu zeme!» Kārļa Skalbes varoņi nokāpj pašā ellē, droši sit ar dūri uz galda un prasa Latvijas daļu un tiesu. Tur nāk vēl un vēl gara sapņotāju rinda. Tie ir bijušie ganu zēni, kas redzējuši kalnu sapņus...

Kad puse latviešu tautas, zaudējusi savu dzimteni, Valmierā bēgļu vakaros pasaules karā agronomis Kārlis Ulmanis visus apstāro ar ticību Latvijas nākotnes mirdzumam. Vai tā nav gaišredzība?

Vai Ed. Virza nav garā redzējis, ka nāks latviešu Kunga valdīta latviska Latvija?

Vasaras tveicē, kad aplust visa dzīvā radība, dzimtenes kalnos pamostas sapņu putni un raugās bezgalīgās tālēs. Te ir mūsu bērnība, te mūsu jaunība ar sapņu oreolu galvā. Apkārt mums še lidojuši sapņu putni kaistošām, nemiera pilnām acīm.

Vai jūs pazīstat to latviešu studentu-fantastu, ko nevaldzināja dziesmas, vīns un sievietes, revolūcionāru tālos nebrīvības gados? Bruņojies ar fanatismu, ar zvēra niknumu viņš gāja droši pilsētā un rāva savu tautu augšā no miega. Vai viņš vienmēr bija tik nikns un to nebaidīja ne cilpa, ne lode, ne gūsts, ne nāve tālās taigās? Arī viņam bija klusuma un sāpju brīži.

Mēs viņu pazīstam. Tas vaļējām acīm ir gulējis dzimtenes kalnos, raudzījies dzimtenes daiļumā. Pusšnaudā viņam dažreiz likās, ka viņu kāds aicina un sauc, un tad, piecēlies sēdus, tas platām acīm raudzījās mežu masīvos. Augu dienu viņam sāpēja sirds, tā tika slima nemierā un ilgās pēc brīvas dzimtenes, pēc nacionālas valsts. Viņš jautāja kalniem, mežiem un ezeriem, tas prasīja saulei, lielajai mūžībai un Dievam: «Vai mēs esam Dieva sodīta, mūžīgai kalpībai un iznīcībai nolemta tautu drumsļa, jeb ļauns liktenis mūs nodevis netaisnā vēstures skolā pārstrādāt savu raksturu?» Bet atbildes nebija, žvīgoja tikai vējš.

Savā dzimtenē revolūcionārais students bija kluss un skumjš, it kā nokāpis pie pašas būtības pamatiem. Viņš lika no sava sapņu svara, kā piesnidzis koks. Nedēļām, mēnešiem, gadiem, desmitiem gadu bija niknums, spars, bet arī uztraukums sēdot nāves ēnā un gaidot pārdošnieka galu. Bet kad viņš bija dzimtenē un redzēja mātes, mūžam sapņojošās un sērojošās acis, viņā izzuda niknums, bet par savu tautu, savu dzimteni sāpēja sirds.

Kad nacionālists-cīnītājs nonāk ārzemēs un sudraba debesīs redz brīvās valsts karogu, viņam karsti pukst sirds no priecīga uztraukuma. Bet atkal un atkal students atmin savu māti, samīto dzimteni, gadu simteņus verdzināto, un jauni sapņi, aumaļām skriedami, moca dvēseli. Brīvo, kultūrā mirdzošo valsti tas jūt kā brīnumu, kā Dieva žēlastību. Raugoties pāri pār jūru uz savu dzimteni, students atkal runāja ar mūžību un ar Dievu: «Kogam esam noziegušies mēs, latvieši? Kāds milzīgs grēku kvantums mums jāizpērk ilgos moku gadu simteņos? Vai mēs esam mūžīgai dzimtbūšanai nolemti, apbalvoti ar kalpa garu, bez tieksmes uz augšām celšanos? Vai mēs esam Dieva neizdevies meistara darbs, tauta bez gribas un spilgtuma, kas nolemta mēsliem Dieva lielā tautu tīrumā?»

Latvieša lepnā dvēsele sāpju pazemībā sauca: «Kur palikusi Dieva lielā taisnība? Kad ausīs taisnības rīts latviešu tautai? Kad lielajam pasaules Meistaram ievajadzēsies latviešu tautas?»

Cīnītājiem arvien ir derdzis savas tautas verdziski padevīgais gars, kas mīl pats sevi apsūdzēt un citus nodot. Smagu apsūdzības rakstu tie varētu nolasīt par savu tautu, un tie nav arī kautrējušies to darīt. Bet viņi nav nekad sapratuši, ka padevības mistika ir tikai tur, kur iespējams uzbūvēt stipru valsti. Un lielais nemiers un sapņojums bija tikai zīmes, ka vēstures kalnos taisās uzsprāgt gaisā jauns vulkāns.

Ilgī gulēja savos kalnos latviešu nacionālists, un viņa galva bija apmāta ar sapņu putnu spārnu švikstoņu. Beidzot pār viņu nāca kalnu sapņi ar tādu sparū, ka tas cēlās, lai teiktu savai tautai: «Mēs esam modušies uz jaunu, jauku dzīvi. Mums jābūt savas zemes valdniekiem, mums vajadzīga sava valsts.» Skaists ir pirmais sauciens, iegūt

pirmdzimtibas tiesības visai latviešu tautai. Viņā bija kalnu saule, kalnu gaiss, bet viņu vadīja ik viena asinīs slēptais lielais sapņojums.

Visspēcīgāk bija jāaicina uz jaunu valsti tad, kad apkārt bija briesmas un liulgabalu pērkonī. Kas gan spētu viņus pārkliegt, kas varētu uz reizi dvēselēs atmodināt slāpes pēc savas valsts un ticību tai? Kas spētu radīt uguns stabu, kam sekotu tauta, ejot caur verdzības tuksnesi? Kalnu sapnim bija jābrien, cīnoties purvos, cīnoties tā, kā aizmirsās pazemība, sirds žēlastība, aizmirsās asaras. Lielā varenībā piedzima gribas un izdarības cilvēks. Bet aiz muguras palika kapi, tur atgūlās arī māte — nabadze, ar sapņainām un sērojošām acīm.

Dzimtenes zilajos kalnos staigā gribas cilvēki, bet vēl un vēl arvien tur mājo sapņu putni, jo cauri bezgalīgiem laikiem Latviešu zemes lielā Majestāte, Latviešu tauta gana zēna sapņotājā ir slēpusi savus brīvības dokumentus. Laiku pa laikam uz kalna noru aizies jaunekļi, un viņu sirdīs iedegsies sapņi un ilgas pēc jaunām cīņām un uzvarām. Tas ir lielā sapņojuma nemirstīgais skaistums.

1938.

Latviešu dižciltīgums.

Daudzi latvieši lepojas ar to, ka viņiem pašiem nav savu kungu, ka latviešiem trūkst aristokratiskas kultūras, ka latviešu valodā nav pat īstu, vēstures provi izturējušu vārdu valdnieku jerarchijai un viņu gara īpašību apzīmējumiem, lepojas ar to, ka viņi ir kalpi un plēbēji pēc gara. Šie ieskati ir pārāk tālu no īsti pilsoniskiem un kultūras jēdzieniem, un tā ir mūsu nelaime, ka mums trūkst kārtas ar augsti izkoptu kultūru, nacionālas brīvības mīlestību, kārtas, kas no dzīves sīkumības tautas domas vērs uz vispārējo, uz politiskās un kultūrālās patstāvības ceļiem.

Visa leišu-latviešu rase, veca savas dzimtenes mantiniece, kas pazaudējusi savas pirmdzimtības tiesības, Eiropā ieņem gluži īpatnēju stāvokli: visa šī rase pastāv tikai no demokrātijas. Visa šī tauta ir tikai apakštauta, bez pašnoteikšanās tiesībām, kurai dažādi spēki grib atņemt pat šās apakštautas nozīmi, šai tautai grib atņemt savu īpatnēju kultūru un tautu padarīt par etnografisku vienību. Bet Eiropā ir tautas, kurām gandrīz nav sakara ar īpatnēju kultūru, kurām nav nekāda spēka apziņas, un kam var dot zināmas tiesības tikai aiz zinātniskas intereses. Uz šāda etnografiska stāvokļa latviešus arvien vēl iedomājas arī daudzi Eiropas vīri, un nepareizo aizspriedumu dēļ mūsu tautai ir grūti tikt pie attīstības un pašnoteikšanās. Latvieši un igauņi vienmēr vēl nespēj apzīmēt Baltiju ar savu vārdu. Cik zemu latviešus vēl vērtē daži svešautiešu pārstāvji, raksturo gadījums Kuldīgas skolo-tāju seminārā gadus 12 atpakaļ. Tur audzēkņi bija izrikojumā dziedājuši «Dievs, svētī Latviju!» Par šādiem «nemiēriem» turp izbrauca tautskolu direktors un rājās uz skolniekiem, kā varot iedomāties, ka Latvijai var būt īpatnēja un patstāvīga dzīve un kultūra. Latviju viņš iden-

tificēja ar Čuvašiju. Un Čuvašija, kā teritoriāla un kultūrāl vienība, viņam likās smieklīga. Šādi ieskati par Latviju var celties tikai aiz tā apstākļa, ka mēs esam zemnieku un strādnieku tauta bez politiskās pašnoteikšanās un bez savas dižciltības, kas monarķijās vienmēr pirmā gādā par politisku neatkarību, un pie kuŗas vienmēr griežas valdošās kārtas¹⁾. Tā dižciltības jautājums stāv tagadējo latviešu politisko jautājumu degpunktā, bet viņam ir arī daudz plašāka, vispārcilvēciska nozīme.

Ne latvieši, ne leiši nav barbari; viņiem ir jau izkopta kultūra, kuŗa katrā ziņā stāv augstāk par Balkānu tautu kultūru. Kā tas nākās, ka latvieši, neskatoties uz viņu tūkstošiem gadus vecu vēsturi, ir palikuši bez savas aristokratijas un bez spēcīga dzinējspēka uz patstāvību.

Latvieši ir spējuši daudz ko darīt: uzturēt savu tautību, pārtautot veselas tautas, kā līvus, sev pielaulāt zengalus un kuršus, bet nav spējuši un nespēj radīt savas dižciltības. Kā tas nācies?

Kādreiz latviešiem tomēr bija sava dižciltība, lai gan ne visur vienā mērā attīstījusies. Vācu ienākšanas laikā latviešu ciltīm bija sava dižciltība. Par visa šā lielā latviešu vairumā politisko dzīvi, arī par viņu pilīm, kungiem, bājāriem un lābiešiem mums ir ļoti maz ziņu. Latviešiem bija gan jau savi kungi, kas kā karavadoņi vai patriarhi valdīja pār savu apgabalu.

Pati dzīve prasīja pēc apvienības, pēc tautas vadonības. Katru gadu martā un rudenī pa visām zemēm plosījās kaŗi. Rudenī viena ciltis gāja pie otras pēc gada ražas, pavasarī pēc zirgiem. Gāja laupīdami un kaudami. Gadījās, ka bieži aizgāja pat līdz igauniem, kur no seniem laikiem bija labi zirgi. Šai briesmu pilnā dzīvē, kur pat kristītie priecājās ne tikai par to, ka var laupīt, bet ka var laist pasaulē atraitnes un bāriņus, radās vajadzība pēc stipras valsts. Kā pirmā valsts idejas nesēja visās tautās ir dižciltība. Minētās ciltis lat-

¹⁾ Šajā darbā vārds dižciltība lietots dižciltīgo kārtas labiešu nozīmē.

viešiem tiešām jau bija sava aristokratija. Mēs no chronikas pat zinām dažu latviešu dižciltīgo vārdus. Sāgas fragmentā par to, kā «Eglis Skalagrinesons braucis vikingos uz Kurzemi» (Druva Nr. 1, 1914. g.) kuršu ciema vecākais attēlots kā aristokrāts, kuŗam jau ir zāles un sulaiņi. Šiem vecākiem ir pat savi vergi. Vispār kārtu diferenciācija gājusi jau diezgan dziļi. Kuršu dižciltīgajam ir jau tāda bagātība, ka tam kapā dod līdz redzāmu bagātību, starp citu, arī naudu no visām zemēm, pat no kalifiem. Šāda zeme nevar būt bez savas kultūras un augstākas kārtas, kas šo kultūru nes. Bet Zemgales valdniekus, to starpā kunigu Viesturu, Latviešu Indriķis min kā dzimtsvaldniekus¹⁾. Latviešu lielākā nelaime bija tā, ka viņi bija skaldījušies daudzās valstīs.

Kādas ir latviešu kunigu un labiešu (dižciltības) un bāŗu galvenās rakstura pazīmes, ir ļoti grūti sacīt. Vispirms par latviešiem kā tautu vācu ienākšanas laikā ir grūti runāt, jo latviešiem bija tikai ciltis, ko pārvaldīja kunigi, un kuŗas ne reti savā starpā cīnījās. Dažas chronikas zina stāstīt, ka latvieši bijuši ļoti ķildīgi laudis. Latviešu dižciltība laikam būs bijusi savu lokālo interešu aizstāve. Vai tas nāk no tā, ka latviešu dižciltība bija močošā varas augšanas procesā, vai arī tas izskaidrojams ar latviešu dabu, vai arī ar nāturāliem saimniecības apstākļiem, ir grūti teikt. Visa Eiropa rāda, ka tad karāliem nav bijis lielas varas. Chronika rāda, ka latvieši ir grūti panesuši savstarpēju vienošanos, bet meklējuši spēku, atkrituši no savas zemes valdniekiem un pārgājuši pie kristītiem. Latviešu dižciltība ir it kā bez vajadzīgā garīgā spožuma, spēcīgās gribas, sabiedriskuma un valsts vajadzības apziņas. Kad bīskaps viņai piesola lielākas privilēģi-

¹⁾ Vesthardus major natu de Semigallia; Rīmju chronikā — Konic Vester. Kopš 1916. gada, kad rakstīts šis darbs, ir savākts daudz ziņu par latviešu seno dižciltību. 1935. gadā mēs zinām, ka latviešiem ir tūkstots gadu vēsture. Pēc prof. P. Šmita, Bugas un Kočubinska pētījumiem senā latviešu mītne ir Pinskas-Smoļenskas apgabals. Vācu prof. Fasmers domā pat, ka latviešu-leišu tautas agrāk dzīvojušas arī tagadējā Maskavas apgabalā, un upe Oka ir latviešu upe — aka. Ja šiem spriedumiem ir kaut daļa patiesības, tad mums vajag būt lielas vēstures ar savu dzimto aristokratiju un dzimtskungiem, kas nav spējuši apvienoties lielā varā.

jas nekā pie dzimtsvaldniekiem, tā ir ar mieru palikt neuzticama savējiem (mežotnieši).

Atnāca vācu misionāri, tirgotāji un krustkarotāji. Viņu nebija un nevarēja būt pārāk daudz, un nemitīgos kara gājienu viņi tika izkauti un, neskatoties uz rezerves spēkiem no Vācijas, tikt izkauti, ja neatrastu atbalstu starp vietējiem. Ordeņa brāļu pirmos gadu desmitos bieži vien nebija vairāk kā tagad lauksargu vienā apriņķī. Kas gan tas būtu pret visām latviešu, lībiešu un igauņu ciltīm, ja vāci te atrastu tikai naidīgu zemi? Ja bīskaps vienā gadu simtenī tiek par Baltijas valdnieku, tad tas nav izskaidrojams tikai ar vācu ieroču pārākumu vai viņu plēsonību, bet arī ar to politisko iespaidu, ko bīskaps darīja uz latviešiem, jo tālavieši, latgalieši un sēli bīskapam pievienojās labprātīgi un tika par apakšniekiem, ar kuŗu palīdzību bīskaps varēja apkarot pārējās ciltis. Latgalieši un tālavieši pievienojās bīskapam vispirms tāpēc, ka kristīgā ticība tiem nebija gluži sveša: tos bija pa daļai kristījuši Polockas un Pleskavas kņazi. Dažs labs latvietis šais zemēs pārmainīja tikai ticību, un bīskaps tiem deva lielāku neatkarību, drošību pret laupīšanām. Otrkārt, sākumā latvieši atzina bīskapu kā garīgo galvu un autoritīvu vadoni. Bīskapa lieta bija arī kristīto latviešu lieta, jo šie cīnījās divi ticības veidi. Chronika stāsta, ka līvi atzinuši bīskapu tikai kā spēku, kas var viņus aizsargāt, un gribēja to aizdzīt, kad bīskapam aprūka vajadzīgā reālā spēka. Bīskaps bija gribas, diplomātiskas kārtības princips un autoritāte, un tā ar latviešiem vajadzēja. Lūk, bīskapa sekmju galvenie iemesli. Pirmos 10 gadus bīskaps un ordenis bija tik vāji, ka viņus kaut kuŗā brīdī varēja noslaucīt no zemes virsas spēcīgā Zemgales valsts ar ķēniņu Viesturu priekšgalā. Tāpēc arī Alberts meklēja atbalstu Zemgalē. Māras valsts tika iekarota ar Latvijas (Lettonia) spēkiem, bīskaps nostiprinājās ar Zemgales ķēniņa (rex) Viestura piekrišanu.

Bīskaps latviešiem atnesa divas jaunas ideju sistēmas: katolisko ticību un latviešu valsts ideju. Nodibinājās Sv. Marijas valsts, kuŗas priekšgalā stāvēja gan bruņinieki-mūki, bet tā nebija vācu, bet latviešu un igauņu valsts, jo valsts sākumā viss viņas kaŗaspēka vairums bija

latvieši. Tā chronikās tiek minēts, ka kristīto karaspēkā kaujās piedalījušies kādi 14 ordeņa brāļi un 500 līdz 2000 latviešu un lībiešu, un iedzimtajiem, protams, bija savi vadoņi. Bīskaps Alberts atveda gan uz Livoniju katru gadu dažus simtus krusta karotāju, bet nemitīgos karos viņi vienmēr krita un kā vadoņi bija izkaisīti pa visu Māras zemi. Bez tam viss vairums rudenī tie aizceļoja. Lūk, kāpēc, kad lībieši atkrīt no Kaupo, bīskapam Albertam ir tikai kādi 150 vīri, ko vēst kaujā, un viņš var uzvarēt lībiešus tikai ar zemgaļu palīdzību. Cik dārgs bija katrs cilvēks Albertam, redzam no rīdzinieku sāpēm, kad karā pret leišiem bija krituši 50 vācu jātnieki un daži zobenbrāļi: «Dzirdēdama par savējo nelaيمي karā pret leišiem, pilsēta noskuma: rīdzinieku kokle pārvērtās noskumšanā un dziesmas gaudās.»

Šim vāciskajam karaspēkam gāja līdz latvieši, līvi un iekarotie igauņi, jo karš bija tāds pats iedzīvošanās amats, kā zveja vai medības. Kad bīskapam piedroījās latvieši, tā karaspēks tika prāvs. Tā cīņā pret Mežotni tas var izsūtīt jau prāvu karaspēku, pie kam latvieši iet zem saviem karogiem. Lūk, kā «Rīmju kronika» raksta par ordeņa mestra Gerharda fon Kacelenenboga sagatavošanos pret Zemgales ķēniņu (konic) Nameiti: «No Cēsīm, kā esmu dzirdējis, bij zemes sargos uz Rīgu atnācis kāds brālis ar kādiem simts vīriem. Tiem paziņojot to vēsti (ka jāiet pret Zemgali), tie smuki, glīti gāja turp ar karogu sarkanā krāsā ar baltu stripotu, pa tagadējai cēsnieku parašai. Par Cēsīm sauc kādu pili, kurai šāds karogs, un tā atrodas latviešu zemē, kur sievietes pa paradumam jā gluži kā vīri. Tas ir latviešu karogs, to es varu jums tiešām sacīt. Kāds brālis tiem bija par virsnieku, un tie tam labprāt klausīja. Tāds bija vienmēr Sv. Marijas valsts karaspēks, un viņš nebūtu kaujas spēcīgs ja latvieši neietu pret saviem tautas brāļim.»¹⁾

Sv. Marijas valsts savās pirmās dienās latviešu dzīvē ienesa ko jaunu un lielu, viņa nav tikai latviešu nelaime,

¹⁾ Šo izrakstu 1916. gadā darīju tāpēc, lai pateiktu latviešiem, kāds ir viņu karogs, jo toreizējos cenzūras un kara apstākļos tas citādi nebija iespējams. Piezīme taisīta 1935. g.

par kādu tā izvērtās vēlāk, bet arī liela renesanse politiskā dzīvē, tā ir strauja latviešu politiskas vienības uzaušana, lai gan vairāk neistā veidā. Kristīgai ticībai Livonijā bija jānāk, un viņu visur ienesa svešnieki. Tāpēc Meinhards un Alberts, kā baznīcas reformatori, vēl nav mūsu tautas posts. No labprātīgās latviešu padošanās viņiem vērojam tikai to, ka latvieši un līvi Albertā redzēja stipru gribu un aizsargu, redzēja sistēmu, politiskas vienības uzausānu tad, kad apkārt bija anarchija, kad neviens nebija drošs par savu dzīvību un mantu. Ja latviešu dižciltībai un tautai būtu bijis vairāk politisku instinktu, tālredzības, vairāk dziņas uz kultūrālu radīšanu, tas ir, ja vāci Baltijā būtu nonākuši simts gadus vēlāk, kas lai zina, varbūt tad Sv. Marijas valstij būtu bijusi pavisam citāda vēsture. Tad latviešu dižciltība varbūt spētu pārlatviskot ienākušos vācu mācītājus, vai vismaz aizstāvēt savas nacionālās pozīcijas. Tad latviešu dižciltība paturētu valdības grožus savās rokās. Varbūt tad mēs, latviešu intelligēnce, censtos kā goda zīmi nest bīskapa Alberta krustu, jo bīskaps būtu tikai kā ticības nesējs zemē, kur valda latviešu karaļi. Tagad Baltijas vēsture ir tik dīvaina, ka Vakareiropas vēsturniekiem ir par viņu jābrīnās. Vācu spēki mūsu provincē ir bijuši par vājiem, lai pārvācotu latviešus. Bet taisni tas ir brīnums, ka kultūras spējīgā tautā septiņus simtus gadu dzīvo neliela aristokrātu saujiņa un nesakūst ar savas zemes iedzīvotājiem, netiek par istu viņas aristokratiju.

Vēsture bija mums nelabvēlīga. Tad, kad latviešu patstāvības lietu bija grūti glābt, no Vācijas saplūda ļoti daudz bruņinieku un piedzīvojumu meklētāju, un ar citu latviešu palīdzību un nodevību pašu zemē veic Zemgali, kas 100 gadus līdz izmisumam turējās pretim vāciem. Zemē noziedzīgā kārtā ordeņa brāļi izkauj latviešu vadoņus, pat ieaicinot tos viesos pie sevis. Laba daļa no tiem krīt arī bezgalīgajos kristīgajos kaņos. Trīspadsmitā gadu simteņa sākumā jau redzam, ka mūsu dižciltība ir stipri vājināta, ar vāju spēju uz īpatnējām nacionālām dziņām. Pirmdzimības tiesības atdevusi bīskapam, latviešu dižciltības atliekas tiek par audzēkņiem kultūrā. Latviešu dižciltībai bīskaps dāvina lielākas tiesības, tā iedzīvojas mantā un

mierā, un nacionāli garīgi mirst, jo tajā izsīkst nacionālās radišanas gars. Bet tā mirst arī miesīgi, jo pastāvēt gadu simteņus līdz tagadnei, ir spējušas tikai dažas ģimenes, kas pārvācojušās, bez tam vispār aristokratija izmirst diezgan ātri. Pie tam bezgalīgi ordeņa un poļu, zviedru, krievu kapi, kas gāja pār šo zemi, bija īsts nāveklis senai aristokratijai. Kad ir izmiruši beidzamie latviešu dižciltīgie, to grūti pateikt, bet viņus pa retam sastop vēl poļu laikos, un latviešiem ir nelielas iedzīvotāju grupas, kas nekad nav nākušas dzimtajaužu stāvoklī. Blakus latviešu dižciltībai savā spēkā vareni izaug vācu aristokratija, kuŗa visādiem līdzekļiem sagrāba latviešu zemi. Vācu aristokratijas aprindas varēja augt ar jaunām iecelšanām.

Sv. Marijas valstij un pirmajai latviešu aristokratijai tomēr ir ārkārtēja nozīme priekš latviešu nacionāliem centieniem, jo šī valsts nodibina latviešu tautu. Līdz tam bija tikai atsevišķas latviešu ciltis. Marijas valsts nespēja apņemt visu latviešu cilšu teritoriju, jo daļa no kuršiem un Zemgales nāca zem Lietavas¹⁾. Viena daļa Latgales zem Polockas kņaziem, bet otra zem Pleskavas. Tās latviešu zemes, kas nāca zem citām valstīm, pārleisojās vai pārkrievojās, bet Sv. Marijas valstī nodibinājās viena latviešu valoda. Kā valsts galvenā tauta latvieši pat pārlatvietoja līvus un atspieda igauņus uz ziemeļiem. Šī latviešu tautas nodibināšanās bija iespējama galvenā kārtā Sv. Marijas valstī, jo vēlāk, zaudējot kustības brīvību, nevarēja vairs darīt pārtautošanas darbu.

Ļoti savādi ir tas, ka garajā vēsturiskajā attīstībā, kuŗā mainījās tik daudz valdību, varēja būt visvisādākās partijas, kuŗas piekrīt vienai vai otrai valstij un ar to palīdzību sevi ceļ uz augšu, ka latvieši nav spējuši radīt jaunu aristokratiju, vai vismaz plašas brīvu ļaužu šķiras, lai gan citas tautas, piem., ungāri, to spēja. Varētu teikt, ka tas nav noticis Baltijā vācu stingrības un disciplīnas dēļ, bet vēl mazāk tas ir noticis Latgalē, kur vāciskā iespaids tikpat kā nemaz nav. Baltiešiem ir pat grūti iedomāties ko pelēkāku,

¹⁾ Mēs esam pazaudējuši Mēmeli, kur noietās pirmais kuršu bīskaps (Mēmele latviešu vārds — atvasināts no mēmā, klusā). Pazaudējam arī kuršu Apuli, pašu galvas pilsētu. Buga domā, ka liela daļa Sēlijas ir atgājusi pie Lietavas.

ko mazāk individuālu, kā Latgale. Latgalieši nav spējuši radīt pat ne pilsētu iedzīvotāju kārtas. Latgalē līdz šim maz latviešu amatnieku, nerunājot jau par augstākām kārtām. Gadu simteņus ir tikai pelēka zemnieku masa ar pārāk lielu inertumu priekš dziņas uz augšu. Un vai šī pelēkuma mēs neredzam visā latviešu dzīvē: temperāmenta trūkumā, pelēkās ēkā un dabā? No ārpuses skatoties liekas, ka latvietim vajadzētu būt svešai katrai dziņai uz augšu, arī uz aristokratismu, no ārpuses skatoties, mums ir nesaprotama latviešu lielā nošķirošanās pēdējos gados, neatlaidīgā skološanās, apburtās gaismas pils atslēgu meklēšana.

Latviešu dižciltība, cik viņas bija palicis, Sv. Marijas valstī varēja pastāvēt tikai bīskapa aizsardzībā. Līdz ar to, ka vara no bīskapa pārgāja uz ordeni, latviešu iespaids izzuda. Ordeņa brāļi bija mūki, kas vervējās no vācu aristokratijas, un no latviešu zemākās rases rāvās prom un, kā jau mūki, dzīvē bija neiecietīgi un dižciltīgi.

Ordeņa brāļi bija Vācijas un pāvesta kalpi, gandrīz internacionāla kalpība bez mīlestības uz Livoniju. Un tā ir bijusi mūžīga Baltijas aristokratijas devīze. Viņa ir vienmēr atdevusies tam, kas viņai vairāk sola, te Polijai, te Zviedrijai, te Krievijai. Viņa ir prasījusi no valsts — lai atļauj muižniecībai pilnīgu patvaļu. Ja kāda valsts ir centusies ierobežot muižniecības patvaļu, tad muižniecība tūlīt ir pārdevusi šo valsti. Tas ir tāds materiālisms, tāds nacionālo ideju trūkums, kādu nevar uzrādīt neviena valsts. Bet arī neviena valsts nevar uzrādīt tādu partiju cīņu, kā Baltija, jo vispārējās idejas un ideāli ir tas, kas še ir ticis aizmirsts biežāk par visu citu. Kā latviešiem trūka valsts vienības apziņas un tie prata aizstāvēt tikai savu dzimto kaktu, savu neaizskaramību, tā arī vācu dižciltība savā vēsturiskā attīstībā ir bijusi lokālpatriote, kuŗai trūcis apziņas pēc savas karalistes vajadzības.

Tas apstākļi, ka vācietība Baltijā bijusi tikai aristokrātiska un latvietība demokrātiska, ir Baltijas kultūru padarījis pārāk vienpusīgu un kropļojis abu nāciju garu. No vienas puses neaprobežota iekārotāju uzpūtība un varmācība, no otras puses, uzvarēto nospīestība un plēbējisms.

Francija ir devusi stilu un cilvēku garu bruņniecībai, diemžēl, mūsu zemē tas ne vienmēr bijis augstā godā.

Pateicoties Baltijas muižniecībai, mums ir ieviesušies ieskati, ka katra aristokratijas loma vēsturē ir liekēdība. Mēs nevaram piekrist šiem miroņu ēdējiem, kā Hegels tos sauktu, kas pagātnes parādības nesaprotot, redz tikai jaunu. Arī intelligence ir aristokratija, gara labietība. Aristokratijas esamība kādā tautā runā par šīs tautas augstām tikumiskām vērtībām, par viņas tieksmi uz patstāvību un valdniecību. Katrā dzīvnieku sabiedrībā ir barveži, un tādi ceļas arī cilvēku sabiedrībā. Iedzimtības ceļā dižciltīgo bērni manto garu ar valdnieciskām tieksmēm, drosmi, neatkarību, viņos iedzimst rīkotāju un vadītāju talants, kas nekad necieš svešas varas pār sevi. Dižciltībā kā degpunktā parasti koncentrējas tautas valdnieciskās tieksmes, un aristokratija parasti mēdz būt zināmas tautas īpašību kristalizācija. Pēc poļu aristokrata neaprobežotības, lepnuma un savas tautības mīlestības var spriest par visu tautu. Pēc viņu aristokratijas poļus mēdz saukt par dižciltīgu (cildenu) un leņu tautu. Ja kāda tauta zaudē savu politisko patstāvību un viņu grūž grūtos spaidos, tā nekad nepazudīs, ja tai ir ideāliem bagāta aristokratija, kas neatraujas no savas tautas. To pierāda poļu un ungāru vēsture. Dižciltības vēsturiskais uzdevums ir stāvēt tautas priekšgalā, tālu paredzēt viņas likteņus, aizstāvēt viņas brīvību un godu. Īstai aristokratijai jābūt augstibrūņniecīgai, kas vienmēr ar krūti aizstāv vājākos, kas visur runā patiesību, nīst sīkumību un aizstāv savas nācijas intereses. Bet ne jau katrs aristokrāts ir tautas labdaris un aizstāvis. Var būt tāda aristokratija, kas pazīst tikai zirgus, sievietes, vīnu un kartis. Tāds bruņinieks ir liekēdis, savas tautas posts un zaudē savus īstos bruņinieka tikumus. Visaugstāk dižciltība stāv tur, kur zemnieki nemaz nav iestigusi dzimtbūšanā, kā tas ir Zviedrijā.

Aristokratija un garīdzniecība ir arī pirmās kultūras sargātājas un izkopējas. Visu vidus laiku aristokratija un klosteri bija vienīgie kultūras veicinātāji, un jaunākā laikā zinātne un māksla piemājoja vispirms aristokratijā. Bet aristokratija var būt arī bez īstas mākslas garšas un prasībām, ja veseli viņas slāņi piegriež vērību vairāk sugas

zirgiem un sportam, kā mākslai un zinātnei. Bet viņai ir dotas vislielākās spējas būt mākslas veicinātājai; tauta bez dižciltīgiem tikumiem stipri cieš mākslas ziņā.

Aristokratijas pretpōls — dēmos, kas palicis latviešiem, nav kaut kas patstāvīgs: Ja pašā tautā ir valdnieciskas tieksmes, tad no dēmosa vidus ceļas ļaudis, kas tiecas uz aristokratismu, un tautā norisinās ātrs sadalīšanās process. Bet latvietis, pazaudējis savu aristokratiju, lēnām pārvēršas garā. Ar iedzimtību ilgā laikā latvietis tiek par istu dē-mokratisku tautu, kas gandrīz nemaz nedomā par savas zemes patstāvību, par valdniecisku lomu savā provincē, bet nolien tikai sīkā, praktiskā darbā. Tomēr daži vācu vēstur-nieki ir vērojuši, ka jauno laiku sākumā arī latviešiem bi-jusi dziņa uz savu valsti. Vispārējais tautas ideālisms, la-bākie cilvēcīgie impulsi dēmosā netiecas uz bruņiniecisku-mu, uz savas tautas glābšanu, bet uz klusu sirds bruņinie-ciskumu. Gara bruņinieki dēmosā reti kad iet ar krūti aizstāvēt vājākos, nē, viņi, kā pūliskā principa apologeti, prasa nepretoties ļaunumam, viņi ir pazemīgas dvēseles, Asizas Franciski, kas ar savām ciešanām, ar elementārām gara vērtībām grib uzvarēt valdošo cietsirdību. Dēmosa gara bruņinieki sasniedz augstāko hūmānitāti, kāda vien ir iespējama, un tautas altruisms sasniedz savu kultūrālo pilnību taisni mazās tautās, kuŗas nav un nevar būt pasau-les valdnieces.

Dēmosisms kā dižciltīguma pretstats mūsu kultūrā ir ienesis milzīgi daudz un reti kur ir sasniedzis tādu pilnību, kā pie mums, latviešiem. Literātūrā viņš ir radījis tos sapņotājus, ar kuŗiem tik bagāta romantiķu un jaunroman-tiķu literātūra; viņi ir īsti tautas gari, jo citās, valdošās nācijās tie ir citādi. Viņu dēļ mazo tautu dzejā ir daudz sentimentālītātes. Un latviešu literātūra savā sentimen-tālītātē bieži vien noiet līdz raudulībai. Kas gan ir bārene tautas dziesmās, asaru prinči, Zeltītes, Baibas, ja ne senti-mentāli dēmosa gara bruņinieki, kuŗiem nav ne jausmas par valdnieciskiem instinktiem. Viņi var būt lieli savā dvēselē ar pretošanos dzīvei, ar sapņu bagātību. Bet viņi var tikai pretoties, ne iekarot; tikko spēcīgāk viņiem pie-skaŗas dzīve, tie tūliņ sabruk.

Bet tagad latviešu tautā ir jau bruņinieciski instinkti. Latvieši ir piedzīvojuši revolūciju un lielo pasaules karu, viņiem ir dzejnieki ar spēcīgu garu, bet lai atminamies, kāda vārgulība, kāda raudulība latviešiem literatūrā bija līdz gadu simteņa sākumam. Lūk, kāpēc Raiņa, Skalbes un dažu citu dzeju jaunatne uzņēma ar prieku, un viņā meklēja vispirms ne dzeju, bet dzejoļus ar sparū, nesalaužamu garu.

Bet dēmosa gars difūzējoties ved gara bruņinieciības pret-pōlā, plēbējismā, un neattīstīts, verdzisks kalpa gars tautā ir viņas nelaieme. Šis gars dzimst lielkunga kūtī un rijā, dziļā verdzības naktī, un latviešu verdzības nakts ir bijusi tumšāka kā jebkur. Verdzisks, neapzinīgs kalps ir bez vismazākiem valdīšanas instinktiem, viņš meklē sev pavēlniekus, stipru gribu, kas to vadītu. Neapzinīgs kalps neuztīcas sev un sev līdzīgiem, jo tas pārāk maz ciena sevi. Viss savējais, īpatnējais, iedzimtais tam liekas zems un nepanesams, un tāpēc tas dažreiz grib atstumties no tā, nicina savējo, nācionālo, un sapņo par svešo, kundzisko. Verdziskas kalpības gars nemīl pielaist, kad valdniecībā nostājas sev līdzīgais: viņš meklē patvērūmu pie svešiem, kuri liekas lieli un mistiski. Zemes kalps, nīzdams savējos, lien pie valdniekiem apmelot sev līdzīgos, zemā skaudībā liek kāju priekšā katram, kas cenšas uz augšu. Kalpības gars ved arī sīkumībā, sīkos partiju strīdos un intrīgās. Vergs ir nabadzīgs, tāpēc tas tiek īpašuma vergs. Sīkumīgs ir arī tas sīkzemnieks, kas, gara prasības aizmīrsdams, ar kaislību sargā katru materiālu nieku, vienīdienas labumus.

Vai šis kalpības gars nav parādījies viscaur arī latviešu sabiedriskā dzīvē?! Kā viņš pie mums moka katru cilvēku ar patstāvīgāku un bruņiniecisķāku garu, jo mūsu intellīgenti un pus intellīgenti pēc savas būtības bieži vien ir kalpu gara mantīnieki. Tēvu grēki tiek piemeklēti pie bērniem līdz trešam un ceturrtam augumam... Neviens ievērojamāks latviešu pasākums, lai viņš būtu vai cik ideāli augsts, nav palicis vesels no latviešu Kangaru skaudīgās acs. Latviešu Kangars — tas ir tāds trums, ko daudzi latviešu sabiedriski

darbinieki kā riebīgu krupi jūt uz savas tautas krūtīm. Un tad šī mūžīgā plēbēju piekļaušanās svešniekiem.

Un tad sīkumība, lokālpatriotisms, kā tas ir iezīdies latviešu dabā! Cik jūs varat uzskaitīt latviešu sabiedrisku darbinieku, kas spētu aizmirst partiju strīdus, vietējās intereses un pāri pār visu redzēt tikai Latviju, kam vārds Latvija būtu augstāks par partiju, materiālām interesēm, savu personīgo un novada labumu! Tā nav, jo latviešos vēl nav pienācīgā mērā izaugusi valsts idejas un pilsoņa pienākumu apziņa. Tāpēc latviešu publikai tik vērot ķildīga krauklēna balsi savās avīzēs.

Šāda parādība ir iespējama tikai tāpēc, ka latviešu sabiedrībā tagad nav apstākļu, kas audzētu plašāku garu, nav kopēja darba, kurā aizmirstos sīkumība un sev līdzīgo nīšana, kurā mācītos ieciešamību. Mūsu asinīs maz uzmodinātas snaudošās dižciltīguma tieksmes. Nav dižciltības, pārāk maz dižciltīguma, kas mums nostiprinātu Vakareiropas kultūru. Tagad mums ir kultūra, ir skolotie, ir zināšanas, bet visur trūkst īstas sirds un gaumes. Lai atminamies vien, kā Poruks sērojās savās vēstulēs par latviešu intelligences plēbējismu. Tagad pat mūsu intelligences savā pretiniekā reti kad prot cienīt cilvēku, katrā strīdā, katrā savā solī pazemo pretinieka cilvēcīgo cienību, rada pret sevi riebumu un atmosfēru, kurā ir grūti elpot.

Mūsu nācija var būt lepna uz to, ko viņa ir kultūrā jau sasniegusi: tādas ātras sekmes var uzrādīt tikai retas tautas. Viņa var būt lepna par atmodinātām dziņām minēt nogrimušās gaismas pils vārdu. Un tomēr kultūras problēmu priekšā mums ir jāstāv ar sāpēs noliektu galvu, jo mūsu tautai draud aizklišana neceļos, varbūt garīgās nāves tuksnesī, meklējot mūsu īsto garīgo Kanaanu. Bez nacionālās dižciltības mūsu kultūra ir jau vispirms zemāka, kā varētu būt. Ja latviešiem būtu palikusi sava dižciltība, tā jau gadu simteņus atpakaļ būtu gādājusi par latviešu kultūru, latviešu stiliem, latvisku dzeju, viņa būtu glābusi latviešu pilsonību no šaursirdīgā materiālisma, bez kultūras tradīcijām, būtu literātūrā ienesusi vairāk noskaidrota klasicisma un glābusi mūsu sabiedrību no plēbējiskās vienpusības. Mūsu bagātākā sabiedrībā viņa būtu ienesusi

tradīciju vairāk dzīties pēc kultūrālām ērtībām, padarīt naudu tikai par līdzekli priekš garīgi personīgās un savas zemes izkopšanas, un pat slinkumā un liekēdībā būtu bijis vairāk garšas. Tagad mūsu pilsonība, tikusi pie turības, paliek bez kultūras tradīcijām, viņa nezina naudas vērtības, nezina, ko ar rubļiem darīt. Zemes pilsonībā redzam galvenā kārtā divus tipus: vienu — sīkstuli, kas velnam atdod dvēseli, lai iekrātu kapeiku, un tad uz tās sēd, pats ciezdams trūkumu un dzīvodams lopa dzīvi. Bet latvieši ir galvenā kārtā vaļīgi izšķiedēji bez gribas spēkiem, kas milzu summas iztērē samērā niecīgās lietās. Tie ir agrākie sulaiņi, kas atmodušies lielkunga gultā un nezina, ko darīt: viņu garam trūkst īsti kultūrāla cilvēka prasību.

Bet latviešu tauta un pilsonība ir vēl samērā jauna. Kas būs, kad viņa nonāks tādā nobrieduma stāvoklī kā Vakarēiropas buržuāzija? Un nogrimt sastingušā buržuāziskumā ir bagātu tautu liktenis. Tur nonāca beļģi, tur franči, tur amerikāņi, tur vāci. Visa kultūrālā pasaule neatlaidīgi tuvojas birģelīsmam un neviens viņas tur nevar glābt, arī sociālisti tiek miētpilsoniski un appilsoņojas. Bet Vakarēiropas tautām ir aiz muguras bezgala daudz kultūras tradīciju, uz katra soļa ir dzīves skola, kā dzīvot. Bet kur lai ņem dzīvu paraugu mūsu pilsonība? Tā dižciltīguma trūkums mūsu tautā izēd saknes mūsu nācijas ētiskiem ideāliem, un mums ar izmisumu ir jāvēro, kas gan notiks vēlāk, kad zelta upes vēl vairāk aizsērēs viņu sirdis. Tāpēc mums visiem spēkiem cilvēcīgās nākotnes vārdā ir jāpasludina garīgā brūņniecība, dzīvas sabiedriskās intereses, cilvēka iekšējās pasaules izkopšana.

Mēdz aizrādīt uz Ziemeļameriku kā uz priekšzīmīgu zemi, kur nav asins aristokrātijas. Bet Amerika ir brīvu garu radīta, kamēr mūsu kultūru ceļ dzimtsļaužu pēcnācēji. Un tomēr, vai buržuāziskums nav pārāk iepeirinājies jaunajā Amerikā, vai viņu nevar saukt par dzeltenā velna zemi, kur ļaudis, pie naudas tikuši, nezina ko ar to darīt, kur pilsonība un visas pilsētas ir stipri bez-

garšīgas, kur valda ne māksla, bet kinemotografi? Savas bagātības sekas Amerika vēl nav parādījusi. Bagātību un kultūru ir grūti panest. Viņas vajag asinīs, ne prātā.

**

Mūsu zeme ir drupās, mums būs jāsāk jauna dzīve. Jaudzīvi, protams, rada pēc vecām tradīcijām, bet tā, kā agrāk, mēs nedrīkstam dzīvot. Augstāko dvēseles vērtību vārdā mums ir jāglābj Latvija no buržuiska un no plēbējiska gara, jāved uz nākotni, kur tai mirdz bruņniecības kronis. Mums vēl jāmin gaismas pils vārds, jāatrod ceļi, pa kuriem ejot Latvija tiktu cildēnāka, iedvesmotāka priekš garīgām lietām, no sāpju pazemības jāved uz īstu bruņnieciskumu. Izaudzēt jaunu asins dižciltību tagad mums nav iespējams, jo tagadējā vietējā dižciltība arī pārdzīvojusi savu laiku, bet mēs neslēpjām, ka gadu simteņus mūsu tautai būtu bijis labāk, ja viņai būtu sava dižciltība. Bet mums ir iespējams tautas asinīs audzēt garīgu dižciltīgumu, gaisinot viņā kalpības instinktus, radīt dziņu uz patstāvīgāku dzīvi. No mūsu rases asinīm jāceļ augšā tas, ko liktenis un velns ir apbūris.

Salīdzināšanas dēļ minēsim ziemeļu zemes — Zviedriju, Norveģiju, Somiju, kur muižniecība nekad nav bijusi izlutināta. Zviedrija arī mums ir vēsturiski tuva, jo kādreiz gribēja Baltiju atsvabināt no pārliecīgas teitoņu varas, bet mums notika nelaime. Tagad ziemeļu tautām garīgs dižciltīgums ir tuvāk kā jebkam. Šo tautu intelliģence stāda augstu bruņnieciskos tikumus tāpēc, ka tie te nav kājām mīti. Kaut mazuliet salīdzināsim mūsējo ar šo zemju intelliģenci. Vispirms latviešu intelliģence nav tikai savas dzimtenes strādniece. Jau skolā tā domā par aizceļošanu svešumā, jo viņai maz instinktu, kalpot savai zemei. Kas gan nezina, ka augstskolā mūsu studenti ir daudzsološi, bet jau pirmos gados dzīvē redzams, ka tie būs tikai klusi praktiski darbinieki bez plašāka gara, kuŗi tautas kustībās drīzāk ies astē, kā priekšgalā. Paskatāties taču kaut vai uz studentiem, uz strādniekiem. To biedrībās izrunājas par desmit projektiem, iztaisa desmit kliķes, izmēģinājas

nosēsties kopā, bet, viens otra neciezdami, aiziet, neko nepadarījuši, neauglīgi, kā pusnokaltuši koki. Viens otru vainodami, tikai kļūdas atrazdami savos biedros un tautā, bet darbs stāv kā stāvējis. Mūsu intelligēncei diemžēl ir pārāk pielipusi slavu neproduktīvitate.

Paskatāties tad uz brīdi ziemeļnieku intelligēncē. Ne Latvijā, ne Iekšķrievijā partiju dzīve nav gājusi tik tālu kā Zviedrijā, Somijā un Norvēģijā. Kas ir mūsu sociāldemokratija, salīdzinot ar somu valdošo partiju. Bet tas ir arī saprotami, jo Somijā sociāldemokrātiskā intelligēnce tiecas būt par savas zemes aizstāvi. Tā cenšas gādāt par pilsētu skaistumu, strādnieku pilīm, pilsētas mūzejiem. Bet kas pat mūsu pilsonībā ir iedomājies, ka latviešu mazpilsētiņās varētu būt mūzeji, pilsētas teātri, bibliotēkas un citas tamlīdzīgas kultūras iestādes? Mums trūkst intelligentu, kas par to domātu, kam savas dzimtenes labklājība būtu par visu vistuvāk pie sirds, kas purnaktī kāptu no bezmiega gultas, zīmētu projektus, kā darīt lepmu un skaistu savu pilsētu. Un kur ir mūsu mācītīte dēli un meitas, kas tāpat kā zviedri vai somi brauktu apkārt, gaismodami tautu, nostiprinādami viņā daiļuma un kultūras tradīcijas?

Pastāstiet latviešu intelligēncei, ka viņas uzdevums ir būt bruņinieciņas pēcnācējiem pēc gara un darbiem, būt viņas vāpeņa nesējiem. Tas būs apvainojums priekš latviešu intelligēnces, jo teitoņi ir bez jēgas minuši bruņinieka vārdu, tā verdzinājuši latviešus un slacinājuši mūsu zemi latviešu asinīm, ka mūsu asinīs ir iegājis naidis pret bruņnieciskumu, un mūsu tauta prot sajūsmināties galvenā kārtā par Antiņiem. Bet vietējie apstākļi mūs ved maldināšanā, aiz mūsu tautas nelaimes mēs neredzam augsto tikumu, neiedomājamies, ka mūsu intelligēncē vardzimt jauna zemes bruņinieciņa, ka latviešu kareivis jau paceļas, lai ar krūti aizstāvētu vājākos un lai aizstāvētu tēvijū. Un vai neatlaidīgā latviešu skološanās, dzīšanās uz augšu, neliecina, ka visā tautā ir kāda augstāka, cildena gara dīgļi? Latviešu dižciltīgums ir it kā izkūsis visu dvēselēs, saistīts no kalpības instinktiem, bet prasās uz atsvabināšanos.

Arī somu un zviedru studenti visā vairumā ir zemnieku dēli tā tad cēlušies no zemas kārtas. Bet viņi nav cēlušies no dzimtlaužu pēcnācējiem, tāpēc ir ar lielākiem cildenības instinktiem un sevi atzīst par bruņiniecksuma nesējiem, viņi ir savas zemes kultūrālie bruņinieki. Helsingforsas studentu nama sapulču zālē uz priekšniecības katedra ir visu agrāko Somijas novadu vāpēni, un katra novadniecība kā godu nes savas zemes vāpēni. Katras novadniecības sēžu zālē pie sienas marmora tāfelē ar zelta burtiem ir iegravēti šī novada ievērojamāko vīru vārdi, un katrs students skaita par savu godu būt no tās zemes, kur šādi vīri. Studenti samet naudu un pērk gleznas, ko izliek studentu namā. Pat sienas studentu namā ir izgleznojuši ievērojamākie somu mākslinieki.

Kā šodien atminos ainu no Helsingforsas Ateneuma. Ateneuma vestibilā nesen bija uzstādīta pirmā Somijas pilsoņa senātora Mechelina biste, šī zviedra, somiem pretējās nācijas cilvēka, bet kas bezgala daudz ir darījis visas Somijas labā un cietis pat trimdā. Redzēju kā studentiem pašai dziedīgā seja modināja domas par Somijas cīņām. Studenti ilgi skatījās uz Mechelina bisti, un viņiem asarās bija acīs. Mēs, garām ejot, saskatījāmies un sapratāmies...

*
**

Skaties, kur gribi, domā, kā gribi, garīgs dižciltīgums (cildenums) ir viens no visneatlaidīgākiem mūsu nacionāliem ideāliem. Bez viņa mūsu tauta paliks plēbējiska un garīgi mirs ar zelta upēm aizsērētu sirdi. Mums jārada tautā cildenums, mūsu intelligencē jānostiprina garīga dižciltīguma tradīcijas. Somiem, zviedriem, norveģiem ir brīva zemniecība, viņiem ir vieglāk savā tautā izaudzēt garīgu dižciltīgumu, un tomēr — kā pēc viņa sauca Ibsens! Mums vajadzēs milzu pūļu, pašsavadīšanās. Un tāpēc latviešiem jāapsveic katru masu parādību, kas tautā vairo un nostiprina cildenumu, kas katrā vismazākā cilvēkā deldē verga gara atliekas, izdaiļo un disciplinē viņa sirdi tā, ka viņš tiek par vājā azstāvi, kurš ir zvē-

rējis patiesībai un bruņinieciscai taisnībai, kam svēta ir cilvēka personība un pašcienība, kas bēg sikumībai un nekad neizlaiž no acīm visuma un vispārņacionālā; jārada bruņinieciņa sirds, kam savas zemes taisnās prasības, kam vārds Latvija ir augstāks nekā pašlabums, pašmīlība, pat augstāks kā vārds izglītība. Mums jāatmodina personiskas ilgas pēc nācījas svabadības.

Bet vai prasot pēc garīga dižciltīguma, pēc cildenuma mēs līdz ar to nopostām mūsu tautas labākās īpašības, jo dižciltības vārdu vienmēr saista ar bezdarbību, kamēr darbs ir mūsu tautas ģenijs. Darbs mūs ir cēlis no nabadzības un lielas sāpju pazemības uz kultūras tautas pakāpes. Un mūsu jaunatne, diemžēl, par daudz atraujas no vienkārša darba tēva mājās, kur varētu daudz strādāt dzimtenes labā, un cenšas tikt svabadu kungu kārtā. Vai šī tieksme nestāv sakarā ar dižciltīgumu?

Protams, nē. Sirds cildenumu var parādīt visvienkāršākā, visnoslēgtākā lauku kaktā. Vienkārša vecīte, zeķes adot saviem tuvākiem, var būt cildenāka kā lielas avīzes redaktors, vai biedrību priekšnieks. Un tiešām, vecos Andra un Zalkša tēvos ir daudz cildenuma. Bet vecie Andra un Zalkša tēvi par daudz grimst sāpju pazemībā, viņiem trūkst kareivisku instinktu. Jaunā paaudze turpretim ir bagāta ar šiem instinktiem, bet cik maz viņa mantojusi un dzīvē ieguvusi cildenuma, sirds taisnīguma. Lūk, kāpēc mums jāpanāk vecās un jaunās paaudzes labo īpašību sinteze, jaunais bruņiniecisks jāizaudzē no vecā cilvēka. Jāapsveic katrs darbs, katra kustība, kas paceļ tautas pašapziņu, vīrišķību un sirds kultūru. Katra liela kustība, ja viņa nav šauri materiāla, vai varmācīgi fānātiska, garīgi paceļ tautu.

Tāda liela kustība, kas audzē bruņinieciskus instinktus, var būt kaŗš, lai gan kaŗš vispār ir katras tumšas varmācības perēklis. Vajadzīgs, lai kaŗā tauta iedomājas, ka katra pienākums ir mirt par savu zemi, un tāda iedoma,

pieliedama katra sirdi ar sajūsmu, dara tautu labāku. Tādu apziņu dod arī mūsu kareivji, kas iet zem Latvijas karogiem. Te katrs loceklis tiek darīts apzinīgs par savas zemes likteni. Ne kalpu gara nesēji, ne ļaudis, kas pazūd pelēku mēteļu jūrā, ir mūsu kareivji. Mūsu bataljoni ir tāls mūsu nacionālā karaspēka simbols, kas caur dziļu nakti liek mums atminēties, kas mēs būtu, ja mēs būtu brīvi ļaudis. Mūsu kareivji atmodina savās krūtīs un tautā bruņinieciskus instinktus, gribu dzīvot priekš zemes, ieskandina darba ģenijs svaidītās tautas bruņinieciības zvanus. Klusu, labsirdīgu sapņotāju un apspiestu gara varoņu, bet arī plēbējisku bezraksturīgu kalpu zeme Latvija savos kareivjos ir atdabūjusi tērauda gribu, un spēku, un vīrišķību. Svētdama savus dēlus pēdējā cīņā, viņa ir piedzīvojusi augstāko atteikšanos, augstāko uzupurēšanos, visa tauta ir atminējusies zaudētās pirmdzimtības tiesības. Kad visu Latvijas zemi no Liepājas līdz Alūksnei dimdina lielgabalu pērķoni, Kurzemes māju dūmos nu uzausis latvieša kareivja dižciltīgais stāvs. Un Latvija nodreb priekā: viņa atminas savas pirmdzimtības tiesības, savas nācijas dižciltīgumu. Kurzemes māju dūmos ir noticis brīnums: tur mēs atkal ieraugām mūsu zemes svēto bruņiniecisko seju. Gan ne smalkjūtību vai iecietību šis laiks māca mūsu tautai, viņš ceļ augšā to no sāpju pazemības, rada zemes pilsoņiem bruņinieku brīvo garu.

Sila tālē ir aizkustināts Viestūra zvans. No viņa zelta skaņām mūsu sirdis trīc ilgu priekā pēc latviešu bruņinieka. Tik bezgalīgi melna bija nakts, tik dziļi mēs esam pazemināti, gandrīz zaudējuši pilntiesīgu cilvēku seju un garu. Kā tad gribas klausīties šai zvanā, lai gan apkārt ir visas tautas posts un simtiem tūkstošu ilgojas pēc

nodegušu māju drupām, kaut pēc vecā
iemītā celiņa, uz kuŗa gribēsies ceļos
krist un piesaukt svētību mūsu zemei.
Vai šis zvans atkal aprims, un paliks melna nakts, un mēs
piemirsīsim savas zemes dievišķi cilvēcīgo, cildeni bruņi-
niecisko seju?

Tā būtu mūsu garīgā nāve. Kad liktenis no svešuma
atvedīs mājā mūsu trimdniekus-bēgļus, mēs nebūsim sap-
ņotāji, mēs nekārsim vairs sapņu un vai-
du kokles svešās Bābeles vītolos, jo
visas mūsu ilgas būs pēc Viesturā zō-
bena nesēja, latviešu sirds bruņinieka,
kuŗam vārds Latvija ir par visu aug-
stāks pasaulē.

1916.

Ligo.

Šo vārdu latvietim dzirdot iemirdzas acis, sāk dzīvāk pukstēt sirds. Viss iedzimtais, tuvais un mīļais nāk prātā klausoties dziesmu — ligo!

Pilsētā līgā neskan šis vārds, jo mūri ir nedzīvi un viņi nedzied līdz, kad mēs saucam — ligo! Sili un birstalas, pati pirmatnējā daba ir tā, kas aizgrābtības priekā noreibst, kad mēs dziedam: ligo! Kur mūsu Latvijas uzkalni un birzis nerunā līdz, tur ligo ir svešs un mākslots. Tāpēc Jāņos gribas tikt uz laukiem, pie zemnieku sirds. Viss, kas tautai deg asinīs kā dzīves prieks un majestātīgais; visas splepās, kārdinošās balsis, visas modrās ilgas un pirmatnējās dabas spēks un viņa svinība, slāpes pēc lielā un valdošā pamostas Jāņu dziesmās!

Kādreiz Latviju turēja gūstā pirmatnēji meži, ietinušies zilā miglas plīvurī. Tad mežos vēl sasaucās zvēri, silā rēca lācis un augstu gaisā valdīja ērglis. Vismazākā upīte tad bija ūdens bagātas dzīves pilna. Kur tagad ir izsusējušas gravas, tur kādreiz dziļos atvaļos bāliņš peldināja savu kumeļu. Tagadējās straujās, akmeņainās upēs auga niedras un niedrājā ligoja nāras. Un kāda vara bija šai pirmatnējai dabai!..

Kad viņa, uzmodusies no ziemas miega, stāvēja pilna zemes spēka, noreibusi no sevis, no savām kaislībām, kad mežos dedzīgi sauca zvēri un vasaras priekā ligoja zāle un rudzu druvas, cik izjusti tad bija Jāņu svētki, jo tauta dzīvoja līdzī dabai.

Bet tagad aizsērējas upes, un aizsērē arī Jāņu prieki, izbāl nacionālie dzīvības, vienības un sirsnības svētki!

Vai tad vēl kāds ir redzējis visus kalnus pilnus ar jāņugunīm? Nē, mēs tos kā pa sappiem atminam tikai agrā bērnībā, tad Jāņus svinēja trīs dienas no vietas, un visi lauki un meži skanēja dziesmās. Visos kalnos mirdzēja jāņugunis, kā lieli Jāņu tārpiņi. Līgotājiem likās, ka

meži ir runīgāki un druvas smaršo stiprāk, it kā noreibušas. Bet patiesībā pašu līgotāju dvēseles bija apskurkušas svētku priekos, kuŗas atmodās svinēt dzīvības svētkus, te runāja majestātīgais latviešu tautā.

Tagad pat zemnieki vairs neprot tā svētkus svinēt, jo viņos ir mazāk pirmatnējā spēka, bet vairāk kultūras dresūras. Bet agrāk pilnās upes tā neizgrauza krastus, kā tagadējās izsīkušās. Tad neviltotā priekā noreibusē dvēsele palika veselāka, kā tagadējās omulības un žūpības plūdiem plūstot. Tagad Jāņi daudzus jau atbaida, Jāņos mazāk dedz ugunis, mazāk iet no mājas uz māju laimi vēlēt. Jāņi nav arī vairs agrākās sirsnīgās vienības svētki. Kādreiz latviešu tauta bija gandrīz tikai zemnieki. Tad Jāņos visi bija līdzīgi.

Lai arī klusāki ir Jāņu svētku prieki, jaunus apvārkšņus meklējot nekas viņus nav spējis iznīdēt. Ne gadu simteņiem ilgā kristīgā ticība, ne kultūra, kas nicina pirmatnējo dabas spēku. Kur ir Latvijas sili un birzis, tur skan arī Jāņu dziesmas un skanēs, kamēr vēl būs īpatnēja latviešu tauta.

Līgo tik dziļi ir ieaudzis mūsu sirdīs, tik dzīvi viņa atsaucas šim vārdam, ka svešumā dzirdot latviešu Jāņu dziesmas, sirdi vienmēr pārņem svētsvinīgs prieks. Visa mūsu dvēseles un dabas romantika skan šajā vārdā.

Tomēr cik daudz mums svešumā ir tādu tautas brāļu, kam līgo jau ir tikusi tukša skaņa! Cik daudz tādu izceļojušu jaunavu un jaunekļu, kam līgo dziesmas koncertos dzirdot, dzimtenes sauciens garām iet. Latvijas mežur skaidas, kas vairs nesadzird lieliskās mežu dziesmas — līgo! Bet arī jaunas viņiem nav. Kas nesadzird līgo dziesmas, tam nekāda dziesma neiet pie sirds, jo Jāņos runā Dievs uz pašu tautas dvēseli; tūkstošas sirdis saka kopēju dzīvības saucienu: līgo!

Cik klusi kaŗā ir Jāņi! Cik bailīgi apraujas mežmalā Jāņu dziesma. Tagad pat ganiņi nedrīkst līgot, jo liela nelaime ir gājusi pār visu tautu un pārkāries zobens stāv pār mūsu galvām. Kā lai dzied tie Dievzemītes ļaudis, kas izdzīti no savām mājām! Kā lai dzied bēgļi, ar kuriem ir pilni meži!

Bet ligo saucienā ir mūsu tautas īpatnības un dzīvības
zvērests.

Mūsu tauta visu panesīs un kā uzva-
rētāja pie nacionālas pašnoteikšanās
tikusi, sauks toties stiprāk ligo! Pāri
nāves drupām, pāri liķu kalniem skanēs
Latvijas Imantas ligo!

Ligo saucienā runā mūsu tautas dvē-
sele, jo ligo ir īpatnības, patstāvības
un dzīvības zvērests! Ligo!

Lai mūsu tauta mūžīgi ligo!

1915. g. 24. jūnijā.

Esam sapņotāji.

I.

Kas ilgi ir slimojis, tas zinās, ka šādā slimībā gandrīz aizmirstas, kā cilvēks jutās, kad viņš bija pilnīgi vesels, kādi bija viņa locekļi, griba, ideāli. Tad veselību tīko kā kādu brīnumu, kas rada jaunu dzīvi. Gandrīz tāpat mēs jūtamies arī kara apstākļos, kad vecā dzīve ir vairākus gadus aiz muguras, kad katrai ģimenei piederīgie ir svešumā, apkārt izpostīta kultūras dzīve, simti tūkstoši bēgļu, kas ilgojas pēc dzimtām mājām, kad tūkstoši ir nolikuši savu galvu svešās smiltīs; lielais pasaules karš ir mūs pilnīgi apdullinājis, radījis mums savādu psiholoģiju — trulību pret briesmām un ciešanām. Latviešiem nav vecās, tuvās dzīves, nav pat ne vecās Rīgas ar savu jauno, uzplaukušo latviešu kultūru, jo tagadējā skaistā Rīga ir garā nabaga ierāvēju un prostitūcijas perēklis.

Kā gribas tikt atpakaļ kultūras dzīvē, atpakaļ pie sevis, satikt vecos draugus, redzēt zemē cerību pilnus jaunekļus, redzēt beigas bēdām vai velnišķai ieraušānai un uzdzīvei! Protams, vecie laiki neatgriezīsies. Dzīve būs grūta un jāceļ no jauna. Un kā lai viņu nodibina tie, kas svešās smiltīs būs apstājušies dzīvot, kas paliks pie svešiem gaļas podiem; ar šmiņķi klātās jaunavas, kas aizmirsušas savus sievišķīgās brunīniecības tikumus, aizmirsušas, kāds tēvu zemes gods arī viņām jāsargā.

Bet šajā asiņainā šausmu laikmetā, kad simts tūkstošas sirdis dreb, vai pastnieks nenes mājās nāves ziņas, caur dvēseli iet kāda apakšsajūta, kuŗu ne tikai ir bail citiem rādīt, bet kuŗas balsi pašam dažreiz ir bail uzklausīt. Šajā balsī klausās kā grēkā, jo viņa attaisno šo laikmetu un tautas ciešanas, jo viņās ir lielas atdzimšanas ķīla.

Šī balss tagadni redz rožainās krāsās. Un tiešām mūsu atmiņai ir tāda īpašība, ka viņa labprāt aizmirst jauno un pagātni dara rožainu. Bet parokaties vairāk atmiņās, pašķirstiet kaut vecu avižu lapas un vecā dzīve spilgti atkal pacelsies jūsu priekšā. Atejiēt savās atmiņās kaut trīs gadus atpakaļ, un jūs redzēsiet latviešus iestīgušus neizbrienamā praktiskuma purvā, ceļā uz tādu ētisku bīrgelību, kur omulīga pašapmierināšanās aizsērē katru ideālismu un izeju uz īstu cilvēcību. Tad mēs latviešus redzam mūžīgi nogrimušus sīkos partiju un biedrību strīdos un personībās, kalpības gara, plēbējisma māktus. Kur lai atrod izeju mūsu vecajā dzīvē, kur nākotnes ideālus? Lauki tiek tukšāki un nevairojas, latviešu tauta apstājas savā augšanā, lai gan mūsu zemē varētu nometināt trīsreiz vairāk iedzīvotāju nekā līdz šim.

Nu, kas gan nepazīst latviešu pilsonību!? Viņai taču tik maz pēcnācēju. Pat latviešu mazpilsētīnas izmirst, jo katrā no viņām ir vecpuišu biedrība vai pulciņš, kurā daļībnieki augām naktīm sit kārtis pa viesīgām biedrībām un starp visiem šiem pilsoņiem gandrīz nemaz nav inteliģentu. Pat galvenās kultūras oazes — pilsētas nespēj pievilkt mūsu inteliģenci no svešuma. Bet kad lauki tiek tukši no iedzīvotājiem, pilsētas taču ir mūsu tautas nākotne. Kāda gan var būt šī nākotne, ja pilsēta izaug bez ideāliem un viņas iedzīvotāji izmirst, ja pat lielā, skaistā Rīgā, mūsu cerību centrā, latviešu iedzīvotāju procents pēdējos gados ir gājis mazumā.

Un tad mūsu inteliģence; ak šī klusā, darbīgā inteliģence ar nīknu zemas skaudības, greizsirdības un ķildības velnēnu sirdī, kas atstūmās no sev līdzīgiem un uzklīda svešumā. Šī inteliģence bija tā sašķēlusies, tik atbaidīta no vispārējā nacionālā darba, ka mēs nevarējām iedomāties, ka latvietis latvietim kauču korrektībā var roku sniegt, nu kaut vai tā, kā viņš to sniedz sveštautietim. Daži latvieši pat lielajā bēgšanas laikmetā gribēja skaldīt tautu, celt nodevības aizdomas. Šāda sašķelta inteliģence nevar darīt lielu nacionālu darbu — vest tautas renesansi.

Latvieši bija arī tik tālu no Latvijas pilsoņu apziņas, ka grūti bija iedomāties latvieti, kam mūžīgi sāpētu sirdī

savas tautas liktenis. Un tas taisni ir tad, kad pār mūsu zemi aizvien vairāk savelkas aizgādniecības groži, kad pārtautotāji gribēja nomākt mūsu tautskolu, mūsu kultūru, pašu mūsu dvēseli. Mēs esam galīgi atstumti no zemes pārvaldniecības, ļaudis, kam līdz šim savās prasībās bija bail minēt pat zemi. Kur te ir izeja uz latviešu nācijas augšamcelšanos? Imantas zobens likās uz mūžību sarūsējis. Šās tūkstošām reizēm uzplēstās vātis, šīs mūžīgās sūdzības par sevi, kā ēna velkas no pagātnes līdz. Mēs, latvieši, esam milzīgi daudz darījuši kultūrā, mēs esam titāni savos panākumos un tomēr mēs vēl esam tik dziļi pazemoti, tik tālu no īstas cilvēcības, ka latviešu ideālistam ir sāpēs jāsit sev krūtis, kā indiešu grēciniekam.

II.

Briesmīgais pasaules karš savās pirmās dienās pilnīgi pārvērtā visu prātus, dvēseles dzīvi. Vispārējās nacionālās briesmās radās tāds apvienības gars, it kā zemes virsū būtu atnākusi mūžīgās brālības un vienlīdzības tūkstoš gadu valsts. Visās valstīs mazajām tautām stāstīja, kā dēļ viņu atsvabināšanas notiekot šis karš un tās tam viegli noticēja, lai gan visas zemes gribēja atsvabināt mazās tautas svešās valstīs. Kā izbrīnējušās, ar svētlaimību, ka viņas ir atminētas, mazās tautas cēla augšā galvu no sāpju pazemības, un cilvēciskā pašapziņa un cerība tikt pilntiesīgo saimē bija stiprāka kā jebkad un darija šīs tautas labākas, un dzīvi labāku.

Nu ieskatāties uzmanīgāk šai dzīvē. Ja atskaita visas kara šausmas un viņu pavadoņus, netiklību, rupjību, ciet-sirdību, ieraušānu, kas nav vispār nacionāla parādība, vai mūsu nācija nav it kā tīrāka un spēcīgāka tapusi? Pilsētas līdz riebumam nemirst vairs pa krogus dubļiem, maz ir seno sīksīko partiju strīdu līdz apnikumam, sīkās maizes kņadas. Tai vietā ir

it kā izaudzis latviešu ideālisms un spēka apziņa, jo politiski viņi stipri paauģušies. Viņu balsi jau uzklausa un gribu pa daļai pilda arī vietējā vara. Skola ir atdabūjusi mazliet atpūtu no pārtautotājiem, latviešu vārds savā provincē nācis godā un latviešu bruņinieckums spīd visā valstī. Bet latvieši tikai ar pūlēm iekaro savu stāvokli un jo ilgāk vilksies karš, jo lielāku lomu latvieši spēlēs savā zemē.

Bet vai ilga būs šī latviešu vara, lielās izredzes uz nācijas renesansi? Izredzes var būt dažādas. Jau tagad liela daļa ir atskurbuši no šiem brālības sapņiem un netic tiem vairs. Vienības un brālības sapņi velti krāps Krieviju un mazās tautas, tāpat kā gadu simteņus ir krāpuši visu cilvēci, jo brīvība, brālība, vienprātība ir gadu simteņos nerasniedzams ideāls. Lūk kāpēc karā pa visiem ceļiem draud atgriezties vecā dzīve. Mēs būsim pamesti vieni starp naidīgiem elementiem visapkārt.

Kā nenovēršams negaiss visā valstī aug nācionālisma vilnis, kas vairs neatminēsies nekādu mazo tautu tiesību, neatminēs, ka kara sākumā monarhists ar žīdu brālīgi bučojās uz ielas. Šāda maiņa ir vēstures un psiholoģijas likums. Senās draudzības vietā mums līdz izmisumam būs jāturas pretim pārtautotājiem, un diezin kāds būs Kurzemes liktenis. Jau tagad dažam labam it kā redzamam latviešu sabiedriskam darbiniekam vai avīzes redaktoram politikā ir izšauts kreklis no biksēm, un viņš to tagad nes kā ārēju uniformu, gandrīz noliegdams latviešu īpatnējās dzīves iespēju, un pēc kara grūti būs viņiem dabūt kreklu biksēs atpakaļ. Bez aizgādņiem un aizsargiem latvieši nemaz nespētu dzīvot, tā runā visi vergi ar kreklu virs biksēm.

Bet vienu mēs varam droši teikt. Pēc kara latvieši nekādi nepazaudēs visu iegūto, bet lielā daļa no slavas un ievēribas var iet atpakaļ. Mūs piemirsīs, kā piemirst visas mazās tautas. Galvenais mantojums no tagadējā ārkārtējā spēku sastrēguma paliks tas, cik mēs esam tikuši gudrāki, drošāki un sabiedriskāki nācionālās lietās. Mums draud atkal uz kādu gadu simteni palikt vieni pašiem apakštautas liktenī ar sī-

kām tiesībām, sīkā maizes cīņā un pārtautotājos. Mums draud nākotne, kuņā aizmirstas šie slavenie nācijās brīži, kad viņa visvairāk rādīja gribu tikt par pilntiesīgu tautu. Un kas zin, varbūt mūsu pēcnācēji pat aizmirsīs nedaudzo drošinieku sapņus par Viestura zobenu.

Tādas baigas, skeptiskas domas vienmēr apēno sirdi, kad domājam par Latvijas nākotni, jo liktenis ir mūs pārāk maz lutinājis. Bet mēs nedrīkstam nodoties šim pesimismam. Mums jādzīvo skaļi, varbūt, varbūt pie miera noslēgšanas var tikt ievērotas arī mazo tautu prasības. Un šis miers mums var atnest arī tādas izredzes, par kādām mēs pat nesapņojam. Bet šimbrīžam mūsu izredzes ir tik vājas; par to mēs dedzīgāk slāpstam pēc brīnuma, pēc pilntiesīgas dzīves, pēc pašnoteikšanās, mēs, apakštautas locekļi ar mūžīgu pazemības nastu uz pleciem, bez cēli valdnieciska gara, cilvēki, kuņiem ir pat grūti iedomāties savas zemes pilsoņu lomā.

Kas viss nav izsapņots dvēseles gaišredzībā, šajos divos kuņā gados, kad mūsu sirds ir drebējusi līdz katram notikumam, kad aiz katra akmeņa, aiz katras pozīcijas Galīcijā, Polijā, Kurzemē likās izšķīroties mūsu tautas liktenis. Neviena avižu lapa, neviens stāsts nav paudis Viestura augšāmcēlšanās sapni, ko sapņoja karstākie latviešu nācionālisti. Un mūsu sapņi nekad nav cēlušies tik augsti, nekad mēs sevi nesam jutuši tādu tieksmi iegūt pilntiesīga savas zemes bruņinieka dvēseli, kā taisni tagad. Gadu simteņiem snaudušais Viestura un Tāivalda gars ir atmodies augstākā latviešu inteliģencē. Un mēs ejam tik droši tāpēc, ka ticam ne tikai savas atmodušās nācijas varenīem spēkiem, kas miljonu jūrā ir tomēr nīcīgi, bet arī brīnumam, jo vēsture rada arī nejaušības. Mēs esam kā bērni, kas grib dzīvot pasakās. Un kādi fantasti, kādi ideālisti ir mūsu jaunie pulki, kas iet mirt par dzimteni!..

Šie sapņi par atjaunoto Latviju visus dara labākus, pat materiālisms uz brīdi aizmirst savus instinktus un atmiņas, ka pasaulē ir arī kas augstāks par zeltu, un tā tagad ir tēvu zeme un nācijas slava. Bet sapņi var būt nāves zāles, var būt peļķe, kurā noslikst īstenība. Sapņi var apmiglot acis un nerādīt kailas, bargas patiesības. Tiktāl reālpolitikā viņi ir bīstami. Bet savukārt visos sapņos dzimst tautu intuitīvās tiesības, jauna pilsoniska pārlicība, kādai vajaga būt tēvijai un nācijai. Un šie sapņi, ja nākotne, liktenis, kas nevaisnīgs un cietsirdīgs ir bijis gadu simteņiem pārāk bargs pret mums, ja viņš piekrāps mūsu tautu, jaunās intuitīvās tiesībās, kareiviskais drosmes gars latviešu tautai paliks kā liels mantojums.

Latvieši ir viena no visvecākām rasēm Eiropā, lai gan ar kalpa, vaļinieka garu. Tagadne viņu, draudēdama iznīcināt, ir padarījusi jaunu. Mēs esam kā skolnieki, kas uz dzīvi raugās kā uz brīnumu un solās dzīvē pildīt to, par ko sapņojuši un pārspēt sevī iedzimtības ļaunos dīgļus. Kā individuālas būtības, mēs gribam, lai mūsos neizzūd ticība brīnumam uz latvju renesansi. Mēs alkstam, lai mūsu tautā, kā pumpuri briest pavasarī, no sapņiem izaug griba; caur visām kara šausmām, pēcnācēju asarām un sagrāutu māju drupām kāda klusa, bailīga balss mūsos saka: kaut atstātu dziļas pēdas šīs šausmas. Viņās aug mūsu dvēseles spārni un tautas spēks, viņās kā viens kūs sapņi redzēt ne tikai spaidu atkrišanu, bet arī brīnumu — mirdzošu Viestura un Tālivalda zobenu¹).

¹) Šī raksta pirmā daļa iespiesta «Lūduma» 1916. gada 13. septembra numurā, bet otrā daļa nākošā numurā, pēc kura iespiežu otro daļu. Bet Mišņa bibliotēkas eksemplārā otrās daļas nav. Tai vietā atstāts tukšs laukums. No tā saprotams, ka daļai eksemplāru cenzūra otro daļu striņojusi.

Ilgas pēc tāles un ilgas pēc dzimtenes.

Katrā cilvēkā ir divas tieksmes, ilgas pēc tāles un ilgas pēc dzimtenes, pēc sevis. Dzimtenē, šaurā nomalē katru mudina ilgas uz tāli, gribas redzēt svešas zemes un ļaudis. No dzimtenes vienmēr kaut kādi spēki atstumj. Bet tajā pašā laikā cilvēkā darbojas citas tieksmes, kas viņu sien pie dzimtenes, kas viņu arī no svešuma vedina atpakaļ uz dzimteni. Šīs divas dziņas ir it kā visas dabas likums. Katrā atomā darbojas pievilkšanas un atstumšanas spēks, priekšmetam griežoties rodas centrskrējējs un centrbdzējs spēks. Visi šie spēki dabā uztur līdzsvaru, un, viņu attiecībām mainoties, mainās arī pats priekšmeta veids un īpašības.

Šīm divām minētām dvēseles dziņām arī cilvēku sabiedrībā ir liela nozīme. Ilgas pēc tāles cilvēku ved ārā no sava kaktiņa plašā pasaulē, ved viņu uz sabiedrību un citām tautām, un cilvēks var mācīties, uzņemot visādus iespaidus. Ilgas pēc dzimtenes turpretim ir tās dziņas, kas cilvēku ved atpakaļ pie sevis, kas viņam liek noslēgties kopā ar sev līdzīgiem, atrast savas īpatnības un palikt tām uzticīgam. Pilnīgi zūdot ilgām pēc dzimtenes, cilvēks tiek tāds kosmopolīts, kas pat nespēj palikt uz vietas kultūras darbā, viņš ir garīgs baskājis un visur tikpat svešnieks, kā mājinieks, jo viņam nekur nav mājas. Bet kam nav ilgu pēc tāles, tas sadilst sīkā ikdienībā, sāk jau dzīvs trūdēt savā šaurā kaktiņā, jo viņš nekad nespēj izvēdināt ne savas dzīves, ne sava gara. Dvēseles līdzsvars un augstākā kultūras spēja cilvēkam ir tikai tad, ja šīs abas īpašības viņā ir līdzsvarā. Mainoties dzīves ārējiem spēkiem, cilvēkā var palielināties viena vai otra dziņa, kas to ved vai nu uz sabiedrību, vai atpakaļ pie sevis, bet normālā dvēseles stāvokļa cilvēks nezaudē, ja viņam ir abu minēto spēku puslīdzīgs līdzsvars.

Latviešu sabiedrībā abas augšminētās dziņas ir ļoti labi novērojamas. Latviešu literatūrā par normāltipu ir ticis jauneklis, kas savā nomalītē ilgojas pēc tāles. Daudzreiz viņš pats nezina, pēc kā tas ilgojas, bet nepārvarams spēks viņa domas un jūtas nes kaut kur prom. Jaunekli vilina kāda ideja; aicina karsta vasaras diena, sērīgs, krēslains vakars. Un tā ir šo ēnā augošo jaunekļu laime, ka viņi ir nemierā ar savu apkārtni, ar savu posta pilno dzīvi un grib redzēt citu dzīvi. Šie jaunekļi-ilguļi parasti augstāko ideālu vārdā iet pat cīņā pret savas dzimtenes aprobežotību. Nav brīnums, ka šajā cīņā viss tuvais, pat nacionālais, tad izliekas pretīgs.

Zemnieku, mazpilsoņu dzīvīte liekas kā smags lietuvēns. Tālas, lielas kultūras pilsētas, svešas, bagātas un izglītotas tautas un zemes ir tas ideāls, ko gribas redzēt un no kā gribas plūdināt gaismu uz Latvijas ārēm. Nomaļes dzīve tiešām ir tik šaura, ka te var celties lielas ilgas pēc tāles un svešas kultūras. No savām indevēm gribas tikt vaļā un labākam būt. Šīs jūtas pa daļai izskaidro to, kāpēc latviešu demokrātiskās aprindās naidis pret nacionālismu atrod tik vieglu piekrišanu. Naidis pret visu nacionālo iedegas tad, kad šīs aprindas vairāk par visu grib tikt vaļā no savas pagātnes un saviem trūkumiem.

Ja šādas dziņas uz tāli pārņem ideālistus, tad tas mūsu kultūrai nav tik bīstami, bet tā ir liecība, ka tautā ir dzīvi spēki, kas sevi grib pāraugt un papildināt, ieejot kultūras tautu saimē. Šie ideālisti kādreiz nāks atpakaļ uz mūsu kultūru. Citādi tas ir ar materiālistiem, kuriem par sabiedrību un kultūru ļoti maz interesēs. Ja viņiem dziņa uz tāli ir lielāka par ilgām pēc dzimtenes, tad tie saka: kur man labi klājas, tur man tēvija, un dodas uz svešumu, lielākas peļņas kāres vilkti. Un iādu materiālistu starp latviešu izceļotājiem ir ļoti daudz. Kosmopolitiskās idejas, kurās varbūt dažs skaists un vesels grauds, materiālisti izlieto par attaisnojumu tam, ka viņi dzimtenei pagriež muguru. Daudzi no tiem saka, ka cilvēcei un kultūrai varot kalpot arī svešumā, bet vai šie runātāji kāds to dara? Latvieši uz svešatni vēl neiet kā kultūras nesēji.

Kad cilvēks ilgi dzīvojis svešumā un apņēmis tā iespaidus tā, ka tie tiek par ikdienu, tad viņā sāk stiprāk strā-

dāt ilgas pēc dzimtenes. Tad gribas atpakaļ pie sevis, pie savu īpatnību izkopšanas. Ej vai kādā pasaules malā, dzimtenes iespaids cilvēkam iet vienmēr līdz, jaunība un pirmie spēcīgie iespaidi runā jo skaļi. Lūk, kāpēc latviešu izceļotāji vienmēr lolo cerības vēl kādreiz tikt atpakaļ dzimtenē, bet rets to izdara, jo vairums ir spiesti dzimteni atrast svešumā. Krievijā vai Brazīlijā zemi iepirkuši, daudzi sapņo par to, kā tikt pie sava zemes stūrīša dzimtenes lejās. Tāda nu ir cilvēka daba. Jāprasa, cik daudz ārēji kopēja gan strādniekam ir ar dzimteni, ar viņas pilsētām, bet kādas dzimtenes ilgas mājō strādniekos, kas spiesti dzīvot svešumā! Krievu emigranti, lai arī cik nejedzīga būtu viņu dzimtenes īstenība, dzīvo lielās ilgās, kā tikt atpakaļ, un svešā zemē, augstā kultūrā nemaz nespēj dzīvot. «Tās ir krievu meža skaidas», saka kāds krievu publicists, kas grib atpakaļ uz savu nemīlīgo mežu. Kad 1913. gadā gaidīja amnestiju, tad, pēc avižu ziņām, Kopenhagenā bija saradies tūkstošiem krievu emigrantu, kas brīvajā kultūrālajā Eiropā varētu labi dzīvot un pelnīt, bet viņus visus vedināja uz tēviju lielas dzimtenes ilgas. Nemiet jūs kaut mūsu Raini, kas tik daudz sludinājis, ka katra cilvēka dzimtene ir cilvēce. Rainis gandrīz visu mūžu ir bijis spiests dzīvot ārpus dzimtenes. Un kādas lielas dzimtenes ilgas, kāds kultūrais nacionālisms runā no katras viņa grāmatas. Svešumā dzīvodams Rainis atdzejo ne svešumu, bet taisni savu dzimteni:

Manu jauno dienu zeme,
Sen es tevi neredzēju.
Sapņos vien tu manīm rādiēs,
Kad es guļu vaļā acīm.

Ieskatāties mūsu studentos, kas mācās Pēterpilī, Maskavā, Berlīnē, Parīzē. Kad viņi brauc uz šīm pilsētām, tie ir verdoša entuziasma pilni. Izlasiet kaut Poruka rakstu, kā viņš braucis uz Drezdeni, kā viss interesējis. Viņi savu dzimteni tad sāk kritizēt, it kā viņai nebūtu nekādas vērtības. Bet kad studenti ir jau tā sasūkušies šo lielpilsētu gara bagātību, ka tās tiek par ikdienību, tad viņus vienmēr kāds klusi vedina atpakaļ uz turieni, kur viņu šūpulis kārts, kur dzīve ir vairāk piemērota katra

individuālītai. Daudzi šīs klusās balsis negrib atzīt, citi ir spiesti maizes dēļ palikt svešumā, bet klusās dzimtenes ilgas nekad neizzūd. Cilvēku, kas svešā malā un svešā tautā var atrast dzimteni, ir ļoti maz; viņi ir izņēmums.

Lai nu mēs piegriežamies latviešu dzīves īstenībai un jautājam, kāpēc latviešiem tik maz īsta patriotisma, kultūrāla nacionālisma, kas visur prasa pret sevi cienību. Kāpēc mūsu tautai tik daudz vienaldzības, tik maz savas būtības aizstāvēšanas. Šai parādībai daudz socioloģisku, psihisku un citu iemeslu. Es šē atzīmēju tikai ilgas pēc tāles, kas pat latviešu labākos cilvēkos ir ļoti stipras un atstumj vienu no otra. Šis psiholoģiskais moments pa lielākai daļai, kā teicu, paskaidro to, kāpēc mums tik maz ilgu pēc sevis. Latviešu dzīve vēl pārāk nabaga ar kultūrālām vērtībām, latvietis jūtas niecīgs lielās tāles bagātību priekšā. Bet paskatāties uz svešumā dzīvojošiem latviešiem; tur labāko ļaužu ilgas vienmēr nesas uz dzimteni un taisni kliez par netaisnību dzimtenē.

Ja latviešiem ir daudz cilvēku, kas dzīvo vienās ilgās pēc tāles, pēc labāka, ideālāka, tad viņiem vajag vēl vairāk to cilvēku, kuŗu ilgas laižas atpakaļ uz dzimteni pie savas īpatnības. Dzimtenē vajag radīt un atrast to kultūras tāli, pēc kā ilgojas mūsu labākie ļaudis. Svešās zemēs bagāti tikušie gari, lai sajūt dzimtenes aicinājumu atpakaļ.

1915.

Illūzijas un viņu nozīme sabiedriskā dzīvē.

Illūzijas ir laidušas dziļas saknes paša cilvēka dabā, un cilvēka attiecība pret ārējo pasauli liek cilvēkiem bieži vien dzīvot no illūzijām. Neviens cilvēks nezina, kas patiesībā ir pasaule un visas parādības, lūk, kāpēc viņa pasaule atzīna ir stiprā mērā celta uz illūzijas pamatiem. Jaunākos laikos daži tiesību teorētiķi atzīst, ka visa sabiedriskā un valsts dzīve dibinās uz illūzijas, mirāža. Valsts varot pastāvēt tikai tāpēc, ka visiem ir pārliecība par viņas stiprumu un nepieciešamību. Un ja nu kādā Āzijas valstī iedzīvotāji klausā despotam, tad tikai tāpēc, ka viņu pārliecība par valsts spēkiem dibinās uz illūziju. Illūzija ir ļaužu pašapmānīšanās, bet cilvēkiem ir grūti dzīvot bez pašapmānīšanās, ļaudis meklē illūzijas. Kur nav illūziju, tur nav valsts. Un jaunas valstis rodas tad, kad dzimst illūzija par valsts nepieciešamību un iespējamību.

Illūzija, apmānīšanās ar dzīves īstenību, ļoti bieži ir kaitīga, jo viņa iedvēš maldu pārliecību. Bet es šie gribu atzīmēt, ka illūzijas var būt ir spēcīgs dzīves dzinējspēks, un labākas nākotnes ķīla; gadījumus, kad illūzija izaug no tautas pārliecības par viņas dabīgām tiesībām.

Katras sabiedrības vairums ir tādi daudzi pelēki ļaudis, kas par vispārējiem uzdevumiem, par ideāliem maz domā. Viņi darbā maz domā, ka varētu dzīvot arī citādi. Tomēr katram cilvēkam ir klusas ilgas pēc ideāliem, savas intuitīvas tiesību apziņas, bet viss vairums to dzīvi neapzinās, negrib tikt aktīvs, jo viņam trūkst pašapziņas, uzticības saviem spēkiem. Ja pret neaktīviem ļaudīm izlieto spaidus, vienmēr un neatlaidīgi pavairojot slogu, tad viņi pie visa pierod un vissliktākos apstākļos jūtas samērā labi. Tāds pelēks iedzīvotājs garā šad tad fantazē par labāku nākotni, bet pēc tās aktīvi necenšas. Viņam ir illūzijas

par pastāvošās iekārtas nepieciešamību, tas viņu apmierina, kā dzīvu iemūrē un tura gūstā.

Ikdienībā labākie, redzīgākie sabiedrības cilvēki diezgan asi saprot, ka sabiedrība var dzīvot arī citādi. Viņu ilgās tiem augu mūžu dedzina sirdi. Bet ko viņi var vieni panākt. Neatļaidīgi sludinot savus ideālus, var tos realizēt vai panākt sabiedrības pārvēršanos tikai ilgā laikā. Spilgtāki, bet ne tik pastāvīgi panākumi tiek, kad visa sabiedrība, arī vispelēkākie ļaudis iedegas labākas nākotnes ilgās. Ilgu un illūziju laikā arī pārvēršas cilvēka psihika un šajā vispārēju sabiedrības kopēju aktīvu ilgu, un darbu brīdī notiek visas lielas sabiedrības pārgrozības.

Sabiedrības vairuma uzskatus visvieglāk var grozīt lieli sabiedriski notikumi, piem., karš, reformu laiki. Tad viegli var zust illūzija par visa vecā nepieciešamību un pārliecība, ka jaunu dzīvi nav grūti nodibināt. Kuņš no mums nezina izteicienu: ar galvu nevar caur sienu skriet! Visa vecā kārtība parastam pelēkam iedzīvotājam ir siena, kuņš nevar izlauzt. Vajag visiem rasties jaunai illūzijai, ka viss vecais nav neizlauzama siena, taču lielas sabiedriskas pārgrozības ir iespējamās. Ieejiet krievu sādžā un stāstiet, lai zemnieks atmet kop-saimniecību un iziet uz viensētām, jūs ne visur gribēs uzklausīt, jo te zemnieki veco kārtību sajūt kā mūri, kas nelaiž uz jaunu saimniecisku iekārtu. Vajag vecos māņus gaisināt un iedvest jaunu ticību uz progresu, tad zemnieks tiks aktīvs. To var izdarīt ilgs, neatļaidīgs darbs, bet arī strauji notikumi.

Dodiet sabiedrības vairumam illūziju, ka viņas ideāls ir viegli sasniedzams, un katrs brīnēsies, cik aktīva un neuzvarama tikusi sabiedrība. To mums vienmēr rāda pasaules vēsture. Politikā vēsture stiprā mērā ir illūziju un ideju vēsture, bez illūzijām jaunas valstis nerodas.

Un pametīsim acis uz pasaules kara laiku, un mēs sapratīsim, ka tas jaunu illūziju dzimšanas laiks. Vēsture reti kad iet turp, kur viņu ved vēstures vadītāji, un arī krieviem vēsture dos pārsteigumus. Krievu sabiedrība, sevišķi slavofīli, cenšas radīt šim karam sevišķu ideoloģiju: viņš esot mazo tautu atsvabināšanas karš. Krievu

kaņaspēks ar ieročiem rokās atsvabināšot Austrijas mazās tautas no ģermānisma, un līdz ar to gaišāka nākotne gaidot arī Krievijas mazās tautas. Tie ir viegli teikti vārdi, bet var būt ar smagām sekām, jo rodas illūzijas, ka arī mazo tautu likteņus sveķ tagadējā karā. Tie, kam tagadnē nebija nekādu spožāku cerību, sāk atminēties savas cilvēciskās tiesības, visu cilvēku un tautu vienlīdzības idejas. Šis karš, kā zibens apgaismodams apkārtni, rāda mums mūsu cerību tāli un tautas locekļu sirdīs iededzina karstu vēlēšanos tikt uz to. Mēs zinām, cik tumša un baiga ir pasaule pēc zibens. Bet tam, kas garā redzējis labākus laikus, viņus nevar tik viegli izdzēst no atmiņas. Kad tautai zudīs illūzija, ticība, ka viņa lielo notikumu laikā realizēs savas cerības, viņa vēlāk centīsies cerēto sasniegt ilgā, grūtā darbā.

Skatoties pēc tā, kādu darbību rada illūzijas, var izšķirt illūzijas, kas mudina uz darbību, uz aktivitāti, un otru veidu, kas nomāc darbības garu, rada pasivitāti. Ja maldīga ticība uz ideālu realizēšanu rada sabiedrībā pasivitāti, liek visu gaidīt tikai no ārienes, no augšienes, un ja tam neseko rūgta vilšanās sajūta, tad tāda illūzija ir tikai kaitīga. Turpretim, ja māņu ticība sabiedrībā modina viņas radošos spēkus, tad tā ir tikai apsveicama kā būvējošs faktors. Lūk, kāpēc vajaga censties, lai katra illūzija sabiedrībā modina neatlaidīgu pašdarbību. Mums jādzēnas pēc tā, lai tagadējie mazo tautu sapņi nebūtu tikai tukša, naīva gaidīšana un pašapmānīšanās, bet lai viņi būtu dzinējspēks, kas ved uz neatlaidīgu darbu, uz mūsu nacionālo pozīciju stiprināšanu.

Salīdzināšanas dēļ atminēsimies, kādu iespaidu uz tautu psihiku darija lielās kustības laiks, kurā Krievijas tautas dzīvoja, kā māņu murgos. Krievu zemniekiem reformas atnesa daudzus praktiskus labumus, bet daudzu apstākļu dēļ viņa tika drusku pasīvāka, sāka gaidīt, lai no augšienes, no valdības visu dod. Tā reformas panāca mazāk, nekā vajadzētu. Mūsu zemnieki nav tā lutināti ar sabiedrisku gādību. Viņos lieli notikumi modināja aktivitāti prak-

tiskā darbā, modināja uzticību saviem spēkiem. Tā kūsošā enerģija, kas pēdējos gados verd zemniekos un strādniekos, ir atmodinātā aktivitāte, ir agrākās illūzijas mantojums. Ja palīdzību varēja sagaidīt no citurienes, tad viņa jāgaida no pašu spēkiem. Šāda pārliecība ir tikai apsveicama un šādu aktivitāti stiprināt var arī tagadējā illūzionārā ticība uz tautu atsvabināšanu.

Māņu ticība uz ideāliem var nākt pa diviem ceļiem: to uzkrāj lēnā, ilgā laikā un viņa var tikt ievesta arī no ārienes. Bet abos gadījumos viņa tautas psihikā nepazūd bez pēdām, bet, kā redzējām, veido to. Jo stiprāka illūzija, stiprāka ticība uz nākotni, jo lielākas pēdas paliks dvēselē. Ja lieli pārdzīvojumi pārvērš cilvēka dabu, dara viņu pieejamu ideālismam un aktīvitātei, tad mums ir jāizmanto šis laiks, jākaļ dzelzs, kamēr karsta. Illūzionārā pārliecība par visu tautu vienlīdzību, ticība uz reformām tautas dvēselē nav jāatstāj par pasīvu gaidīšanu, bet jāpārvērš par stingru pārliecību, par gribu pašai stāties pie savas nākotnes noteikšanas, par stingru tautas pašcienību. Latviešu samērā prāvā aktivitāte kultūrā un oikonomiskos jautājumos dod mums dažas labākas nākotnes cerības, lai arī vai kādu postu nes kaŗš.

Mums vajag iededzināt illūzijas par savas tautas spēku, drosmi, labu vārdu, par spēju sasniegt, ko mēs gribam.

1915.

Latvijas pavasara herbarijs.

Skats nākotnes miglā.

... Tik milzīgi notikumi visā pasaulē¹⁾, kuŗi prasa daudzus miljonus upuru, nevar paiet garām, neredzēdami lielākas pārmaiņas valstu iekšējā dzīvē. Kaŗā visi mācās, redz savus trūkumus un pēc kaŗa runā par valsts reformēšanu... Kaŗš māca mūsu tautu tikt patstāvīgāku, atrast pašai sevi. Vācu leģioni, kas sagrauši Luvēnu un Reimsu, posta arī mūsu garīgo dzimtsbūšanu. Latvieši jau sen atsvabināti no formālas dzimtsbūšanas, bet dzimtscilvēka asinis tik daudzos latviešos vēl neizzūd. Intelligenti latvieši nevar un nevar saprast, kā latvieši varētu dzīvot arī bez krievu un vācu aizgādniecības un ka laiks būtu mums iegūt lielāku patstāvību... Latviešu pilsonībā atklāta tāda garīga dzimtbūšana, ka pret dažiem latviešu pilsonības pīlāriem sastādīti protokoli par neatļautās vācu valodas lietošanu...

Latviešiem ir tikusi cerība, ka viņiem nebūs uz priekšu tā jācieš arī no pārkrievošanas viļņa. Kaut arī viss tas būtu illūzija, tomēr garā atkal esam redzējuši labākus laikus, mēs esam it kā pacēlušies uz Nebus kalna, lai garā skatītu savas lielākas neatkarības Kaananu. Šāds skats dod spārnus mūsu ilgām, mudina uz neatkarīgu radišanas darbu, lai gan mēs nezinām, cik ilgi mums būs jādzīvo tuksnesī, kuŗš mums māca, ka Latvija ir latviešu zeme, ka latviešiem pašiem dziļāk sirdī jāslēdz savas dzimtenes vispārējās intereses. Līdz ar kaŗu mūsu materiālā un garīgā neatkarība nebeigsies... Krievijas un Austrijas

¹⁾ Sniedzu še nelielus izvilkumus, kā mazas atmiņas no tiem rakstiem, kur latviešu tautai prasīta lielāka nākotne, vai pat neatkarība.

mazās tautas uz brīdi pārņēmusi illūzija, ka viņas gaida brīvāka nākotne. Šī ticība audzē cietējas tautas... Mūsu stāvoklis būtu jāapgaismo pat ārzemēs, Francijā, Anglijā jāreda, ka mēs esam pilngadīga tauta. Latviešu inteliģence noguļ šo ārkārtēji svarīgo brīdi...

Latvieši spēs dot pretsparu tikai tad, ja viņi būs kultūrāli un bagāti. Jādzenas pēc materiālas turības, nevis kā pēc komforta vai vergošanas zeltam, pēc viņas, kā prāva spēka cīņā dēļ lielākas patstāvības un augstākas kultūras. Mantai jābūt līdzeklim, attīstības gala mērķis lai ir — brīvs, attīstīts cilvēks... Poļi un somi ir lieli ar savu bagāto kultūru un viņas tradīcijām, ar savu nacionālo lepnumu, kas liek sevi cienīt. Viņi ir spēks. Arī mūsu tautai, ejot uz augstāku kultūru, jātiek par ievēribas cienīgu spēku, lai tas maksā ko maksādams, jo spēku ievēro un ciena citas tautas.

«Līdums», 2. janvārī 1915.

Solidaritātes principi.

...Te tiešām neatlaidīgi jāsludina solidaritātes principi mūsu nacionālās patstāvības, neatkarības un brīvības vārdā. Pacelties par vēdera, kaŗotes jautājumiem un savu ķildīgo egoismu, cieši slēgt sirdi ne tikai šķiras, bet arī vispārējos nācijas ideālus un uzdevumus, lūk, kas visvairāk jāieteic katram latvietim.

«Līdums», 1. februārī 1915.

Dievi asaras pārvērs par dimantiem.

Arī mums ir jādzeŗ rūgtais kaŗa biķeris, mūsu tautas locekļi tiek izklīdināti pa visām malām, un mums rodas nopietnas bažas, vai viņus visus varēs salasīt atpakaļ. Vai pēc kaŗa latviešu tauta nebūs tikusi ievērojamāk mazāka un nevarīgāka savā kultūrālā spēkā? Kad daudz mājas būs nopostītas, iedzīvotāji tikuši nabagāki, tad pilsonības saimnieciskais spēks būs aizcirsts pašā saknē...

meņi. Mums pašiem vispirms ir jātiek par to cieto di-
mantu, kas griež šos akmeņus, kuŗi pavairo svaru ar
katru jaunu mūsu nelaimi. Mēs nedrīkstam vairs
būt bezvārda un bezvēstures tauta; no
augšas līdz apakšai organizētiem, mums mūsu tiesiskā
dzīvē jāklīdz pēc Vakareiropas palīdzības, kā to vienmēr
ir saukusi Somija... Mēs varam uzrādīt ne tikai nācio-
nālus, bet arī vispārcilvēciskus nopelnus pasaules karā.

Latvieši ir jau kādreiz griezušies pie Vakareiropas sa-
biedrības. Tas bija sešdesmitos gados, kad mazai lat-
viešu inteliģentu saujiņai bija jāpanāk dzimtbūšanas at-
lieku salaušana Baltijā... Piecdesmit gados mēs esam
tikuši par augsti kultūrālu tautu un mūsu nacionālās un
polītiskās prasības ir nesalīdzināmi lielākas. Mums ta-
gad jāprasa nacionāla un kultūrāla
pašnoteikšanās. Krievu sabiedrība nedrīkst pre-
toties mūsu taisnīgām prasībām, jo mēs krieviem esam
niknākie cīņas biedri pret ģermānisma iespaidiem.

«Līdums», 30. jūlijā, 1915.

Mums vajaga vairāk nekā vācu privilēģiju atcelšanu.

Mums vajadzīga pamatīga zemes reforma. Milzīgās
latifundijas jāsamazina līdz zināmam mēram, pārējo zemi
izdalot bezsaimniekiem. Par visām lietām vaju-
dzīga kultūrāla, nacionāla pašnoteikšā-
nās. Par likumdošanu lai pārzina parlaments, reformēts
landtāgs. Latviešiem vajadzīga latviska skola, arī latvis-
ka vidusskola ar visām tiesībām, latviskas
tautas augstskolas. Mums arī neatlaidīgi jādenas pēc
pilnīgas latviskas augstskolas, kuŗa un,
tikai vienīgi kuŗa pienācīgā mērā spēš izkopt mūsu kultūru
un darīt mūs spējīgus uz zemes pārvaldi un mūsu intelli-
ģenci kultūrālā ziņā pacels blakus lielajām nācijām.

«Līdums», 5. aug. 1915.

Mūsējo nacionālisms.

Ja ir mums latvieši, kas vajāšanu dēļ ir gatavi mainīt
savus vārdus un uzvārdus, tad nav nekāds brīnums, ka

agrākie Birkenfeldi un Steinbergi pēc kara atgrieziesīes Latvijā šaravaros, ar kreklu pār biksēm un sauksies par Kirilu Kuzmiču, Jegoru Aidababinu un Matrjenu Širokaja. Šie ļaudis ir dzīvojuši un sauksies tā, kā viņiem pavēl, jo nacionālas apziņas pietiekošā mērā tiem nekad nav bijis. Latvijai slavas viņi nedara.

«Lidums», 10. oktobrī 1915.

Mūsu patstāvība.

Latvju kareivju vairums iet cīņā ne tikai pret uzbrucējiem, iet par valsts ideju, bet arī klausot vispārējam dzimtenes saucienam. Šis sauciens ir latviešu asins balss, viņš ir latviešos ieaudzis gadu simteņos un cīņa pret ģermānismu Latvijā būs sīva arvien. Šis tautas asiņu sauciens ir vienpusīgs, bet pareizs, viņš ir sauciens pēc mūsu kultūrāli-nacionālās patstāvības. Latvijas kareivji tumši nojauž, ka karā jādara liels nacionāls darbs, un viņi to dara tautas labākas nākotnes vārdā.

«Lidums», 4. jūlijā 1915.

Sabiedrības jaunā vara.

Pēc tādām briesmīgām katastrofām, kāda ir tagadējais karš, vajadzētu nākt cilvēces atjaunošanai, vajadzētu nākt jaunai šķirai vai kaistai, kas pēc katastrofas ņem valsti savās rokās... Pēc kara viss tas nevar iet zudībā. To, ko sabiedrība iekarojusi, ieguvusi par savām tiesībām, to neviens viņai neatņems. Ar katru tālāku dienu sabiedrības vara augs. Sabiedrība ir tā jaunā pasaule, kurā atnākšanu pēc kara var gaidīt.

«Lidums», 25. februārī 1916.

Kā sveštautieši saprot latviešu prasības.

...Bet šī autonomijas prasība ir visu attīstības spējīgo tautu prasības, un ne tikai autonomijas. Kurš polis nav sapņojis par poļu ķēniņa valsti, kurš čehs, horvats vai serbs nedzenas pēc savas tautas pilnīgas patstāvības?

Bet šo tautu vienkāršie locekļi nav attīstītāki par latviešu tautu, kurai būtu daudz lielākas tiesības uz politisku patstāvību. Bet kas gan ir dzirdējis, ka latvieši runātu par latviešu valsti, kas ir pat dzirdējis čukstus par šādiem sapņiem! Jā, sapņi par Imantu ir, bet tie ir platoniski... Palasiet brošūru Тайственная брошюра о Курляндской губ., vai Raiņa un viņa biedru atbildi tiem latviešiem, kas parakstījuši notu Amerikas prezidentam. Tur izskan pārlicība, ka Latvija bez Krievijas nevar dzīvot... Latviju viņi nodod pilnīgā Krievijas aizgādniecībā.

... Vācietis un anglis ir pieradis pie politiskas patstāvības viņš ir pieradis būt pilnīgi brīvs cilvēks, tāpēc arī nebrīvas tautas saprot ar savas dvēseles pukstiem. Latviešos, kas dzenas uz nacionālo patstāvību, viņi redz savas dvēseles īpašības...

15. jūnijā 1916.

Lai uzklausītu latviešu balsi.

Latviešu pulku galvenā nozīme tika latviešu vārda un nacionālo ideālu propagandēšanā. Latviešu pulkiem bija jārada simpatijas pret latviešiem tā Krievijā, kā Francijā, kā Anglijā. Mēs bijām nepazīstama, nesuverena tauta, ar kuru ārvalstu politika nerēķinājās. Mums bija jātiek pazīstamiem, jātiek par sabiedroto biedriem, lai latviešu tautas balsi klausītos pie miera slēgšanas.

«Līdums», 1917. Nr. 116.

Disciplinēti mēs alkstam pēc jaunas valsts.

Latviešu zaldāti! Ziniet, ka mēs visvairāk no jums gaidām disciplīnu. Ziniet, ka jūs esiet zaldāti, kam godam jānes pelēkās zemes sarga — pelēkā goda uniforma! Jūs esiet asins no latviešu asinīm, jūs pazīstiet grūtumus, ko mēs esam pārdzīvojuši un ziniet, cik stipri mēs alkstam pēc brīvības, pēc jaunas valsts.

Nekad mums nav bijusi tik tuvu laime sevi just par pilntiesīgiem. Mūsu izmocītās dzimtenes vārdā mēs prasām, lai jūs tagad būtu ne tikai par Rīgas un Daugavas sargiem, bet arī miera un kārtības aiztāvjem. Valdības maiņā vajaga divkāršas pašaieliedzības, divkāršas disciplīnas, citādi visi latvieši būs bez dzimtenes palikuši bēgļi. Kaut tagad nepiepildītos krievu sakām-vārds: Krievijā viss labi sākas, bet slikti beidzas.

«Lūdums», 15. martā 1917.

Stājieties rindā un gaidiet.

Pie Krievijas gausās attīstības stīprā mērā vainīga viņas intelligence, viņas sabiedrības labākā daļa. Krieviem ir daudz dvēseles dziļuma, sirsnības, bet maz aktivitātes. Krievs ir dzimis lai priecātos, būtu brālīgā dzīvē, viņš radīts mākslai, bet ne neatlaidīgam sabiedriskam darbam. Daži krievu kultūru uzteic tāpēc, ka krievi nekad neesot bijuši īsti uzbrucēji un kaņotāji. Patiesībā krievi atņēmuši citiem milzīgas teritōrijas. Man liekas, ka kareiviskuma trūkums ir tikai krievu ārējā pazīme, galvenā dvēseles īpašība ir aktivitātes trūkums.

Lai saprastu krievu sabiedrību, intellīgenta dvēseles īpašības, ieskatāties tuvāk intellīgences dzīvē, paraugāties kauču uz studentiem, nākošiem sabiedriskiem darbiniekiem, paraugāties, kā viņi mācās gaidīt, ilgi, pacietīgi, bez pašu gribas. Aizejiet uz teātri: tur priekšā gaŗa biļešu gaidītāju rinda. Stājieties rindā un gaidiet. Lai dabūtu biļetes uz labāko aktieŗu izrīkojumiem, publika Maskavā deŗūrē rindā no otrdienas līdz sestdienā dienām un naktīm. Protams, viens to nespēj, piedalās vairāki, pārmaiņus, bet — stājas rindā. Aizejiet uz studentu ēdnīcu, tur uzsauc: stājaties rindā un gaidiet tā, ka jānogaida vesela stunda, kamēr tiek telpās iekšā, jo ēdēju ir daudz. Studenti stāv mierīgi un gaida, jo zina, ka tā vajag, tas ir krievu zemes likums. Bet varētu taču atvērt jaunas ēdienu mājas, kurās vispār darbojas ar peŗņu. Uzņēmīgi studenti tur atrastu nodarbošanos. Bet priekš tā nav nevienam aktivitātes. Ejiet gar monopolu, gar pastu un skatāties, kā ļaudis stāv gaŗā rindā, kuŗa sākas pie kases un beidzas tālu uz ielas. Kam ārzemēs būtu patika tā stāvēt? Bet krieviem nekur nav jāsteidzas. Aizejiet uz augstskolu: tur gar visām sienām stāv gaŗas rindas. Ej nu saŗini, ko tur gaida. Jāgaida atkal ilgi un pacietīgi, bet neviens pret to nekurn, jō visi zina ka

tā vajag, tā ir ikdienība. Studentu psiholoģijā šī gaidīšana ir tā iesakņojusies, ka viņi skrien uz rindu arī tad, kad tiem nekā nevajag. Ierauga, ka daži stājas rindā, dažs students instinktīvi piedalās viņā, jo varbūt te ir dežūrēšana, lai tiktu pie kaut kā ļoti nepieciešama. Students tikai vēlāk prasa apkārtējiem, ko šī rinda gaida. Tā ir fotografiski pareiza bilde no krievu studentu gara dzīves. Tie visi ir dzīves sūkumi, bet viņi atklāj dvēseles pamatīpašības. Intelligence ir stipri pasīva augstskolā un ārpus tās, jo nav nekur jāsteidzas. Ātrāka steigšanās nestāv viņu spēkos. Lūk, kāpēc intelligence valsts, zemstes vai privātā dienestā mācās gaidīt un darīt tā kā liek. Krievu inteliģents no studenta dienām līdz sirmam vecumam sapņo par pašdarbību, par sabiedrības un valsts reformēšanu, bet kad viņš gribētu ķerties pie darba, tad redz, ka ir viens un viņam iekšēji kāds uzsauc kā studenta dienās: «Stājaties rindā un gaidiet».

Kad jūs runājat par reformām, tad vienmēr kāds jums uzsauc: «Tagad nav priekš tā laiks, uzgaidiet!». Atkal stājaties reformu gaidītāju rindā. Bet kad nāk tas laiks, kad varētu strādāt lielo reformas darbu, tad nevienam priekš tam nav vajadzīgās dedzības, tad nav vairs tas laiks, kad kaut kas reāls ir panākams. Tas ir pie visa lielā sabiedrības vairuma, no kuŗa ir gan skaisti izņēmumi, bet, diemžēl, maz. Slav u neproduktīvitāte, kā to sauc francūži, ir tā, kas pievil pašu krievu sabiedrības cerības, kas viņ arī cittautiešus un savā pašāvībā uz krievu sabiedrību liek būt uzmanīgiem un apdomīgiem. Krievu sabiedrība šodien mums ir draugs ar labu sirdi un labprātību, bet jābrīdina, ka šis draugs maz izdara no tā, ko sola.

1915.

Kalpības gars un viņa cīņas līdzekļi.

Kalpa stāvoklis nav apskaužams¹⁾, ikvienam vajadzētu censties tikt vaļā no viņa. Katra nopietna sociāla ētika par sabiedriskās attīstības gala mērķi sprauž brīva cilvēka darbu un godīgu garu. Bet mūsu ceļā uz brīvu garu mums ir svina kurpes kājās. Senatnes kalpības gars velk mūs atpakaļ, viņš tura gūstā latviešu sabiedrību, un liek viņai būt mūžīgā cīņā ar savu iekšējo Judasu, ar blēdīga kalpa garu.

Saprātīgs, domājošs kalps nav vairs ar dzimtsilvēka psīchi, viņš savā dvēselē ir brīvs, viņu spiež tikai oikonomiskā un tiesiskā vara, no kuŗas viņš cenšas atsvabināties. Plēbējiskā kalpā ir ļoti maz cilvēciskas pašcienības, bīruņniecīgas tikumības un ideālisma. Viņš ir īsts mantas vergs, kuŗas iegūšanai tas neskopojas līdzekļiem, dižciltīgā cildenuma nav īstā kalpībā. Kalpības garam var būt augsti mērķi, bet tam var būt arī mistiska padevība, kuŗā nav cēluma. Kalps var līšus līst bez cilvēciskas pašapziņas. Iedzimis vergs nepazīst un neciena cilvēcisku pašcienību, jo tas zin verga trūkumus. Sev līdzīgo apmelošana, denūciācija, tā zeļ visās tautās, kam kalpa gars. Ja iedzimis vergs grib kādam izpatikt, viņš noliedz sevi, savu tautību, savu cilvēcīgo pašcienību, jo šajās cilvēciskajās vērtībās viņš nekā cienijama neredz. Ar vergu rīkojas bez žēlastības, lūk, kāpēc viņš arī savu mērķu sasniegšanā nekad netaisa izvēli starp līdzekļiem. Viņam vienalga, kā sasniegt mērķi, kad tikai sasniedz. Ar plēbējisku rupjību viņš apmelo, skauz, intrīgē, viņam nekādu nekrietnību nav ko slēpt, jo viņa cīņa attaisno visus līdzekļus. Viņš vēl kā zvērs cīnās ne tikai kultūrāliem ieročiem, bet arī zobiem un naģiem. Vergs ir

¹⁾ Kad «Dzimtenes Vēstnesis» un dažas citas avīzes sāka apkopot autora rakstu par latviešu patstāvību, šis darbs ir veltīts cīņai pret denūciācijām.

sīks, tuvredzīgs, jo nemaz neredz uz priekšu un strādā tikai šai dienai. Tāpēc no politikas, kur vajag tālu pārredzēt, tas atsakās. Vergs sargā tikai savu maizes riku un skauž katru, kas ir drusku labāk paēdis. Dvēseles sīkumība vergu dzen uz slepenu, zemu skaudību un nenoslīcību. Ja kāds viņa biedrs ceļas augstāk, tad tas to rauj atpakaļ, jo visiem vajag būt vienlīdzīgiem. Dzimis kalps viegli aizmirst visus apvainojumus, ko viņam nodara sveši, jo pret tiem tas neko nespēj padarīt. Viņa devīze ir tikai dzīvot, dzīvot, lai ar vai kā būtu jādzīvo. Tas nejūt sevišķu naidu pret tiem, kas viņu apspiež, ne mīlu pret tiem, kas grib viņam palīdzēt.

Raugoties latviešu raksturā, varam saskatīt, ka mūsu sentēvu kalpības gara grēks tiek piemeklēts pie bērniem. Vai latviešu sabiedrībā trūkst cilvēku ar kalpa garu, cilvēku, kam ne mazākā cildenuma, kuņi līdzekļu veidus nekad neizšķir. Lūk, ko par latviešiem raksta 1864. gadā Veimarns (maķetiali dļa geografii i staķiskiki Rossii, Līflandskaja gub.): «Raksturīga latviešu īpašība ir tāda, ka bezraksturība, individuālas gribas trūkums un noslēpumainība; pakalpiņa un labsirdība pie viņiem pārvērtusies par verdziskumu un liekulīgu iztapšanu. Viņi labprāt aizmirst apvainojumus». Mēs tagad sacelamies pret šādu apvainojumu, bet tomēr klusām jautājam, vai latviešu kalpības gars tiešām nav tāds bijis.

Vai šis sveštautietis arī neizteicas par to, kas mums pašiem, kuņi grib atsvabināties no pagātnes lāsta, būtu dažos laikos jāsaka, vai tagad, pēc piecdesmit gadiem, minētie vārdi, attiecoties uz daudziem tautas locekļiem, vēl nav šad tad spēkā, neskatoties uz to, ka pēdējo gadu straujīe notikumi latviešu dabu ir stipri grozījuši? Ieskatīties, kā rentnieks pie kunga apmelo savu biedri, strādnieks ar elkoņiem atstumj konkurentu, kā latviešu kultūras darbinieki rupji apkaņo viens otru, pilni zemas skaudības, ka pilsonība ir tik bailīga, pelēka, kad no viņas gaida kādu spēcīgāku vārdu, kad viņai jāpārlicina sava latvietība un tieksmes uz neatkarību. Ieskatīties latviešu iekšējās cīņās, ievērojāt, ka viņi nekad neskopojas ar līdzekļiem, lai tikai panāktu acūmirklīgu iedomu, un jūs sapratīsiet, ka te viscaur vēl valda plēbējiskās cī-

ņas gars un maziskums, te vēl ir kalpa gars, kā mūsu ilgās kalpības mantojums. No verga uz brīvu cilvēku iet mūsu gaita, uz jaunu dvēseli! vairāk cildenuma! Mēs gribam radīt jaunu latvieti.

II.

Latvietis dzīvo tik klusi, ka miera laikā par viņu gandrīz neko nedzird. Viņu mana tikai lielu kustību brīžos. Tad latviešu tautas viena daļa var radīt lielu ideālismu, tā otra savu tumšo elementu nekļītrību. Latvieši visspilgtāk saskatāmi lielu kustību laikmetos, kad tautas gars dabū zināmu elastīgumu, darbojas savvaļā.

Atstāsim pie malas latviešu seno vēsturi, metīsim acis kaut uz Manaseina revīziju. Tad latviešu apzinīgākie ļaudis dzīvoja lielā uztraukumā un no revīzijas gaidīja sava likteņa grozišanu. Bet kad no visas tautas locekļiem, sevišķi viņu intelligences, laikmets prasīja zināmu ideālismu, tad bija arī advokāti, kas tautas ilgas pēc labākas nākotnes izmantoja tik rupji materiālistiski, ka Manaseins par latviešu advokātiem devis visai skarbu atsauksmi. Tā ir viena epizode.

Nemieru kustībās un viņu atplūdu laikā darbojās visādi tumši elementi. Zinu kādu sargu iestādi, kurā katru dienu ienāca desmitām denunciāciju. Vadītāji — oficiēri nevarēja vien par to pabrīnēties, un viņiem zudu cienība pret abām pusēm. Izrādījās, ka denunciē ne aiz sirsnīgas pārliecības, aiz idejas, denunciēja arī tie, kas paši bija piedalījušies kustībā un tagad metās uz otru pusi un paši bija sodāmi. Ja šiem ļaudīm būtu bijis vairāk cildenuma, tad neviena cīņa nepieņemtu tik negatīvu veidu un neprasītu tādus upurus.

Tagad ir atkal lielu notikumu laiks. Karā runā pati tauta, mājnieki dzīvo cerībās uz sava likteņa uzlabošanu. Ideālisma plūdi augstāki kāpuši latviešu sirdīs. Bet kāda nekļītrība, kāds kalpa gars atkal ceļ galvu latviešu tautā. Nerunāsim nemaz par to, ka latviešu intelligēnce rāda ļoti maz rūpju par savas tautas likteni: latvieši taču tik maz nākuši uz vēstures skatuves kā pašapzinīgs spēks. Tagad ir noliegta vācu valoda. Bet tik daudzi latvieši paši noliedz arī savu valodu. Vairākos latviešu veikalos karā-

jas tabulas ar uzrakstu: «Lūdzu, runāt krieviski,» lai gan pēc likuma vajadzētu būt tikai: «lūdzu, nerunāt vāciski». Paši latvieši iesniedz lūgumus par visādām pārkristīšanām u. t. t., jo tā var vairāk izpatikt spēkam. Kur latviešu tumšie elementi iet uzbrukumā, un, izmantodami tagadējo varas laiku, nepatiesi apsūdz savus personīgus pretiniekus valsts nodevībā, lai viņus varētu pazudināt kaut vai kādiem līdzekļiem, tur ir jau netīrība un negēlība. Pēc kāda «Līduma» ievadraksta vārdiem, latviešu ierēdņiem esot jākaunas par savu tautu, jo no latviešiem denunciātiem sargu iestādes nevarot ne atkauties. Pie tam šīs denunciācijas izrādījušās pa lielākai daļai par nepatiesām. Ka savus pretiniekus nedrīkst apmelot, tas jāzin katram cilvēkam, tas jāmacās pie mātes, skolā, sadzīvē. Bet latviešu kalpības garā ir neskopoties ar cīņas līdzekļiem. Tikumības mācība viņam nav varējusi iemācīt zināmu cildenumu. Tagad nāk palīgā policija. Ir izdoti obligātoriski noteikumi, ka nepatiesus denunciātus sodīs ar cietumu. Tas ir tikai apsveicams noteikums! Bet viņš ir kauna traips uz visas latviešu tautas. Ak Dievs, cik tālu mēs esam nonākuši! Tagad policija mūs māca nedenucēt, policija māca tikumību, elementāru cildenumu! Likās, ka tie laiki, kad policija diktē tikumību, ir sirmā senatnē, ir apgaismotā absolūtisma laikos, kad tauta tagad ir jau tiktāl attīstījusies, ka policijai atliek citas funkcijas, bet par tikumību zin pati tauta, skolas, biedrības, baznīcas. Bet mēs vēl vienmēr ar vienu kāju stāvam astoņpadsmitā gadu simtenī, Katrīnas un Fridriha Lielā laikos. Tagad pat policijas ierēdņiem esot kauns par tautas nepatiesām denunciācijām! Ak Dievs, ak Dievs!... Iedomājaties valdošas tautas! Vai te kādam var nākt prātā izdot obligātoriskus noteikumus pret nepatiesām denunciācijām, pret aprunāšanu, pret tenkām. Arī te ir cīņa, ir pat cīņa starp konservātiem un revolūcionāriem elementiem, bet par slepenām denunciācijām kā par masu parādību te neviens nevar ir domāt. Vairāk, vairāk cildenuma!

Lielu kustību laikos latvieši arvien nāk sakarā ar sveštautiešiem. Bet latviešiem tad vienmēr ir tā nelaime, ka viņi svešniekiem nerāda savu garīgo kultūru, sev

kā zināmu politisku spēku, bet neizbēgami pastrīpo savas sliktās puses. Visas milzīgās denunciācijas taču nav nekas cits, kā savu netīrumu rādīšana tad, kad svešnieki uz mums skatās. Nemeklēsim tālu pēc cita piemēra, ņemsim kaut pēdējo slāvu banketu, kurā uzstājās divi latvieši. Kāpēc ne krievi, ne viens cits sveštautietis nav savējos apsūdzējis tikumības trūkumā, kā to darīja latviešu delegāts. Kas citiem stāsta mūsu trūkumus, tiem pašiem vajadzētu sevi labi apsvērt.

III.

Varētu kāds teikt, ka denunciānti un citi tenkotāji ļaudis ar blēdīgu kalpības garu, ir tikai zemākās aprindās, kas nav dabūjuši pietiekošu tikumisku izglītību, kā inteligentās aprindās kalpa gars vairs neparādās. Pret to ir ko iebilst. Izglītotāko aprindu psiholoģiju pagātne ir citādi veidojusi, bet kalpa gara atliekas arī tur nereti sastopamas, kaut gan daudz mazākā mērā nekā lejā. Nerunāsim par tiem biedrību darbiniekiem, kuŗu vidū tik bieži visi līdzekļi ir atļauti. Paraudzīsimies kauču uz mūsu presi, uz dažiem mūsu rakstniekiem, kas zināmā mērā tautu audzina. Vai pat no idejiskiem augstumiem viņi neveicina cīņas ar plēbējiski neķītriem līdzekļiem?

Kamēr latviešiem ir bijusi vairāk nekā viena avīze, viņas ir mūžīgi cīnījušās savā starpā, pie kam cīņai spīd cauri nevis idejiskas, principiālas lietas, bet taisni šauri personīgas. Ir pagājuši daudzi avīžniecības gadi, bet vai mūsu preses vairums ir izvēlējis labākus cīņas līdzekļus, nekā to pašu veco kučiera stilu, pretinieka domu sagrozīšanu, denuncēšanu pie iestādēm, lasītājiem. No šīs indeves ir tīras tikai dažas avīzes, citas pat spekulē uz publikas rupjību, — pretiniekam vajag sadot plēbējiski bezkaunīgi, tad publika sapratīšot. Tā avīžnieki nolaižas līdz rupjas nomaju ielas publikai. Mūsu zināmā tipa žurnālistiem ticis pat pār parašu, neapkarot savu pretinieku principiāliem ieskatu ieročiem. Un šīs denunciācijas, apmelošanas pie iestādēm vai pie pūļa! Tagad ir vajadzīgs, lai dažam rakstītājam aiz muguras par elementāru tikumības jēdzienu skolotāju noliek gorodovoju.

No blēdīga kalpa taktikas, kuŗā visi ieroči ir vienlīdzīgi, neatsakās pat dažs labs rakstnieks un kritiķis, bet vienmēr un visur sagroza savu pretinieku domas, lieto demagogiski personīgu literatūras pētīšanas metodi, denuncē citus rakstniekus pie pūļa, lai tikai varētu līdzbiedram kaitēt. Tagad latviešiem ir pat vesela kritikas skola, kuŗa nekad nav centusies saprast kritizējamo darbu vai rakstnieku, bet, zinot viņa politiskos ieskatus, to pazudina tikai šo uzskatu dēļ.

No šīs skolas piekritējiem bieži vien dzird prieku, ka tagad izzūdot vecie sirdsšķīstie tētiņi. — Viņiem, protams, jāizzūd, bet būtu jāgaida, lai viņu vietā nāktu tikpat sirdsšķīsta, cildena jaunatne. Tagad jaunatnē, diemžēl, ir daudz tādu, kuŗus sirdsšķīstība, cildenums baida, moka viņu neņīro sirdsapziņu.

Ieskatāties tuvāk šajos rakstniekos, kritiķos, kas pat lepojas, ka viņi ir demokrāti. Vai šē zem demokratisma čaules neslēpjas vecais kalps? Vai avižu sīksīkos personīgos strīdos nav kalpu sīkumainības, vai daži mūsu idejiskie darbinieki tāpat neatzīst visus cīņas līdzekļus, lai arī vai cik zemi un truli tie būtu. Vai mūsu avīzes nedencē savējos un cittutiešus, kā to dara blēdīgs kalps. Nē, domā, kā gribi, pagātne nav nomirusi arī kādā mūsu intellīgences daļā, pat tajā, no kuŗas gaida visvairāk ideālisma, brīvības mīlestības, pat demokratiskā intellīgences daļā! Vairāk vai mazāk stipri tautas pagātne atsauca gandrīz uz visiem tautas locekļiem, pieņemdama visādus veidus. Tikai nelielas grupas ir brīvas no tā.

Pagātne mūs padara par pārāk lieliem materiālistiem, kam manta ir mērķis, ne līdzeklis, par pasīviem idejiskās lietās, par liriskiem sapnotājiem, kas pretiniekiem viegli piedod visas pārestības, kur vajag gandarījuma. — Tas viss vēl nav uztraucoši slikts. Bēdīgi ir tikai tad, ja pagātnes mantojums latvietim piešķir verga dvēseli. Tad mums visiem spēkiem jācīnās pret tādu parādību. Diemžēl šī indeve latviešos ir pārāk izplatīta, un tas ir mūsu nacionālisma trāģisms. Apziņa, ka tautas pagātne kropļojusi mūsu psihiku, mūsu labāko cilvēku garam uzveļ grūtus slogus un smagas mokas liek izciest. Kur te lai

rodas entuziāsmis, spoža ticība uz nākotni, kas vajadzīga katrā lielā darbā. Mūsu sirds ideālisti, cilvēki ar bruņinieciģu cildenumu, jūt ledainu saltumu to visu apzinoties. Un tomēr mēs gaidām tautā kalpības gara nāvi un cilvēciskas pašcienības, bruņinieciska cildenuma un svabadības tieksmju augšāmcelšanos.

1915.

Vairāk cildenuma.

Latviešu valodā nav pat veca vārda tam jēdzienam, ko krievi apzīmē par blagorodstvo, un ko vācieši sauc par Edelkeit, ko mēs dēvējam par cildenumu. Šis vārds cēlies sirmā senatnē, kad bruņniecībā visvairāk varēja atrast cilvēku, kas ar savām gara īpašībām pacēlās pār cilvēci. Te es nedomāju uz iedzimtības dibināto kārtu nošķirtībā ieaugušo «labdzimtības» — aristokrātijas garu, es domāju garīgu bruņnieciskumu — cildenumu. Runājot par cildenu cilvēku, mēs viņā redzam daudz augstsirdības, īstas disciplīnas un varonības. Šāds cilvēks vairāk par visu mīl patiesību un ar savu krūti aizstāv taisnību, un ar spēcīgu roku izkaņo brīvību. Viņš ir vājo un apspiesto aizstāvis, sievietes sargs. Viņam riebjas maziskums, personīgās intrigas. Mūsu tautā tik maz šādu īpašību, šādas gara bruņniecības, ka mums ir jāsauc: vairāk gara cildenuma. Ne tikai naīvie Salkšu tēvi drīkst būt gara bruņnieki. Arī dzīves iekaņotājiem, drošajiem vajag būt cildeniem.

Ej kur gribi, skaties kur vari, visur tu atzīsi, ka mums par maz ir gara bruņniecības. Mūsu tautas pagātnē un tagadnē ir pārāk daudz momentu, kas kavējuši cildenībai tikt par latviešu tautas gara sastāvdaļu. Klusībā dzīvojošai tautai bija tik daudz nabadzības un izmisušas ekzistences cīņas, ka gars tika bieži vien sakropļots. Zemnieks padevībā ne slavēja vien kungu, bet arī apsūdzēja savus cietējus brāļus, kuņģiem dažreiz klājās vēl sliktāk kā pašam sūdzētājam. Dzīve dažos vēstures brīžos bija tik grūta, samītā cilvēka pašcienība tik zema, ka par nieku bija jāpārdod dvēsele un citu cilvēku laime. Neatlika ticības ideāliem virs zemes. Mums jāiet prom no šādas pagātnes, jācenšas pēc lielāka cildenuma!

Man nesen gadījās redzēt kāda skolotāja ūtrupī. Krievu valodas neprašanas dēļ viņš bija ticis atstādināts

no amata un kā rentnieks pārtika no zemkopības. Būdams par skolotāju, viņš mācīja savus audzēkņus, vēlāk zemkopībā audzināja pieaugušos. Bet tad par viņu vairākus gadus no vietas nāca tādas nelaimes, ka viņš nespēja maksāt renti un viņam izsludināja ūtrupī. Skolotājam nebija piederīgo, jo bērni bija miruši. Vecajam tautas audzinātājam neviens negāja par galvnieku, tāpēc nevarēja naudu dabūt no kases. Ūtrupes dienā sanāca pagasta iedzīvotāji, kuri tāpat bija izsūkti, kā skolotājs arī dažam no viņiem draudēja ūtrupe. Ko gan viņi? Nāca palīdzēt, samest, lai neizūtrupē skolotāju, kaunējās par lētu naudu saņemt, ko pelnījis viņu skolotājs? Nē, jau nedēļu iepriekš pagastā pārrunāja, ka būšot jāiet uz ūtrupī, lai varētu lēti iedzīvoties. Tikai viens zemnieks bija sevišķi augstsirdīgs. Viņš negribēja sava skolotāja pavisam badā atstāt, viņš pārdeva tam nopirkto zirgu atpakaļ — ja viņam dod 5 rubļi peļņas. Nedzirdēta augstsirdība! Tas bija mūsu zemē. Bet ja neviens nebūtu ūtrupē pircis, tad skolotājs arī nevarētu tikt izūtrupēts. Aizejiet uz kādu ūtrupī, kur nabagi pērk izķīlāta nabaga mantas, lūkojiet iestāstīt, ka viņiem vajaga vairāk cildenuma, un jūsos pūlis raudzīsies kā virves deļotājā.

Pametīsim acis uz kādu citu zemi — uz īsto Īriju, jo Baltija esot tikai Krievijas Īrija. Īstajā Īrijā ir ļoti daudz zemnieku uz mūža rentes tiesībām. Ja šiem zemniekiem lordi atņem zemi, tad neviens nedrīkst ieņemt tukšās vietas. Ja arendātoram izsludinās ūtrupī, neviens nepirks zemnieka mantu. Ja gribēs mantas aizvest, neviens nevedīs, un viņš paliks pie sava īpašuma. Ja kāds iedrošinas lauzt šo vienprātību, tad šo mazisko zemnieku gaida briesmīga atreibība: viņam nodedzina māju vai pašu nosit. Kas gan tagad piekritīs šādam sodam? Bet maziskuma, maziskuma nedrīkst pielaist arī materiālā ciņā. Pret nabaga arendātoru tik augstsirdīgi ļaudis ir Īrijā. Mūsu dzimtenē mēs pārāk pazīstam tos Zalkšu tēvus, kas citiem atdevuši visu mantu, bet tad paši tiek izdzīti svešumā un mantas ņēmēji vēl nopriecājas par gara bruņnieka «muļķību». Mūsu tautas dziesmas tik daudz dzied par bārenīti, kuru moka sveši ļaudis.

Vājākam vajagot aizstāvja! Pareizi, bet ko šī pati

tauta apsūdz pie svešiem savus brāļus, kas citādi domā. Ne vienmēr aiz bailēm vai politiskas pārliecības, nē. Arī tāpēc, lai ieņemtu viņa ienesīgo vietu, lai atriebtos savam kaimiņam par masu pārestību. Dažreiz ir tā bijis par daudz, netaisni apsūdz otru tāpēc, ka uz viņu bijusi skaudība. Kur te pretinieka ieskatu cienīšana, kur te idejiska cīņa?

Ejot augstāk latviešu sabiedrībā, vai mēs tur sastopam vairāk cildenuma, lai gan materiālā neatkarība te lielāka. Cildenam cilvēkam grūti noskatīties masu sapulcēs, noskatīties tajā mežonīgā tracī, ar kādu dažas partijas grib iesturmēt kases, lai tiktu pie materiālas varas. Nevar jau liegt, ka tas nenotiktu arī lielās tautās, bet mēra sajūtas vajag, valdīt savu temperāmentu. Cīņu var izcīnīt solīdi, organizēti ar lielu goda sajūtu.

Mēs esam apdāvināta tauta, bet mums visur iet līdz stūrgalvīgs, kašķīgs utubunga, kas mūsos strīdas ar otru. Un ja strīdētos tikai idejas dēļ. Gandrīz katrā biedrībā ēdas vairāk personas, jo katrs grib spožāk spīdēt priekšgalā, cik enerģijas te neaizplūst lieki. Šādus cilvēkus nereti neinteresē tik daudz darbs, kā spīdēšana priekšgalā.

Mūsu presei vajadzētu būt visīstākā nozīmē tautas audzinātājai, bet ja viņai trūkst cildenuma, tad ko lai gaida no lasītājiem? Un mūsu presē cik daudz reiz sastopams maziskums, pretinieka domu sagrozīšana, apmelošana, pat pieklājības trūkums un denuncēšana. Reizēm liekas, ka mūsu prese nemaz neprogresē. Palasiet tagadējos zināmās preses «strīdu» rakstus. Tagad mēs esam pat sliktākos apstākļos, tagad zied visnekaunīgākās apmelošanas un denunciācijas, spalvas bruņinieki nerēķinās ar personīgiem pretiniekiem. Vairāk par visiem Latvijā vajaga augt preses darbiniekiem. Spalvas bruņiniekiem jātiek par gara varoņiem. Taisni presei vajag visvairāk cildenuma.

No ārpuses mīlam rādīt kultūru, iekšā tikdaudz vēl nešpetnuma, tik maz pašcienības un goda sajūtas, patiesības un brīvības mīlestības. Mūsu skolām, biedrībām, savstarpējai satiksmei, presei, visam vajaga cīnīties pret pagātnes kaunu, pret mazisku maizes cīņu, pret tādu dzi-

ves veidu, kur neviens cīņas līdzeklis nav par zemu. Lai mēs aprokam verdzības miroņus un ne tikai sevi, bet arī savus tēvus paceļam no kapenēm un līdz daudzām paudzēm padarām par dižciltīgiem. Vajaga mācīt cienīt savu un citu pašcienību un godīgus ieskatus, cienīt cilvēka labo vārdu. Pretim, visu aprokošām materiālām dziņām stādīt garīgu bruņiniecību. Vairāk cildenuma!

Mēs pazīstam dvēseles padevības cildenumu, klusos, padevīgos saimniekus un kalpus, kas no Dieva lūdz gudru sirdi. Šai klusībā un padevībā ir arī dvēseles cildenums, bet mums vajag dzīves iekarotāju, zobenu nesēju cildenuma. Mums vajag ne tikai jušanas, bet arī rīcības cildenuma, nopelnu cieņas. Lai mēs uzgavilējam ne jaunajam, bet izcīnītam un cildenam. Savu dzīvi var upurēt par šo ideālu.

1914.

Ex oriente lux.

(No rītiem nāk gaisma.)

Kaŗš un nacionālās kaislības sagrozījuŗas visus jēdzienus. Daŗa laba tauta apspiedējus tagad daudzina par atsvabinātājiem, tumsoņus par kultūras nesējiem, lielus cilvēces garus par negēļiem; visai cilvēcei piederoŗais ģeniālais Kants ticis ja ne par Krupa fabrikas akcionāru, tad vismaz tā aizstāvi. Tas, no kā mēs gaidījām kultūras darbus, izrādās par meŗoni. Tāpēc tagad notiek lielas vērtību pārvērtēŗanas.

Līdz ŗim visas cilvēces Kanaana bija Vakareiropa. Smagā politiskā verdzībā iestiguŗo vai attīstībā atpakaļ palikuŗo tautu acis vērsās uz viņu. Vakareiropā visspēcīgāk zēla kultūra, te tautām bija plaŗāka svabadība, te ļaudis mācēja dzīvot. Arī krievu sabiedrība uz Vakareiropu bieŗi vien vērsusi savas acis jau no Pēterŗa Lielā, bet seviŗki no Puŗkina laikiem. Uz Vakareiropu braukuŗi visi, kas bijuŗi nemierā ar savu apkārtni un savai tautai gribējuŗi nest jaunas kultūras vērtības. Kaŗā turpretim tagad dzirdam citāduŗ saucienus: Vakareiropas kultūra ir bankrotējusī. Ex oriente lux, — no rītiem tagad nāks gaisma.

Tas nav jauns sauciens, viņu dzirdējam jau slavofiļu laikā, kad Krieviju visiem spēkiem gribēja norobeŗot no Vakareiropas kustībām. Nikolaja I valdiŗanas laikā kā valdība, tā daudzi sabiedriski darbinieki atzina, ka Vakareiropa ir satrūdējusī, un viņas gars aiziet bojā. Tagad Krievija glābŗot cilvēci un kultūru. To atzina pat lielais Dostojevskis. Bet taisni tajā laikā cēlās arī tādas strēvas un cilvēki, kas tiektin tiecās uz Vakareiropu. Un Krievijas visā pēdējā gadu simteŗa vēsturē visgaiŗākie brīŗi ir taisni tie, kad viņa visvairāk tiecas uz Vakareiropas kultūras pusi. No Vakareiropas Krievija ņēma zinātni, mākslu, mācījās valsti valdīt. — Tagad atkal skaļi

atskan balsis, ka Eiropas kultūra ir bankrotējusi, ka cilvēci no izvīrtības glābs tikai Krievija. Tā viss atkārtojas.

Lai pieminam te iespaidīgo filozofu — prof. Sergeju Bulgakovu, viņa dzimtenes mīlestību un ticību rītu kultūrai: «Bargās un svinīgās dienās, kad mums uznāca briesmīgs pārbaudījums, dzimtenei notikās izveseļošanās brīnums. Novājināts un no daudziem demoniem uzvarēts krievu milzis piepeši pacēlās savā valdošā skaistumā. Sāpes izgausa visas tautas un baznīcas svinībās, miera, piedošanas un vienības svētkos, gaišā ticības, cerības un mīlestības dziņā. Šīs uzbrūkošo šausmu un cilvēkam nezināma kara dieva tiesas dienas izrādījušās par visskaistākām un vīscienīgākām, kādas vien nācies piedzīvot dzimtenei mūsu laikos, šīs ir lielas, bezgalīgas prieka dienas, kas sūtītas asarainā tautas postā. Šī priecība spīdēs mums tumsībā, glābs mūs priekš nākamības, viņa ir liela aicinājuma un uzdevuma ķīla. Ai, dzimtene, svētā zeme! Beidzot redzams tavš gaišais sejs, mēs redzējam tavu vīrišķīgo tikumību, tavu dziņu uzpurēties, tavu sevis atdošanu padevīgi klausot Vīsaugstākam. Kā līgava kāzu uzvalkā dzimtene atkārtu savus apsoliņumus Kristum un atteicas no savas pagātnes tumšiem darbiem. Ugunīs sadeg un asarām tiek nomazgāts viss tas maziskais, nekītais, melīgais, kas maitāja tavu skaistumu un tevī paslēpa no tevis pašas. Liels ir upurā noslēpums: ar tavu nevainīgu dēlu mocekļu asinīm nomazgā mūsu sabiedrīkos un valsts grēkus, izpērk vēsturiskas amnestijas, un piedošanas balss saka: ej un vairāk negrēko. Ej, izraudzītā, uz gaišo taisnības un brīvības slavas darbu ar dzelzi rokās un ar krustu sirdī, ej laimīga tāpēc, ka priekš tevis «krusts un zobens ir viens».

Mierīgi, padevīgi un mīlīgi baznīca atkal salasa savus bērņus un debesīs dzird tūkstošu ļaužu kopējas lūgšanas, bet baznīcas lādētāji ir paslēpušies savās alās. Un reliģiskā liesma, kas tagad aizdegusies ļaužu sirdīs, nezudīs velti un nenodzisīs, jo pa ticības ceļiem ir meklējami krievu gara dārgumi, svētās Krievijas reliģiozi vēsturiskais uzdevums. Likās, ka augstprātīgā, visa iedzīmtā ni-

cināšana, tukšin tukšās tieksmes uz vakariem ar intelligences starpniecību jau tikušas vispārējas. Bet tagad arī vakarējiskums no teitoņu dūres sitieniem nomiris ar troksni, kopā ar starptautisko sociālismu un socialistisko brālību leģioniem, kuri tagad cīnas kaujas laukā zem tēvijas karogiem. Redzot pasaules karu, kur parādījās, cik aprobežota un relatīva ir Eiropas kultūra, viņai nevar vairs ticēt kā debesu valstībai, tā zemes paradīzei; Eiropas leģioni sašauj krievu intelligences Vakareiropas elkus, Beļinska un viņa pēcnācēju ticību. Uzmanīgs novērotājs saprot, ka tagadējais kaŗš nozīmē vispārēju Eiropas civilizācijas krīzi, liecina par viņas nobriedumu un gala tuvošanos, lai arī laika ziņā vai cik garš būtu šis gals. «Jaunā vēsture» beidzas, Vakareiropa ir jau teikusi visu, kas viņai bijis ko teikt. Ex oriente lux. Tagad Krievija ir aicināta garīgi vest Eiropas tautas, viņai ir uzkrauta briesmīgā atbildība par cilvēces garīgo likteni.»

Pasaules kara laikā radies jauns slavofilisms, kuŗa izteicēji ir T. Bulgakovs, Struve un citi. Bez motīviem un pierādījumiem šis slavofilisms redz Vakareiropas bojā eju. Krievija ir tik īpatnēja zeme, ka īsti vakarnieki, īsti eiropieši krievi nekad nebūs. Viņos par daudz aziātu asiņu. un tie nevar iztikt bez savas misionāriskās idejas. Lai krievi tic savas nācijas augstam aicinājumam; tas ir skaisti, bet mums — bīstami, jo spēcīgām idejām arvien imperiālistisks raksturs. Pēc savām asinīm mēs esam cita rase un mums jārada sava īpatnēja kultūra, tuvāka Vakareiropai.

Rīta kultūras cildināšanu un Vakareiropas kultūras noliegšanu dara daži rakstnieki Latvijā un vairākas avīzes, sākot ar «Pareizticīgo Vēstnesi» un beidzot ar kreisajiem. Tikai Vakareiropas kultūru pie mums jāuc ar vācu kultūru, jo citādas laikam šie rakstītāji nepazīst. Vakaros esot pārāk daudz birģelisma, uzpūstas tukšības, militārisku tieksmju un ideju trūkuma. Tur viss sadalījis jau šķīrās un kalpojot tikai naudai, kamēr krievu intelligences prot dzīvot arī tikai ideāliem, un krieviem esot ļoti stipra stārpšķīru intelligences. «Pareizticīgo Vēstne-

sis» iet tālāk: vajag atteikties ne tikai no visa vāciska, arī no Lutera ticības un pieņemt pareizticību. Dažas avīzes bez piezīmes pārdrūkā «Par. Vēstn.» uzaiicinājumu atteikties no luterānisma, pārdrūkā arī kādu pravietoju, ka Vācijā luterānisms izzudīšot... Viss tas rāda, ka viņas simpatijas ir «P. Vēstneša» raksta pusē. Mēs nezinām, vai tūliņ pareizticībā pāries tikai šo avīžu redakcijas un lasītāji, jeb tiem sekos arī kāds cits, bet viens mums ir skaidrs: ar to nepadarīs mūs tikumīgākus vai brīvākus, mūsu gods un pašapziņa no tā neaugs.

Ja arī visa latviešu tauta atteiktos no Eiropas kultūras, viņa stiprā mērā atteiktos no sevis, jo Vakareiropiskā izglītība un kultūra ir jau pārgājusi mūsu tautas asinīs. Mums jāaizsargā mūsu dzimtene un kultūra tā, kā katrs te varam un spējam. Bet Vakareiropas kultūru liksim mierā, jo zinātnieki nav kareivji. Kants nav mācījis apspiests un uzvarēt. Mēs esam citādi, nekā krievi, pēc kultūras tuvi Vakareiropai. Kas mūsos var nojaukt mūsu vēsturisko katedrāli — mūsu senatni — mūsu kultūru? To spēj iedomāties tikai fantasti un barbari, kam nav cieņas pret sevi un savu pagātņi.

Tiesa, ka krievu tautai daudz augstu slavējamu īpašību un mums no viņām jāmacās. Krievu intelligencē un literātūrā daudz idejisku dziņu un meklēšanu, krieviem plaša un bagāta dvēsele, no kuņas mēs varam daudz mācīties. Bet krievu sabiedrībai ir arī daudz bezgalīgu trūkumu. Krievi prot labi runāt, cīnīties un skaisti mirt. Bet viņi nepavisam neprot dzīvot. Ja jau krieviem tik daudz labu īpašību, tik skaista dvēsele, kāpēc viņu sabiedrība nav aktīvāka, viņu valsts tik ilgi stāv uz vietas. Krievi runā, sola, bet maz ko dara.

Krievu kultūra vēl tik jauna, ka no viņas nepietiek ne vidējam studentam četros studiju gados. Kas zinātnē grib iet kaut cik tālāk, tam vienmēr jāgriežas pie Vakareiropas, kas neapšaubāmi valda pār cilvēci un valdīs vēl tūkstošus gadus. Tur franči valda literātūrā, mākslā, eksaktās zinātnēs, angļi praktiskās nozarēs, vāci oikonomiskās zinātnēs, paidagōģijā, filozofijā.

Visi mūsu garīgās kultūras pamati taču ir likti Vakareipā, turpat mēs mācāmies arī dzīvot. Mūsu sabiedriskie uzņēmumi, racionālā saimniecība, solidaritāte uz kopējo saimniecisko interešu pamata, — tie visi ir Vakareipas bērni. Nē, mēs nevaram teikt, ka tas bija slikti, ja latvieši taisīja ekskursijas uz Zviedriju un Dāniju, zemniecībā gāja agronomi, pilsētās dibinājās krājkasu kooperatīvi u. t. t. Tā ir Vakareipas kultūra; uz viņu ceļš ir jātaisa plašāks.

Kopš vikingu un franču bruņnieciskās kultūras laikiem mēs esam iegājuši Vakareipas garā; kas zin, varbūt pat vēl agrāk. Mēs nevaram nomest savas pagātnes gadu simteņus. Esam un paliksim neizlabojami vakarnieki, bet ne tikai vakarnieki. Vidū starp Vakarū un Rītieiropu mums ir sava īpatnēja vieta un kultūras stāvoklis. Mēs esam aicināti radīt latvisko kultūru, kas mūsu tautā ir saglabājusi savas saknes gadu simteņus. Mums ir latviskā tautas kultūra ar tūkstošgadu vēsturi, kaut arī apspiesta un vēl neizplaukusi. Latviska kultūra jāvada arī tautā, lai būtu visas nācijas kultūra. Latviskās kultūras radīšanā mēs mācīsimies no visiem, bet visvairāk no vakariem.

1914.

Apziņa mūs dara par brīvu un dzīvu tautu.

«Hanibals ir pie vārtiem, nesnaužat, konsuļi!» Tagad jāsauc mūsu nacionālās politikas vadoņiem. Bet kur ir šie vadoņi? Trīs, četri cilvēki starp tautas vadoņiem, kas neatlaidīgi domā par Latvijas likteni, maz ko spēj padarīt, tomēr viņi var būt ceļa rādītāji lielam tautas vairumam. Viņus vajaga klausīt, bet lielā nācijas nelaimē katram vajag būt konsuļam, katram gādāt par sevi un arī par citiem. Tāda tauta, kur katrs tautas loceklis ir saistīts ar savas nācijas likteni, neies bojā. Mums visiem ir jātiek par patrioziem, karstiem latviešu nacionālistiem. Mums visiem vajag censties saprast un cienīt tās milzīgās pūles, kas izšķiestas pie mūsu kultūras uzcelšanas. Vairāk par visu mums vajag cienīt savu īpatnību, nacionālos dārgumus.

Ienaidnieks ir jau mūsu zemē. Ko viņš nesīs, mēs nezinām tāpat, kā to, kāda būs Latvijas nākotne. Vāci nāk ar solījumiem, bet viņi var pārvērsties arī par spaidiem. Pēdu pa pēdai Latvijā tiek samaitāts gadu simteņiem celts kultūras darbs, daudzu cilvēku mūža darbs un labākās cerības. Mūsu tautu izklīdina kā židus un maz to paliek dzimtenē. Pār Nevu, Volgu vai Jeņiseju līkst mūsu svešās Bābeles raužu vītoli. Aplusušas visas dziesmas, izņemot vienu: «Tur palika mans bāliņis, uz tām Prūšu robežām». Bet mums nebirst asaras un nedrīkst birt, jo taisni tagad vismazāk mēs drīkstam būt sentimentāli. Mums vairāk par visiem laikiem vajag domāt un gādāt par savas nācijas dzīvību, mums visiem ir jātiek par zemes sargiem, kuŗiem nav ne pirmās, ne otrās šķiras. Līdz šim mums, diemžēl, bija ļoti daudz cilvēku, kas skaitīja par progresīvu to, kas strādā pretim nacionālām idejām mūsu tautā. Arī vēl tagad šie dogmātiķi bez smadzenēm, ir pret katru bēgļu pabalstīšanu, jo

tie nepiederot pie viņu šķiras. Bet, paldies Dievam, šo nācijas maitātāju ir ļoti maz. Mūsu jaunatni arvien vairāk pārņem apziņa, ka viņas bruņiniecisks pienākums būt Latvijas sargiem un ar krūti stāvēt par tautu. Līdz šim mūsu inteliģence bija pārāk pārtautota, Latvijas vārds daudziem bij bez satura. Kādreiz latviešu inteliģenti bija pārvācoti patrioti, tagad ir daudz krievu patriotu. Bet šīs tautas ir lielas un viņām nevajag mūsu roku un siržu. Mums jātiek latviešu patriotiem, mums par visu vairāk jāaizstāv sava zeme un kultūra. Mums jātiek egoistiskākiem nacionālistiem. Arī mūsu gars nav tik plašs, lai mīlētu lielās nācijas un pilnīgi atdotos tām. Līdz šim latvietim ir bijis iedzimts sētas gars, kas spēj mīlēt tikai savu apkārtni un strādāt priekš tās. Kā tad gan mēs varam mīlēt kultūras darbu neapņēmos miljonos? Zviedrs un norveģis nekad nespēs pārvaldīt pasauli tā kā anglis, un mums jāapmierinājas ar Latviju. Mūsu sirdis līdz šim bij pat par šaurām, lai visu Latviju slēgtu viņā. Tagad lielā tautas nelaimē tām jātiek plašākām, mūsu tautas locekļiem apzinīgākiem latviešiem. Ne vergus važas, bet apziņa dara par vergu teica — senie romieši.

Tagad bieži dzird bažas, vai latviešu tauta neies kaņā bojā. Bažas ir diezgan dibinātas, bet mēs ticam Latvijas mūžīgai eksistencei. Latvija ir pārcietusi daudz grūtākus laikus kā šimbrīžam; viņa ir pārdzīvojusi daudzus iekšējus karus, mēri un badu. Jāņa Bargā un poļu kaņa gājienus apkāva pat mierīgos iedzīvotājus un akmeni uz akmeņa neatstāja. Ja tad Latviešu tauta negāja bojā, tad tagad daudz mazāk ko bīties kaņā ar kultūrālu pretinieku. Tiesa, tas ir bīstami, ka mūsu tautas locekļi izklist visā Krievijā, jo daudzi no tiem neatgriezīsies. Bet tāpēc ar latviešu kultūras darbiniekiem vajag gādāt par to, lai jo mazāk latviešu atirtu no tautas pamatiem. Vajaga svešumā viņus vienot, modināt viņos nacionālo apziņu un savas dzimtenes ilgas, toš skubināt atgriezties mājās. Katram latvietim vajadzētu svešumā nest līdz pie kājām dzimtenes zemi, bet sirdī auklēt latvietības apziņu. Tas vedīs latviešus atpakaļ radīt jaunu Latviju. Lielās

tautas bēdas svešniecības laikā spiedīs mūs, bet arī tīrīs mūsu dvēseles. Svešniecībā bēgļiem modīsies lielākas dzimtenes ilgas, lielākas tieksmes uz latvietību, uz atstumšanos no visa svešā. Un ja pār mūsu dzimteni nāktu jauns pārtautošanas vilnis, ar kolonizāciju, varas līdzekļiem, mums būs tam jāpretojas līdz izmisumam. Visādas likteņa tumsas ir nākušas pār Latviju, tāpēc viņa arī tagad neies bojā, jo mūsu apziņa, ka mēs esam brīvi kultūras cilvēki, darīs brīvu mūsu zemi. Apziņas, vairāk nacionālas un brīvības apziņas mūsu tautai! Cilvēks ir lielāks nekā apstākļi, cilvēks rada brīvus apstākļus, vajag tikai cietas neatlaidīgās gribas glābt savu zemi un latvietību. Lielo tautas bēdu dienās izaugsim garā stiprāki, neatlaidīgāki ideālisti un nacionālisti!

1915.

Latviešu pulks ir atļauts.

Latviešu pulkam par pamatu liks tos divus latviešu bataljonus, kas varonīgi aizstāvēja Jelgavu aprīlī un tikpat varonīgi jūnijā kāvās pie Lackovas. Latviešu pulkā varēs iestāties arī virsnieki latvieši no citām armijas daļām. Viņā uzņems brīvprātīgos un pirmās un otrās šķiras zemes sargus. Latviešu pulkā ir atļauts uz karoga, blakus krievu, likt arī latvisku uzrakstu. Bez tam atļauts pie mundiera nēsāt pazīmes, kas norāda uz latviešu īpatnību. Virspavēlnieks nav varējis teikt — latviešu mundieru, tāpēc, ka tāds nav nevienam pazīstams. Latvju māksliniekiem tagad ir uzdevums pagatavot paraugus latvju kareivju nozīmēm un zīmēt karogu nacionālās krāsās.

Latviešu pulkam ir ne tik daudz stratēģiska, kā morālistiska nozīme un sevišķi mums latviešiem. Vispirms pulks būs nacionāla karaspēka simbols, ka karā iet ne tikai piespiesti ļaudis, bet brīvi latviešu kareivji, kas ar dzīvību grib aizstāvēt savu tik bīstami apdraudēto dzimteni. Latviešu pulks ir simbols, kā pret Vāciju karo arī latviešu nācija, kā patstāvīgs īpatnis, kas draudzīgi iet lielo Krievijas tautu saimē. Viņš ir zīme, ka pret ienaidnieku karo visa tauta, ka karš ir viņas pašas lieta. Mūsu pulks ir simbolistiska liecība, ka mēs nepazūdam daudz Krievijas tautu starpā, bet kā kareivji kaujamies patstāvīgi par nācijas godu un dzīvību. Mums būs savi kareivji, kuŗu liktenim dzīvos līdzī vispēdējais latvietis, jo viņi dzīvos priekš dzimtenes.

Latviešu pulka atļaušana ir arī zināma uzticēšanās latviešiem. Ir zīme, ka viņi savā garīgā un materiālā spēkā ir izauguši un pelna ievērību, jo tikai lielajai, vecajai poļu tautai un latviešiem doti savi pulki. Latvju tauta tagad jau sasniegusi samērā augstu kultūras stāvokli. Latviešiem gan maz zināma pašu vēsturiskā pagātne, viņiem ir maz sabiedrisku darbinieku ar slavu pāri Latvijas ro-

bežām, tautas pašas arī ir par maz, lai viņa tiktu pie tādās ievēribas, kā poļi un somi, kuriem dod plašas reformas. Tomēr tagad latviešus mana vairāk kā citas pārējās Krievijas tautas; kultūras spēks latviešiem jau ir, bez tam tie ir satraukti, jo domā, ka viņi ir uz nāvi apdraudēti. Nacionālus pulkus dod tikai nopietnos nāciju pārdzīvojumu brīžos.

Bet latviskā seja viņā būs skaidri saredzama. Latviešu pulks būs pirmais nacionālais latviešu karaspēks, un tādu varam tikai apsveikt. Viņš ir arī liels eksāmens latviešu tautai, jo viņas pulks parādīs, cik nopietnas, cik lielas ir viņas kareiviskās tieksmes, — tautas bruņnieciskums, kas ir visām augstākām nācijām. Latvieši gadu simtus ir bez savas vēstures, pēc savas dabas ir liriska tauta, kuŗa ilgu gadu simteņus uz sava vārda nav darījusi kareiviskus slavas darbus, jo tādus dara tikai brīvas, patstāvīgas tautas. Latviešu tauta sava pulka personā ir simboliski aicināta darīt savu ēpu, pierādīt, ka viņa ir ne tikai rūpīgu darbinieku un lirisku sapņotāju, bet arī kareivju bruņinieku tauta, kas nebaidās nāvei acīs skatīties tad, kad liktenis sauc likt savu galvu uz ežas un sargāt savu tēvu zemi. Mazi būs latviešu spēki daudzu miljonu vidū, viņu balsi gandrīz nemaz nepadzirdēs. Bet mums būs mīļa šī balss, jo viņā mēs dzirdēsīm tālu Imantas saucienu pēc kultūrāli nacionālas pašnoteikšanās un karstu dzimtenes mīlestības apliecinājumu.

1915. 8. jūlijā.

Bēgļu psiholoģija.

Braucot pa Vidzemes dzelzceļiem un lielceļiem jūs nē daudzās mežmalās vai uz ceļiem redziet ar baltu juntu klātus bēgļu ratus, kuŗos stāv bēgļu manta un dažreiz naktīs pavada arī viņi paši. Tik daudzās ceļmalās tagad ir šo izdzīto rati, kā baltas būras zaļā pļavas ezerā! Agrāk varēja domāt, ka bēgļi mitināsies biedrību mājās, krogos, skolās. Bet viņu vairums apmetas kādā norā vai pļavā pie meža šķūņa, jo galvenais bēgļiem ir — uztura zirgiem un lopiem. Mājās, skolās vai biedrības namos dzīvoja pa lielākai daļai bēgļi pilsētnieki, vai arī tādi, kam nekā nav līdz. Šajos meža iemītniekos, jaunajos meža brāļos visspilgtāk parādās bēgļu psiholoģija.

Starp bēgļiem, kas dzīvo mežos, ir ļoti daudz inteliģentu cilvēku, skolotāju, skolnieku, skolnieču. Bet viss viņu vairums ir zemnieki, kuŗiem palikušas viņu iedzīves, trūcīgas atliekas. Uzmetiet kaut tikai acis uz bēgļu ratiem, un jūs tūlī redzēsiet, cik daudz te vecmodīgas zemnieku sīkumības un atsevišķu lietu dievināšanas. Pirmās bēgšanas dienās zemniekiem bija ļoti grūti šķirties no lopiem un zirgiem un vecām grabažām. Bet kad govīs beidzās nost aiz bada un pārpūlēšanās, tad viņas tomēr bija jāatstāj. Tomēr dažai saimniecei ir sīks nieciņš, no kuŗa viņa nekad negrib šķirties — aita. Piesieta pie ratiem tā klīst līdz bēgles gaitā, kā maza dzīva atmiņa no mājas un kā ķīla, ka svešā zemē būs tērps. Labi tam, kam palikusi dzīva vēl kaut viena govī. Tā būs cilts māte Kurzemes govīm. Viriešiem tāds pat milulis elks ir zirgs. Ka saimnieks nepārdod visus savus zirgus, ir ļoti saprotams un ieteicams, jo kaut kā pa kuŗa laiku viņš spēs tos uzturēt. Ko gan viņš darīs pēc kuŗa bez zirgiem? Tagadējā nelaimes brīdī visa zemnieku mīlestība izklīst uz saņem lopiem, kuŗu dēļ viņi ir spējīgi iet pat zagti. Simti

tūkstoši Ķurzemes lopu ir jau krituši sērgās un bēgles, ar lakatiņu aizsējušas galvu, ir bēgušas no viņiem.

Lielos nelaimes brīžos sabiedrība uztura savu gara stāvokli ar to, ka ņemas iestāstīt: nemaz tik slikti nav, drīz mēs tiksīm atpestīti no visām likstām. Sakauti kara spēki un revolucionāri no tā vien tik dzīvo, ka tic: rītu mēs uzvarēsim. Tā dienu no dienas tiek uzturēts, saskrūvēts garstāvoklis. Tā ticēdami rītdienas uzvarai, drīzai ienaidnieku sakaušanai, sevī uztura zināmu modrību bēgļu bari mežā. Starp bēgļiem bieži vien cirkulē baumas, ka nupat tuvākā frontē iznīcināti veseli divi ienaidnieka korpusi. Katrā ziņā ne mazāk kā divi korpusi. Nekur tik cītīgi neuzķer šo ziņu, kā starp bēgļiem, nekur par viņu tā nepriecājas. Tikko parādās kāda oficiāla ziņa, ka tuvākā frontē mums iet labāk, daži bēgļi brauc raudzīties, vai viņi nevarēs atgriezties atpakaļ uz māju. Tā diena pēc dienas paiet gaidīšanā un lielā nenoteiktībā. Tikai kad iestādes viņus dzen prom, baltie bēgļu rati lēnām dodas uz rītiem. Šī gaidīšana un vēlēšanās un dzīvošana uz svešu rēķina nes daudzas sliktas pazīmes bēgļu raksturam.

Bēgļu dzīve, bez šaubām, maitā cilvēku psiholoģiju, bet viņai ir arī savas labās īpašības. Tie ir ļaudis, kam dažam ir liels lepnums, bet nabagie ir pazemīgi un pieklāvīgi ļaudis. Bēgļu birojos dažs pat taisās roku skūpstīt biroja vadītājam. Bezdarbība audzē slinkumu, vieglprātību. Vidzemē tik daudz komiteju, kas pabalsta bēgļus, bet nevar teikt, ka visi būtu pateicīgi pret šo palīdzētāju darbu. Bet viss bēgļu vairums nav tāds. Liktenis tik bargs ir bijis pret bēgļiem, un lielajā postā bēgļu dvēseles ir tikušas nīknākas, cietsirdīgākas, smagākas. Ieskatāties viņiem sejā, tie ir kā vecāki tikuši, kā pēc daudzu nakšu negulēšanas. Daži bēgļi savā nelaimē skauž tos, kas vēl var mierīgi dzīvot un ar saviem lopiem dažreiz tišām posta laukus: kad man nav, lai nav arī tev. Kur lopus varētu ganīt pļavā, tur daži bēgļi gana druvās. Šādā paslepenā rīcībā bēgļiem zūd kā īpašuma tiesību sajūta, tā morāliska smalkjūtība.

Ļoti slikti priekš bēgļu psiholoģijas ir tas, ka viņi ir spiesti dzīvot bezdarbībā un gaidīt sabiedrības palīdzību,

jo tas viss nokauj cilvēka aktivitāti. Ja krievu zemnieki nebūtu pieradināti visu gaidīt no kopsaimniecības un valsts, tad viņu saimnieciskā pašdarbība būtu daudz lielāka. Bezdarbība rada lielu apatiju, atņem ticību sev.

Šīm bēgļu dzīves ļaunajām pusēm, kas maitā viņu garu, var stādīt pretim arī labās puses. Vispirms bēgļu dzīve ved mūsu tautu ciešākā sakarā ar citu tautu dzīvi un māca būt uzņēmīgam, stāvokļa iekarotājam. Noslēgtības latvietī traucēja lielākas uzņēmības garu un audzēja zināmu nelokāmību un pašapmierinātību. Bēgļu dzīve padara garu plašāku, uzņēmīgāku, viņa pieradina pie domām ne tikai par savu, bet arī par visas tautas dzīvi. Svešniecības laikā latvieši mācīsies pazīt jaunas zemes un ļaudis. Šī dzīves skola būs vesels ieguvums bēgļiem, kas pēc kara atgriezīsies pie saviem veciem uguns kuriem. Sevišķi jaunajiem. Bez tam bēgļu dzīve samērā iztikušos kurzemniekus būs pieradinājusi pie grūtībām, bet grūtības atnes arī labu. Šādiem cilvēkiem būs samērā viegli uzsākt no jauna savu dzīvi celt. Katrs, kas atradis savas mājas vietā kaut vai pelnu čupu, kas gan nenāks pārāk bieži priekšā, būs vēl laimīgs, jo viņš būs beidzis bēgļu dzīvi. Lai ar vai kā svešniecības laiks maitātu bēgļu psiholoģiju, pēc kara radošais darbs neapstāsies mūsu dzimtenē. Mēs celsim jaunu, labāku Latviju, un mūsu tauta mūžīgi dzīvos.

1915.

Revolūcijas prognošs.

Notikusi viena no vislielākām pasaules revolūcijām¹⁾. Krievu tauta, kas tūkstoš gadus bijusi uzticama saviem valdiniekiem ir piepeši nogāzusi caru Nikolaju II. Viņš ir kritis tik atstāts un nepopulārs, kā svešas tautas piederīgais. Pat lielknazs Konstantins ir savu gvardiju aizvedis un nodevis revolūcionārai valsts domei. Ap caru ir palikuši tikai policijas nelieli kadri, ļaudis, kas vāji cīnās par savu ādu un dzīvību. Glēvā krievu muižniecība ir atstājusi caru vienu un kopā ar revolūcionāriem staigā pa ielām ar sarkanajiem karogiem.

Pēterpilī, Maskavā un citās pilsētās ir grandiozi skati, tik lieliskas manifestācijas, kādas var rīkot tikai krievu tauta. Līdz šim teica, ka krievi ir galīgi nespējīga tauta un kaņos parasti zaudē, ja ir cik necik spēcīgs pretinieks. Šie runātāji tagad par krieviem sajūsmināti: viņi iztairsījuši tik grandiozu revolūciju pasaules sestajā daļā, ka ar šīs revolūcijas apmēriem nevar līdzināties nekas pasaulē. Pēterpils platajās ielās ir tādi milzīgi gājieni ar ļaužu miljoniem, ar milzīgiem plakātiem, ka te tiešām vajag milzīgas dūšas, lai šai revolūcijai pretim stātos. Krievi ir kā apdzērušies. Visā zemē nevar atrast neviena cilvēka, kas neļūsmotu par revolūciju, pat muižnieku ģimenes locekļi dala tautas sajūsmu, un Kerenskis ir teicis vēsturiskus vārdus — ka Krievijā ir vislabākā un vissolidākā revolūcija — lielā, bezasiņainā.

Arī mūsu dzimtenē augsti sitas revolūcijas viļņi, notiek gājieni, manifestācijas, sapulces, visāda agitācija. Pie varas ir parādījušās pavisam jaunas, nepazīstamas personas, tā ir revolūcija, īsta un dziļa pārvērtība. Vecie katordznieki, kas ilgu gadu sēdējuši cietumā, atgriezušies.

¹⁾ Šis referāts nolasīts 1917. gada martā vai aprīlī Valmieras pilsētas domes sēžu zālē sabiedriskām organizācijām uz viņu lūgumu. Viņš radīja lielu sašutumu vienā klausītāju daļā.

Viņus tauta šūpo uz rokām. Tie stāsta par katorgas cie-
tumiem, Sibīriju, Baikalu, Šilku, Nerčinsku, Sachalinu.
Ielu stūros stāv strādnieki un apspriežas, rodas īpatnēja
tautas noskaņa, revolūcionāra psihoze. Visur jaunas ie-
stādes, jauni ļaudis pie varas. Vecā policija un muižnieki
kā ūdenī iekrituši.

Jūs man jautāji, ko tagad darīt? Mani revolūcija in-
teresē tikai kā mūsu ienaidnieku sabrukums, kā laiks, kad
var izkarot nacionālas tiesības, nacionālu latviešu valsti.
Par to mums jācīnās, un mēs savu panāksim.

Piederēsīm pie tiem nedaudzajiem latviešiem, kas mīti-
nos neļūsmo saukdami: «brīvie latvieši! brīvie pilsoņi!»
Šis vārds tagad tik populārs, bet man ir pārlicība, ka
Jūs, lielākā daļa tiksiet par revolūcijas lieliem ienaidnie-
kiem. Revolūcija ir masu psihoze un viņa nemīl apstā-
ties pusceļā. Krieviem nav nevienas spēcīgas personības,
kas varētu apturēt revolūciju un viņu noslāpēt asinīs. Kad
nodibināta strādnieku un zaldātu padome, revolūcija ne-
apstāsies pie valsts domes, jo divas varas revolūcija ne-
cieš. Visas līdz šim bijušās lielās revolūcijas ir vienmēr
nonākušas līdz absurdam, un tikai tad ir iestājusies nor-
māla kārtība. Revolūcija beidzas, kad viņu beidz viskra-
sākā partija, kad pašu ļaudis netic vairs revolūcijai, un
viens otru nogalina.

Šoreiz revolūcija ir Krievijā, tautā, kas mīl dzīvot galē-
jībās, tāpēc arī šī revolūcija aizies galējībās un viņu sa-
ņems savās rokās anarchistu vai komunistu. Pēc psihikas
likumiem šai revolūcijai vajag būt ilgāka, kā visās citās
zemēs, jo krieviem ir lēna domāšana un darīšana, un no
visas lielās Krievijas arvien iespējams saorganizēt daudz
vīru, kas ar krūti aizstāvēs revolūciju. Dostojevskis, pa-
zīdams savu tautu, jau senus gadus ir teicis: Ja Krievijā
būs revolūcija, tad būs tādas jukas, kādas pasaule nav
redzējusi, jo krieviem nav taisnības un likumības apziņas.
Krievu vēsture bijusi allaž asiņaina un briesmīgi asi-
ņaina būs arī krievu revolūcija, kad modīsies kontrevolū-
cija. Bet kontrevolūcija būs vēl briesmīgāka par re-
volūciju. Viņa sāksies ar lielu liksmību, ar augstu ideā-
lismu un brīvības sludināšanu. Bet Krievija nekad nebūs

brīva, jo krievu cilvēks neprot brīvs dzīvot. Lai nedod Dievs mums būt iekšā kā Krievijas revolūcijā, tā kontr-revolūcijā. Mums jādibina sava valsts.

Katra jauna mācība un arī krievu sociālisms būs impe-riālistiska un izdarīs daudzas pārvērtības pasaulē. Bet viņa gūs sevīm lielus ienaidniekus Dostojevskis ir teicis, ka krievu cilvēks pievils patvaldību, bet pievils arī sociālistismu. Paies gadu desmiti un Krievija ieies normālās slie-dēs stipri pārvērtusies. Tad sāksies tāda reakcija, liel-krievu tāds sooloģisks nācionālisms, kas iespējams tikai tai tautā, kas atzīst nivelējošu kultūru. Lielajās vēstures līnijās tomēr vēlākos gados krievu tauta atminēs revolū-cijas galējības, kā lielu brīvību laikus. Nāks tālās paau-dzēs ļaudis, kas revolūciju cildinās, jo slaviem ir dabā būt neauglīgiem savā radīšanā.

Krievija bieži vien bijusi Eiropas pretinieks. Viņa bija pret Eiropu ar savu reakciju, tagad viņa būs Eiropas pil-sonības ienaidnieks, bet izdarīs dziļas pārvērtības Eiropas garā. Pēc šīs revolūcijas ne Eiropā, ne Krievijā nevarēs valdīt, pilnīgi ignorējot strādniekus, tos nevarēs ignorēt arī Krievijas valdnieki pēc restaurācijas.

Šodien mums ir pa ceļam ar Krievijas revolūciju, jo jāatsvabina Krievijas mazās tautas. Krievija sašķeļas, jo viņas nācionālisms apklust uz ilgiem gadiem, bet kad tas modīsies, tās būs briesmas visām Krievijas tautām un visai Eiropai. Krievija sašķīst un kaŗu ir zaudējusi, ta-gad mums jāiegūst valsts tiesības Latvijai un ar mūsu karogu draudzēsies daudzu citu jauno valstu karogi.

1917.

Viduslaiki.

«Es arī gribētu aizbraukt no Vidzemes, kad zaldāti no frontes nāks pār viņu,» man teica kāda jaunava, «bet man nav iespējams. Šai vasarā, mūžīgi sargājoties, gaidot katastrofu, mani pārņem tādas bailes, ka man gribētos ieņemt ģifti un nogalināties». Tāda ir daudzu cilvēku psiholoģija, kas nespēj panest kara šausmu, un viņa ir ļoti saprotama. Tā ir greizu mācību un ideālu sekas.

Līdz ko izira disciplīna mūsu karašpēkā, un tas tika bezdarbīgs, un kad mājās atgriezās daļa no kriminālnoziedzniekiem, dzīve Latvijā tika nedroša, sevišķi pilsētu apkārtnē. Senā idilliskā bezrūpība drošības ziņā ir sen beigusies. Pilsētu apkārtnē staigājot vienatnē viss iedzīvotāju vairums nevar atkratīties no domām, ka katrū acumirkli var piedzīvot kautko hulīgānisku, vai slepkavīgu. Gaiss ir pilns ar nostāstiem par uzbāzīgām zādzībām un aplaupīšanām. Dažos Sibīrijas apvidos, kur daudz katordznieku, pastāv likums, ka sieviete nedrīkst rādīties ārpus sādžas tālāk par 100 asīm, jo aiz šīs strīpas viņa pieder visiem. Tamlīdzīga sajūta arī šovasar Latvijā nomāc sievietes daudzās vietās. Mūsu mazpilsētiņās laikam nemaz nav sieviešu, kas uzdrošinātos iet staigāt viena ārpus pilsētas, kaut arī ar ieroci rokās. Tādā mierīgā pilsētā, kā Valmierā, peldēšanās upē sievietēm bija iespējama tikai ar lielu pārdrošību, pie kam dažas ņēma sev sargātājus līdzī no pilsētas. Peldoties viņas no visām pusēm bija vīriešu ielenktas, un krasts bija pelēku galvu pilns. Dzimuma dzīves attiecībās kara sabiedrība ir ieslodzīta it kā klosterī, kur dzimuma tieksmes uzliesmo tā, ka prasās iet pa nenormālu ceļu. Lūk, kāpēc dzimuma dzīve tikusi daudz vaļīgāka kā pirms kara. Viņa atgādina nostāstus par viduslaikiem, kad pilsētā, augstas personas sagaidot, izgāja pretim pilsoņu meitas tikai plānā plīvurī titas. Tagad tik daudz jaunavu iziet pretim

veselai tautas daļai, atdodas sirotājiem kā senos laikos. Kas gan nebija redzējis milzumu «kareivisko» dāmu uz Rīgas bulvāriem, kas nav dzirdējis acu liecinieku nostāstus par orģijām, kur 18—20 gadus vecas pilsoņu jaunas kailas dejo pa zāli, kuŗš rīdzinieks nav redzējis, kā pašpuikas ielenc Rīgas pazīstamās kafejnīcas, saņem libertīnes gūstā, pat noņemot virsniekiem, un aizved en gros kā austriešus pie sevis. Meitu dēļ vīrieši ir cīnījušies pat rokas granātām. Daži Rīgas mākslinieki tura kā atklātu noslēpumu, ka Apollo teātrī pēc kādas balles izdzisušas ugunis un pa pieciem pašpuikām uz vienas jaunavas ar varu ļāvuši saviem instinktiem vaļu. Šis incidents noklusināts, lai neceltu neslavu. Bet kāda lai ir Latvijas nākotne?

Tas ir laiks, kad nekas vairs nespēj pārsteigt, kad par biedri ir jātiek duncim un revolveram. Ir laiks, kad cilvēkā atdzimst senā uzņēmība, drosme aizsargāties, kad nelaime tiek uzskatīta par labu izdošanos, jo varēja iziet arī vēl sliktāki.

Bet vai tas mūs tik daudz uztrauc? Nē, kaŗā un revolūcijā, kur mēs esam tā pieraduši pie visa tā, ka esam tikai mazliet nervozāki, kā agrāk un tagadnes mēs nesajūtam viņas īstajā postīgumā. Tur, kur darbojas ar dedzināšanām un pat rokas granātām, tur nevar vairs palauties pat uz sevi, te dvēselē iezogas fatālisms: ko liktenis būs sūtījis, tas būs. Tā ir viduslaiku sajūta. Visi šīs vasaras pārdzīvojumi ir tikai zieds priekš tā augļa, kas nogatavojas rudenī. Kā muižu konfiscēšanas sākās tikai pēc tam, kad Rūjienas apkārtnē kaŗaspēks bija demolējis dažas muižas, tā tagad laupīšanām un dedzināšanām tika ieradīts ceļš ar kaŗaspēka atkāpšanos no Daugavas. Tagad pa visu Vidzemi iet tādi laupītāju un dzertieŗu bari, ka rokas nosligst, lai aizsargātos. Svešie posta un dedzina latviešu zemi ar ārprāta pilnām acīm. Vidzeme atkal pārdzīvo tādu baigu sajūtu kā 1905. g., kad gaidīja melnsimtniekus. Tikai toreiz bija tukšas baumas un tagad darbojas melnie simti tūkstoši ar sarkanu karogu rokās. Katru vakaru uz frontes pusi Vidzeme redz uguns blāzmu no degošām māju liesmām, pa visiem ceļiem dzen salaupītus lopus, pa tumšiem kaktiem

tirgojas marodieri un pasts katru dienu aizved simtiem pudu latviešiem atņemtu salaupītu dārguma lietu uz krievu sādžām. Par visām laupīšanām, patvarīgu lopu atņemšanu, dedzināšanu Cēsis attiecīgās komitejās ir sastādīti vairāki pуди aktu. Uzskaitīt noziedzības, lai būtu aina visā pilnībā, nav nemaz iespējams. Frontes tuvumā netiek prasīts vai ir lietderīgi aizdzīt lopus, nodedzināt mājas. Ja kāda izlaidīga pulka zaldātiem ienāk prātā izdarīt zemniekam pārestību, tad to vienkārši izdara. Varbūt dedzināšanas un postīšanas pie frontes vēl ir saprotamas, bet lielākā neļedzība ir tas, ka iedzīvotāji nav droši arī tālā aizmugurē. Katrs, kam ir labāka māja, vai inventārs, nevar būt drošs, ka viņu kā buržuju neaplaupīs un māju nodedzinās.

Tā ir idille, ja revolūcionārais zaldāts bez ieročiem iet pa ceļu ar vistu vienā, bet krējuma ķērnī otrā padusē, lai gan mūsu zemē ir 200 tūkstoši revolūcionāru zaldātu. Bet idille nav, ja viņi nodedzina zemnieku māju tikai tāpēc, ka tai ir kopti ceļi un dakstiņu jumts.

Lai raksturotu, kādus laikus pārdzīvo Vidzeme, pievedīšu dažas illūstrācijas — 20. augusta 1917. g. rītā Krimuldas mācītājmuižā ierodas vairāki kareivji, no kuriem daži intelligenti un, kādu papīru rādot, pateica, ka mācītājs Ērmanis esot neuzticama persona un tāpēc jāizkratot. Kad zaldāti redzēja Ērmaņa skapī naudu un zelta pulksteni, tad viens no viņiem, cilvēks ar intelligentu izskatu, sagrāba Ērmanim ar abām rokām kaklu un žņaudza, kamēr tas bez samaņas nokrita uz grīdas. Istabā ienākusi Ērmaņa māsa, redzot savu brāli briesmās, iekliedzās; uz viņu zaldāti izšāva, tad dzinās pakal un pagalmā no muguras puses ar revolveru nošāva. Tika šauts arī uz kalponēm, kas atradās tuvumā. Par laimi Ērmanis pēc laika atmodās. Kādu nedēļu vēlāk viņa mācītāja muižu pamatīgi izlaupīja, saplēsa pat manuskriptus, kur Ērmanis strādāja pie dziesmu grāmatas labošanas. Tāpat izlaupīta ir Limbažu mācītāja muiža, cietis mācītājs Blumenbachs. Pie Umurgas mācītāja Hiršeita ieradās 3 zaldāti un pateica, ka viņš jāaizved uz štābu nopratināt. Priedēs viņš ticis sadurts ar bajonētēm, bet palicis dzīvs un ievilcis Vilbanu māju pirtīnā, kur tas otrā dienā atrasts. De-

molēti ir Pēterupes lūgšanas nams Betanija un Lēdurgas baznīca. Straupes baznīca pēc mācītāja Grossa nostāsta izdauzīta, ērģeles sabojātas un altāris padarīts par atejas vietu. Uzlauzts Bīriņu krājaizdevu kases skapis un no-laupīti vērtspapīri un nauda par 40 tūkstošiem rubļu. Zaldāti nav pazinuši kara aizņēmumu, tāpēc tas atstāts par 10.000 r. Divīzijas ģenerāļa klātbūtnē izpostīta advokāta K. Ozoliņa, pirmā valsts domes deputāta, māja Bīriņu Puntužos, saplēstas aktis, mēbeles sasistas. Ģenerālis, acīmredzot, nav spējis atturēt 72. pulka zaldātus. Lēdurgā ir aplaupīti lielākā daļa saimnieku, izlaupīta bode, maiznīca, doktorāts, tāpat Vidrišu Šulca kundzes tirgotava. Engelhardtas Raġanu krogs un bode izlaupīti un aizdedzināti. Kādā no šīm vietām bija kāds štābs. Tikko štābs aizgājis, atskanējis svilpiens, un zaldāti nākuši iekšā pa durvīm un logiem. Pēc mantām kratot uzlauzti pat mūri, sievietes izkratītas tik pamatīgi, ka zaldāti viņām bāzuši roku aiz krekla un izmeklējuši pat drēbju viļes. Nodedzināta visa Eikažu muiža, izņemot paša kunga dzīvokli, kalpi palikuši bez pajumta. Neskatoties uz to, ka zāles pie mums ir tik grūti dabūjamas, un visā zemē plosās disintērija, ir demolētas vairākas aptiekas, starp citu Pēterupē un Engelhardā. Engelhardā laupītāji nošāva aptieknieka māti un sadūra sievu ar 5 dūrieniem un pēc tam aizdedzināja aptieku, kurā aptieknieka māte sadedga; kad izmisušam aptiekniekam prasīja garāmgājēji, kas tur deg, tad viņš atbildēja, ka viņa māte tur turot bērnes. Izlaupīta un demolēta ir Rozēna slāvenā Straupes muiža, mākslas darbi sašauti.

Šos šausmu stāstus par aziātisku rīcību varētu vēl turpināt daudz, bet tas tikai apstiprinātu visu augšmiņēto, kur nekas nav svēts un neaizskarams, kur bojā iet veselas tautas nākotne un postīšanas pārsniedz katru cilvēcisko apdomu un sajēgu. Latviešu sabiedrībai ir neka vējoši jāreaģē uz savas dzimtenes sagraušanu, viņai jābūt tālu nost no kaujamā lopa panesības. Mūs, tautu ar eiropejisku izglītību, kas nesusi tik daudz kara upuru par labu Krievijai, tagad šīs pašas valsts pilsoņi aiz pateicības iznīcina. Tāds stāvoklis ir tā cienīgs, ka latviešu iestādes uz visenerģiskāko protestē, un ja krievu valdība

mums nedod nekādas garantijas par drošību mūsu zemē, mums ir jāgriežas pie ārzemju sūtņiem un valdībām, lai iegūtu Vakareiropas līdzjūtību un aizstāvību. Ja jau Beļģija varēja griezties pie visas pasaules, kad svešinieki posta viņu zemi, kā lai mēs neprotestējam pret to, kad mēs ejam bojā no pašu valsts pilsoņiem.

Laupīts un dedzināts tiek katrā karā, jo šie atkrīt cilvēkam katra atbildības sajūta. Laupīts ir Polijā, Lietuvā un Kurzemē stingras disciplīnas laikā. Bet tagadējais Vidzemes posts jāuzskata kā liels sociāls ļaunums, kurš notiek revolūcijas iedvesmojumā. Es esmu tālu no domām, ka šie darbotos tikai revolūcionāri, bet mums ir desmitiem pierādījumu, ka demolētāji un laupītāji uzstājas revolūcijas vārdā. Vieni, kā pie mācītāja Ērmaņa stāsta, kā latvieši ir pārdevušie vāciešiem, jo viņi ir lielinieki un tāpēc iznīcināmi un aplaupāmi, otri, kā Siguldas Daudās, Engelhardā un citur, apgalvo, ka latvieši ir lieli buržuji un vācieši, un tāpēc viņu aplaupīšana ir attaisnojama. Vispār laupīšanas lielā mērā notiek zem buržuju iznīcināšanas maskas un izlaupītas un postītas tiek galvenā kārtā skaistākās mājas, aptiekas, biedrības un pagastmājas, kas atgādina zināmu pārticību, par muižām jau nerunājot. Še es apliecinu vairākas savas sarunas ar dažiem virsniekiem, kuri aizstāv ideju, ka vācu muižas iznīcināmas, saimniecības pilnīgi izpostāmas, un tāpēc viņi saņem ar klusu gandarījumu ziņu, ka kādā vietā ir sagrāuta muiža. Bet kur atļauj demolēt muižu, vai tur paliks veselas arī latviešu mājas un ne tikai — labākās? Katru cilvēcijas sajūtu pazaudējušie laupītāji atņem pat beidzamo zirgu Kurzemes bēglim, kas to ir saglabājis divus gadus. Krimuldā kādai bēgļu sievīnai zaldāti atņēma 2 mārceņas sviesta, lai gan viņa to bija sakrājusi ar lielām pūlēm un pati dzivoja pirtīnā. Lai mēs esam nomodā, lai mūsu rokas paliek tīras, atmaksa nāks.

Tagadējā laikā ir daudz kā tāda, kas latvieti pašu mudina uz kļūmīga ceļa. Vai tad visu izgājušo vasaru latviešiem no dažādiem neatbildīgiem elementiem nav tikuši potēti visādi vispatīgākie instinkti, spekulēts uz tīri zemiskām tieksmēm? Kā lai viņas nespruktu vaļā, kur gruvešos apkārt mētājas pilsoņu mantas. Latviešu tautas

viszemākiem slāņiem vēl vajag daudz tikumiskas izglītības, lai viņiem kādreiz nepieliptu marodiera slava un lai sargātu mūsu tautas godu. Tagadējās laupīšanas veicina arī tas, ka mūsu zemē ir tumši ļaudis, kas ņem pretim salaupītas mantas. Rīgā daži sevi aptraipījuši ar to, ka no ielas paceļ un nes mājā pat mazvērtīgu bantīti. Latviešiem par godu jāsaka, ka mūsu tauta visumā šai tumšā darbā palikusi tīrām rokām. Ir veseli apvidi, kur nevienam latvietim nav pielipusi sveša manta.

Viss tas, ko es še uzrakstu, ir sīka aina no tā lielā posta, kas iet caur mūsu tēvu zemi. Velti valkātā revolūcijas vārdā latviešu tautu linčo cilvēces padibenes; postīšanas instinkti ir tik stipri, ka nezin vai daudz ko še spēs atturēt pat revolūcionārās organizācijas.

Bet lai vai ar cik slikti būtu apstākļi frontē tuvajos apgabalos, lai arī dzītu latviešus ārā no viņu zemes, viņi nedrīkst no turienes aiziet, jo tā ir droša lieta, ka tur, kur nebūs iedzīvotāju, nekas nepaliks vesels. Svešumā nav ne mājas, ne maizes. Grūti ir noskatīties, ka acumirkli aiziet bojā visa iedzīve, pat ēkas. Bet labāk ir palikt zemes būdā savā dzimtenē, nekā uzmeklēt kapu svešā malā.

Kad es uzrakstīto pārlasu un vēl reiz garā pārskatu ugunīs kūpošo tēva zemi, es redzu sevi pie loga. Raugos nakts melnumā un domāju, vai mēs mierīgi lai esam par upuŗa jēriem. Vai latvieši krieviem kādreiz nevarēs atbildēt ar darbiem, kas viņiem liks nodrebēt pašos dvēseles dziļumos. Vai latviešu atriebība nāks?

1917. 17. sept.

Murgos.

Jauns laikmets ar lielgabalu un cepelīnu bumbām klauvē pie Latvijas durvīm. Notikumi ir tik negaidīti, tik lieli, mēs esam tik nesagatavoti, ka klausoties lielgabalu rīboņā, baigās sajūtās pukst sirds; drīzumā radikāli izšķirsies Latvijas liktenis. Smagu domu pilnā dvēsele jautā, kas gaida Latviju, patstāvības kronis, vai jaunas verdzības, gadu simts verdzības. Viestura un Imantas augšamcelšanās, vai katru brīvības sapņu nomākšana, vai vienkārša nopostīšana un atstāšana agrākā beztiesībā.

Cik savādi un pravietojoši!

700 gadus atpakaļ vāci sāka ar cilvēku brālības sludināšanu un nostiprināja savu varu pār Līvoniiju, izkāpjot malā Ikšķilē. Tagad atkal Ikšķilē izkāpa malā dzelzu vīri, kas bija sākuši ar brāļošanos un piemānījuši naivo tautu, tie tagad izstiepj savu garo roku pēc Vidzemes tautas un bagātības. Viņi solās iet tālāk pār Pleskavas purviem uz Pēterpili.

Uz Vidzemes ceļiem atkal redz bēgļu ratus ar rūpju pilnām, likteņa un smagu akmeņa domu nomāktām sejām. Moku ceļā gājusi Latvija tiek atkal krustā sista. Pār visu zemi nogūlusies smaga, terorizējoša sajūta: atgriezušies ir viduslaiki, kur neviens nebija drošs par savu neaizskaramību. Latvijā atspīd degošu māju liesmas; visur staigā sirotāji, kas laupa un dedzina un daudzām jaunavām jāstāv uz izmisuma robežām, atkaujoties no uzbāzīgiem iekarotājiem. Tumšās vietās tumši ļaudis pārdod salaupītās mantas, pa lielceļiem baļiem dzen nolaupītus lopus. Jā, tie ir viduslaiku sirotāji, kuri saņēmuši simtgadēju kultūru. Katrs dzīvo kā murgos, no kuriem gribas atsvabināties. Vai tu strādā, vai atpūties, vai guli, vienmēr caur galvu iet viena pamatdoma, vai ienaidnieks ienāks un uzvarēs. Visi ir kā mīļu cilvēku zaudējuši, kā lielu nelaimi pārdzīvojuši, kas nevar aiz-

mirst lielās likteņa varas, ka krustā sit veselu tautu. Tu stāvi ar nolaistām rokām pārmērīgi spēcīgu notikumu priekšā, kuros zūd uzņēmība, spars. Nenoteiktība un gaidīšana padara mūs par notiesātiem uz nāvi, kad bieži mācas virsū drūmas domas. Bet tas nedrīkst būt; vajag divreiz lielākas uzņēmības un divreiz lielākas enerģijas latviešu nacionālo prasību izkarošanā, kaut arī visas mūsu izredzes tiktu kājām mītas.

Trešā revolūcijas dienā, marta sākumā, rakstīju «Līdumā», ka bads un vācu uzbrukumi būs revolūcijas nāve, ka visos revolūcijas darbos nevajaga aizmirst ienaidnieka, kas pārvilks strīpu pāri visiem aprēķiniem. Pilsoņu karš un Rīgas krišana ir tikai pirmais posms no beigu sākuma. Revolūcijas mutulī bija aizmirsušās domas par ienaidnieku un atgādinājums par viņu neatstāja uz galējiem revolūcionāriem nekāda iespaids. Visa pagājušā vasara pagāja milzīgā spēku izšķiešanā, ka ienaidnieks pilnīgi aizmirsās un pašas revolūcijas spēks sabruka. Mēs vēl nespējam psihiski apķert lielās pārvērtības: no anarķistiskās brīvības tagad ceļš iet uz dzelzs likumiem. Lūzums Latvijas dzīvē ir tik liels, ka mums jādzenas ne tikai pēc mūsu politikas, bet arī pēc mūsu gara pārvērtības. Latviešiem galīgi jāpārvēršas. No šauriem pašmājas politikiem ar briesmīgu iekšēju ēšanos, mums jātiek par ciešu, vienotu tautu, kas Eiropas tautu saimē uzstājas kā līdzīga starp līdzīgām. Cik stipri revolūcijas sākumā latvieši aizmirsā Vakareiropu un cerēja visu panākt tikai no Krievijas, tik stipri Latvijai tagad vajag piegriezties Vakarēiropai ar savām nacionālām prasībām. Pēc nogriešanās no Krievijas mums jāpieliek visi spēki, lai vēl glābtu, kas glābjams un lai izkarotu Latvijas brīvību.

Latvijas stāvoklis ticis tik internacionāls, ka tagad par Latviju nevar runāt tikai no vienas pašas Krievijas viedokļa, bez tam taču Krievijā ir iekšējās jukas. Šis Latvijas stāvoklis var būt ļoti dažāds. Nav izslēgta varbūtība, ka vācieši necer uz galīgu uzvaru, bet tikai uz dažu zemju pievienošanu un kā viņi apmierinās tikai ar Rīgu un daļu no Vidzemes, ko pie miera sarunām dos Krievijai atpakaļ, lai dabūtu lielākas tiesības par Kurzemi, piem., pievienojot Kurzemi sev, pie tam bez konstitūcijas, ar

nolūku viņu kolonizēt. Šāds miera sarunu iznākums būtu ļoti bēdīgs; pie viņa Latvija tiktu par izpirkšanas upuri lielajā pasaules karā. Izpostītā Kurzeme nonāktu pilnīgi vācu varā, izpostītā Vidzeme atpakaļ bez nacionālām tiesībām zem Krievijas. Pret šādu Latvijas izdalīšanu, nonāvēšanu katram ir jāprotestē.

Tādā gadījumā, ja ienaidnieks iepēmis Vidzemi, vai lielu daļu no tās, prasītu tās pievienošanu Vācijai, mums pret to būtu jāprotestē uz visenerģiskāko un jāprasa miera konferencē. Latvijas patstāvība zem Eiropas protektorāta. Krievu prasība būtu — iekārtotu zemes gabalu atpakaļ atdošana, Vācijas prasība — Latvijas pievienošana sev bez konstitūcijas, vidējais ceļš — Lietuvai, Latvijai jābūt bufera valstīm. Šī varbūtība ir ļoti iespējama, jo viņa nošķir un nodrošina Krievijas un Vācijas robežu. Bet Francija un Anglija šādai austrumu robežai pievienosies tikai tai gadījumā, ja Vācija dos Francijai kautkādas drošības — garantijas.

Jāatzīst, ka Latvijas stāvoklis pēdējā laikā ir apdraudēts pašā saknē. Vācija ir griezusies pie sabiedrotiem ar priekšlikumu slēgt mieru uz Krievijas rēķina. Vācija ir ar mieru piekāpties vakaros, lai rītos sev prasītu lielākus iekarojumus un katrā ziņā Latvijas pievienošanu sev.

Protams, vāci ir labi diplomāti, tāpēc pie iekarošanas parāda iekārotiem laipnību, dod zināmas brīvības, lai iekārotu to simpātijas, viņi sola pat zināmu patstāvību. Bet ja Vācija dabū lielāku varu pār mūsu zemi, nevajaga aizmirst, ka pēc gadiem viņa neatminēs neviena no saviem solījumiem, un mēs piedzīvosim Pozenes likteni. Lūk, kāpēc šai baigā likteņa stundā mēs gribam teikt visai pasaulei, ka mēs gribam būt kungļi paši savā zemē; mēs karojošai cilvēcei prasam Latvijas patstāvību. Šis patstāvības ideja ir jāaizstāv vācu priekšā katram pilsonim un jo sevišķi vietējām pašvaldības iestādēm. Latviešu iestādēm un partijām Krievijā bez kavēšanās ir jāsūta delegācijas uz ārzemēm iepazīstināt turienes valdības ar Latvijas stāvokli un vēl enerģiskāk viņām

jāuzstājas miera sarunu laikā. Latvijas likteni izšķirs uz gadu simteņiem. Mēs esam tā apdraudēti, ka mūs var padarīt par vergiem un ka tautu iznīcināt, bet no kara mēs varam arī celties savā spēkā. Lai zūd tad visi dvēseles murgi un nespēks, lai karotājs latvietis tiek arī par diplomātu, par politiski izaugušu savas zemes likteņa svērēju, kam Latvijas brīvība ir augstākais pasaulē.

1917.

Jaunam garam dzimstot.

(Jādibina kultūras fonds.)

Lielos sabiedriskos uzplūdu laikos mēs vienmēr it kā aizmirstam garīgo. Ar visu sirdi iedami ārējo apstākļu pārveidošanā, latvieši kā vienība nevar noturēt garīga līdzsvara. Kultūrai un visam garīgam latvieši arvien vēl ir pārāk maz ziedojuši. Vai tāpēc tagad ir kāds brīnums, ka lielajā nācijas postā, kad katram tautas loceklim viņa vajadzētu apzināties, kad literātūrai, mūzikai, mākslai vajadzēja izteikt tautas ciešanas un ilgas, mūsu literātūra ir tikpat kā apklususi. Mums nav neviena lielāka darba, kas rādītu tautas pieredzjumus. Par bēgļu dzīvi mums nav neviena tāda darba, kas kā dzīvs sava laika liecinieks arī pēc gadu desmitiem stāstītu vēlākām paaudzēm par to, ka liktenis smagi ir sitis latviešu tautu. Jau pēc gadiem pieciem bēgļu laiki būs tālās atmiņās, dzīves prozā būs aizmirsti un nekas nav tik mainīgs, kā cilvēka atmiņa. Tas, ko rakstīs par tagadni pēc vairākiem gadiem, vienmēr būs psiholoģiski nepareizi.

Bet cik daudz nav tādu momentu, kas ir liels eposs latviešu dzīvē. Minēsim kaut lielās lopu rekvizīcijas, kad tūkstoši bēgļu pulcējās ap rekvizīcijas komisijām, kad simti tūkstoši lopu balsu kļiedza pret debesīm. Tad rudens nakts bēgļu būdās Vidzemes mežos, bēgļu pārgulēšana stacijās, svešās pilsētās. Pat vienkāršs notikumu atstāstījums griežas atmiņā. Šai lielā nelaimes brīdī latviešu bēgļiem dzimst jaunas dvēseles tieksmes. Cik daudz ideoloģijas, cik daudz tautas cerību un ilgu ir saistītas ar šo laiku. Tās visas prasa izteikties, prasa uz apzinīgu dzīvi. Izkustinātā Kurzemes un Zemgales tauta svešās mājās arvien mācās. Tie ir tikuši uzņēmīgāki ļaudis, kā jau pasaules staigulji.

Otra svarīga parādība, ap ko koncentrējas tautas ilgas un lepnums, ir latviešu strēlnieki. Cik tās ilgas attaisno-

sies, par to vēl nerunāsim. Viņi būtu padarījuši tikai daļu darba, viņu darbi neatrastu atbalsi tautas locekļu sirdīs, ja viņus latvieši nejustu kā savu ka-
raspēku. Bet bataljoniem, kā kareiviskai vienībai, ir, varbūt, pat mazāka nozīme, nekā tam audzinošam iespaidam, ko viņi dara uz tautu. Viņi mūsu tautā var tikt arī par radošu spēku, kas audzina jaunas tieksmes, jaunas tradīcijas. Latvieši ir stipri sentimentāla, noslēgta tauta, kas savos iekarojumos parasti iet turp, kur ir vismazākā pretošanās. Latviešu literātūrā ir daudz raudulīgu, sentimentālu tipu, bet gandrīz nemaz nav bruņiniecisكو piedzīvojumu meklētāju, vai īstu kareivju. Kaut mūsu bataljoni atmodinātu tautā elementāru varonību, kas šai tautas briesmu laikā, kā kāda brīnumaina vēsma ir nākusi pār mūsu kareivjiem, kaut viņi audzinātu katrā latvietī vairāk patstāvības, tīri kareiviskās drosmes, izmanības un biedriska gara. Biedrisku garu mūsu tautā, kas bez kopsajūtas vienmēr sašķēļas partijās. Vairāk bruņinieciskuma, atklātas iešanas ar krūti vājo aizstāvēt. Mūsu patrioti par daudz ilgi ir bijuši klusi sazvērnieki pēc gara. Viņi jādara par vīriem, kas runā ar visu pasauli.

Bet kareiviskie nācijās sapņi, kas saistīti ar strēlniekiem, neredz dienas gaismu. Vajaga pacelt literātūru un domas par tautas kareiviskiem sapņiem, radīt visā tautā drosmi un vienības sajūtu, kas prasa spēka pilnus darbus un dzied spēka pilnas himnas. Vajaga radīt kareivisku kultūru.

Ieklausieties tajās dziesmās, ko spēlē latviešu kareivju orķestris. Kas gan trūcīgāks par mūsu kareivju dziesmām, dziesmām ar garu un sparū! Bet mums taču ir tēvijas dziesmas. Vajaga, vajaga, lai bataljoni ap sevi radītu savu kareiviski latvisku kultūru; kareivisku literātūru, dziesmas, lai mākslinieks uzzīmētu nacionālu latviešu kareivju apgērbu, piemērotu tagadnes prasībām.

Bet kur līdzekļi literātūrai un mākslai? Līdzekļi rastos, ja mēs viņus tikai prastu savākt, jo puse latviešu tautas pēdējā gadā ir tikusi pat bagātāka, nekā agrāk un varētu labi daudz ziedot savas kultūras izkopšanai. Līdzekļi, varbūt, rastos privātā ceļā, bet visvairāk no biedrību iz-

rīkojumiem. Bēgļiem un bataljoniem dāvā daudz naudas. Vajadzība ir ne vienmēr nepieciešama, jo par bēgļu un bataljonu miesīgām prasībām bagātīgi gādā valsts. Vajadzīgs, lai dāvinātāji uz priekšu dod daļu naudas ar zināmu noteikumu, ka šī daļa var nākt tikai kultūras fondam, ko drīkst izlietot tikai latviskai ideoloģijas veicināšanai, kas saistīta ar bēgļiem vai strēlniekiem. Rakstniekiem šo kultūras fondu mums ir jau izdevies nodibināt,

1916.

Latvija mijkrēsli.

Latviešu labākā intelligēncē¹⁾ beidzamos piecdesmit gados ir dzīvojusi ar klusām cerībām, ka «Imanta nava miris», ka kādreiz celsies augšā latviešu brīvība un patstāvība. Bet latviešu īpatnējais noslēgtais gars, tieksmes un politiskie apstākļi netuvināja viņus pašnoteikšanās ideālam. Latviešiem trūka ticības, ka viņi tiks par sava likteņa lēmējiem, bet viņi ir tuvojušies savam Imantas sapnim, ar atsvabināšanas ideālu lēnu izaudzināšanu. Pumpurs dzejo, ka Imanta celsies augšā tad, kad zudīs migla ap Zilo kalnu, kad Latvijas zeme būs kultivēta un latvieši kultūras tauta. Arī Auseklis tic, ka gaisma uzcelš latvju brīvības pili, virs kuņas plivināsies sarkanbalts karogs. Divu pēdējo paaudžu augstākais nacionālais ideāls ir kultūra; bet kultūra viena pati neatbrīvo cilvēku.

Neviena tauta nav brīva, ja viņa nav politiski suverēna, jo suverēnitāte dod iespēju attīstīties cilvēka visām dvēseles īpašībām. Latviešiem ir it kā atrofējušās tās psihiskās tieksmes, kas viņus ved uz politisku patstāvību, kas protestē pret katru apspiešanu un neļaujas svešiem valdīties. Tiesa, latvieši centās tikt brīvi, bet galvenā kārtā tikai saimnieciskā ziņā, savā mājā, savā pilsētā. Dziņa uz politisku vienību, uz latviešu dzīves saprātīgu izbūvi, saskaņā ar nacionāliem ideāliem, ir vēl pārāk maz nomanāma un ir izaugusi tikai kara laikā. Bet vai latviešiem bija konkrēti nacionāli ideāli, vai viņi drīkstēja konkrēti izteikt, ka viņi vēlas būt pilnīgi brīvi. Nē, jāatzīstas, ka noteiktu ideālu tautas locekļu vairumam nebija, ja par ideālu neskaita izpirktu māju vai labu algu pie laipniem kungiem. Tikai

¹⁾ Šis raksts nolasīts Vidzemes zemes sapulcē 1917. gada marta vidū. Vēlāk ar jauniem datiem papildināts nodrukāts «Laika Vēstis» un atsevišķā brošūrā 1917. gada rudenī.

fantasti dzejnieki un daži vadoni ir sapņojuši Viestura, Tāļivalda un Imantas sapņus, bet arī tikai sapņojuši. Pat vēl 1905. gadā skolotāju kongresā Dermanis uzstājās pret autonomiju. No sešdesmitajiem gadiem latvieši pabailīgi ir gan prasījuši zemsti, bet tik bailīgi trīcošā balsi, ka viņus turēja par zemnieciskiem Joku Pēteriem. Un tiešām apstākļi Baltijā bija tādi, ka ja kādreiz sadūšojās valsts domnieki un iesniedza domē likumprojektu par Baltijas pašvaldību, tad tas pazuda zem zaļā galda. Tomēr šie ir vainīgi ne tikai politiskie apstākļi, bet arī stiprā mērā latviešu īpatnējais pelēkais gars, kas kalpa padevībā, ne tikai neprasa savas nacionālās tiesības un neorganizē dzīvi saskaņā ar tām, bet visur tura par savu pienākumu pirmā vārdā pastrīpot, ka viņš netīko pēc pašnoteikšanās.

Nevainīgi sapņi mums bija, bet mēs nedziedājām ceļu, kā Latvija tiktu pie politiskas neatkarības. Ceļi varēja būt divēji. Viens no tiem latviešu saimnieciskās un kultūrālās varas un vienības izaudzēšana. Bet katrai tautai, kas būvē savu politisko patstāvību, vajag saprātīgu, tālredzīgu politiķu, kas kā autoritātes vada tautu. Bet mūsu meži ir bez slaidām galotnēm; mūsu tautā šo galotņu trūkst vēl vairāk, un latvieši vēl nebija paraduši sekot autoritātēm, kā tas ir visās lielās politiskās tautās, jo bez šī vadonības un padevības instinkta nekāda valsts nav domājama. Mūsu zemē sauc pēc pašapziņas, pēc dzimtenes mīlestības, bet nebija spēku, kas aturētu iekšējo ēšanos, un tautas locekļu kopēji darbi priekš nacionāliem ideāliem bija tikai laba vēlēšanās. Intelligence izklīda, pārējie, apkrauti ar darbu, iestīga sīkā prakticismā. Kur ņemt spēku nācijas garīgai un politiskai emancipācijai, to neviens nevarēja pateikt. Katru gadu Rīgas latviešu biedrības Zinības komisijas sapulcēs dzirdēja jeremijādes, bet tā bija ikdienība, uz ko negrieza nekādas vēribas. Pat strādnieku ideologi redzēja, ka plašas darba tautas masas stāv pārāk tālu nost no īsti kultūrālās dzīves pienākumiem. Zemnieku vadoni dzirdēja saucienus, ka mūsu teļos mūsu nākotne. Visai latviešu tautai bija jāiet iekšējās audzināšanas, politiskas iz-

kopšanās ceļš, kurā līdz tiem bija pārāk maz nacionāla pienākuma apziņas. Ar iekšēju, garīgu izkopšanos un materiālas varas nostiprināšanu, ar lielu nacionālu apziņu mēs tiktu par spēku, ar kuru visi rēķinātos, bet šis ceļš bija bezgala garš un grūts.

Otrs ceļš ir tas, uz kura tagad nonākusi Latvija: iegūt tiesības sociālās un starptautiskās katastrofās. Šādās katastrofās var sagrūt valdošās varas spēki tā, ka apspiestām tautām var rasties cerība, redzēt savu svabadības sapņu piepildīšanos. Še no liela ķermeņa var atšķelties mazi politiski īpatņi. Tā no Turku valsts cēlās Balkānu valstis, tā uzausa Polijas patstāvība. Latvijai līdz šim nebija nekādu izredžu, bet tagad politiskā konjunktūra ir stipri izdevīga, tik izdevīga, kādas latvieši neiegūs pēc veseliem gadu simteņiem. Un ja mēs esam šai karā tik maz man-tojuši priekš savu ideālu piepildīšanās, tad tas ir galvenā kārtā pateicoties latviešu politisko instinktu trūkumam, pasīvībai, nemākulībai savas tiesības aizstāvēt uz āru.

Savā ziņā sliktākos apstākļos ukraiņi ir izkaņojuši savu autonomiju, igauni savu nacionālu apvienību, leiši nodibinājuši savu valsts padomi. Latviešiem par viņu milzīgajiem, no vienas puses bruņinieciņiem, no otras puses sulaiņa pūliņiem, šajā karā Krievija nav devusi pat ne Vidzemes un Latgales vienības. Par to viņiem ir briesmīga iekšēja, tautas organismu un spēku saēdoša cīņa, pie kam dažas grupas baidās no Krievijas reakcionārās varas un neuzdrošinās prasīt autonomiju, citas baidās, ka autonomija viņus šķirs no krievu biedriem.

Vispārējā sociālā postā uz Latvijas drupām ir tomēr visiem nākusi apziņa, ka Latvijai vajag vismaz autonomijas. Citi iet tālāk un prasa Latvijas valsti. Šai prasībā pēc savas valsts mēs izejam no fakta, ka katrai tautai, cik ar neattīstīta viņa nebūtu, ir tiesība pašai sevi pārvaldīt un neviena sveša vara ētiski nedrīkst

viņai uzspiest savu gribu, it kā augstākas kultūras vārdā. Bet Latvijā taču ir tik augsta un izkopta kultūra, ka mūsu tautu nekādi nevar salīdzināt ar dažu neattīstītu Balkānu tautu, kas laimīgu apstākļu dēļ ir tikusi suverēna. Kā latvieši tik ātru un intensīvu attīstību neizdevīgos apstākļos var uzrādīt tikai retas tautas. Latvija, ja atskaita viņas politiskos instinktus, tālu pāraugusi viņai doto tiesību robežas. Viņu tās tālākā attīstībā maitā sliktie politiskie apstākļi, kā veca pūstoša māja tās iedzīvotājus. Mēs spētu attīstīties, ienest vispārcilvēcisko vērtību krājumos jaunas, bagātīgas vērtības, bet mēs tiekam sakropļoti un ejam bojā. Ne tāpēc mēs nīkstam, ka neesam augstāka, cilvēciska stāvokļa cienīgi, bet kā grauds starp dzirnavu akmeņiem, kā purvā iemests ozols.

Mēs ejam bojā? Jā. Un mēs gribam dzīvot, un mums ir jādzīvo, un mūs var glābt tikai Latvijas valsts!

Apskatāties sev apkārt un atkal jūs redzēsiet desmitām reižu atkārtoto patiesību. Beidzamos piecdesmit gados mūsu tradīcija ir, ka katrs latvietis meklē nogrimušās gaismas pils atslēgas. Pie mums ceļ skolas, simtiem jaunekļu tās beidz, bet pameklējiet Latvijā, kur ir šī skolu beigusē jaunatne. Tagad, kad mums jāceļ jauna dzīve, kad vajadzīgs liels vairums speciālistu, tad ir jāpabrīnās, kur ir vadošā intelliģence, darba organizētāja. Liekas, ir palikuši tikai pārrakstītāji, intelliģentie proletārieši. Tā ir vecā Latvijas vaina, jo skolas ne tikai cēla Latvijū, bet arī maitāja, izsūca viņai labāko, kas ir — smadzenēs un atdeva svešām tautām, atdeva savus lietas kokus. Katru gadu simtiem savu labāko dēlu Latvija pēc skolas beigšanas izraidīja no dzimtenes. Bet mums trūkst ne tikai intelliģentu, bet pat tehniķu, darba organizētāju, jaunu darba nozaļu vadītāju. Viss tas notika galvenā kārtā tāpēc, ka latviešiem trūkst kapitāla, uzņēmīga gara un vecā valdība vienkārši neielaida latviešu intelliģentus mūsu zemē. Tiem bija jāizceļo, jāpārkrievojas.

Izceļoja ne tikai intelliģence, bet arī visāda veida darba

strādnieki. Mūsu zeme ir maz apdzīvota. Kā pie mums, tik daudz iedzīvotāju uz vienas kvadrātverstes, Vācijā bija Fridricha Lielā laikā, bet Anglijā un Beļģijā tikko ne tad, kad Angliju iekaroja normaņi. Kurzemē latviešu nevarēja dzīvot pat ne 700.000 iedzīvotāju, jo no Kurzemes milzīgā mērā izceļoja. Mūsu tauta šē nīkuļoja pie gaļas podiem; izklīda, lai gan mūsu laukstrādnieku stāvoklis ir labāks kā Vācijā, Francijā, Itālijā, kaut arī atliktu daudz ko vēlēties. Tagad nāk vāci un, par kaunu mums, projektē te nometināt 2 miljonus vācu zemnieku, tā tad 3 reizes vairāk iedzīvotāju. Vai tas nepierāda, ka mēs neprotam savu dzīvi celt pēc plāna, saskaņā ar vispārējiem ideāliem. Atstāt zeltu savā zemē un aizklīst svešā kalpībā, un tomēr latvieši to darīja, jo rets zināja to, cik daudz zelta ir Latvijā.

Bet mūsu intellīgencei bija jāizceļo, uz laukiem nevarēja nodibināties jaunas saimniecības, strādnieki nevarēja nodibināt ģimenes, jo saimnieki neņēma strādniekus ar bērniem. Dzīves nenodrošināšanai un pārliecīgai skolināšanai sekas bija, dabiskās iedzīvotāju vairošanās mazināšanās. Kamēr Krievijā vispār caur dabisko vairošanos uz 1000 iedzīvotājiem ik gadus nāca klāt 17, Latvijā pēdējos gados tikai 5, pie tam Latvijā sveštautietīši, ebrēji un krievi vairojās ātrāk nekā latvieši. Tā latvieši dzimstību ziņā tuvojās frančiem. Bet ņemot vērā vēl to, ka milzīgs iedzīvotāju procents no Latvijas izceļo, jāatzīst, ka beidzamos gados latviešu dabīgā pieaugšana ir gandrīz apstājusies. Latviešu vietā Latvijā ieceļoja cittautietīši. Kara laikā ir nomirusi desmitā daļa bēgļu, daudzi no viņiem paliks Iekšskrievijā un vēl citādi zudīs mums. Tāpēc jāslēdz, ka pa kara laiku mūsu tauta ir mazinājusies. Mēs, pirmā kultūras tauta Krievijā, kam vajadzēja mācēt dzīvot labāk par citiem, gājām ne uz dzīvības avotiem, bet uz kapsētu, tikko pie spēka, pie apziņas tikuši, taisījāmieš mirt, it kā mēs prastu dzīvot tikai svešnieku kalpībā.

Latvijas valsts glābs mūsu tautu.

Bez Latvijas valsts sirgst ne tikai latviešu miesa, bet arī gars, jo latvieši vairāk domā par saviem lopiem

un algu nekā par garu. Tas man bij jāpārmet Latvijai manā runā par autonomiju Valmieras zemes sapulcē pirmās revolūcijas dienās, to pārmet visi kultūras darbinieki. Šajā pirmā atdzimšanas brīdī, kad būtu jādomā par latviešu tiesību izkarošanu, autonomijas neka vējošu nodibināšanu, par iestādēm, kas veido un attīsta latviešu garu, gaŗu gaŗās runas turēja par loŗu slimībām! revolūcionārā zemes sapulcē! Cik apkauņoŗoŗi priekŗ Latvijas, it kā viņi visi būtu modernieki vai loŗu dakteri. Te man nācās atgādināt, ka latvieŗu zemnieki visu sāk ar loŗiem, pat savas dzimtenes atjaunoŗanu, un Skalbe saka: «Mēs esam nonākuŗi tik tālu, ka es baidos, kaut loŗi mūs neapsūdzētu Dievam». Jā, mēs esam jau tikuŗi pie vērojamas turības, bet esam nabagi gaŗigā ziņā, bez latviskām skolām, zinātniskas literāturas, bez centrālām mākslas un zinātnes iestādēm. Kā lai nodibinās latvieŗu ūniversitāte, gleznu galerijas, teāŗri, konservātorijas, ja latvieŗiem nav savas valsts un tiesību ūs iestādes organizēt? Cik niecīgas ir latvieŗu tieskmes uz savu nācionālo patstāvību, redzams kaut no tā, ka astoņus mēneŗus pēc revolūcijas sākuma latvieŗiem nav likumīgi apstiprinātas pamatskolas, ne vidusskolas, nerunāŗot jau par augstskolu. Kad tagad ir evakuējuŗas krieviskās skolas, un tagad privātpersonas vai biedrības atveŗ jaunās, ar skolotāŗiem latvieŗiem, tad neviena pilsēta, ne zemes padome, ne biedrība nav atvēŗusi nevienas vidusskolas ar latvieŗu valodu. Latvieŗu biedrība gribēja vienoties ar Valmieras sabiedrību un atvērt latvisku reālskolu, bet vecāki tam bija pretim, jo kur gan viņu bērni ieŗot ar latvieŗu valodu, it kā viņu bērni būtu tik neapdāvināti, ka blakus latvieŗu valodai nevarētu iemācīties nevienas citas, it kā būtu visiem skaidri, ka neviens negribēs latviskām vidusskolām prasīt tiesības. Tālāk, pārtautotie bērni daŗā skolā pretojās pāŗejai uz latvieŗu valodu.

Mūsu kultūru vēl maz ciena paŗi, jo rets intelligents ir iepazinies ar latvieŗu kultūru. Revolūcionārajā elementārskolā Latvijā daudzi vēl mācās krievu valodā, un daŗi skolotāŗi aizstāv ūādu mācīŗanu, jo kā gan bērni varēŗot iestāties krieviskā vidusskolā, ja pamatskola ir latviska. Tas ir lieliski! Ir jākropļo visas latvieŗu tautas bērnu

gars, noziedzīgā kārtā jāatņem visiem zināšanas, lai 5 procentes turīgāko varētu vieglāk tikt augstākās skolās. Viņi arī ir nolēmuši, ka vidusskolas mūžīgi būs krieviskas!? Un dzirdiet, jūs, mutes bajāri, ar kreklu virs biksēm, kas jūs katrā sapulcē sauciet par tautu tiesībām! Vai tā ir tautas tiesību aizstāvēšana, ka tagad, astoņus mēnešus pēc revolūcijas Latgales skolā ne vārda nemāca latviski, ka visa Latgales tauta ir vēl pilnīgā garīgā verdzībā. Tas ir iespējams nebrīvā zemē, kur ciena tikai miesu un dūri, kur vienaldzīgas ir augstākās vērtības. Tik stipri ir sakropļots mūsu gars. Bet ne visi pie mums ir gļēvi, ir arī brīvi cilvēki ar degošām ilgām krūtīs, pēc svabada un vispusīgi izkopta cilvēka.

Cilvēki, kas slāpst, ka mūsu kultūra spētu attīstīties tiktu pieejama un ieaudzināta latviešu paaudzēm. Bez tā Latvija būs tukša skaņa. Vai tad mēs esam uz garīgo kultūru nespējīgi kustoņi, vai skolnieki, kas mūžīgi mācās tikai svešā skolā?! Vajag apstākļu, kas ļautu izkopties, bagātīgi attīstīties latviešu dvēselei. Kad tagad prasa pēc mūsu īpatnības, pēc mūsu garīgās sejas, mūsu mākslas vai zinātnes, mums svešnieku priekšā ir jāstāv mēmiem, jo kultūra ir vēl pie mums noslēpta, bez centrālām iestādēm. Eiropas priekšā mēs kaunīgi klušam, kā padevēģi nabagi, kaut arī mums ir plaša tautas kultūra.

Nē, tā nevar tālāk būt! Latviešu augstāko dvēseles dziņu un īpašību vārdā mums vajadzīga veselīga politiska atmosfēra, sava valsts.

Latvijas valsts mums vajadzīga kā mūris pret reakcionāro ār pasauli. Bet latviešu pilsoniskām partijām taisni pārmet to, ka viņas grib uzcelt mūri pret demokrātiskāku pasauli, lai iekšā varētu labāku veikalu dzīt. Tāpēc tieksme uz savu valsti ir noziegums, vajadzīgs sakust ar pārējiem cilvēces locekļiem. Līdz šim mēs domājam, ka latviešu kosmopolitiķi Latvijā ir iedzīmtā kalpības gara bērni, kas sevi nosviež zemē. Tagad viņi paceļ lepnī galvu un droši saka, ka latviskā sevis nolieģšana ir augstākais sociālais ti-

kums pasaulē, un viņš rādīs ceļu citām tautām. Šī ceļa rādīšana ir latviešu tautas vēsturiskā misija.

Tikai tā tauta ir liela, kuŗa apzinās, ka viņai ir kāds liels, vēsturisks uzdevums, ka viņa ir labākā tauta pasaulē, ka viņai ir jārāda ceļš citām tautām. Ceļu rādīt citiem kādreiz grib gandrīz katra tauta. Tagad vāci iedomājas, ka viņi ir vislabākā tauta pasaulē, kas ar lielgabaliem pierāda savas kultūras priekšrocības. Tā poļi Mickēviča laikā iedomājās, ko Polija glābs visu pasauli no nebrīvības. Tādu vispasaules misijas darbu tagad dara ukraiņi, kuŗi ceļ, ka viņi visā pasaulē ierosinās mazo tautu atsvabināšanās ideju. Tāpēc vispirmā kārtā pati Ukraina grib būt patstāvīga, jo viņa nav līdzeklis priekš citiem, bet pašmērķis.

Kā tas ir ar latviešiem? Tikko kā bija atspīdējušas pirmās rožainās revolūcijas dienas, kad Krievijas tautas sāka organizēties, lai nodibinātu autonomiju, latvieši pie savas pašnoteikšanās palika impotenti. Viņi pat ļoti ietāli gāja astē igauņiem pie savas zemes padomes izkaŗošanas un nacionālās teritōrijas apvienošanas. Pat visrevolucionārākai latviešu iedzīvotāju daļai autonomija bija caura zeķe, kā kāds teica, jo tai pirmā vietā stāvēja vispāreiropiskā revolūcija. Latvieši sevi darīja par krievu un vācu revolūcijas kalpiem, kas naivā vientiesībā pāri fronteī nēmas revolucionārizēt vācus, bet tā, kā to «revolūcionizēšanu» pabalstīja pat baroni. Tagad šie paši galējie kreisie ir krievu lielnieku kalpībā. Mēs esam aizmirsuši savas zemes īpatnības, un visi mūsu revolucionārie spēki ir svešas tautas kalpi. Neviens vēl nav dzirdējis tādas autoritātīvās latviešu iestādes balsi, kuŗai aiz muguras stāvētu spēks, kuŗa prasītu tūlītēju latviešu nacionālo tiesību nodrošināšanu. Tas ir tad, kad pat krievu sociāldēмократи prasa Latvijai pašnoteikšanos.

Ko tas nozīmē? Politiski nemākulīga verga tikumu parādīšanās? Pēc dažu latviešu sociāldēмократu domām šādi Latvija pierāda augstāko tikumību, ko cilvēks spēj parādīt. Latvijas sociāldēмократija, balstīdamās uz strēlnieku bajonetēm neesot vis kalpa gara mantinieki, bet vispasaules revolūcio-

nāru avangards. Latvija tagad ir visrevolucionārākā zeme pasaulē, jo šē visa faktiskā vara jau sen atrodas proletāriāta rokās. Te pat uz vispārējo vēlēšanu pamata ir izvēlētas lielinieciskas iestādes. Ja kur varot izvest dzīvē sociālismu, tad to visvieglāk varot izvest Latvijā. Lūk, kāpēc Latvijai, autonomai zemei, vajag pirmai ievest sociālistisko kārtību un rādīt paraugu citām zemēm. Šē vajag rādīt ceļu arī internācionālismā, jo latviešiem esot visstiprākās tieksmes uz internācionālismu. Šē Latvijā neviena tauta nebūs un nedrīkstot būt valdoša. Sociālismam ar savu garīgo spēku vajagot pārvērst pasaulē valdošo nacionālismu un imperiālismu, ar savu garīgo spēku vajagot visas pasaules proletāriātam pierādīt sociālisma tūlītējas ievēšanas nepieciešamību.

Cik lepnī tas skan: Latvija pirmā vieta pasaulē, ceļa rādītāja. Jūtu, ka dažam priekā nodreb sirds: Latvijas kalpi te paceļ galvu. Bet man nāk prātā pasaka par trim dēliem.

Divi liele un gudrie dēli nav neko spējuši. Nav spējušas pasauli pārveidot ne Francija, ne Vācija. Tagad nāk vientiesītis Antiņš, nāk dumjais dēls no Latvijas un grib izdarīt brīnišķo darbu. Bet kāds tad ir šis Antiņš. Viņš ir bez šaubām latviešu nacionālvaronis. Tā cilts tēvi ir pazemīgie Andra un Zalkšu tēvi, kas visu sevi atdod citu kalpībā, ir priecīgi, ka var dot, bet ņemt no citiem neko neņem, priekš sevis nekādu prasību neuzstāda. Viņi ir humānisma augstākā dziesma. Ļauniem nepretojās hernhūtiskais Zalkšu tēvs, ļaunumam nepretojās sociālistiskais Raiņa Antiņš «Zelta zirgā», pazemīgi ir Skalbes varoņi. Antiņš ir jauneklis bez mazākās pašmīlības, viņa mūžs dzīvot tikai apburtai princesītei, atteicoties no sevis. Viņš ir ideju cilvēks, kas ar savu sirds varonību uzmodina princesīti dzīvību un ļaudīm nones laimi. Viņam nav nekādu datu, ka tas ar spēku varētu visus atsvabināt, pasaulei atnest laimi. Viņš ziedo sevi, par pašu nerūpēdamies. Tā Antiņš ir ticis par varoni, par latvju gara vienas tieksmes augstāko un diženāko kristalizāciju, jo viņa

gars ir daļa no tagadnes tautas gara. Bet negudrais Antiņš ir varonis tomēr tikai pasakā. Antiņam palīdz brīnums, bez tā viņš netiktu stikla kalnā. Latviešu sociāldemokratija tiktu par vispasaules varoni tikai tad, ja viņai palīdzētu brīnums. Mēs aprīņojam viņas tieksmju diženumu, cienām, ka latvju tautā radušās domas par vispasaules misiju, bet mēs baidāmies, ka mūsu sociālisti atmodīsies skābuma ķērnē. Un jautājam, vai latviešu dziņa pēc tālākā, vai vientiesīgi straujā Antiņa sirds, mūsu materiālista krūtīs neposta visu Latvijas tagadni. Pie tam tagad taču nedarbojas tikai Antiņš, bet arī tīri ierāvēji — materiālisti uz Antiņa rēķina.

Tur, kur mēs prasām nošķirtību, lai varētu aizstāvēt savas īpatnības, tur sociāldemokrati pasludina, ka latviešu pilsonība gribot savu valsti vai autonomiju, lai varētu labāku veikalu dzīt. Šāda ieruna, bez šaubām, nāk no Latvijas ārzemniekiem, kuņiem mūsu zemes apstākļi ir sveši. Ja jau sociālisti grib pārvērst Latviju par priekšzīmīgu zemi, tad tikai loģisks klibums te var atzīt to, ka Latvijas valsts nes taustāmu materiālu labumu par sliktu strādniekiem. Latvijas valsts būs mūris, kas viņu sargātu pret krieviem un vāciem. Tikai bērni neredz, ka pēc šīs revolūcijas nāks kontrrevolūcija un tagadējā anarchija, kuņā lielinieks iet roku rokā ar bijušo policistu un un kuņa, jādomā, tikai vairošies, galu galā nodibinās stipri despotisku varu, kuņa ne tikai neļaus attīstīties valsts nomaļu saimnieciskai dzīvei, bet apspiedīs arī mūs nacionāli. To labi saprot somu un ukraiņu sociālisti, labie, kāpēc arī viņi tik stipri aizstāv savas zemes suverēnitāti.

Patstāvība mūsu dzīves organizēšanā mums vajadzīga ne tikai politisku, sabiedrisku vai kultūrālu, bet arī ētisku iemeslu dēļ, jo tagad Latvija ir tik daudz cietusi no sliktiem ārpuses iespaidiem, ka viņas tikumība ir stipri grauta. Tik maz ideālisma, kā šajā kuņā, Krievija reti kad ir parādījusi, un tāpēc maz ideālisma ir arī revolūcijā Latvijā. Tiesa, latviešu pulki ar aizrautību, ar lielu pašupurēšanos gāja cīņā. Bet vai sevišķi tagad, kuņa un revolūcijas sabrukšanas laikā, bailes no nāves neparādās kā lielmutība un dūšošanās. Vai visur kā gluma piepe neizplēšas dziņa pēc peļņas, spekulācijas? Vai revolūcija

nepārvēršas par viszemāko, nesavtīgāko instinktu perēkli? Tagad neviens vairs nerunā par normālu peļņu, par normāliem dzīves apstākļiem, izņemot darba nespējīgos. Visa varas sagrābšana, izbalsošana un iebalsošana nav tikai dzīņa pēc dzīves pārveidošanas, bet milzīgā procentu vairumā dzīņa pēc siltām vietām, un kaut vai uz stundu, bet tomēr tikt par kalifu. Kur agrāk vai visa latviešu inteliģence strādāja biedrībās par velti, tur tagad, piesola kādam darbu, dzird taujājam: cik viņam par to maksās. Tomēr rijība materiālā dzīvē mums ir mazāka kā Krievijā. Krievi ir samaitājuši mūsu tautu, mums atkal jātop savrup, jātiek skaidriem latviešiem. Mums jānācās no veciem latviešiem sirdsskaidrība.

Līdz šim latviešu tautas ģenijs bija viņas darba spēja, strādīgums, bet kas no tā ir palicis pāri? Tautību sacīkstē mēs uzvarējām galvenā kārtā ar neatlaidību un darbu kā saimnieciskā, tā garīgā laukā, jo darbs bija mūsu vairogs un šķēps reizē. Tagad šis ierocis ir sarūsējis un nomests mēslu bedrē. Kara laikā Latvija pieplūda ar slinkām austrumu tautām; bēgļu posta pilnā dzīve dzina viņus uz pasivitāti, uz bezdarbību. Lūk, kāpēc paralēli bija tādas parādības, ka tur, kur vāci uzcēla apcietinājumus vienā naktī, krievi strādāja apkārt mēnešiem: pie mums, tēvu zemi aizsargājot, apkaņoja tos strādniekus, kas gribēja intensīvāk strādāt. Varētu teikt, ka strādnieks negrib strādāt priekš kapitālistiem un tāpēc atradinās no darba intensitātes. Bet tas jau ir cits — peļņas izdalīšanas jautājums. Strādnieks var darboties arī intensīvi un tomēr neatdot kapitālistam lielāku peļņas daļu, ja tik viņš prot organizēties. Ar slinkošanu, ar nīkšanu pie darba nav izšķīrāmas sociālas problēmas, apkaņojama ekspluatācija. Bet kara laikā mēs esam gājuši atpakaļ uz dzimtsilvēka darbu. Vajadzīgs, lai mūsu tautas locekļi spētu atkal vienoties, lai atkal viņu rokās spodrs degtu agrākais ierocis — darba griba. Darbs pestīs arī proletāriātu.

Izirusi arī dzimumdzīves ētika, un cilvēki ir notruluši, ļoti spējīgi uz noziedzībām. Pēc privātdocenta Sņikera apliecinājuma, veneriskās slimības nekad nav izplatījušās tā, kā taisni šajā laikā, jo tagad slimojot

vai esot slimojusi puse no visu vīriešu skaita. Arī aturīgā, šķīstā sievietē ir kritusi šajā pašā likstā, vietām pat vēl vairāk kā vīrieši. Tagad tik populārs ir izteiciens, ka šoreiz sievas saviem iesauktajiem vīriem dod ragus tā, ka atdod par visiem laikiem. Tur, kur kareivjiem ir jāatkaujas no jaunavām, kur dzimuma dzīve ir iznākusi uz ielas, tur vairs nevar runāt par veselu tautu. Kādu bezgalīgu pūļu šē vajadzēs, lai šo tautu glābtu no tālākas grimšanas! Ja mūsu rokās nav pilnīgi skolas, ārpusskolas izglītība, tautas tikumības aizsardzība, iespēja strādāt priekš tautas labošanas, tad ne tiki pagalam ir mūsu tautas renesanse, bet šī tauta paliks apdraudēta pašā saknē. Bet pilnīgi organizēt savu dzīvi mēs spēsim tikai savā valstī.

Latvijas autonomija ir mūsu minimālprasība. Ar to mums jāapmierinās tikai tad, ja mēs paliekam pie Krievijas. Bet par autonomiju mums tagad jādomā vismazāk. Protams, ka arī Krievijas federatīvo valstu savienībā mūsu nacionālās tiesības nav nodrošinātas. Federatīvās valsts lielākā nācija gandrīz vai katrā gadījumā, ja viņā pašā nav šķelšanās, var pavairot savas tiesības uz atsevišķa štata rēķina. Krievijas savienotās valstīs varētu pat būt gadījums, ka šē kā valsts valodu izsludina krievu valodu, kas tiek par obligatorisku pat visās valsts iestādēs un skolās. Bet mums vajag valsts ar latviešu valodu.

Krievijas vara ir galīgi satriekta, droši vien uz daudziem gadiem. Mūsus draud paņemt Vācija. Ja sabiedrotie būs stipri, tad Vācijai nebūs cerību pilnīgi pievienot Lietuvu un Latviju, tad viņa mēģinās no tām nodibināt patstāvīgas buferu valstis. Bet tā kā Krievijas vara ir izjukusi, viņa tikusi sabiedrotiem naidīga, tad Vācija katrā ziņā centīsies noslēgt mieru uz Krievijas rēķina, vai pat izdalīt šo valsti. Un kā gan lai sabiedrotie aizstāv Krieviju, kad krievu demokrātija ir nodevusi Sabiedrotos! Te mums atliek višiem spēkiem censties pēc Latvijas suverēnitātes zem Eiropas protektorāta. Mēs negribam par sevi atzīt nekādas varas, negribam piederēt pie

Vācijas, bet reiz pacelties cilvēcīgā lepnumā. Šai Latvijas patstāvībai droši vien pretosies vietējie vāci un būs mūsu lielākie pretinieki. Bet viņiem nav jāaizmirst, ka latvieši savā zemē nav nevienu nacionāli vai kultūrāli apspieduši un to negrib. Varbūt krievu mums pārmetīs, ka mēs gribam pārdoties vāciem, jo šai Latvijas valstī būšot vāciem iespaids. Vismazāk te var pārmest krievi, bet mēs varam gan pārmest viņiem neuzticību, jo šai karā mēs esam bijuši vairāk kā Krievijas pavalstnieki, mēs esam bijuši pat Krievijas sabiedrotie. Latvija kopējai lietai atdeva visus savus miesīgos un garīgos spēkus. Latvieši labprātīgi atstāja Kurzemi, kā lauvas kāvās savos pulkos, ar saviem līkiem sedza ceļu uz Pēterpili. Latviešu zeme ir krievu zaldātu izpostīta un izlaupīta un tagad, kad Latvija ir sakritusi savā spēkā, Krievija ķeras pie pašnāvības, un mēs tiekam izdoti ienaidniekam. Latvieši jau sen varēja sākt citu orientāciju, jau sen varēja viņi nostāties uzvarētāja pusē, kā dara tie, kas andelējas un vienmēr kaut ko panāk. Latvieši zvērēja Vācijai mūžīgu naidu un tagad — viņiem draud stāvoklis, kad tie var cerēt tikai uz uzvarētāja augstsirdību. Tā tad Latvijas valsts nodibināšana nav Krievijas nodošana, bet drīzāk viņas aizstāvēšana, jo mēs ar savu miesu aizklājam vāciem ceļu uz austrumiem. Varbūt pret Latvijas patstāvību iebildīs Francija, jo tad Vācija būs izolēta no austrumiem un visiem spēkiem varēs gāzties pret rietumiem. Bet še nevajaga aizmirst to, ka Kurzemi un Rīgu grūti būs Vācijai atņemt, un ar labu prātu viņa to neatdos. Ja Vācija paturētu Baltiju, tad viņa tiktu par Baltijas jūras valdnieci, spētu ziemeļos izplēst savu varu tā, ka arī pašai Francijai tiktu bīstamāka. Vidējais ceļš, ir nodibināt patstāvīgu Lietavas, Latvijas, Igaunijas valsti.

Visas mūsu dziņas un domas ir patstāvīga Latvijas valsts, brīva un neatkarīga.

Mūsu diplomātijai jācenšas, lai sabiedrotie līdzparaksta Latvijas atzīšanu.

1917.

Nācionālā disciplīna.

(Par vadonību.)

Vakareiropas kultūra ir izaugusi zem diviem spīdekļiem, kristīgās ticības un antīkās kultūras zvaigznēm. Latviešu kultūra iet īpatnējus ceļus un savādi ir veidojusi latvieša dvēseli. Klasiskā pasaule ir spēcīgu zemes un saules bērnu radīta, tāpēc viņa par īsti reālo turēja tikai zemes virsu, skaidru, noteiktu prātu. Klasiskā kultūra cildināja spēcīgu miesu, neatlaidīgu gribu. Viņa apzinās, ka cilvēks ir miesa ar spēcīgiem instinktiem, bet ir arī gars. Romai bija jāvalda pār pasauli; romietis citus labprāt liek par savu kāju pameslu, upurēt citus romietim viegli. Romas kultūrā augsti ceļas valdnieciskie instinkti, kas cilvēku dzen uz slavu, uz mūžīgu aktivitāti. Romieši vairāk nekā citi ir radīti valsts dzīvei, sabiedriskiem tukumiem, disciplīnai. Romas tauta ir kareiviska un šīs īpašības kristalizējas viņas aristokrātijā, kuŗa vairāk par visu ir valdītāja un iekārotāja. Romas kultūra ir vīrišķības, pašaieliedzības un dvēseles stingrības kultūra, kuŗā ir apvienoti daile un cietsirdīgais zobens. Šīs augstās dziņas balstījās uz stoicisma, uz pašsavaldīšanās ētikas. Izlaidības gadusimteni arvien ir mēģinājuši atgriezties uz stoicismu.

Grieķijas saulainās skaidrības un Romas gribas kultūras vietā nāca kristīgo humānisms, vispārējas vienlīdzības un misticisma kultūra. Sākumā kristīgā ticība bija varonīga iekārotāja, kā jau jauna parādība. Kristīgā ticība ir lielas varonības sludinātāja, bet tai pašā laikā pacēla visvienkāršāko cilvēku cilvēcības augstumos, pat dievišķajam Augustam ierādīja vienkārša cilvēka vietu. Kristīgā ticība ir antiskā individuālisma ienaidniece, viņa tikumu un ierašu mīkstinātāja, kuŗas ētiskais un gnoсеoloģiskais svars ir ne tikai darbos, stiprā rokā un spēcīgā gribā, bet arī Dieva atzīšanās, attiecīgā pasaules apcerē,

stāvēšanā sakarā ar Dievu. Klasiskās domu skaidrības un asuma vietā kristīgai ticībai dvēseles intuīcija, gaišredzība pat jūtelība. Viņa atradina cilvēku no kareiviskā gara, no bruņnieciskā mirdzuma, no pasaules iekarošanas, viņa ir īstu, padevīgu pavalstnieku ticība, kas pat karalim māca padevību. Kristīgās ticības askētisms augstāko ir sasniedzis Asizas Franciskā. Kristīgā ticība gribai deva citādu virzienu, sevi pārvarēt, sevi virzīt. Viņa ir panākusi daudz cilvēka morāliskās disciplīnas izkopšanā. Katoliskā ticība atzīst gan arī nacionālo disciplīnu, bet tikai kā padevības instinktu. Reformācija cilvēku atgriez atkal pasaulei un cenšas radīt darba ētiku. Kamēr romietis bija valdītājs vai baudītājs, tagad ziemeļzemēs kristīgais tiek par strādnieku, kas ar savu dzīvi, ar darbu grib būt kristīgās ticības dzīves cienīgs.

Eiropas kultūra ir abu minēto kultūru sinteze. Eiropa ir mīkstinājusi Romas valdniecisko gribas un disciplīnas kultūru, pārņēmusi caur Romu humānisma un vienlīdzības idejas, piesavinājusies nemitīgā darba, mūžīgās kustības (dinamikas) ētiku. No vienas puses viņā ir daudz valdnieciska, iekarojoša elementa, kas dīdzis no pirmatnējiem instinktiem, no otras puses tā nivēlētāja, vienlīdzības un brālības sludinātāja. Ludviķis XIV un Robespjērs, Vilhelms II un Bebelis, tie vairāk kā citur jebkur satiekas kopā, gan iekšēji cīnīdamies, gan saprazdamies. Eiropas kultūrai ir divas sejas, kas jo spilgti parādās tagadējā laikā. Nekad brālības un vienlīdzības valsts cilvēcei nelikās tik tuvi, kā pirms kara, un nekad mēs nesam viņai bijuši tik tālu, kā pasaules karā. Lūk, kāpēc Eiropas kultūra kā vienība, kā morāliskas dzīves pamats pārdzīvo bīstamu krīzi, lai gan rītu kultūrai tuvie slavoļi par velti grib pierādīt, ka Eiropas kultūrai pienācis gals. Gadu simteņiem viņa ir mīkstinājusi dzīvnieciskos instinktus cilvēkā, tuvinājusi to miera valstij zemes virsū, bet dzīvnieciskie instinkti kā vulkāns ir salauzuši visu kultūras čaulu. Cilvēka psihikas pamatos guļ patiesība, kā tur, kur cilvēks parāda gribu, aktivitāti, tur līdz ar to viņam seko valdīšanas un pavēlēšanas kāre. Tāpēc lielā pasaules katastrofa ir pierādījusi, ka tautas prasās pēc va-

donības, kur lūzt kultūras čaula, kur dzīvnieciskais nāk uz āru, tur vajag vadonības un nacionālas disciplīnas.

Kā izņēmums no šīs Eiropas kultūras, labāk sakot, atliekšanās prom, jāmin latviešu kultūra, kurā ir maz klasiskā elementa. Latviešiem trūkst savas dižciltības, kas garā vēsturē būtu sakrājusi antiskās pasaules gara bagātības, stipru gribu, valdniecisku garu, dziņu uz disciplīnu. Šīs dižciltības tieksmes ir mūsu asinīs, bet neatrod izteiksmi. Latviešu tautas kultūra, cik tas nezīmējas uz vispēdējiem laikiem, izaugusi no īpatnējās saknes, īpatnējās rases dvēseles distances zem lielā kristīgās ticības iespaida.

Kas ir latviešu dvēseles pirmsākumi, to grūti pateikt. Vienīgie liecinieki par latviešu dvēseles substanci ir nedaudzi vēsturiski fakti un tautas gara mantas, kas ir gan jau sakrātas, bet vēl guļ neizpētītas. Tautas dziesmas rāda gan ne varenu, bet estētiski diezgan izkoptu garu, kas viegli sienas pie materiālās dzīves vērtībām. Kā dabas tauta, latvieši ir iedzimti dabas un peizažas mīlētāji, viņi ir līriķi un pantēisti. Epss latvietim svešs, jau no senatnes tas ir saistīts ar maz notikumiem. Latvietis ilgi ir bijis tālu no vēstures radīšanas, ka lielajos notikumos, ko radījusi Latvijas vēsture, tas nav radījis nevienas episkas dziesmas. Bet tikai tautas ar episku talantu ir savas valsts radītājas, savas dzīves noteicējas. Latvieši, palikuši bez savas dižciltības, samērā maz tiecas uz valdniecisku varu, uz troņa iekarošanu. Tautas dziesma rāda gan latviešus kā kareivjus, bet ne kā vadoņus, jo arī dziesmas par vadonību rodas tikai aristokratu vidū.

Kristīgā ticība tikai padziļināja latviešu demokrātisko pazemības kultūru, latvju noslēgtības garam piešķīra ētisku vērtību, idejiski atstūma no valdības, no sabiedrības, piešķīra visai dzīvei zināmu patētisku žēlīgumu un mistisku neskaidrību. No vienas puses kristīgā ticība nostiprināja latviešos augstu tikumību, morālisku disciplīnu, no otras puses politisku askētismu, ienesa tieksmes uz vispārēju nivelāciju, mērenību savās tieksmēs. Reliģijā bija arī ētika un politika, kas prasa neiziet no savas šķiras, nedzīties pēc goda un slavas, viņa centās iznīdēt lat-

vietī visu pasaulīgo un padarīt viņu par tikumiski disciplinētu kalpu.

Lai gan latviešus pēc dvēseles substances mēs varētu raksturot kā mierīgu tautu, kas maz dzenas uz valdniecību, latviešiem, bez šaubām, dīglī bija visas tās pašas īpašības, kas visām brīvām tautām. Bet zaudējuši savu dižcilību, bez klasiskās kultūras gara, latvieši daudzus gadu simteņos stipri ir zaudējuši instinktus sevi pārvaldīt, sevi disciplinēt sabiedriski-polītiskā dzīvē, latvietim sāk pietikt tikai ar to, ka viņam ir sava maizīte, ko pārtikt. Pūrītāniska pieticība ir šķērslis tikt pie lieluma, pie varenības.

Latvietis garos gadsimtos tiek pat vēl vairāk, nekā askētisks valsts dzīvē. Viņam atliek kā augstākais klusā dvēseles skaidrība un tikumība, vienība līdzīgo starpā kristīgo draudzē, vislielākā nivelējošā vienība. Tauta kā vienība nīkst, bet izdaiļojas tikumisks indivīds. Tāds ir tradicionālais latvietis, no kuŗa izauga jaunākā latviešu kultūra. No šī tradicionālā latvieša ir jāceļas augšā jaunam latvietim, spēcīgam, valdonīgam, iekšēji un ārēji disciplinētam.

Mūsu nācījas glābšana, viņas patstāvības iegūšana un uzturēšana ir tas pats, kas nacionālas disciplīnas iegūšana.

Kustoņu sabiedrību satura kopā instinkti, cilvēku sabiedrībā instinkti veidojas par ierašām un disciplīnu. Instinkti ir elementārs spēks, kas izaudzis iz cilvēka miesas un asinīm, ir asiņu balss. Bet ieraša ir rutīnas sekas, cilvēka zināma mašīnērisma sekas. Disciplīna ir visaugstākais, nepieciešamākais noteikums, kas ved uz sabiedrisku dzīvi, disciplīna ir apzinīga atteikšanās no zināmām tieksmēm kādai lietai vai idejai par labu. Disciplīna ar dresūru var pāriet ierašā, tradīcijā un tad viņa ir visstiprākā, bet pa lielākai daļai viņā ir daudz apzinīguma. Disciplīnas pamts ir likums un viņa parādās visstingrākā likumu vai vispārēju prasību izpildīšanā. Disciplīnā visi tiek mēroti ar vienu mērauklu, kā ģēniji, tā muļķi, likuma priekšā visi ir vienlīdzīgi. Un šim likumam jāpastāv, kad vai pasaule iet bojā. Visādi personīgi motīvi, neierašana, citāda pārliecība var cilvēkam liegt izpildīt likumu, bet disciplīna tā nepielaiž, jo viņa neatzīst nekādu izņēmumu, nekādas humānitātes, ne piedošanas ne sev, ne citiem. Kails ab-

strakts princips, kā nepielūdzamā mūžība ir priekš cilvēka acīm priekšā, un visam jānobāl viņa priekšā. Stingrais romietis nonāvēja savu dēlu, kas nesa uzvaru, tikai tāpēc, ka tas bija pārkāpis disciplīnu — noliegumu uzbrukt ie-
naidniekam. Augstākā disciplīna ir kaņaspēkā, bet viņu māca arī jau pie mātes, skolā, darbā un visā sabiedriskā dzīvē.

Pēc tā, kā disciplīna parādās, varētu izšķirt vairākus disciplīnas veidus: minēšu nacionālo un morālisko disciplīnu. Nacionālā disciplīna un nācijas stingrības un varas tieksmju kristalizējums, kuŗš pastāv iekš tam, ka katrs tautas loceklis izpilda nacionālās varas lozungus un tiecas uz viņas ideāliem. Šī nacionālā griba vairāk vai mazāk intensīvi izpaužas vispār atzītos tautas vadoņos. Un nacionālā disciplīna ir tik nepieciešama, ka viņa ir tautas un patstāvīgas valsts eksistences iepriekšnoteikums. Tauta, kam trūkst tradīciju un disciplīnas sabiedrisko normu uzturēšanai, nav tauta, bet etnogrāfisks konglomerāts. Ja pavalstnieki klausīs savām acumirkīgām iedomām, tikai personīgām interesēm, ja viņi, gribēdami izcelt tikai savu «es», atteiktos darīt to, ko prasa vadonība, tad šai valstij būtu jāizput, valsts pārvērstos par fikciju, par izjukušu ķermeni. Tā gāja postā poļu valsts, kur aristokratija zaudēja katru savaldīšanos valsts dzīvē.

Antiskā pasaulē un Āzijas valstīs vara stutējās visvairāk uz mistiskas paklausības. Likumu un valsti aizsargāja ar dzelzs disciplīnu, līdzēja arī kaŗa draudi, bailes no sabiedriskām domām vai dievišķā Augusta, arī slepens godkāriģs vilinājums piederēt pie Romas valsts, pieveda daudzās tautas viņai. Arī kultūra bija liels, valsti saistošs faktors, sevišķi viņas elegances un iecietība. Arī tagadējā valstī nevar iztikt bez disciplīnas, kam iedzīvotāji padodas labprātīgi, vai arī ko uztura ar sodiem, jo katrā nācijā ir milzums morāles idiotu. Bet modernā valsts arvien vairāk sāk stutēties uz vispārēja ieinteresējuma, pilsoniskas apziņas un arī morāles disciplīnas, kuŗa parādās morāles likumu ievērošanā. Morāliska un nacionāla disciplīna ir

tikpat kā šķirtas lietas, kā tikumība un tiesības, un viņa var runāt viena otrai pretī. Tāpēc arī tautām, kam ir morāliska disciplīna, var trūkt nacionālas disciplīnas un otrādi. Morāliskā disciplīna ir cits, nekā tradincendentālais Kanta morāles likums cilvēkā, kas viņu vienmēr spiež darīt labu. Morāles likumam vajaga vingrināties ar darbiem, lai cilvēks tikumībā disciplinētos. Ir tautas ar dziļu morālisku sajūtu, bet kam nemaz nav morāliskas disciplīnas. Pie tādām tautām krievu filozofs Berdjajevs pieskaita krievus, kuŗi var būt svēti un svētulīgi, var sagrēkoto nolūgt un dziļi nožēlot, bet viņi nekad nespēj sevi tā disciplinēt, ka spētu taisnīgi dzīvot. Vislielākā sajūsmas brīdī, ideālisma augstākā pakāpē krievu dvēselē dzimst duālisms. Viņš tiek spējīgs zagt, pievilt, apspiest, viņš nevar ilgi būt izturēti taisnīgs, kā domā Berdjajevs. Arī Dostojevskis ir bijis līdzīgās domās par krieviem.

Dažas tautas ir taisni dzimušas priekš disciplīnas un gara stingrības. Viņas nerāda zināma dvēseles vijīguma, viņas vienmēr iet pa noteiktu, taisnu ceļu, jo viņu dzelzs dvēsele redz tikai taisnu ceļu. Tādu tautu armijā vienmēr bijusi dzelzs disciplīna, un viņu skolās valdījusi tāda pat disciplīna. Katrs anglis, tieksmes uz disciplīnu dabū iedzimtības ceļā. Šādai tautai ir ļoti liels organizēšanas ģenijs, jo viņas tautas locekļu smadzenes darbojas tik pareizi, ka to domu gaitu var jau iepriekš noteikt. Angļu strādnieku organizācijas stipri balstās uz disciplīnas, viņu locekļi nedrīkst atkāpties no zināmiem principiem un kuriem ir aklī jāklausa augšējo iestāžu pavēles. No vienas puses šādu garu var ļoti cienīt, jo ar organizāciju, ar disciplīnu uzceļ stipru valsts būvi, un morāliskā disciplīna dod stipru tikumību. Bet no otras puses šis gars ir pasauss, bez poētiskas dažādības, plašuma un vijīguma, viņš ir gluži tuvs mašīnai. Pie savas morāliskās dresūras disciplinētam cilvēkam vienkārši nav tikdaudz prasību uz grēku, kā citām tautām, jo viņš ir viscauri nosvērts.

Citāda ir slavu rase, kuŗas nacionālai dvēselei mazāk tieksmju uz disciplīnu. No pieciem lielākiem pasaules anarchistiem trīs ir cēlušies no slaviem, Bakuņins, Krapotkins un Tolstojs, viens no romāņiem un viens

no ģermāņiem. Slaviem tūkstoš gadus ir palikuši spēkā vārdi, kurus kādreiz teikuši Rjurikam: «Mūsu zeme ir plaša un bagāta, bet kārtības viņā nav.» Sevišķi kārtības nav slavu dvēselē, tāpēc viņi bieži vien tikai ārēji spējīgi uz disciplīnu. Slavu dvēselei ir lielas tieksmes uz svētumu un ticības sfēra ir zemapziņas spēki. Tjučevs atzīst, ka slavu dvēsele ir pilnīgi irracionāla, neatminama, nesaietas ne ar kādiem noteiktiem psihikas likumiem, jo slavs ir vienmēr gatavs uz negaidītiem soļiem. Viņš ir neaprēķināms, kas var izdarīt daudz, bet viņam arī mazāk par visiem citiem var ticēt. Vispār slavu rase nav pierādījusi lielāka talenta uz valsts uzbūvi, jo tikai krieviem un poļiem ir bijušas stiprākās valstis.

Latviešiem ir stipra morāliskā disciplīna, starp citām tautām viņa ir viena no godīgākām. Latvieši ir ļoti spējīgi arī uz ārēju disciplīnu: viņi viegli padodas komandai. Bet tā arī latvietis daudz necenšas pēc ārējā spožuma, tad arī disciplīnas spīduma viņiem nav daudz. Diemžēl, viņi par daudz ir savu iegribu, savas sirds varā, un tāpēc, kā mēdz sacīt, katram latvietim ir sava paša galva, kas daudzreiz nepadodas nacionālai, vispārējai lietai. Tāda izlēkšana ārkārtīgi traucē latviešu nacionālo attīstību, traucē parādīties tautā gribas un vienības spēkiem, traucē atteikties no momenta iegribām un tā ir bijusi kavēklis tikt pie savas pašnoteikšanās.

Valstīs neapvienotās tautas vispār neizrāda lielas disciplīnas, bet ja kādai no padotām tautām ir stipra disciplīnā, tad viņa ir taisni tragiska. Īri līdz pazudināšanai ir vajājuši tos rentniekus, kas par labu lordiem pārkāpj zemes likumus. Somi ir bijuši ar mieru izciest pat cietuma sodu, lai tikai nebūtu jālauž vispārēja somu disciplīna savu prasību aizstāvēšanā. Poļi nebrīvības laikos ar pašaplikšanos, ar nerunāšanu naidnieka valodā, ar zemes nepārdošanu tiem, kas viņiem grib atņemt nacionālo teritoriju un tautību, bij panākuši daudz savu tiesību kultūras aizstāvēšanā. Te tautu disciplīna parādās paklausībā vispār nacionāliem lozungiem un tautas idejiskiem vadoņiem, kurus kristalizējās tautas griba.

Visu pēdējo gadu desmitu problēma latviešu kultūrā ir bijusi atrast vis-

pārnacionālus ideālus, atrast vienību un vienprātību nacionālos darbos. Kā kādreiz latviešu dižciltības un patstāvības laika valsts un kultūras problēmu latviešiem bija atrast nacionālu vienību starp dažādām ciltīm, tā tagad tā jāatrod starp sabiedriskām grupām. Pēdējo gadu desmitos partijās un personīgās grupās šķiru bauslība ir bijusi tik augsta, ka aiz partijas grūti bij redzēt Latviju. Grūti bij latviešus samierināt savā starpā tiktāl, ka tie varētu atrast kopējus nacionālus darbus un ideālus. Daudzus gadu desmitus latviešu pilsonība platoniski stāstīja, ka visiem vajagot vienoties ap «vienkopus lietu», vispārējām latviešu interesēm, bet nevarēja atrast to vīru, kas radītu atbalsi latviešu sirdī. Bet cik daudz mums ir bijis nacionālu problēmu: mūsu patstāvība, mūsu gars, latviskā skola, latviešu valodas uzvara, latviešu teātris, latviešu mūzeji, latviešu zemes iegūšana par īpašumu latviešu pilsetās. Kur latviešu lepnums un disciplīna, kad visur savā zemē jāpierādā savas valodas tiesības? Anglis citādi nerunā, kā angļiski un liek arī citus runāt angļiski. Mums ilgus gadu simteņus ir uzspieduši svešu valodu, un tomēr mums arvien vēl pārāk maz pašlepnuma atbildēt ar runāšanu savā valodā. Mums vajadzīga kultūra, ko uzceļ ar pašaplikšanos, ar lielākiem ziedojumiem. Bet kur ir tas vīrs, kas atrod tautā tik daudz paklausības, disciplīnas, ka viņa aicināts spētu uz brīdi atteikties par labu vispārīgām interesēm. Latvietis meklē, bet vāji redz savus dabīgos vadoņus, lūk, kāpēc viņiem ne labprāt klausā: Tāpēc latviešu vispārējās lietās ir vienmēr kāds, kas jauc, kas protestē aiz principa, lai lauztu disciplīnu sīkumīgu lietu dēļ.

Varbūt, ka vaina te meklējama ne tikai iekš tam, ka latvietis ir asas dabas un nevisai grib klausīt, bet arī iekš tam, ka latvieši maz iemācījušies autoritātīvi pavēlēt, vadīt un valdīt. Vadošās autoritātes, izturētas, iedzimitas un izkoptas, lūk, kā latviešiem ļoti vajag. Lai kādam klausītu, ievērotu viņa dotos mājienus, vajag, lai vadītājam būtu ne tikai ārkārtējs takts, bet arī lai

viņš iedvestu pret sevi cienību, lai pierādītu, ka viņš ir paklausīšanas cienīgs.

Kāpēc latvieši, neskatoties uz to, ka viņu vidū ir vienmēr kāds «sirds» cilvēks bez audzināšanas, bez disciplīnas, bez datiem priekš sabiedriskuma, kāpēc viņi tomēr ir iespējuši nacionālās lietās un kultūrā tik daudz, izskaidrojams ar to, ka mēs tomēr esam dzimuši kā disciplīnas tauta, pie tam ar samērā attīstītu pienākuma apziņu, ar kuru var izdarīt daudz. Pēc Skalbes liecības, arī mūsu kareivis pozīcijās liekoties vadīties ne tikai no disciplīnas, bet arī no pienākuma apziņas. Ārējā dresūrā būtu šis tas vēlams. Sveštautiešiem tas ir neierasti, tāpēc viņi raugas aizspriedumaini, plecus raustīdami.

Ka latviešu asinīs ir tieksme uz disciplīnu, pierāda tas, ka viņiem ir bijusi pilnīgi sveša anarchistiskā un sociāl-revolucionārā kustība, neskatoties uz to, ka individuālisms pie mums ir tik pilnos ziedos. Latviešiem, kā redzējām, ir stipra morāliskā disciplīna, un šī morāliskā disciplīna ir zīme, ka kaut kur dvēseles dziļumos dus lielas spējas uz nacionālu disciplīnu, mazizkoptas un tumši, neapzinīgi ved tautu uz nākotni, kur Latvija ir vairāk nekā zināma teritorija vai etnografiska vienība. Vajag centrālu latviešu valdības iestāžu, lai mums būtu centri, ap kuriem vienoties, justies kā vienam. Par visām lietām vajag kaut kā liela, lai būtu par ko lepnam būt, par ko ciest. Brīvības dienās latvieši parādīs lielu nacionālu disciplīnu.

Vajadzēja tāda liela satricinājuma kā kaŗš, lai tautas nākotne tiktu apdraudēta, lai tiktu pazaudēta dzimtene, un tautā atkal atmodās vienības gars un nacionāla disciplīna. Tikai kā dzimteni pazaudējušie, kā nabagi mēs pilniegūvām aizrautību, kas var arī atteikties no pašlabuma un Latviju turēt augstāku par visu pasaulē. Mūsu ceļš ir uz varu un paklausību, pa šo ceļu staigā kronētas nācijas.

1917.

Kaŗa filozofija.

(Elementāra etīde.)

I.

Līdz ar mēchanisko solidāritāti, ar asociāciju, lietojot Dirkheima terminoloģiju, sākas kultūra, bet viņa izveidošanas (transformējas) tikai tad, kad asociācija saskaldās atsevišķās grupās. Tagad cilvēce un tautas pastāv no atsevišķām grupām. Starp šīm grupām ir sacensība. Mēs nevaram piekrist sociālajam darvinismam, Kidam vai Gumplovičam, bet tikai pastrīpot to faktu, ka cilvēcē ir grupu cīņas un konkurence kā viens no dzinējspēkiem. Bet tautai arvien ir vislielākie panākumi, ja grupas seko kopējam vadonim. Cīņa pašā tautā nedrīkst būt iekšēja iznīcināšanās; tā lai ir sacensšanās, viņa ir atbilde uz cilvēces kinētisko spēku, prasību, slāpes pēc kustības, darba, rotaļas.

Visas dzīvās radības eksistences pamatos tomēr ir cīņa. Protams, var būt arī tādi cīņas veidi, kas ir nevēlami un apkaŗojami, tomēr pats cīņas princips ir atzīstams. Uz cīņas prieka arī dibinās kaŗš. Bet kaŗš ir pavisam cits kas, tā ir cīņa ar ieroču palīdzību, tā ir cēšanās līdzcilvēku — pretinieku iznīcināt.

Lūk, kāpēc Kants, lielais individuālisma apustulis, nevar būt kaŗa aizstāvis, kā to daŗi filosofi grib pierādīt. Ja ar viņš aizstāvēja kaŗu — franču revolūciju, tad tikai augstāko, dabiskāko cilvēku tiesību vārdā.

Kas gan var uzskaitīt visus kaŗa cēloņus un mērķus! Un daudzreiz mērķis ir arī cēlonis. Visvairāk kaŗi izceļas oikonomisko faktoru vai politiska līdzsvara dēļ. Tā itaļu-turku kaŗu radīja oikonomiski cēloņi. Krimas kaŗš turpretim notika politiskā līdzsvara dēļ. Varētu minēt rasu kaŗus, kāds ir arī pa daļai pasaules kaŗš. Ļoti daudz kaŗu rada idejiski cēloņi, kuŗi gan nav vienmēr ideāli kri-

stallizēti, bet vienoti ar dažādiem centieniem. Idejisku cēloņu un, varētu teikt, mērķu dēļ izcēlās pirmais Balkānu karš 1912. g., bet otrs jau notika aiz politiskiem iemesliem. Gandrīz visas jaunas ticības un lielas idejas sev lauzašas ceļu karā. Kristīgā ticība izplatījās Eiropā ne tikai ar sprediķiem, bet arī ar zobenu un uguni. Muhamedāņi iekarodami apstaigāja visu Vidusāziju, lielu daļu Afrikas un Eiropas, un savā ticības fanātismā darīja brīnumus. Luterisms savas tiesības izcīnīja vairākiem lāgiem un sevišķi briesmīgajā trīsdesmit gadu karā. Anglijas lielajā revolūcijā lielu lomu spēlēja arī reliģiozu sektu cīņa. No vienas puses jaunas ticības grib iekarot sev tiesības, bet no otras puses — pēc kāda laika savu pārliecību uzspiest citiem ar zobenu un uguni. Jauno ticību locekļi kaņo tai pārliecībā, ka viņi ir labāki par citiem un no viņiem atkarājas pasaules glābšana. Viņi iedomājas, ka zobens un nāve nes labāku dzīvi bojā ejošai cilvēcei.

Šie ticības karņi ir senu laiku parādība. Tagad viņu vietā stājusies kultūras cīņa, jo viena tauta otrai grib uzspiest savu kultūru ar varu. Vispirms kultūra iet pie svešas tautas miera ceļā, bet ja tā nepadodas, tad apbruņojusies.

Kā cilvēka dvēseles dzelmēs, klāti ar kultūras čaulu, guļ instinkti, kuņi vedina uz karu, tā arī cilvēku sabiedrībā ir tādas grupas, kuņās uzkrājas šīs kareiviskās tieksmes. Šī grupa ir asins aristokratija, kuņa cēlusies no kuņa vadoņu pēcnācējiem un iedzimtības ceļā sevi uzkrājuši stingru gribu, drošību, kareiviskas tieksmes, valdišanas un vadišanas instinktus. Vācijā gandrīz visi oficiēri ceļas no šīs grupas. Viņi ar karu cenšas izplatīt Vācijas varu un kultūras panākumus, ko guvuši vācu dzejnieki un zinātnieki. Miera laikā, kad sabiedrība savu jaunatni audzina kaņam, demokrātija un tā sauktā kultūras aristokratija ir diezgan naidīgas viņai. Bet kaņā šai augstākai šķirai romantika un sajūsma piešķiņ varonības un kultūras aizstāvju oreolu. Franču demokrāti tikai vēl gadu atpakaļ visiem spēkiem kaņoja pret «barbariem», kuņa virsniekiem. Tagad pēdējie tikuši par augsti cienījamiem franču kultūras aizstāvjiem. Žoffram tagad katrs piešķiņ lielākus nopelnus kultūrā, nekā kaut kuņam zinātņu akadēmijas loceklim.

Demokrātikajā iedzīvotāju daļā kareivisko tieksmju daudz mazāk, jo viņa par visu vairāk aizsargā mieru. Demokrātijā ceļas uz cīņu tikai tad, kad viņai uzbrūk, kad viņas materiālais stāvoklis un brīvība tiek apdraudēta. Demokrātijā ir valsts iekšējo pārvērtību šūpulis. Bet šīs savas kareiviskās tieksmes viņa izrāda ļoti reti. Valsts ir visstiprāka tad, ja aristokrātijas un demokrātijas tieksmes uz cīņu sakrīt un tautu atbalsta valdība.

2.

Kaŗa psiholoģija. Iedodiet Jūs kādam ģimnazijas skolotājam rokā plinti un lieciet uz ielas grūst krūtīs svešiniekam bajoneti, viņš tā nekad nedarīs. Variet viņam draudēt ar nāves sodu, un tomēr viņš nenokauss cilvēka. Bet tas pats vīrs kaŗā to dara ar sajūsmu un pat lepojas ar saviem ordeniem «par dūšību». Par lielu naudas summu miera laikā sūtiet kādu pretim lodēm un bumbām, viņš neies. Bet kaŗā tas pats cilvēks zem briesmīgas uguns droši dosies uz priekšu. Kāpēc iespējama tāda pārmaiņa? Dažs teiks, ka to dara disciplīna, pavēle. Bez šaubām tam ir sava nozīme. Bet miera laikā nekāda disciplīna vai draudi mūs nepiespiedīs nokaut cilvēku.

Kaŗš ir iespējams tāpēc, ka viņā cilvēks pārvēršas, kaŗā izstrādājas īpaša masu psiholoģija. Cilvēks armijā tiek tikai maza daļiņa lielā organismā. Šis lielais organisms — armija dzīvo pēc saviem īpatnējiem masu psiholoģijas likumiem un virza cilvēku. Sākumā visu armiju vada neliela baļu sajūta nezināšanas priekšā. Kaujā katrs ir sevim kungs un sargs. Kad priekšā ir tikai ienaidnieks, kas katru grib nokaut, un aiz muguras ir savējie, kuri neļauj atkāpties, tad atliek aizstāvēties un uzbrukt. Kaŗā un kaujā ikvienu pārņem psihoze, gandrīz slimīgs dvēseles stāvoklis. Tad nevar nekaŗot.

Šādos apstākļos katrā pamostas dzīvnieciski instinkti. Katrs vēl bērns būdams būs ievērojis, kāda kaušanās kāre pamostas katrā zēnā, kas vajā vāveri, vai kādu citu zvērēnu. Nosišana dara tādu baudu, ka no sāktā darba ir grūti atteikties. Arī niknās kaujās rodas aizrautība. Pēc

divām, trim izšautām patronām, gribas tikai šaut un šaut. Katrs kauju dalībnieks zina, kādu baudu dod kauja, iedegušos kauju grūti atturēt. Bez tam taču kareivjus vada arī pienākuma apziņa, disciplīna.

Ja daudzi cilvēki savienojas uz kopēju darbu, tad vispārējā jūta katrā tikai stiprinās. Katrā dzimst īpatnēja kara romantika un biedriska sajūta. Ik mazākais te ir nāves biedrs. Tās viss kara dzīvei piešķir zināmu skaiestumu. Veiklība, apķerība, uzpurēšanās, ārprātīga dūša atrod uzteikšanu. Vissspilgtākām personībām seko visa kara spēka nodaļa. Ja daudzi kareivji ar sparū uzbrūk pretiniekiem, tad uz masu psiholoģijas pamatiem šī jūta pāriet uz pārējiem, un viss pulks, kā vienota persona, uzbrūk pretiniekiem. Vispārēja doma, cenšanās citus atdarināt, stiprina katru kareivi un spiež viņu uzbrukt ienaidniekam zem visuraganiskākās uguns.

Šādā atmosfērā izstrādājas tāda cilvēka psiholoģija, kas zin tikai savus kareiviskos pienākumus, bet kam personīgā dzīve, ģimene ir blakus lieta. Tikai še var rasties tādi franču grenadierī, kuŗi saka: «Kas sieva man, kas bērni man? Lai viņi iet ubagot, ja tie izsalkuši ir». Šo Napoleona grenadieru briesmīgākā nelaime ir tā, ka viņu dūšīgais kara spēks ir sakauts un ķeizars ir gūstā.

Ja katram atsevišķam kareivim ir mošs garastāvoklis, ja armija iet uz priekšu ar uzvarām, tad tas visus taisa par varoņiem, modrums visā kara spēkā ir divkāršs. Bet ja armijai iet slikti, zaldātiem nospiests gars, tad runas tos nospiež vēl vairāk. Ja kādu armiju pretinieks tā uzvar, ka viņai iedvēš pārliecību par savu nesamērojamu pārkumu, tad sakautā armija kaujā maz noderīga. Armija visstiprākā ir tur, kur viņa kādas idejas apgārta, vai uzticas saviem vadoņiem. Bez labas idejas karš nav uzveicams. Dodiet armijai cīņas lozungus, kas visus apgāro, un viņa veiks. Armijai vajag gara.

Kara cēloņi var būt dažādi. Viena valsts no kara grib iegūt materiālu, politisku pārkumu, vai arī atsvabināties no kāda jūga. Jājautā, kas ir pasaules karš? Ap viņu galvas laužījuši pat lielie tagadnes domātāji visās tautās, un katrs karu izskaidro no savas tautas viedokļa. Vācu un austriešu tautās ir divi redzes punkti. Vieni šo

kaŗu atzīst par uzbrukšanas, otri par aizstāvēšanās cīņu. No vācu aristokratijas nāk ieskati, ka vācu tauta ir visaugstākā valdīt cienīgā tauta pasaulē. Junkuru jaunatne visskaļāk dzied: «Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt». Vācijai vajagot satriekt savus ienaidniekus vakaros un rītos un nolikt savas valsts sargus pie Parīzes un Volgas. Aristokratijai piebalso lielrūpnieki, kuŗi tirdzniecībā grib valdīt arī pār angļiem. Citādi šo kaŗu saprot demokrātija un vidus šķiras. Viņu rezdes stāvoklis ir apmēram sekošais: Vācija ielenkta no visām pusēm. Viņas kaimiņi bruņojās, jo skauž Vācijas stiprumu. Vismemierīgākā ir Vācijas konkurente Anglija. Bet visbīstamāki Vācija apdraudēta ir no rītiem. Vācijā dzimstību skaits ar katru gadu mazinājas, un drīzumā viņai draudēs Francijas liktenis. Krievijā turpretim iedzīvotāji vairojās ātrāk kā citās valstīs. Pēc piecdesmit gadiem Krievijā būšot 300 miljoni iedzīvotāju, bet viņa pati stipra un kultūrāla valsts. Vācijā ap to laiku būšot tikai ap 100 miljonu iedzīvotāju, bet viņa pati daudzu ienaidnieku ielenkta. Tādos apstākļos Vācija nespēsot ieturēt savu tagadējo stāvokli. Lūk, tāpēc ienaidnieku spēki jau esot tagad jāsatriec, kamēr Vācijai vēl pārsvars. Sociālisti iet kaŗā kopā ar valdību tāpēc, ka esot jācīnās ar reakciju no rītiem. Jau Markss esot paredzējis un pat ieteicis šādu kopā iešanu pret Krieviju. Francija un Beļģija sociālistu vairuma acīs ir tikai neizbēgami upuŗi.

Franču un angļu izredzes punkts pavisam citāds. No 1870. gada Vācija tikusi pusotrreiz lielāka kā Francija, kuŗas iedzīvotāju skaits nepieaug. Viņa ir vienmēr Vācijas apdraudēta. Tagad Francijai ir tēvijas aizstāvēšanās kaŗš, un daudzi franči izsakās, ka Francija citādi neapmierināsies, kamēr Vācijai neatņems zemes gabalus ap Reinu. Anglijai arī pa daļai aizsargāšanās kaŗš, jo Vācijas un Anglijas rūpniecība pēdējos gados bijušas mūžīgā cīņā. Ja Vācijas vara augtu kā līdz šim, tad viņa neilgā laikā varētu iekarot Angliju.

Krievu sabiedrība šo kaŗu izskaidro divējādi: vieni kā aizsargāšanās kaŗu, jo Vācija gribot atņemt ceturto daļu Eiropas un krievus aizdzīt aiz Volgas. Vismīļāk krievu kadeti tomēr runā par kultūras kaŗu. Krievu tauta un

valdība, lūk, esot īstie brīvības nesēji, kas austriešu slāvu un paši savus slāvu atsvabināšot no vācu jūga. Austrijas slāvi jādabū zem Krievijas, tāds ir šī kara mērķis, kā to redzam arī no Virspavēlnieka uzsaukuma.

Redziet, kādi dažādi pretrunīgi redzes punkti, kas rāda, cik daudz oikonomisku un politisku, un idejisku cēloņu karam, un cik daudz no viņa gaida.

Kara attaisnošana. Karam var sastapt principiālus aizstāvjus, jo īsta kara filozofija atzīst karu par Dieva tiesu, un karavīrs ir augstākais kultūras nesējs. Diezgan izkopta kara ideoloģija ir Vācijas aristokrātijai (Lasons, pat pa daļai Niecše). Vispār aristokratiskā Vācija karu atzīst kā kultūras spēku augstāko izpaudumu. Karš esot vēsturiska tiesa, kuŗa rādot labāko nāciju, kā rokā nododama pārvaldība par citiem. Uz kareivjiem gulot liels morālisks pienākums. Tas, ko zinātnieki, mākslinieki, visa nācija ieguvusi ilgā kultūras darbā, kareivjiem jāizplata tālāk ar zobenu. Ar uguni jānostiprina, jācementē kultūras vara, jo cilvēks vēl ir tāds dzīvnieks, kas vienmēr iet prom no civilizācijas, jo viņu uz turieni velk ar varu. Ja tava ticība ir labāka par citām, tad tev ir tiesība to visiem spēkiem izplatīt tālāk. Ja tava kultūra ir augstāka un tu pats esi labāks, kā citi, tad tavš svēts pienākums ir arī citus darīt labākus, kaut arī tas jādara ar zobenu un uguni. Kas būtu noticis ar kristīgo, muhamedāņu un evaņģēlisko ticību, ja viņu piekritēji nebūtu ķērušies pie zobena? Kas notiktu ar kultūras tautām, ja viņas necinātos pret mežoniem. Visas pirmatnējās kultūras valstis mūžīgi karaļa ar barbariem un mežoniem, lai gūtu mieru un izplatītu kultūru, un viņām bij morālisks tiesības to darīt. Grieķu un Romas kara vadoni taču rīkojās kā iekarotāji. Viņu kara gājieni uz izlutinātiem verdzinātiem rītiem bija vēsturiska tiesa, kas rādīja, ka grieķu un romiešu kultūra ir augstāka par citām.

Vai tagad atradīsies kāds cilvēks, kas nosodīs Aleksandru Lielo tāpēc, ka tas no Maķedonijas iekarojis Vidusāziju un tajā izplatījis to grieķu kultūru, pie kuŗas strādājuši tūkstoši cilvēku. Bet Aleksandrs Lielais taču iekaroja brīvas tautas, kāva cilvēkus, iznīcināja pilsētas un ciemus, tā kara vadoni bij varmākas, aiz viņa armijas

muguras plūda asinis un asaras. Vēsture rādījusi, ka viss tas bijis nieks, salīdzinot ar to lielo kultūras darbu, kas tika darīts Aleksandra monarchijā. Pēc Aleksandra Lielā ilgu gadu simteņus rītos valdīja augstā grieķu kultūra. Varbūt Āzijas un Maķedonijas iedzīvotāji Aleksandru tiesāja tāpat, kā tagad to attaisno pat katrs skolas bērns. Karš var būt vēsturiska tiesa, cilvēces un kultūras augstākais spēku izpaudums.

Šim kara aristokrātu redzes punktam ir arī dziļi idejiski pamatojumi, kaut arī apstrīdami. Aristokrāts atzīst, ka dabā pastāv Darvina atklātā cīņa dēļ pastāvēšanas, kurā uzvar stiprākie. Aristokrātijas ideologi šo cīņu attiecina arī uz cilvēku sabiedrību. Ja cilvēku sabiedrībā stiprākie uzvar vājākos un tos iznīcina, tad tam ir morālisks attainojums — tas ir tikai dabas likuma piepildījums. Nācijā uzvar tas, kam jāuzvar — aristokrācija, nāciju starpā — stiprākā tauta. Šo nepareizi iztulkoto sociālo darvinismu minētais redzes punkts papildina ar kultūrneša idejām, tikai tā var pierādīt, ka viskultūrālākās nācijas ir arī visstiprākās. Runājot par kultūras izplatīšanu, kara aristokrātijas ideologi šimbrīžam tuvu nonākuši pie Niecšes, kaut arī cēlušies no Bismarka. Niecše taču ir tas, kas aizstāv augsto intelektuālismu, kas savu ideju dēļ cīnas un citus drīkst sadedzināt uz sava egoisma altāra un sludina cīņu un cietsirdību, lai cilvēce tiktu labāka. Liekas, ka taisni šimbrīžam vācu tauta, sevišķi aristokrācija, sāk realizēt Niecšes idejas.

Sociālā darvinisma redzes punkts, uz kā balstās kara aizstāvji, ir nepareizs tai ziņā, ka privileģētās šķiras nebūt nav organiski stiprākās. Dabā uzvar organiski stiprākās, dzīves vairāk piemērotās, bet vai kāds var pierādīt, ka spēcīgs zemnieks vai strādnieks ir dzīvei mazāk piemērots, kā aristokrāts, kas bieži vien dzīvo tikai ar medikamentu piepalīdzību, lai gan sabiedriskā cīņā, tāpēc mantojis stiprākus ieročus, tas paliks vienmēr uzvarētājs. Vai lielās tautas ir labākas par poļiem, latviešiem vai zviedriem tāpēc vien, ka viņas ir par tām stiprākas? Nē, tikai šāds dūres stiprums vēl nerada ētiskas normas, viņām vēl nedod morālisks tiesības būt mazākām tautām par kungiem. Kara aizstāvji sociālā darvinismā grib atrast nor-

mas savai ētikai, bet vairāk, kā dzīvnieciskas cīņas faktus viņš nevar dot.

Kas attiecas uz kareivju-kultūrniešu idejām, tad viņām tie paši trūkumi, kas Niečes teōrijai. Egoistiskas kultūrnieša redzes punkts nedod kritēriju priekš viņa ētikas un kara attaisnošanas, viņš nevar uzrādīt, kur beidzas ieteicams kultūras darbs un kur sākās rupja apspiešana un varmācība, jo kultūrnieša ētiku rada pats nesējs pēc savas neaprobežotas gribas.

Ja kareivisko kultūrniešu idejas grib izvest dzīvē, tad tūliņ redzams, kādu sajukumu ētikā ienes kritērijas trūkums.

Pārcilvēka idejas grūti piemērot katrā konkrētā gadījumā. Nemsim piemēru. Ja kāda tauta garīgi un miesīgi izvirst, tirānu pārvaldīta, tad, man liekas, daudziem nekas nebūs pret to, ja šo trūdošo valsti iekaro kultūras tauta, atsvabina viņu no tirāniem un atjauno tālākai dzīvei. Bet kā šo piemēru izlieto daudzi vācu publicisti? Viņi raksta, ka romāņu rase izvirst un iet bojā. Arī Krievija esot lēni trūdoša zeme, un vispār aiz Vislas sākoties Āzija, kas jāiekaro augstākās kultūras vārdā. Vāci var teikt, kā arī beļģu un latviešu kultūras ir zemākas kā vācu, un tāpēc vāciem tiesība šīm tautām uzspiest savu kultūru. Pēc karojošā aristokrātisma idejām to tā var izskaidrot, bet nemaz nevajadzēs pievest pierādījumus, ka Francijas un Krievijas iekarošanu morāliski attaisnot nevar, jo katra no šīm zemēm ir spējīga uz savu kultūru.

Šo karu aristokrātijas ideoloģiju daži domātāji nacionālisti attiecina uz visu vācu tautu, un sajauc ar misionisko apziņu.

Mēdz apgalvot, ka vācu domātāji no senām dienām vācus nostādījuši pārcilvēku lomā. Piem., Hegelis visaugstāko kultūru atradis pie vāciem, slaviem pavisam noliedzams kaut kuŗas kultūras spējas. Fichte 1808. gadā, lai gan par to var tikt nošauts, iekarotā Berlīnē kļiedz pasaules valdīniekam Napoleonam, ka vāci ir izraudzītā, vienīgā tauta vēsturē, no kuŗas atkarājas visas cilvēces liktenis. «Izejas nav, ja jūs zudīsiet, tad līdz ar to ies bojā cilvēce, bez kaut kādas cerības uz atdzimšanu.» Arī sociāldemokrāts Lassals, Fichtes piemiņas dienā runā par vācu tau-

tas augstiem metafiziskiem uzdevumiem: tikai 50 gadus atpakaļ Fichte «gribējis radīt pašu sevi (Vāciju) no savas apziņas» un «viņa tagad tikusi par reliģiju populārā un dogmātiskā izteiksmē, «vācu vienībā», kuŗas vārdu dzirdot, vācu sirds drebēt svētā cildenā priekā». Vai šajos domātajos redzama vācu tautas varas kāre? Nē, te drīzāk tad runā nelaimīgas tautas dēli, kas apzinājušies savas nācijas spēku un misiju. Toreiz taču Vācijai bija tēvijas atsvabināšanas karš: no Francijas nāca smaga varmācība, kamēr vāciem bija tik daudz ģeniju zinātnē un mākslā. Vai tad kāds brīnums, ka brīvību meklējošas tautas cerības uzliesmo spožāk nekā viņām ir spēka. Visas sevi meklējošās tautas runā par savu misiju. Un Dostojevskis saka, ka tikai tā tauta ir liela, kuŗa iedomājas, ka viņai vēsturē jāizdara kas ārkārtējs, ko neviens cits nevar izdarīt.

Ne tikai vāci vien domājuši par savas tautas mesianismu. To pašu pazina arī senie, «Dieva izredzētie», jūdi. Filips 2 — domāja, ka cilvēces glābšana no grēka posta atkarājas no Spānijas un inkvizīcijas. Pat mazā Dānijā trīsdesmitos gados dzirdēja balsis, ka viņa stāv augstāk par citām tautām, jo Dānijā vēl esot sirds, kamēr citās zemēs tikai auksts aprēķins. Mickēvičs un Ševčenko sapņojuši par slavu mesianismu.

Arī Krievija nav palikusi pakaļ šiem sapņiem par lielo Krieviju un tās lieliem uzdevumiem. Oficiālā Krievija, sevišķi 30.—40.-to gadu slavofiļu laikā domāja, ka Vakarēiropa ar savām brīvības un atēisma idejām ir satrūnējusi, un tikai Krievija ar savu monarchismu un pareizticību vēl izglābs cilvēci. Brīvprātīgie krievu rakstnieki turpretim domāja, ka mazās tautas Vakarēiropā atsvabinās taisni nebrīvā Krievija. Arī tagad tik daudz raksta, ka Krievija esot tautu atsvabinātāja un brīvību ziņā iešot tālāk kā Vakarēiropa. Jau čadajevs teica, ka Krievija modīšoties vēlāk, bet iešot tālāk par vakaru kaimiņiem. Arī tagad nav nomirušas slavofiļu idejas, gluži otrādi, tās uzliesmojušas spilgtāk kā jebkad un viņām tad simpatizē arī daudzi progresīvi krievu intelligences priekšstāvji, kā Strūve, Trubeckojs, Bulgakovs u. c. Agrākais sociāldemokrāts prof. S. Bulgakovs raksta, ka tagad viņa

dzimtene parādījusi savu skaidro vaigu, un tauta atkal plūstot uz tempļiem. Starptautiskā sociālisma un Vakareiskuma elkus krievu intelligencē esot sašāvuši teutoņu leģioni. Vakari teikuši visu, kas viņiem bija ko teikt. No rītiem, no Krievijas tagad nākšot gaisma. Uz Krieviju guļot milzīga atbildība par garīgo cilvēces vadonību, par cilvēces likteņa nākotni. Bulgakovs nav vienīgais, kas tā sapņo, ka pareizticība glābs «bojā ejošo cilvēci». Un lai sapņo, kamēr viņi tikai sapņo, tie nevienam nav bīstami. Te būs lieki aizrādīt uz to, ka pēc slavofiļa sapņiem Krievija visdzīvāk tiecas uz Vakareiropu, un eiropisma parādīšanās viņas dzīvē ir tās visgaišākie momenti.

Ar augšminēto apskatu es gribu teikt to, ka tautas mesianisms nav vēl nekas sevišķs un sastopams daudzās nācijās. Vācu tautā viņš liecina par lielu pašapziņu, bet nevis par to, ka visa vācu tauta būtu iekarotāju un apspiedēju nācija, kāda ir viņas kara aristokratija. Vāci ir aktīvāki un pašapzinīgāki kā krievi, lūk, kāpēc mēs spīlgti redzam vācu mesianismu, bet krievu pareizticīgo kareivju tik daudz nedzirdam. Krievu intelligence mūžīgi ir dzīvojuši pelnītos pašpārmētos. Kā lai slavofiļu reliģiozitāte, misticisms un absolūtisma tieksme tiktu piepriekšē tik bīstami kareiviskas?

Tautas mesianisma idejai, kā kurai utopijai vai illūzijai, ir ārkārtēji liela nozīme karā un arī pozitīva nozīme dzīvē. Šī ideja plašas tautas aprindas atrauj no materiāliem elkiem un ikdienības, tautā pamodina gribas ideālismu un audzē nāciju garīgai darbībai. Karā jāaizmirst garīgā un dzīves birģelība un vaigu vaigā jāstāv pretim lieliem nācijas uzdevumiem, kas no cilvēka prasa pat dzīvību. Šāds ideālisms atjauno tautas spēkus. Par frančiem un beļģiem līdz šim domāja, ka tās ir garīgi vecas tautas, jo viņas bija pārāk nogrimušas birģeliskā komfortā. Bet karā Francijas un Beļģijas vīri tikuši par entuziasma pilniem jaunekļiem, par jauniem, varonīgiem bruņiniekiem, kas neatsakās ne no kādām grūtībām un upuriem. Lielās briesmas ir atjaunojušas Francijas spēkus. Kaut ko neparastu redzam arī Krievijā. Krievu sabiedrībā šis karš modinājis illūziju par tautu atsvabinā-

šanu, te vairāk interesējās par mazo tautu likteni, kuŗu var grozīt Krievija. Mazajās tautās cīnītājiem ir pārliecība, ka viņu liktenis būs uz priekšu labāks, bet illūzija par likteņa grozīšanos visur iededzina slepenu vēlēšanos dzīvot labāk. Kaŗš ar savām cerībām kā rūsa apgaismo. Gaidās uz labāku nākotni mēs nejutāties kā dzīvi, aprakti. Kaŗš ir nelaime, nes postu, bet viņam daudzreiz zagšus seko arī laime.

Kareiviskās aristokratijas viedoklim galīgi pretēji ir Jēzus Kristus ieskati par kaŗu un nepretošanos ļaunumam. Es nesaku kristīgās ticības, jo viņā saplūdušas mācības no turienes, ko saucam par Kristus mācībām, no apustuļa Pāvila, grieķu filozofiem u. t. t. Jaunā derība vietām sankcionē varu, bet Kristus māca griezt otru vaigu, ja tev sit pa vienu. Bet ir pazemīgais un ugunīgais Kristus, kas māca arī kaŗot. Kalna sprediķim vistuvāk stāv Tolstojs ar savu nepretošanos ļaunumam. Tolstojs katēgoriski noliedz kaŗu, kā lielāko no ļaunumiem. Kaŗš radot tikai kaŗu, bet labs ar savu autoritāti pārspēj ļaunumu un labo cilvēci. Ja neviens nepretosies ļaunumam, tad viņam no rokām izkritīs visi ieroči.

Tolstoja redzes punktam mūsu sabiedrībā nevar piekrist, jo nepretošanās ļaunumam tikai veicinātu pēdējā izplatīšanos. Tolstoja teorija der tikai kaut kādai svēto sabiedrībai, bet cilvēku sabiedrībā, ja neviens neuzstātos pret ļaunumu, nodibinātos tirānija. Cilvēkā ir vēl pārāk daudz zvērisku instinktu, ir arī liela varas un valdīšanas kāre, kas līdzcilvēkus vienmēr grib izlietot tikai par ieročiem un materiālu. Tajās valstīs, kur varmācībai un spēkam tauta rāda vislielāko pretsparu, dzīve ir viscilvēcīgākā, stāv vistuvāk arī citiem Tolstoja ideāliem. Kur tauta ir mēma un neapzinīga, tur viņa nereti pārvēršas par vergiem. Ja kaŗā ienaidniekam ņeviens nepretotos, tad viņš iekaŗotu un apspiestu visas valstis. Nē, sava dzimtene, savas tautas un sava personīgā brīvība jāaizstāv visiem spēkiem. Tas katra svēts pilsonisks pienākums. Bet tas, kas brīvības vai kultūras vārdā iekaŗo svešas zemes, lai apspiestu tās iedzīvotājus, viņu valodu, presi, slēgtu skolas, biedrības, dedzinātu kultūras mantas,

bibliotēkas u. t. t., tas pats ir varmāka, jo ir līdzvainīgs varmācībā.

Karš ir ļaunums, to atzīst viss cilvēces vairums, bet bez kara varētu iztikt tikai kautkāda svēto sabiedrība. Mūsu valstu starpā turpretim karš ir neizbēgams un dažos gadījumos pat vēlams. Visi atzīst, saka Vladimirs Solovjovs, ka bērnu izmest pa logu ir ļaunums, bet ja degošā mājā nav citas izejas glābt bērnus, tad šāda rīcība nav ne tikai noziegums, bet katra pienākums. Tāpat ir arī ar karu: uz viņu jāiet tad, kad nav citu līdzekļu. Tāpēc ne tikai atzīstams, bet pat ieteicams ir katrs aizsargāšanās karš.

Par aizsargāšanās karu var saukt arī tādu, kur liela spēcīga valsts iekaro nemierīgas barbaru tautas, kas pastāvīgi karo savā starpā un traucē kultūras valsts mieru. Jo plašāka plēšas šāda valsts, jo tālāk no viņas tiek atstumta kara uguns līnija. Tā Asīrijas, Persijas un Romas valstīs iekarošanas un apkaŗodamas barbarus cīnījās arī pret karu, jo savās robežās viņas nodibināja mieru. Romas impērija saucās taisni par pax romana — Romas miers.

Bez aizsargāšanās kara būtu vēl atzīstams atsvabināšanas un kultūras karš, jo viņi atjauno karā ierauto nāciju spēkus, viņi ir altāris, kur mocekļu asinīm zemei izpērk labākus laikus. Bet kā jau redzējam, kultūras karš ir kā abejās pusēs griezīgs zobens. Kad viņu drīkst lietot, to ir pavisam grūti noteikt. Kultūras kara laiks, liekas, ir pagājis. Viņu vietā tagad stājas atsvabināšanas karš no iekšējiem un ārējiem tirāniem un barbariem.

K a r a n o v ē r š a n a. Tā kā karš prasa milzīgus upurus un nereti grauj kultūru, viss cilvēces vairums ir pret karu, bet grūti ir atrast līdzekļus kara novēršanai. Daži mēdz apgalvot, ka karš esot kapitālisma sekas. Rūpniecība meklējot sev tirgu un koloniju jautājumā valstis savedot naidā. Arī karaspēka apgādātāji veicinot karu, jo viņš tiem vajadzīgs kā peļņas avots. Kamēr pastāvēšot kapitālisms, tikmēr nekādas miera konferences karu nenovērsšot. Vispirms vajagot iznīcināt kapitālismu. Nebūs daudz ko pierādīt, ka ar kapitālisma izbeigšanos karš nebeigsies, jo karš ir bijis jau arī tad, kad par kapitā-

lismu nevarēja būt ne runa. Tad, protams, ne tirgus, bet pavisam kas cits spēlēja galveno lomu pie kara izcelšanās. Karš vispār cilvēkiem ir ļoti būtisks — cilvēku dabā.

Maldas arī tie, kas ļoti daudz gaida no miera tribunāliem. Mēdz pat apgalvot, ka tagadējais karš ir pēdējais Eiropā. Tagad nodibināšoties tādas starptautiskas tiesības, kas novērsīšot karu. Bet nevajag daudz domāt, lai saprastu, ka miera tribunāla lēmumi nevienai valstij nav obligātoriski, jo starptautiskām tiesībām nav un nevar būt organizētas piespiešanas pazīmju, kā tas ir ar vispārējām likumu normām. Var jau būt, ka šķīrēju tiesa kādai valstij centīsies uzspiest savu gribu, un citas valstis šo lēmumu aizstāvēs. Bet ja minētā valsts atbild: «es jūs neatzīstu», tad atkal ieroči strādā savu darbu.

Pēc Solovjova domām, kara novēršanā lielu lomu spēlē lielvalstis. Jo senās lielvalstis ar karjiem tikai palielinājušas no kara paglābto mierīgo apgabalu (Sobr. soč. Solovjova VII. Opravdanije dobra 404. lp.). Liela valsts novērš kara iespējamību viņas robežās, ko panāk ar piespiestu kara organizāciju. Un kara, kā arī katra piespiesta organizācija esot ne ļaunums, bet ļaunuma sekas un pazīmes (ibid. 416.). Šiem uzskatiem nevaram pievienoties, jo tagad mazās valstis ir vismiermīlīgākās. Varbūt senatnē lielās valstis bija kara novēršējas, tagad turpretim lielvalstis ir viskareiviskākās, jo ir vienmēr gatavas uz karu. Pēdējā gadu simtenī lielvalstis ir karojušas daudzvairāk, kā mazās valstis. Portugale, Beļģija, Dānija, Holande u. t. t. iet karā tikai tad, kad viņām uzbrūk lielvalstis. Ja Eiropā lielvalstis karo vairāk, kā mazās valstis, tad savās kolonijās viņas tiešām novērš karu un izplēš tālāk miera robežas. Bez tam vēl var atzīmēt, ka lielvalstis iekšējais pilsoņu karš plosās vienmēr niknāk, kā mazās valstis, kurās parasti vara ir humānāka.

Bet nevar arī teikt, ka tādā gadījumā, ja Eiropā būtu tikai mazās valstis, piem., Francija un Vācija saskaldītos uz vairāk daļām un valsts vara pāriet tautas rokās, kā tad iemesla karā būtu mazāk. Dēmokratijas valdība viena pati par sevi vēl nenovērš karu, kā to rāda vēsturiskie piedzīvojumi. Senatnē dēmokratijas valstis Grieķijā karoja niknāk un vairāk, kā lielajā Persijā. Kara no-

vēršanā lomu spēlē daudzi faktori; galvenākie no tiem ir vispārēja kultūras izplatīšanās, miera idejas un miera tribunāls. Protams, šie faktori kara gadījumus tikai mazina, bet ne pilnīgi novērš. Karš ir pastāvējis tūkstošiem gadu un tūkstošiem vēl rādīs savu asiņaino seju, jo ir brīži, kad karš ir arī laime un nācijai atjaunotājs.

1915.

Latvijas priekšparlaments.

(Atmiņas.)

Vidzemes zemes padome ir viens no tādiem notikumiem Latvijas vēsturē, kas rāda, cik lielas ir bijušas ne tikai ārējās, bet arī iekšējās grūtības, lai nodibinātos Latvijas valsts. Šī padome spilgti raksturo latviešu tautu revolūcijas laikā un viņas vadoņus, kam vēsture bija jārada.

Pirmajās revolūcijas dienās, kad neeksistēja vairs vecās administratīvās iestādes un mūsu dzīve draudēja izvērsties par chaosu, Rīgas L. Centrālbiedrības darbiniekiem nāca prātā organizēt zemei jaunu pārstāvību. Ar agron. V. Skubiņa un Blumberga parakstiem pag. pašvaldībām un pilsētu domēm tika izsūtīts uzaicinājums, sūtīt uz Valmieru, uz zemes sapulci 12. un 13. martā vienu delegātu no saimniekiem un vienu no bezzemniekiem (še laikam, pirmo reizi lietots, vēlāk iegājies termiņš — bezzemnieks). Bez tam vēl bija priekšstāvji no muižniecības, pilsētām, izglītības biedrībām un kooperatīviem. Šis raibais sastāvs izvēlēja delegātus uz Pagaidu zemes padomi, pie kam savus kandidātus atsevišķi uzstādīja zemnieki, bezzemnieki, pilsētnieki u. t. t.

Zemes sapulce prasīja Latvijai tikai provinciālu autonomiju un tālāk sprieda par daudzām tīri praktiskām lietām. Sapulcei nebija skaidra priekšstata, kas jādara, trūka nacionālu un valstisku jautājumu dziļākas izpratnes. Un ko gan varēja gaidīt no tautas, kas nekad nebija politiski darbojusies. Taču zemes sapulce atgādināja lielu Latvijas parlamentu. Še pilsoņi izteica savu prieku par notikušo revolūciju. Vārds «brīvie pilsoņi» lidot lidoja zālē. Tomēr jau šajā sapulcē uzstājās kāds sociālists, kas ziņoja, ka īstie revolūcionāri šādas zemes sapulces neatzīst. Otrā dienā no sapulces klusu pazuda vācu muižnieku pārstāvji.

Pirmā Dienvidu Vidzemes pagaidu zemes padomes sēde notika Lauksaimniecības C-bas nama nelielā istabīnā. Sēdi

atklāja vecākais loceklis T. Zeiferts. Prezidijā ievēlēja Skubiņu, M. Valteru un J. Lapiņu. Uz viņu prasību pamata zemes padome sevim paņēma pili, ar to teicot, ka viņa paņēma savās rokās zemes vadību. Par pils ieņemšanu noteikti uzstājās delegāts K. Ulmanis. Pirmā sēdē padome tomēr izteica savu padevību Pēterpils pagaidu valdībai un apsveikšanas telegrammas nosūtīja arī Pēterpils strādnieku un zaldātu padomei un — J. Rainim. Tālāk prezidijs jau pirmā dienā stājās sakaros ar Latviešu strēlnieku padomi, strādnieku padomi un sabiedrisko organizāciju padomi. Nākošā dienā šo padomju priekšstāvji ieradās pilī informācijas nolūkā, pie kam strādnieku padomes priekšstāvis pateica, ka viņš neatzīst zemes padomi. Tā kā 16. un 17. aprīlī Valmierā sociāldemokrāti sasauca bezzemnieku padomi, tad padome turp delegēja prezidiju vest sarunas.

Pirmā zemes padomes sēde bija ļoti neauglīga. Uz dažu locekļu prasību tūlīt sūtīt delegāciju uz Pēterpili, panākt Latvijas autonomijas atzīšanu, valsts domnieki, P. Zālītis un J. Goldmanis ieteica nesteigties, jo citādi no krieviem neko nedabūšot. Vispirms jāpanākot Latgales, Vidzemes un Kurzemes guberņu apvienošana vienā guberņā. Prezidijs sūdzējās, ka daudzas pagasta valdes vēl arvienu rakstus iesūtot krievu valodā. 16. un 17. aprīlī tajā pašā Valmieras viesīgās biedrības zālē sanāca revolūcionārais lauku parlaments — bezzemnieku kongress. Kongresā notika sīva cīņa starp trim virzieniem sociāldemokrātijā. Vislielāko piekrišanu guva Vilks, kas nesa no Pēterpils Leņina sveicienu. Tomēr kongresa vadītājs bija Nikolajs Kalniņš un tāpēc komunisti šē neguva galīgu uzvaru. Uz šo kongresu Vidzemes zemes padome delegēja Skubiņu, Valteru un Lapiņu, lai tie aizstāvētu Vidzemes zemes padomi. Mēs nospriedām, ka visvieglāk būs pieiet lauku cilvēkam, solot «zemi bezzemniekiem» un rentnieku un graudnieku stāvokļa uzlabošanu. Šis kongress mūsu uzstāšanās dēļ radīja milzīgu lūzumu sociāldemokrātijas taktikā. Kad mēs uzstājāmies par graudnieku un rentnieku stāvokļa uzlabošanu, un zemes dalīšanu, kongresa vadoņi nostājās asi pret šiem jautājumiem, pasludinot, ka tā ir tipiski sīkpilsoniska lieta, jo sociālisti aizstāv komūnas. Bet tā kā Vidzemes

zemes padomes delegāti solīja zemes sadalīšanu bezzemniekiem, tad kongress stipri simpatizēja agrārreformai. Kādreiz likās, ka mums būs panākumi, ka kongress aizies no socialistiem, bet viņi ar savu organizāciju, ar svilpējiem un applaudētājiem panāca kongresa iespaidošānu. Un piepēši socialistu vadoņi uzsāka citu dziesmu — par laucinieku agrārprasību apmierināšanu. Viņi te gāja pretīm graudnieku un rentnieku interesēm tik tālu, kā tas agrāk nebija ticams, un viņi šē atrada noteiktus piekritējus. Kopš šī laika sociāldemokratija arī prasīja muižu sadalīšanu. Bezzemnieku kongress ievēlēja 45 delegātus un bezzemnieku padomi.

Aprīļa beigās abas padomes sanāca Rīgas pili. Bezzemnieki apakšā, zemes padome augšā baltajā zālē. Zemes padome delegēja pie bezzemniekiem Ulmani, Meierovici, Valteru un Skubiņu vest sarunas. Pēc divu dienu sarunām bezzemnieki pārnāca augšā un abas padomes apvienojās. Tagad pārvēlēja prezidiju un valdi. Prezidijā ievēlēja Maldoni, Lapiņu, Bastjāni un Nikolaju Kalniņu. Lai nepiesavinātos varu, priekšsēdētāja nebija, bet tikai sapulces vadītājs. Valdē nāca Skubiņš, Valters, Meierovics, Zeiferts, Neubergs, Skujenieks, Kurševics, Sūna un vecais Kroders. Šie vīri valdīja par Rīgas pili. Šis sastāvs arī palika visā turpmākā pagaidu zemes padomes darbībā, izņemot Neubergu, kas vēlāk izstājās. Šai sesijā padome slājās arī pie Vidzemes guberņas komisāru vēlēšanas agrāko gubernatora un vicegubernatora vietā. Pie tam par komisāru ievēlēja Dr. Priedkalnu, bet par vicekomisāru agr. K. Ulmani. Raksturīgi, ka Kārlis Ulmanis nenāca šai plāpātuvē, bet — rīkotājos. Skujeniekam un dažiem citiem uzdeva izstrādāt zemes padomes vēlēšanu likumprojektu. Šis likumprojekts ir redzamākais darbs, ko zemes padome pastrādāja savās sēdēs. Šē notika asas cīņas, vai vēlēšanu tiesības dot no 18, kā to gribēja socialistiskais spārns, vai no 20 gadiem, kā kompromisa dēļ vēlējās pilsoņi. Pieņēma pēdējo projektu. Izstrādātais zemes pārvaldes projekts paredz, ka policija ir ne valdības, bet vietējās pašvaldības rokās. Zemes pad. strādājusi pie daudziem citiem likumprojektiem, par miliciju, darba attiecī-

bām, nodokļiem u. t. t. Zemes padomē abi spārni bija puslīdz vienādi, centrs gluži neliels un balsoja drīz par vienas, drīz par otras frakcijas projektu. Kopā pavisam bija gan drīz simts deputātu, kas sēdēja Rīgas pils baltajā zālē.

20. augustā bija noliktas vēlēšanas kā Rīgā, tā uz laukiem. Šīs bija pirmās vēlēšanas uz proporcionālītātes pamata un iedzīvotājiem vajadzēja daudz skaidrot, kamēr tie piesavinājās vēlēšanu tehniku. Bija jānotur pat instruktoru kursi. Viskarstākā vēlēšanu drudzī, kad karaspēks gāja pie urnām, piepēši uzbruka vāci un — ieņēma Rīgu. Vēlēšanas tika izdarītas tikai neokupētās Vidzemes apriņķu vietās. Vēlēšanās sociālisti - internacionālisti guva spīdošu uzvaru, jo par kreiso spārnu bija nodots $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ balsu. Viskreisākais bija Valmieras, viskonservatīvākais Cēsu apriņķis. Vidzemes zemes padomes vēlēšanās strādnieku frakcija bija stipri nosvērusies uz komunistu pusi, kamēr Rīgā dominēja vecā sociāldemokratija. Pilsoņu frakcijā lielam lielais vairums bija savēļēti Zemnieku savienības biedri, no citām partijām tur bija tikai divas personas. Zemes padome sīko grupējumu nepazīna. Šai ziņā zemes padome bija tīri angļisks parlaments. Vispārējās vēlēšanās ievēlētā zemes padome sanāca Valkas pilsētas domes sēžu zālē un bija daudz mazāk redzama sapulcē, kā padome Rīgā.

Prezidijā ievēlēja A. Kārklīņu un J. Lapiņu. Kreisie par zemes padomi ne visai interesējās, jo viņiem bija citas iestādes, kur tie varēja rīkoties neatkarīgāk. Valkā pilsoņiem nebija nekāda spēka un nozīmes. Neskatoties uz visām viņu runām, strādnieku frakcija ar nospiedošu balsu vairākumu pieņēma savus priekšlikumus. Pilsoņi varēja panākt tikai tik daudz, kā draudzīgi pārliecināt, ka — tas nav izvedams tehniski, jo pēc lietas būtības komunisti iebildumus necieta. Tas pilsoņus veda pie pārliecības, ka viņi ir lieki un viņi aizgāja no zemes padomes. Iemeslu tam deva gluži niecīgs gadījums. A. Kārklīņš izteicās, ka viņus neinteresē nacionāla, bet tikai teritoriāla autonomija un ka viņi valstī neatzīst nacionālus, bet šķiru, proletāriāta uzdevumus. Zemnieku savienība

aizgāja. Tā Vidzemes zemes padomes darbs tika ļoti bāls. Tā pārvērtās par zemsti. Kā Rīgā, tā Valkā pie zemes padomes pastāvēja autonomijas sekcija, lai izstrādātu Latvijas valsts konstitūciju. Komunistu apvērsums likvidēja zemes padomi, zemes vara pārgāja asāku cilvēku rokās.

Vidzemes zemes padome nebija radīta lielu vilcienu darbam. Viņas locekļi visvairāk interesējās par praktiskām lietām, bet mazāk par vispār nacionālām.

Vidzemes zemes padome ir darbojusies arī uz ārieni, lai dibinātu nacionālo padomi. Jau savās pirmās dienās viņa sūtīja delegācija uz Pēterpili pie pagaidu valdības, vēlāk turp brauca jaunievēlētais prezidijs no Valkas, izdabūt Latvijas autonomijas satversmes apstiprinājumu, bet Kerenska valdība atbildēja, ka autonomijas jautājumu var izšķirt tikai Krievijas satversmes sapulce. Vidzemes zemes padome stājās sakarā ar Kurzemes un Latgales zemes padomēm. Neaizmirstami ir momenti, kā jaunais Meierovics aizrautīgi stāstīja par demonstrācijām Latgales zemes padomes sanāksšanas laikā. Vidzemes zemes padome delegēja Meierovicu uz Kijevu pie Ukrainu radas, jo mums bija cerības, ka ejot kopā ar lielo ukraiņu tautu mums izdosies izkarot padomei autonomijas tiesības. Pēc ukraiņu pašu nostāstiem Rīgas frontē esot bijis 200.000 ukraiņu. Šis skaits bez šaubām pārspilēts, tomēr šie ukraiņi bija daudz. Un mums dažiem fantastiem no zemes padomes radās ideja, balstoties uz tiem latvju nacionāliem strēlniekiem, kas vēl nebija komunistu rokās, un arī uz nacionālistiski noskaņotiem ukraiņu zaldātiem, panākt Latvijas autonomijas atzīšanu. Daži pazīstami ukraiņi izrādīja lielu pretimnākšanu, un viņi cerēja frontes zaldātu padomē savēlēt ukraiņu nacionālistus. Krievijas rietumu tautu jautājumu apspriešanai Rīgā tika sasauktas vairākas sļepenas sēdes, bet bez kādiem taustāmiem rezultātiem. Mums latviešiem no šejienes nebija ko gaidīt. Atminu kādu sēdi, ko vadīja polis Kozakovskis, bij. Kaupas vicegubernātors. Šai sēdē poļi un ukraiņi blokējās vienā grupā pret latviešiem. Mēs bijām spiesti nostāties atmes-tas, vēstures pazudinātas tautas priekšstāvju lomā. Ar

mums ne tikai nerēķinājās, bet bija gandrīz pret mūsu prasībām. Mūs neatzina par valsts spējīgiem.

Lai informētu ārzemju valdības par latviešu prasībām, mums ar Valteru bija nodoms nokļūt vismaz līdz Stokholmam, bet Rīgas ieņemšana šo nodomu izjauca. Ulmanis, Valters, Skujenieks, kuriem piekrita uzdevums nacionālās valsts idejas tālākvirzīšanu, palika Rīgā, mēs Valkā bijām kā skābuma ķernē. Tad saziņā ar leišu Valdemarasu un latgalieti Kublinski radās ideja sasaukt Baltijas tautu priekšstāvju konferenci Stokholmā, ārpus Krievijas iepsaida, kur pieejama Vakareiropas informācija. Centos pārliecināt Kārklīņu un citus sūtīt Vidzemes zemes padomes delegāciju, tas informējies pie savas frakcijas — atteicās. Atlikās organizēt nacionālo padomi tā kā nu var. Abi valsts domnieki sasauca sapulci padomes dibināšanai Valkā, bet pilsoņiem nebija intereses un tāpēc ieradušies bija gluži maz. Tad valsts domnieki tādu pašu sapulci saaicināja Pēterpilī, bet ieradušies esot tikai 2 cilvēki. Jau vēlā novembrī, kad zemes padome vairs neeksistēja, bez kaut kādām pilnvarām Vidzemes zemes padomes vārdā es aizsūtīju tēlegrafiskus uzaicinājumus Vidzemes, Kurzemes un Latgales padomju iespaidīgākām personām un valsts domniekiem. Vai nu tā bija laimīga diena, liktenīgais laiks, vai līdzējušas bija tēlegrammas, bet novembra vidū Valkā sanāca sapulce, kas izvēlēja nacionālo padomi. Tā ir beidzamā reize, kur oficiāli minēts Vidzemes zemes padomes vārds.

Kas ir Vidzemes zemes padome? Maz ievērota iestāde ar mazu varu, bet faktiski — autonomās Vidzemes parlaments. Vidzemes zemes padome ne tikai nokārtoja zemes iekšējās darīšanas, bet izdeva arī likumus. Līdz ar to viņa ir arī Latvijas priekšparlaments. Latvijas politiskās partijas šē dabūja savu pirmo parlamentārisko kristību. Pirmo reiz latviešu tautas vēsturē galējās partijas, no sienas līdz sienai sniedza roku uz kopēju nacionālu darbu. Vidzemes zemes padome ir liecība par uzvarētām kaislībām vistrākākā revolūcijas mutulī. Šē daudziem vēlākiem parlamentāriešiem ir pirmā politiskā skola. Daudzi vēlākie līderi un darbinieki jau tad parādīja savas spējas. Vidze-

mes zemes padome atrada politiskai darbībai negatavu tautu un negatavus darbiniekus. Bet kad runā par Latvijas valsts dibināšanu, nevar aizmirst viņas priekšparlamentu.

Kad dibināja tautas padomi, Latvijas valsts augstāko organu, arī tad sociālistiem bija grūti iet kopā ar pilsoņiem. Tad sociālisti atsaucās uz Vidzemes zemes sapulces precedentu, ka tur varējuši kopā sastrādāt pilsoņi ar sociālistiem. Šis precedents līdzēja vienoties.

1927.

Dailes oleandru birzis revolūcijas chaosā.

Izgājušā gadu simtenī radās teorētiski, kas noliedza pastāvošo mākslu, jo viņa esot augstāko kārtu daile, kas neskaisto zeltī ar daili. Vajagot attēlot tautu un ciešanas, radīt tās naturālās krāsās, lai cilvēce šausminātos par zemāko slāņu dzīvi. Šādas naturālās dzīves tēlojums Zolā «Ogļračos» radīja satricinājumu visā pasaulē. Bija arī mēģinājumi ideālizēt chaosu, no kā dzimstot jaunas idejas un mākslā jauns stils, no chaosa, no miglas un nejēdzības.

Masu dievināšanas kults bijis stiprs, sevišķi Krievijā, kur pēdējos 75 gados intelligence arvien ideālizējusi tautu. Mācītiem laudīm šē bijusi it kā grēka apziņa, ka viņi par daudz tālu aizgājuši savās īpatnībās un kungu stāvoklī, aizgājuši no pusbarbariskās tautas. Lūk, kāpēc visus šos gadus krievi ir dievinājuši nabagu, plēbēju, un krievu kultūra ir bijusi nivelējoša, viņa nemīl izcilo, augstāk stāvošo. Sliņķis un noziedznieks šajā tautā ir tikai nelaimīgie.

Šis nivelējošās kultūras nesēji, dzīvodami salonos, izklaidēdamies operas izrādēs, staigādami pa greznām galerijām, ideālizēja tos, kas dzīvoja smirdošās skrandās un negribēja nemaz citādi dzīvot. Tikumību un slāpes pēc dailes šie liberāļi redzēja galvenā kārtā strādnieku un zemnieku šķirās: plēbējs bija krieviem ticis pat par Dievu. Visa tagadējā māksla esot iznīcināma kā augons, kā puveklis, kas maitā visu sabiedrību. Labākā gadījumā mūsu māksla esot tukšs laika kavēklis.

Arī daži latvju rakstnieki ir pauduši, ka tagadējai mākslai vajag iznīkt un viņas vietā nākt strādnieku mākslai, tāpat kā kādreiz pēc klāsiskās mākslas nākusi kristīgo māksla. Pirmo reiz to izteica J. Jansons, sludinādams nāturalismu, kā to mākslas veidu, kas parādīs dzīves īstenību. Rainis tic, ka spēka un skaistuma sintēze revolūcijā

dos cilvēcei augstāko pilnību. Lāčplēšī viņš saka, ka augstākais skaistums realizēsies tikai tad, kad atsvabināsies tauta no kalpības. Andrejs Upītis, Laicēns, Kurcijs, P. Rozītis un citi kādreiz ir sapņojuši, ka pēc pilsoniskās mākslas nāks cits mākslas veids, no chaosa dzims proletāriskā māksla un daiļuma sajūta.

Neesot vairs ko žēlot pilsoņu mākslu, jo tā vegetējot bez idejām, bez dziļāka satura un nerādot vairs, uz kuriem censties. Jānāk jaunai mākslai — nāturālismam, kas uzgriezīs visus sadzīves trūkumus ar lielu nežēlību. Šī māksla arī rādīs jaunus ideālus. Mākslas jaunajam objektam jābūt strādniekam un darba zemniekam. Nākotnes saules apzeltīšot strādnieku saulē nodegušo bronza figūru. Šis jaunais strādnieks mākslu izveidīšot no saloniem un padarīšot par visas tautas īpašumu

Mēs nule kā pārdzīvojām divas ugunīgas revolūcijas un vērojām arī jauno mākslu, kas dzimusi vecās mākslas vietā. Visi revolūcijas ideologi un mākslinieki ir jūsmojuši par chaosu revolūcijā, pēc kuŗa ir jādzimst jaunai mākslai. Vai chaos ir radījis tautas dvēselē gluži jaunus, nepazīstamus vilcienus, vai viņš devis vielu lielam ēpam, kur cilvēks ir gauži mazs, milzīgā likteņa priekšā. Bez šaubām, tāds milzīgs savilņojums nevar neradīt jaunas dvēseles dziņas; klusu, mierīgu tautu viņas padara nepazīstamu. Latviešu tauta maz mil iet galējībās, bet viņai bija jādzīvo, ka daiļumu posta revolūcionārā krievu tauta, kas savā brīvībā gājusi ar milzīgu postīšanas orgiju, Vēlākās paaudzes to nemaz neticēs un nesapratīs. Šī orgija bija jāsamaksā mūsu zemē latviešu tautai. Lūk, kāpēc mēs aizgājām no krieviem.

Pasaules kuŗa laikā mums bija nacionāli ideāli, ar augstiem ideāliem uzsāka revolūciju, uzsāka augstos toņos par visas pasaules atsvabināšanu un aplaimošanu. Bet drīz vien uz skatuves izlēca dēmagogs un klauns, un satrakots pūlis rēkdams viņam applaudēja. Tautu kairināja ar materiāliem labumiem, un viņa gavilēdama gāja līdz. Kā kāds rakstnieks teica, ka Sančo Pansa tagad gājis cīņā ar vējdzirnavām, lai no turienes izdabātu ārā miltu maisus.

Lūk, kāpēc revolūcijai, kas sākās ar augstu dziesmu, aizmirsās vārdi par skaistumu, drīz vien dziedāja tikai par

materiālu labumu. Tāpēc tie rakstnieki, kas ar visu sirdi gāja līdz 1905. gada revolūcijai, novērsās no tās. Nezin no kurienes uz skatuves saradās ļaudis, kas visus šausmināja ar savu uzvešanos. Rakstnieki bija dziedājuši par puķēm, par mūžību, par tālēm, tagad brīvībā apreibušie jūsmoja par trakām dzīrēm.

Kāds gan bija šis platbārdainais krievu rakstnieku un dzejnieku ideālizētais zaldātu pūlis. M. Gorkijs savā rakstā «Cinisms» domā, ka krievu pilsonība vispār esot ciniska. Krievu zaldāti, no Mandžūrijas aiziedami, esot piegānījuši tās pozīcijas, kas viņus aizsargājušas un glābušas dzīvību. Rakstnieks bija cēlā pārliecībā, ka jaunā revolucionārā Krievija tāda nebūs. Bet krievu zaldāti, aiziedami no mums, ir piegānījuši visu mūsu zemi un sevišķi daļuma oleandru birzis. Viņi postīja arī katru labklājību.

Pēc Rīgas krišanas 1917. gadā Vidzemē un Latgalē saplūda revolucionārais pelēko zaldātu pūlis, gan zemnieku mājās, gan muižās un pilsētās, saplūda ļaudis, kas neklausīja vairs pavēlēm, gāja laupīdami, slepkavodami un rēkdami dedzināja labākās zemnieku mājas. Saprojošās krievu intelligences apdziedātais, īsti cilvēcīgas nākotnes nesējs, ne tikai nocirta mūsu daļuma oleandru birzis, bet arī zemi piegānīja, neiedēstot pat ne praktiskos kartupeļus. Kur kādā mājā novietojās šis pūlis, tur kurināmam materiālam vispirms nozuda sētas, jo bija slinkums malku skaldīt. Bija pat slinkums drusku tālāk aiziet pēc malkas. Tad salauza istabas lietas un izlietoja apkurei, beidzot sāka zāgēt nost blakus ēkām pakšus, līdz pēdīgi ēkas nozuda no zemes virsus, tās ēkas, kas viņus pašus bija sargājušas. Parkos pazuda rozes un ceriņi, jo tos bija visvieglāk nocirst, pēc tam ugunī gāja — augļu koki. Skaisti uzkoptās Latvijas ārējais sejs ap fronti tika nepazīstams.

Ļoti gleznainus postījumus revolucionārie zaldāti izdarīja muižās un vasarnīcās, arī pilsētās greznākos dzīvokļos. Lūk šis rīcības piemēri. Pils zālē ieiet krievu zaldāti un ierīkojas kā var. Atejas vieta ir tālu, tāpēc apgāž telpā skapi un to padara par atejas bedri. Īgns zaldāts pieiet pie spoguļa, sašķoba seju, izkaņ mēli un tad zveļ ar šautenes resgali spogulī tā, kā stikla gabali šķin-

dēdami nokrīt uz parketa, un saviebtā seja pazūd. No muižas pils aizejot sākas dzīres: sadauza traukus, bistes, krēslus. Kādā muižā zaldāti svīzdami pūlējās celt klavieres, lai tās varētu izmest pa logu. Tad pūlis aiziet uz citu nakts māju, un pilī paliek smirdošais skapis un saplēsti trauki un mēbeles.

Kādā jūrmalas muižā Turkestanas divīzijas pulks uzlauza skapjus, izēda ievārijumus, podus izlietoja par nakts podiem un atlika podus skapī atpakaļ. Tās ir ainas no Flobēra «Salambo». Pēc diviem tūkstošiem gadu pirmatnejais modies atkal augšā uz lieliskām dzīrām. Lūk, vēl ainas. Ainažos, latviešu kapteiņa Veides dzīvoklī krievu zaldāti sagrieza plīša mēbeles un no dārgā auduma iztaisīja sev autus. Braucot Valmieras-Ainažu vilcienā viens zaldāts pārtina savus sasvīdušos autus, bet pretimsēdošā dāma taisīja viņam par autiem piezīmi. Tad zaldāts pagrūda dāmai autu zem deguna, lai paož kā smird pēc revolūcionārā zaldāta. Kādā stacijā nācās novērot tādu ainu. Viens krievu virsnieks pirmās klases bufetē ēda zupu. Pretim sēdošais matrozis visādi centās provocēt virsnieku uz sadursmi, bet tas nereaģēja. Tad matrozis izrāva sev šķipsnu matu un iemeta virsniekam zupā. Virsnieks apkārtsēdošiem atvainojās par miera traucēšanu, izrāva revolveru, nošāva matrozi un ielaida sev lodī galvā.

Visa Latvija ir bijusi padota revolūcionāro krievu zaldātu postījumiem. Kur vien viņi redzēja labāku māju frontes rajonā, tur laida uguni klāt vai izlauņija. Vidzemi un Latgali izpostīja tik nejdzīgi, tik neticami, ka visspilgtākā fantazija nespētu visu to izgudrot, tā var rīkoties tikai ienaidnieku zemē. Latviešu sabiedrība ar savāktiem datiem ir griezusies pie sabiedrotiem ar sūdzību. Virza uzrakstījis par šiem postījumiem franču valodā veselu brošūru. Daudzas pagasta valdes šos postījumus dokumentāriski apstiprinājušas.

Vēsturi lasot, mēs brīnāmies par seno laiku mežonību. Muchamedāni kādreiz esot kurinājuši pirti ar Aleksandrijas bibliotēkas pergamentiem un papirusiem. Pasaules kara laikā Latvijā ir daudzas bibliotēkas nopostītas un citas sadedzinātas. Mazsalacā Turkestanas divī-

zijas pulks bija uzlauzis rakstnieka Melnalkšņa bibliotēku; daudzas grāmatas zaldāti izlietojuši kā ietinamo papirosu izgatavošanai. Pazīstot krievu tautas dabu, tas, liekas glužiniecīga lieta. Grāfa L. Tolstoja bērū laikā apmeklēja Jasnuju Poľanu un iegāju arī pie zemniekiem, kurus bija audzējis grāfs. Aptaujājos, kā grāfs izturējies. Sievas stāstīja, ka grāfs esot zemniekiem dāvinājis grāmatas, tomēr viņi neesot tās lasījuši, bet nopīpojuši.

Pasaules kara laikā ar daudzām bibliotēkām ir zaldātiem ēdiens vārīts. Tā tas bija Veselavas pagasta mājā, kur izpostīja arī teātra dekorācijas. Ķēču muižā bija skaista bibliotēka Henningam, tur atradās pat reti sējumi no renesansa laikiem un arī veci manuskripti. Muižīņa neatradās pie frontes un bibliotēka varētu palikt vesela, bet krievu zaldāti klēpjiem stiepa grāmatas, lai vāritu pulkam zupu. Un tas noticis tādos apstākļos, ka drusku tālāk atradusies malka, bet nevienam nav bijis uzņēmības malku atnest un saskaldīt. Tāpat iznīcināta barona Meijendorfa bibliotēka Štraupē. Latviešu zaldāti bijuši pret šādu rīcību, bet vai Rīgas un Cēsu izlaupīšanā nav piedalījies neviens no latviešiem, to mēs noteikti nezinām.

Revolūcionārs pūlis bez šaubām ir palicis bez Dieva un svētnīcas. Dzirdējuši runas par dievības noliegšanu, daudzi ir ne tikai tikuši bravūri neticīgi, vēl vairāk viņus ir pārņēmusi kāda apsēstība darīt svētuma apgānīšanu. Ētiskā un estētiskā sajūta bija tik notrulusi, ka kādā jūrmalas baznīcā altāri paradīja par atejas vietu. Vienā otrā baznīcā zaldāti gulēja pa nakti un veda še iekšā ielas meitas. Dzirdēju zaldātu aculiecinieku nostāstu, ka Nītaures baznīcā revolūcionārie zaldāti uzlauzuši zviedru feldmaršala kapu un aplaupījuši zārku, kaulus izmetot ārā. Viens zaldāts, forsēdams, savu drosmi rādījis cietiem, kā viņš iet dzimumu attiecībās ar blakus guldīto bruņnieka sievas skeletu, pie kuŗa vēl bijuši zeltaini mati. Ja tādas lietas notiek baznīcā un ar mirušajiem, kā gan var gaidīt, ka šis pūlis sargās citus svētumus vai daili.

Revolūcionārās komitejas pasludināja baznīcas par sapulču vietu. Senāk uzcītīgie baznīcēni tur sēdēja cepurēm galvās. Veci omulīgi pīpoja tur, kur senāk ceļot

bija lūguši Dievu, pīpoja un spļāva. Tie paši ļaudis vēlāk, kad Valmierā vāci pakāra pie baznīcas dažus revolucionārus, veda savus bērņus rādīt, kāds izskatās pakārts cilvēks, rādīja un lādējās, ka tā vajagot tiem laupītājiem.

Gogolis raksta, ka ja Krievijā kur uzcelot pieminekli, ap viņu tūlīn sākot bērt mēslus. Bet tas ir noticis tajā laikā, kad vēl nebija revolūcionāra pūļa. Mūsu zemē ir iznīcināts nevien vien piemineklis. Daudzus no tiem mēs nežēlojam, bet notiek arī kapu pieminekļu postīšana un apgānīšana. Ir pat tādi fantasti, kas zem pieminekļiem meklē naudu. Valmiermuižas parkā bija uzcelts piemineklis zirgam «Zolotoi». Krievu zaldāti ar lielām mokām bija nolauzuši piemiņas akmeni, atrakuši kapu un zelta vietā atraduši — zirga kaulus. Ja Krievijā izpaustu, ka zem pieminekļiem ir buržuju zelts, tad vienā naktī pazustu visi pieminekļi.

Māksla ir ļoti trausla, viņa ir kā divu mīlošo acu mūzika. Bet ko gan lai dara daile revolūcijas chaosā, kur mīl bravūru, dēmagogisko, skaļo. No mākslas prasija propagandu. Pat Rainis šai laikā bija par daudz buržujs, viņa lugas neizrādīja, izņemot «Girtu Vilku». Pat 1919. gadā Andrejs Upītis vēl deklarēja, ka Raiņa laikmets ir pagājis, un revolūcijai jāiet tālāk. Jaunā māksla atzina tikai kaušanos un troksni, mīlestība izgaisa: latviešu dzeja tika kastrēta, bez mīlestības dziņām. Lugās parasti vajadzēja šaušanās. Publika nāca mājā neapmierināta, ja šaušanas bija par maz. Bet ja šāva zalpēm un zāle aizrijās no pulvera dūmiem, tad pat sievietes berza rokas no prieka. Tas bija teātris, kas stāv uz cirkus izrāžu robežām. Karš un revolūcija bija notrulinājuši nervus. Nebija vērts lasīt tādu avīzi, kur tikai daži krituši kaujā. Vajadzēja krist desmitiem tūkstošiem cilvēku, tikai tad lasītājs varēja apmierināties, ka nav par velti avīzi pircis. Un mākslā vajadzēja dzirdēt īstu lamāšanos, citādi iespaids nebija. Intelligence uz sarīkojumiem, protams, negāja, tur bija vismazāk mācītie slāņi, kas nekad nebija teātros bijuši. Kā Šekspira laikos, izrādes laikā sarunājās, pīpoja, svīlpa un sēdēja cepurēm galvā, kā žīdu baznīcā.

Kā laimīga ērkšrozīte, daiļums revolūcijas chaosā aiz-

mīga, lai mostos tad, kad varēja mosties augšā dvēselīgi trauslais. Revolūcijas dioziskā vara grāva kā mežonīgi plūdi. Nākotnes tēlniekiem būs daudz vielas faktu ne-jēdzībā atrast arī skaistumu. Bet šis skaistums katrā ziņā ir archaisks, no dvēseles dzelmēm cēlies. Katru re-revolūcijas piedzīvotāju tas baida ar savu raganiski chaotisko. Bet mierīgā vērojumā revolūcijas akords izskan kā milzīgs troksnis, kā nepārrēdzami un nepārvarami plūdi, kas sagrauj arī daiļo un kultūrālo. Vai radīsies mākslinieks, kas no šī chaotiskā spēš radīt lielu mākslas darbu?

Katrā ziņā revolūcija ir pierādījusi, ka no dioniziski stichiskā var dzimt jaunas, necerētas parādības. Revolūcija tautas pārdzīvojumos radījusi plašu vērienu, bet, mierīgām acīm raugoties, jākonstatē, ka īsta daile plaukst tikai mierīgas saules apspīdēta.

1919.

Dioniss dejo.

Leonids Meija pavēlu atgriezās no darba. Bija 1918. gada janvāris un revolūcijas vaļības redzēja ik uz soļa, Viņš gāja pa Pēterpils Goročovaja ielu. Priekšā tas redzēja milzīgu ļaužu pūli un dzirdēja atsevišķus šāvienus. Zaldāti vaļējiem mēteļiem, atpakaļ atmestām cepurēm blandījās no vienas ielas puses uz otru, lielas vaļības pilni. Viņi bija tikuši pie degvīna. Meija redzēja kādu nokrītam un dzeram no ielas. Bet tad ļaudis stāvēja kā mūris un nelaida tālāk.

Piepeši noribēja granātas sprādziens, daži nokrita, citi bēga, ļaužu pūlis pašķīrās. Kāds apdzēries bija kautkur metis granātu, lai aizbaidītu pūli. Meija spiedās caur baru un redzēja, ka sievas nes pa ielu spaiņus ar degvīnu. Dažs smēla ar roku spainī, lai nogaršotu to, cits metās uz vēdera un dzēra no degvīna straumes, kas plūda pa ielu. Pagrabā bija sadauzītas vātis ar degvīnu un ugunsdzēsēji pumpēja degvīnu arī uz ielas.

No otra pagraba ugunsdzēsēji pumpēja arī Kaukaza un Krimas vīnu. Arī tur bija vātis sasīstas un pagrabs pieplūdis ar vīnu. Daudzi bija gājuši pagrabā smelt vīnu ar spaiņiem, bet nebija tikuši vairs ārā. Pūlis bija viņus ieģrūdis, līdz tie sāka peldēt un apdzērušies nogrimuši dibenā. Tad izsaukuši ugunsdzēsējus, un tie krāsainās strūklas laida uz ielas.

Vesels pulks zaldātu stāvēja apkārt un lādējās mātes vārdiem. Vīnu pumpē uz ielas! Visu kara laiku ne glāzes nedabūjuši nogaršot, un tagad izlej uz ielas!

Atkal atskanēja dobjš granātas sprādziens, kaut kur šāva. Atsauktie kārtības sargi sajaucās ar dzērājiem un vīna nesējiem. Viņi smēla no rensteles ar ko pagadījās, un dzēra. Dažs norāva zābaku no kājas un stulmu turot pret ugunsdzēsēju šļūteni, pildīja zābaku ar vīnu un pazuda pūli. Viņam gāja pakaļ desmit nelaimīgo un tur-

pat aiz stūra viņi visi brālīgi dzēra no stulma zābaka brīnišķu Kaukaza vīnu. Viņi lādējās, ka tik lielisku vīnu izpumpē uz ielas, tie izkāra mēles un runāja bezkaunīgus vārdus. Citi metās uz vēdera un laizīja sniega un degvīna jaukumu.

Ļaužu pūlis auga, visapkārt bija piedzēruši ļaudis, šāva gaisā, viss jaucās, it kā šie ļaudis būtu svētā Vīta dejā.

Piepeši pūļa vidū apdzērusies, apskrandusi revolūcijas meita pacēla lindrakus tā, ka viņai bija redzamas kailas kājas un sāka deļot pretim Donas dēlam kazāku deļu. Pūlis uz brīdi aplusa un raudzījās deļotājos, bet viņiem apkārt plūda vīna strūklas no ugunsdzēsēju šļūtenēm. Tad pūlis rēca no baudas. Pēkšņi ugunsdzēsēji pagrieza savu šļūteni pret deļotājas kailajām kājām, tās mazgādami ar vīnu. Pūlis atkal rēca no labsajūtas, bet deļotāji pazuda pūlī.

Visapkārt kļiedza, lamājās tie, kas nebija dzēruši. Uz ielas gulēja ļaudis muti gremdēdami renstelē un sūkdami garšīgo šķidrumu. Dioniss trakoja revolūcijas dzīrēs. Viņš nebija dzēris gandrīz četrus gadus un tagad degvīnu un vīnu pumpēja ārā par velti, un apkārt gulēja izslāpušie un sūca.

Kad ieradās no Smoļņas latviešu strēlnieki, izklīdināt pūli, un atskanēja strēlnieku salves virs dzērāju galvām, Meija devās tālāk. Viņš gāja uz iekšpilsētu gar ķeizara vīna noliktavām.

Tur bija pūlis saplūdis un nesa projām Pētera pildījumu. Vairāk kā divi simti gadus viņš bija stāvējis ķeizara pagrabā, bet tagad bija atnākuši zaldāti, kam vajadzēja pagrabu iztukšot. Tie bija atlauzuši kastes un paši apdzērušies. Vai puse Pēterpils spiedās ap pagrabu nogaršot vīnu. Kas bija tālāk, tie šāvieniem un granātu sprādzieniem baidīja ļaudis un tīrīja sev ceļu. Tūkstoši nāca un nesa sev līdz vislabāko vīnu pasaulē. Tās bija dzīres, ko vēl nebija redzējusi Pēterpils iela.

Tad atsūtīja ugunsdzēsējus, un tie pielaida pagrabu ar ūdeni, lai atturētu dzērājus. Bet apdzērušies lēca pagrabā, nīra ūdeni un nesa augšā vīna pudeles. Kas lai zina, cik tur noslika?

Pūlis draudēja ugunsdzēsējiem un solīja tos nolināt, tie arī drīz vien pazuda, tie savu bija izdarījuši un daļu viņa glābuši, piepildot pagrabu ar ūdeni.

Apkārt uz ielas bija gan mīlīgi, gan dusmīgi ļaudis, kas lādējās mātes vārdiem.

Stāvēja spalgs aukstums, bet Pēterpils ielās dejoja trakā dzērumā. Dioniss bija iznācis uz ielas.

1918.

Latviešu karogs.

Kad līdz ar pirmiem lielgabalu pērkoniem pasaules karā uzplauka cerība dibināt Latvijas valsti, tad radās arī vajadzība pēc šīs valsts simbola — valsts karoga. Pasaules karā tā i gribējās dēmonstrēt savu latvisko, savas latviskās krāsas, bet viņu nebij. Kad 1915. gadā atklājās noteikta kampaņa par Latvijas valsti, mums bija jādomā par savu karogu, tas bija jāatrod vai jārada.

Doma par latviešu karogu netika domāta pirmo reizi. Viņu bija domājuši arī jau jaunlatvieši. Lautenbachs dzīves pēdējos gados man stāstīja, ka kāds Tērbatas students esot Atskaņu (Rīmju) chronikā atradis to vietu, kur iet runa par latviešu karogu un uz to aizrādījis citiem, arī viņam, Lautenbacham. Pirmā nacionālā atmoda jau domāja par latviešu krāsām. Pirmie latviešu nacionālisti nosprieduši, ka latviešu nacionālās krāsas ir balts un sarkans. Tāpēc balti sarkanas lentas, kā pazīšanas zīme, tikušas izdalītas pirmo dziesmu svētku dalībniekiem (1873. g.). Tāpēc Auseklis «Gaismas pili» dziedot, ka ja kāds uzminētu nogrimušās pils vārdu, tad

Zilā gaisā plivinātos
Sarkanbalti karogi.»

Redzams, Auseklis ir sapratis latviešu karogu kā sarkanbaltu. Arī Dziesmu svētku «Līgo» karogā ir mēģināts iekomponēt balto un sarkano. Bet karoga radītājs ir iekomponējis arī zelta krāsas.

Kad pasaules kara vidū es pacēlu presē jautājumu par latviešu karogu, man likās jaunlatviešu karogs nepieņemams aiz tā motīva, ka sarkanbalti karogi ir jau poļiem un čehiem. Toreiz man nenāca prātā, ka šīs pašas krāsas var kombinēt arī citādi un, proti, šķērsām, kā krāsas savam karogam ir likuši franči. Ausekļa apdziedātam sarkanbaltam karogam sarkano krāsu varēja laist gar kātu un balto karoga galā iz sarkanās krāsas. Varbūt es

personīgi 1916. gadā būtu propagandējis šādu Ausekļa karogu, bet man šāda kombinācija, kā teicu, nenāca prātā.

Bija vēl citas variācijas dibināt jauno latviešu karogu. Meklējot vēsturē, atradu, ka seniem livoniešiem ir bijis sarkani-balti-zils un kurzemniekiem balti-zili-zaļš karogs. Mūsu tautai bijusi bagāta pagātne svētās Māras valstī, bet ne latviešu vadībā. Un tas runāja pret šiem karogiem. Zemes valdnieka archibīskapa karogs bija ar Dievmātes attēlu; modernai valstij tāds būtu nepiemērots. Kādas krāsas ir bijušas latviešiem vispār ordeņa laikā, man nav zināms. Bruņinieki, protams, uz sava karoga nesa krustu. Kāds bijis karogs citiem pulkiem, to liecina kāda ziņa. Kad pēc 1410. g. Zaļģiras (Tanenbergas) kaujas Livonijas karaspēks ieradās Prūsijā, viņš gāja zem sarkani-balti-zila karoga. Tas nebija ne bruņinieku, ne archibīskapa karogs, bet gan varēja būt lielo ļaužu masu — zemnieku karogs. Es saku — varēja būt, bet drošu ziņu nav.

Kurzemnieku krāsas man likās nepieņemamas tāpēc, ka tās lietā kāda vācu korporācija un nav zināms, vai latvieši šīs krāsas lietojuši, bez tam kombinācija balts-zilss-zaļš neliekas skaista. Vispār par šiem karogiem jāizsakās skeptiski, ka latviešu intelligēnce, kas bija naidīgi noskaņota pret visu vācisko, atzīs senās Livonijas vai kurzemnieku krāsas par savām.

Līdz 1915. g. man nebij zināms, kāpēc jaunlatvieši sarkanu un baltu tur par savām krāsām. Tad es pirmoreiz lasīju Atskaņu (Rīmju) chroniku un atradu Alenpekes stāstu, ka latviešiem bijis «sarkans karogs ar baltu svītrots. Šis karogs ir chronikā pieminēts sakarā ar cēsīnieku gājienu pret zemgaliēšiem. Kad cēsīnieki kāda ordeņbrāļa vadībā devās bīskapam palīgā iekarojot Zemgali, viņi «gāja ar karogu no ādas sarkanā krāsā ar baltu svītrotu». Chroniķis uzsver, ka viņš labi zinot — tas esot latviešu karogs. Prieku, ka mums bijušas latviešu krāsas, izteicu kā vien varēju un mācēju, gan sabiedrībā, gan presē. Starp citu, karogu pieminēju K. Skalbes redīgētā kopumā «Latviešu strēlnieks» rakstā «Latviešu dižciltīgums». Ja mani atmiņa nevil, tad šai rakstā vispār pirmo reizi pacelts latviešu karoga jautājums.

Atlika jautājums, kā ir izskatījies sarkans «mit weiss gesnitet». Uz šo problēmu gan stipri vēlāk atsaucās profesors P. Šmits Vladivostokā. Viņš izteicās, ka vārdi «ar baltu svītrots» nozīmē vairākas mazas baltas strīpas. Šimbrīžam man liekas, ka godājamam profesora kungam būs bijusi taisnība. Bet tad, kad viņš par šo jautājumu rakstīja, bija jau par vēlu — jaunais latviešu karogs bija jau radies. Sarkans ar baltu svītrots varēja nozīmēt vai nu strīpas vienlīdzīgā atstatumā viscaur, kā madrača drēbei, vai arī 3—5 baltas strīpas pa karoga vidu, vienalga, gareniski vai šķērsu. Tas būtu ļoti oriģināls karogs, bet krievu valdība tādu kvalificētu kā sarkano karogu, un patvaldības laikā viņu vispār nevarētu rādīt. Bet man bija nodoms un uzdevums karogu propagandēt strēlniekiem. Bez tam sarkans karogs ar daudzām mazām strīpām likās nepraktisks, jo viņā būtu pārāk daudz viļu.

Latviešu karogu nekādi nedrīkstēja samainīt ar sarkano karogu. Tāpēc 1916. gada otrā pusē es nolēmu izgatavot karogu sarkans - balts - sarkans, kur baltais pret sarkano laukumu būtu attiecībā apmēram 1:3. Aistētikas likumi māca, ka lielumus zelta griezuma attiecībās atzīst par visskaistākiem samēriem. Sarkans-balts-sarkans istabā man likās pārāk vienmuļš, tāpēc es kombinēju karoga vidū dzeltēnu sauli. Tas, bez šaubām, bija daudz efektīvāk.

Pirmos karogus man izgatavoja Valmieras bērnu paversmes skolotāja Marianna Straumaņa jkdze. Tie bija divi mazi nacionālie karodziņi bez saules un lielāks karogs ar dzeltēnu sauli stūrī. Viņi stāvēja manā istabā pie sienas. 1916. g. ziemsvētku kaujās no Valmieras rezerves pulka sūtīja kareivjus uz fronti. Biju iedraudzējies ar dzejnieciski noskaņotu strēlnieku Bērziņu. Ejot uz cīņu, viņš bija ļoti uztraucies. Viņu mierinādams, es tam iedevu uz fronti līdzīgu mazu nacionālu karodziņu. Mana drauga uzdevums bija darīt to populāru frontē. Man ir vairāki liecinājumi, ka karodziņš tiešām ir nests Ziemsvētku kaujās, bet kopš janvāra kaujām par pašu Bērziņu man nav nekādu ziņu.

Līdz ar pirmām revolūcijas dienām Valmierā, Alek-

sandra ielā 9, pie Krēslīņa nama, kur dzīvoju, plivinājās sarkani-balti-sarkanais karogs. Kad 12. martā 1917. g. sanāca Valmieras latviešu biedrībā Vidzemes zemes sapulce, pirmais nacionālais karogs plivinājās virs sapulces jumta. Nacionālais karogs ar sauli tā tad ir arī zemes sapulces karogs. Aprīlī un maijā šis karodziņš propagandas nolūkos karājās virs tirdzniecības skolas jumta tirgus malā. Šīs skolas inspektors bija K. Kārklīšs un man tur bija skolotāja vieta. Par pirmo nacionālo karogu man Valmierā bija jādod daudz paskaidrojumu, pie kam es stāstīju, ka karogus var taisīt kā ar sauli, tā bez saules Pēc dažām diplomātiskām sarunām ar strēlniekiem, jau aprīļa mēnesī strēlnieku pulkos parādījās nacionālie karogi. Ja mani atmiņa neviļ, visi strēlnieku pulku 1917. g. nacionālie karogi bija ar sauli, darināti līdzīgi zemes sapulces karogam. Starpība tā, kā no saules bija redzama tikai puse. Saule bija strēlnieku krūšu nozīme, un tāpēc viņi labprāt lika to arī uz karoga.

Valmierā toreiz notika dzīva propaganda par nacionālo karogu, pie kam viņu ieteicām kā pilsoniskuma simbolu. Bezzemnieku sapulces gājienos aprīļa beigās starp sarkaniem karogiem pa ielām staigāja arī Vidzemes zemes sapulces karodziņš, propagandēdams latviešu valsts domu. Biju priecīgi pārsteigts, ka 1. maijā 1917. g. Valmieras pilsoņu nami greznojās ar nacionāliem karogiem; daudzi no tiem bija ar dzeltēnu sauli. Ļoti elegantu sauli savam karogam bija uzšuvis tirgotājs Grasmanis.

Rīgā nacionālie karogi ieviesās gausi, un pirmie karogu nesēji bija latviešu strēlnieki. Viņi to atnesa jau martā 1917. g. Kad aprīlī Vidzemes zemes padome ieņēma pili, to greznoja sarkan-balt-sarkanais karogs. Lai karogs ātrāk iekārotu Latviju, tam vajadzēja būt vienkāršam, bez saules, jo pēdējās attēls grūti iespējams. Bez tam cēsinieku vēsturiskajam karogam taču saules nebij. No latviešu strēlniekiem un Vidzemes zemes padomes, no lielās Rīgas, kur satecēja visa neokupētā Latvija, jaunais karogs iekāroja visu zemi.

Bet notiek tā, ka kāda doma sākusi iet, aizceļo līdz pārspilējumam. 1917. g. sāka debatēt ne tikai kāds ir bijis nacionālais karogs, bet arī par to, kāds ir bijis šī karoga

sarkanums. Es nezinu, kas bija tā gudrā galva, kurai noticēja, ka latviešiem nemaz nav bijis «nacionāls» īstas sarkanas krāsas, bet latviešu sarkanais ir — ķiršu brūns. Un latviešu karogam tad nu arī vajagot būt ķiršu krāsā. Kas ir bijuši dziesmu svētkos un redzējuši ugunīgi gērbtās tautu meitas, sevišķi nīcietes, tie sapratīs, ka ķiršu brūnais nav nekāds nacionālais sarkanais, bet vienkārša rakstītāja vai mākslinieka kaprīze. Tas arī tagadējo Latvijas karogu padarījis brūnu, lai gan Latvijas valsts satversmē ir teikts, ka Latvijas karogs ir sarkans ar baltu strīpu. Ja var runāt par «ādas» sarkanumu (cēsnieku karogs bijis ādas), tad tas gan drīzāk varēja būt oranži sarkans.

Valdības uzdevumā tagadējo Latvijas karogu ir zīmējis un noteicis mākslinieks Ansis Cīrulis. Bet kad viņš ķērās pie projekta, visā Latvijā jau plivinājās latviešu karogs. Viņa projektētais karogs ir brūns, pie kam baltā krāsa aizņem tikai piekto daļu no karoga. Pret šādu proporciju ir cīnījusies publikas garša, kas mūsu valsts pirmos gados vienmēr centās balto strīpu ieturēt platāku.

Man liekas, ka nāks laiks, kad mūsu karogam atdos atpakaļ viņa ugunīgo sarkanumu, kāds tam bija cīņu dienās. Atkārtoju, ka likumā ir teikts, ka karogs ir sarkans, bet ne brūns.

Var visādi skatīties uz mūsu karogu daiļumu, bet nav noliedzams, ka viņš spīdoši izkarojis sevim vietu zem saules. Pirmoreiz tas gājis tautā ne dzīves un saules spožumā, bet drausmīgā naktī un kaujā. Vēlāk zem viņa lauzās uz priekšu latviešu pulki neatkarības cīņās un izkaroja mūsu tautai valsti un brīvu vietu zem saules. Zem šī karoga ēnas sanāca Vidzemes zemes sapulce, kas prasīja Latvijas daļu un tiesu, zem šī karoga mirdzošās lentas 1918. g. 18. novembrī nodibināja Latvijas valsti. Pirmsākumi karogam ir slavenības pilni. Vēlēsim, lai karoga gaitu līdz mūžībai pavada dzejnieka vārdi:

«Celies augstāk, plīvojošais, kur zūd saulē debess jums,
Lai redz tevi, kas šo zemi kādreiz pārstaigās pēc mums.
Skrej pa priekšu pulkiem kaujā, brīvs pats, brīvus dari
mūs. Līdz ar sauli saules mūžu tavai tautai dzīvot būs.»

1931.

Svešinieki savā zemē.

Jau trīs gadus latvieši no mājām izdzīti trimdenieki, tikai maza latviešu daļa dzīvo savās mājās. Dažs karā, cits svešajā Krievijā, vēl citi vācu gūstā. Bet arī tie, kas palikuši savās mājās, jūtas kā trimdenieki, jo viņiem nav vairs tiesību un dzimtenes.

Nekad vēl pēdējos gadu simteņos latvju tauta nebija cēlusies tik augsti. Izpostīta un samīta tā pacēlās savā spēkā un teica drošu vārdu, ka viņa grib patstāvīga tauta būt. Pazemīgie latvieši tika gandrīz troņa iekarotāji. Bet dievi apskauž tos, kas augsti kāpj, un latvieši allaž tikuši apskauti un zemu krituši, ja kāds gribējis augsti celties. Bet sen mūsu tauta nav bijusi tik tuvu savai nāvei, kā taisni tagad. Kurzemes un Zemgales iedzīvotāji aizbēguši uz Krievu zemi, kur cieš badu un tūkstošiem krīt no sērgām. Tikai dažus simts tūkstošus izdevās atturēt Vidzemē un Latgalē, un tie tagad atgriezušies atpakaļ savās mājās. Lielā gaisa grābslībā viņi izbēga, ticot krievu gaļas podiem un krievu uzvarām. Bet viņi atgriežas bez lopiem un iedzīves, un visas ceļmalas nosētas ar bērnu kapiem.

Vācieši okupējuši zemi, viņi tura vārtus uz rītiem plaši atvērtus, lai latvieši plūstu prom no šejienes, viņi negrib sevišķi mūsu intelligenci, jo tās vietā vāci grib nolikt savus mācītos ļaudis. Latviešu avīzes ir zem stingras cenzūras un tur reizēm strīpo pat Latvijas vārdu. Kad šo rindīņu rakstītājs gribēja izdot Latvijas ģeografiju, tad vācu cenzūra atļāva grāmatu, bet strīpoja vārdu «Latvija». Valmieras tautas universitātei neatļāva M. Skujenieka sarakstīto «Latvija skaitļos». Pēc savas valsts sapņiem un pat pēc Latvijas valsts proklamēšanas, tas ir sēdēšana nāves ēnā.

Nav tiesa, ka Vācijas valdība nesaprastu mūsu cētienu pēc patstāvības. Ar saviem aģentiem viņa tos ir

pat kairinājusi. Pasaules kara sākumā Vācija mūsos redzēja lielāku dziņu uz patstāvību, nekā tā patiesībā bija. Toreiz Vācijai nebija cerību Krieviju sakaut tādā mērā, ka spētu no Krievijas atraut jaunus zemes gabalus. Tāpēc Vācijā radās publicisti, kas sludināja, ka no Krievijas vajag atraut cittautiešu apdzīvotus zemes gabalus un no tiem nodibināt patstāvīgas valstis, tā viņi propagandēja ukraiņu, poļu, leišu, latviešu, igauņu un somu valstu dibināšanu, protams, Vācijas iespaidā. Jau 1912. gadā Eiropā parādījās karte ar parakstu: Eiropa 1918. gadā. Un tiešām 1918. gadā Krievija ir tikusi sadalīta apmēram tā, kā šai kartē zīmēts.

Ienākot Lietuvā un Kurzemē vāci izplatīja agitācijas brošūru par leišu-latviešu karalistes dibināšanu, bet šī brošūra bija atrodama fik maz, ka tā vēlākas saistības Vācijai nevarēja uzlikt, jo diez vai kas bija šīs brošūras izplatītājs un autors. Leiši un latvieši, dzirdot šo vācu agitāciju, neticīgi kratīja galvu. Tomēr dažiem drošgalvjiem jau bez šīs brošūras bija radusies doma, ka šī lielā tautu katastrofa jāizlieto, lai tiktu pie savas valsts. Kurzemei vāci solījuši patstāvību ar plašām vēlēšanu tiesībām, bet viņi neteica, kāda būs Kurzemes konstitūcija un kas šē valdīs. Ja Kurzemes vai visas Baltijas konstitūcija būtu reāla, un valsts spēks dibinātos uz vietējiem iedzīvotājiem, tad šī valsts var būt tikai latviešu valsts. Vācu aģentūrai jau sen bija nodots izplatīt ziņas, ka tā arī būs. Kādreiz, laikam 1915. vai 1916. gadā, «Jaunā Vārda» redakcijā, kur man gadījās ieiet, ieradās it kā no Kurzemes caur fronti nācis bēglis un stāstīja dīvainas lietas. Somi esot Kurzemē nodibinājuši somu pulkus, kas cīnoties latviešu pulku rajonā. Krievi latviešiem viņu pulkus atļāvuši tikai tāpēc, lai rādītu pasaulei, ka arī Krievijai ir sirsnīgi piekritēji, un latvieši cīnas krievu pusē. Bet arī Kurzemē vāci mēģinot nodibināt latviešu brīvprātīgos legionus. Šauļos esot atvērta Lietavas-Latvijas karalistes gvardu skola, kurā latviešus un leišus apmācot par oficieriem. Latviešu sociālisti, ārzemju emigranti atbalstot šo vācisko orientāciju. Šo emigrantu vidū minēja divus publicistus ar skaļu vārdu, kas it kā piedaloties latviešu leģionu organizēšanā Kurzemē. Dzīve

Kurzemē esot tiesiska, tautskolas esot pilnīgi latviskas. Šādas pat ziņas bija aizsūtītas uz Stokholmu. No turienes atbraukušie latviešu delegāti zināja stāstīt, ka Kurzemē latviešiem esot pat latsivkas vidusskolas. Šīs ziņas neatrada dzirdīgas ausis, tomēr viens otrs sāka pukoties uz krieviem, kas mums nekā nedeļa. Tikai tad, kad atvērās fronte, tika redzams, ka šādu ziņu nesēji ir bijuši vācu aģenti, un Kurzemes īstie apstākļi nesaietas ar baumām.

Latviešu pulki pasaules kaņā cīnījās ar apbrīnojamu aizrautību. Viņi izrādīja patriotismu, ko dzirdēja pāri Latvijas robežām. Nezticēdamies vāciem, latvieši ar visu sirdi pieķērās krieviem, daudz vairāk nekā tas drikstētu būt. Bet krievi neatbildēja ar dziļciltīgu žestu. Poļiem tie piesolīja autonomiju, ja varēs apvienot visu Poliju, bet tūlīt to paši nožēloja. Konservatīvā krievu birokrātija, iedama vācu pavādā, pretojās zemstu pašvaldības ievēšanai Baltijā, viņi nepielaida mātes valodu pat ne elementārskolās. Varētu domāt, ka revolucionārā krievu pagaidu valdība nāks pretim latviešu nacionālai dziņai. Bet kad Vidzemes zemes padomes delegācija, kuņas sastāvā bija arī šo rindiņu rakstītājs, ieradās Pēterpilī pie valdības galvas Kerenska, tas pretojās pat Latgales pievienošanai pārējai Latvijai. Viņš arī vispār Latvijai negrībēja dot autonomijas tiesības. Viņa izdotsais pašvaldības likums neatzina pat ne latviešu valodu par vietējās pašvaldības valodu. Un kad krievu pulki iegāja Galicijā, tie gāja ar saviem popiem un slēdza Galicijas pašvaldības iestādes, slēdza arī seimu. Ja krievi pasaules kaņā uzvarētu, pār mums nāktu tāda reakcionāra nakts, ka, aiz pateicības par latviešu patriotismu, mums varbūt pat aizliegtu latviski runāt sabiedriskās vietās un prasītu visus Latvijas vietu vārdus pārkristīt krieviski, nerunājot par citiem kultūras spaidiem.

Nē, mums nekur pie citām tautām nav savas tēvu zemes. Mēs varam uzticēties tikai saviem spēkiem! Mēs nevarējam arī sagaidīt, ka revolūcija dos Latvijas valsti, jo ne tauta, ne pilsoņi nebija nobrieduši tam, lai izjustu vajadzību pēc šīs valsts.

Pirmajās dienās pēc 1917. gada revolūcijas milzīgs ga-

viņu sauciens izgāja pa visu zemi. Pat skeptiķi bija sajūmināti un ticēja, ka revolūcija apstāsies pie valsts domes lielajiem plāpām. Bet taču ne viņi bija revolūcijas radītāji. Pirmās dienās pat krievu muižnieku dēli jūsmoja un staigāja revolūcionāriem plakātiem.

Lielā bezasiņu revolūcija, kā viņu nosauc Kerenskis, radīja neredzētu chaosu un pēc tam neredzētu asins izliešanu. Pasaule nebija piedzīvojusi tik laipnu un sajūsmas pilnu revolūciju, bet te parādījās krievu dabas tikai viena daļa. Pēc tam nāca lielā asiņainā revolūcija, kas prasīja miljonus upuru.

Šajā lielajā revolūcijā arī latviešu tauta patērēja milzum daudz enerģijas. Visās malās bija mītiņi un visur runāja oratori ar tādu enerģiju, ar tādu pārliecinošu aizrautību, kāda iespējama tikai revolūcijās. Miermīlīgo latviešu psīchi apstrādāja un pārstrādāja. Badīgos Vidzemes apstākļos, ar simtiem tūkstošiem bēgļu radās ārkārtēji ass gara stāvoklis, asas noskaņas un vardarbība. Radās histēriskas sievietes, kas iet satraukuma priekšgalā. Šajā milzīgajā revolūcijas katlā vārījās arī Latvijas valsts jautājums, bet te nekā jauna nebija. Ārzemju latvieši bija radījuši formulu «brīva Latvija brīvā Krievijā», kamēr mēs, neatlaidīgākie latviešu nacionālisti, prasījām brīvu un neatkarīgu Latvijas valsti.

Līdz revolūcijai latviešu strēlnieki bija kaisli cīnītāji; kad Valmierā kāds skolotāja dēls Sams uzvilka rezerves pulka sapulcē sarkano karogu, viņš atrad daudz protestētāju, jo latviešu strēlnieku pulki bija pirmie, kas pārņēma jauno sarkanbaltsarkano Latvijas karogu. Tomēr maz pa mazām revolūcionārais gars ieviesās arī latviešu strēlnieku pulkos. Un kad kādā dienā strēlnieku pilnvarnieku sapulcē uzstājās komūnists J. Daņiševiskis un pateica, ka nav vairs jākaņo, ka vāci ir mūsu biedri, strēlnieku kreisā vadība pārgāja komūnistu pusē.

Stipri naivā pārliecībā, ka vācu armiju var demoralizēt, krievu komūnisti uzsāka frontē brāļošanos ar vācu zaldātiem, kas priekš brāļošanās sūtīja savus idejiski stiprākos spēkus. Krievu fronte sabruka: bija skaidrs, ka tas nesīs galu arī krievu valdībai. Vāciju pasludināja

gan par mūsu draugu, bet asiņu balss runāja citu valodu, un tāpēc proletāriāts palika Vācijai naidīgs. Komūnisma pārņemtais latviešu proletāriāts nevēlējās pat ne Latvijas valstiskās autonomijas. Ja komunisti prasīja Latvijas autonomiju, tad tikai tāpēc, lai ietu līdzī laika garam. Latviešu komunisti, kam tāda vara Krievijā, balstīties uz latviešu strēlnieku pulkiem, spētu nodibināt Latvijas valsti ar komūnisma iekārtu, jo latviešu vairums 1917. gada beigās nodeva savas balsis visā vairumā par komunistiem. Latviešu komunisti spētu radīt pat tādu valsti, kā senā Lietava, pievienojot sev krievu apgabalus, bet viņiem nebija intereses to darīt, nebija idejiskas pārliecības.

Tad krievu kaŗaspēks negēlīgi postīja Vidzemi, dedzinot labākās zemnieku mājas un muižas, izpostot inventāru, daļa latviešu zemnieku sāka ilgoties pēc Vācijas palīdzības, jo radās izmisuma stāvoklis, ka šē dzīves vaīrs nebūs. Nāves sōda nebija un laupītājus nevarēja iebiedēt. Vēl lielnieku valdības laikā latviešu zemniekus apstaiģāja aģenti un vācā latviešu parakstus aicinājumam, lai vāci okupē mūsu zemī. Tika lasīta pat nauda vācu zaldātiem. Tā kā tas notika slepenībā, tad grūti spriest, cik plašos apmēros viss tas noticis. Kāds zemturis bija ziedojis 700 r. un parakstījies uz listes, kur aicina vācus mūsu zemē, lai glābtos no krievu postīšanām. Bet kad ienākušie vāci bija paņēmuši tam lepnu zirgu un atstājuši vietā kleperi, šis vīrs atkal pukojās, ka būtu tas naudu labāk atdevis lieliniekiem. Par latviešu nacionālistiem tas, protams, nedomāja un viņa paraksts uz aicinājuma listes tam arī nesāpēja. Bija arī tādi latvieši.

Februāŗa vidū vācu kaŗaspēka vīrspavēlnieks Latvijā un Igaunijā izlaida rīkojumu, ka vācu kaŗa pulki dodas uz priekšu, ne kā iekārotāji, bet gan kā atsvabinātāji, un viņš prasa no iedzīvotājiem labu pretimnākšanu. Drīz vācu pulki bij klāt. Ar Kirchbacha pavēli visas revolūcijā radītās iestādes tika atceltas. Lielinieki pretim izlaida uzsaukumu, ka uz priekšu dodas ne vācu zaldāti, bet tikai baltgvardi. Lielinieki izsludināja visus, kas bēgs, ārpus likuma, bet, paņēmuši nevainīgus ķīlniekus, tie paši pirmie muka uz Valku. No Valkas lielinieki aizģāja, nes-

dami karogu ar uzrakstu: «Par Latvijas brīvību, cīņai uzticami līdz nāvei».

Kādi gan bija šie vācu atsvabinātāji, filozofu un dzejnieku tauta? Kad pār Vidzemes laukiem gandrīz bez cīņas gāja šī tauta, nesastopot ne krievu, ne lielnieku pretestību, priekšā soļoja šturmkolonnas, kas pastāvēja pa lielākai daļai no studentiem vai citiem intelligentiem, kas tikko kā iesaukti karā. Viņi bija varonīgi, neatlaidīgi un darbīgi; liekas, ka sparīgs darbs un intensitāte ir nesusi vācu tautai uzvaru. Te katrs zaldāts zina savu pienākumu, katrs kustas kā maza lielās mašīnas daļa. Pēc krieviskā slinkuma, pļēgurības, pēc revolūcijas balmutības un izlaidības bija ko apbrīnot vācu zaldātu čaklumu vispārējos darbos, lai gan katrs zaldāts desmitiem kilogramiem apkrauts, un izskatās kā liels vezums. Uzskatot šturmkolonnu, drūmos dzelzsvirus zem lielās cepures, negribot nāk prātā, ka tie ir pasaules iekārotāji, vīri, kas spēj visas pasaules gribai spītēt un visas pretestības samīt. Viņi savstarpēji bija dzīves priecīgi, uztraukti. Kad viņiem uzprasīja, kurp tie iet, viņi bravurīgi atteica — vienmēr uz priekšu. Viņu bija tik maz, ka katrā nopietnākā kaujā šis nelielais pūlis izkustu.

Tikko tie ienāca Valmierā, pie baznīcas durvīm tie uzcēla karātavas un revolūcionārus kāra dienas laikā ļaužu vidū, un pakārtie vairākas dienas biedināšanai karājās pilsētas vidū. Tas pats notika Valkā. Kāds naivs latvietis jautājas virsniekam, kas viņiem kar. Tas labsirdīgi un ar humoru atbildēja: «Mēs paši darām visas lietas». «Bet sakāt, kāpēc jūs to vīru kariet,» naivais cilvēks iejautājās. «Lai bailes iedzītu,» skanēja atbilde.

Un revolūcija nodrebēja līdz dvēseles dziļumiem. Pēc milzīgās dūšošanās un bērnišķīgiem sapņiem par nāves sodu atceļšanu, latvieši redzēja citādus zemes likteņus. Tad sekoja stingri obligātoriskie noteikumi. Par ieroču neatdošanu, logu neaizklāšanu, par izešanu naktī uz ielas sekoja — nāves soda draudi. Uz tirgus laukuma sanesa veselas kaudzes vecu ieroču¹⁾. Nāve bija apsēdusies uz

¹⁾ Bet vēlāk tika redzams, ka visa zeme bija palikusi pilna ar ieročiem.

pilsētu trocējiem un nirdza zobus. Kad privātiem bija aizliegts nakti rādīties uz ielas, pakārtajiem pie karātavām no kājas bija novilkti zābaki un izzagta nauda. Kas lai zina, kas bija šīs lietas autors?

Kad ierunājos par vācu zaldātu nodomiem mūsu zemē, viņi visi, kā pēc komandas, atbildēja, ka viņi nepaliks mūsu zemē, viņi ir nedomājot aizsargāt Baltijas baronus, bet paši latvieši esot lūguši nākt un glābt viņus no lielniekiem. Še tikšot dibināta sevišķa Baltijas valsts un latviešu vācu zaldāti saukāja jau par šīs valsts pavalstniekiem. Varēja redzēt, ka vācu zaldāti paši ticēja tam, ko runāja, neticēja tikai latvieši, jo viņi bija par daudz vilušie.

Mainījās iedzīvotāju sastāvs. Kara laikā Latvijā neviens neredzēja vācus, sevišķi maz to bija Vidzemes mazpilsētās. Daļu šo kluso cilvēku bija arestējuši lielnieki un aizveduši uz Krieviju. Kas lai zina, kur vietējie vāci bija revolūcijas laikā? Muižu pastāvēšanas laikā, daļa muižnieku esot bijuši pašu zaldātu vidū, gērbti krievu mēteļos. Pēc vācu armijas ienākšanas, piepēži, kā no alas, visa pilsēta pieplūda ar vietējiem vāciem, uz ielas nekā cita nedzirdēja, kā vācu valodu. Tagad latvieši pieplaka pie zemes, viņi pazuda. Latviju izsludināja par vācu zemi, kur ir dažas nevēlamas latviešu grupas. Sākās vāciskās orientācijas nostiprināšana.

Kā visās maiņās, tagad bija arī laiks, kad sākās sīka personīgā izrēķināšanās. Pie varas lida un apmeloja tie, kas citādi nebija taisnības dabūjuši. Muižnieki atminējās ne tikai 1917 bet pat 1905. gada pārvērtības. Komandantūru durvis bieži vārstīja gan baroni, gan zemnieki, kas meklēja atreibību saviem kalpiem. Slikti klājās tiem bezzemniekiem, kas bija saimniekus dzinuši ārā no mājām. Arestēja lielu skaitu sarkangvardistu, dažus arī nošāva vai pakāra, tomēr samērā maz. Arestēto vairumu aizveda uz koncentrācijas lēģeriem Vācijā un Rīgā un lika tur darbā. Koncentrācijas lēģeros bija briesmīga badošanās, jo tur bija jāpārtiek no sliktā ēdiena. Vārija pat kartupeļu mizas ar zirgu gaļu. Daudzi pēc ēšanas vēma un saslima, bet te neko nevarēja darīt, jo visā Vācijā bija milzīgs pārtikas trūkums. Mūsu zemi vāci uz-

skatīja par zelta zemi. Bieži vien māju no mājas gāja vācu zaldāti un prasīja speķi un olas. Kad ļaudis nesaprata, radās humors: zaldāts tupās zemē un kladzināja, un radīja, ka vajag būt olai. Visumā, vācu zaldāti privātā dzīvē bija labsirdīgi un ar humoru.

Vācu iestādes sākumā maz piegriezta vērības latviešu nācionālai izpaušmei. Bet iedzīvojoties šai zemē, vācu iestādes sāka klausīt saviem tautas brāļiem, vietējiem vāciem, un viņi ar īstu sīkpiļsoņu garu dzīvoja no tenkām. Ja krievu iestādes nekad nepiegriezta vērības visādiem tenkotājiem, tad vāci labprāt uzklusīja visādas baumas un bieži vien tās uzņēma par tīru naudu. No viņām dabūja ciest latviešu intelligēnce, jo komandantūrās tenku pienešējus nedzina prom. No tenkām cieta Valmierā latviešu skolas, bet Cēsīs lauksaimnieku Centrālbiedrība.

Pēc vācu ienākšanas tika redzams, cik bezprincipiāls ir pūlis, pelēkā masa, tie ļaudis, kas galvenā kārtā lieliniekus stutēja. Revolūcijas dienās šie ļaudis ar lielu patiku gāja uz mītiņiem baznīcās, sēdēja tur cepurēm galvā, pīpoja un splāva. Dienu pirms vācu ienākšanas Valmierā pūlis bija pacilāts, jo tad nēma buržujus par ķilniekiem. Pie cietuma logiem stāvēja ļaužu pūļi, kas lādēja arestētos. Daļu no arestētiem komūnistī ceļā nošāva, citi izbēga, bet vēl citi pārbrauca no Krievijas, apmainīti pret vietējiem komūnistīem. Bet kad ienāca vāci, un pilsētas vidū nē baznīcas kāra, tad pilsētas padībenes skrēja skatīties kā kar. Tas nav noticis viduslaikos, bet 1918. gada februārī.

Kad ienāca vāci, daudziem bija tāda sajūta, ka tagad beigušās briesmīgās dzīras. Nodzerts, bezbēdīgi nopļēgurots ir valdniecīskais stāvoklis, nodzerta valsts, gods un nākotnes izredzes. Pasaules valdnieki — proletāriāts atmodās līdz ar visu tautu briesmīgās pagīrās. Kuņš katrs būtu laimīgs, ja pāri palikusi būtu kaut lāsīte no agrākās bagātības. Visa latviešu tauta bija nabags, gandrīz bez izredzēm kādreiz vēl augšām celties un dzīvot. Pazemīgi nokārtu galvu bezzemnieki skūpstīja baronu un pat saimnieku roku, sirdī slēpjot briesmīgas atriebības domas.

Bet veikli ļaudis izmanto visādus stāvokļus un tāpēc citu nabadzības laikā tika pie naudas. Vedot uz Pēter-

pili sacharīnu un kokaīnu, un apmainot krievu naudu, kerrenkas, pret vācu ostrubļiem, daži nopelnīja sev namus. Jau trešā dienā tika redzams, ka pilsētās izpildu komitejās ir sēdējuši arī vietējie vāci un piedalījušies revolūcijas organizēšanā. Šie aģenti tagad rikojās vācu slepenpolīcijā un tagad tikai kļuva saprotams, ka revolūcionāri, bieži vien, klausidami viņus, ir strādājuši Vācijas labā. Tā bija dažiem tragēdija, citiem komēdija. Valkā «Ikolata» locekli Siversu iecēla par birģermeistaru. Lai gan lielinieki visur dedzināja dokumentus, vai ņēma tos līdzī, vācu rokās atradās visu sarkangvardu un komitejas locekļu saraksti. Muižā dažs labs dedzīgs lielinieks tika labā vietā un gādāja savus biedrus pie malas. Izrādījās, ka vācu muižniekiem katram ir pa komūnistam, kas muižu postīšanas laikā bija sargājuši kunga mantu, sakot, ka tā ir tautas manta. No kā lai būtu dzīvojuši bezzemnieki, ja muižas inventārs būtu iznīcināts? Kad Rūjienas apgabālā izdarīja postošās rekvizīcijas, muižas sugas govis izdalīja bezzemniekiem, bet zemniekiem atņēma viņu mazāk vērtīgos lopus. Tagad muižnieki no saimniekiem paņēma savus lopus atpakaļ, bet izpostītie izrādījās saimnieki. Tā viena daļa lielinieku bija aizsargājuši muižu inventāru no izpostīšanas. Pret krievu kaŗaspēka patvarībām bija gan ļoti grūti cīnīties. Vāci bija korrekti, bet pamatīgi. Bet kas nāca vācu koncentrācijas lēģeros, tas pēc kādiem mēnešiem izskatījās kā diloņa slimnieks.

Jājautā, kā latvieši panesuši okupācijas varu? Atbilde — dažādi. Kur vietējā okupācijas vara ir laipnāka, viņa ir palīdzējusi latviešu bēģļiem, dodot sēklu, vai pat pārtiku. Un Kurzemē ir apgabali, kur saimnieki gluži labi sadzīvojuši ar vietējo varu. Kalpi, palīkdami saimnieku mājās, ir tikuši pie mantas, jo labības cenas ir bijušas augstas. Tomēr še ir rets cilvēks, kas palicis bez soda, bet par to laudis iedzīvojušies naudā un sevišķu nacionālu prasību šiem zemnieku ļaudīm nav bijis. Viņi nav izdzīvojuši visu to, ko pārējā Latvijas tauta revolūcijā un bēģļu laikos. Tāpēc arī te nav patstāvības dziņu, jeb to ir gaužam maz.

Ļoti slikti materiālie apstākļi ir arī Latgalē; viņai ne-

kad pašai nav pieticis savas maizes un nepietiek arī tagad vēl, jo vairāk tāpēc, ka pāri ejošās armijas ir ēdušas no zemnieku rokas. Kurzemē atgriežas no Krievijas daudzi bēgļi tik izbadējuši, ka gāja gandrīz turēdamies pie spieķa un pārtika no vārītām zālēm. Arī Latgalē bāli un panīkuši bērni lasa ceļmalas lapas ko ēst. Tomēr tiesiskā ziņā Latgale laimīgākā no visām Latvijas māsām — viņa ir apvienota ar pārējo Latviju. Latgalē darbojas zemste, pa daļai Stolipina, pa daļai Kerenska laikā vēlētā un tagad ir papildināta ar latviešiem un vāciešiem. Latgalē vara pa daļai ir pašu latviešu rokās, un tie grib dalīt visas pārējās Latvijas likteņus. Latgalei ir it kā atdzimšanas laiki, jo viņa pirmo reizi šķīstās no krievu iespaida. Latgales skolās pirmo reizi sāk mācīt latviešu valodā, un latgaļi dedzīgi strādā pie savām skolām. Rekvizīciju dēļ daži vecticībnieki pārdod zemi un izceļo uz Sibīriju Latgale tiek latviskāka un možāka. Bet tas ir tāpēc, ka šie maz mūsu vēsturisko ienaidnieku.

Visvairāk cieš Rīga, jo viņā ir bads un bezdarbs. Rīgā ir tāds posts, kādu viņa nav piedzīvojusi jau dažus gadu simteņus. Fabrikas gandrīz visas ēvakuētas, nav arī darbnīcu. Strādniekiem nav darba un tie iet nereti strādāt par 4 markām dienā, kad maizes mārčiņa maksā divas markas. Dzīvokļi namos tukši, jo iedzīvotāju vairums ēmigrējuši uz Krieviju. Veikali tukši, loģi aizslēgti. Rīgai apkārt apvilkts elektriskais žogs, pār kuŗu neviens pāri netiek. Bez atļaujas neviens nevar no Rīgas ne iziet, ne ieiet. Rīgā tāds bads, ka nereti daudzi no bada pakrīt uz ielas un mirst. Čukstot stāsta visādas fantastiskas leģendas, ka miroņi deļo uz ielas un kas pasmejas, tas pats mirst. Rīga ir šausmīga posta pilna un apgalvo, ka šogad Rīgā būs mirušo par desmit tūkstošiem vairāk, kā dzimušo.

Zemnieku nemieru Vidzemē rada biežās rekvizīcijas. Arī ostrubļa ievēšana, noteicot tam īpašu kursu, par 50 procentēm pamazināja visu iekrājumu vērtību, bet varoņa parādu nastu. Vidzemē vāci, pēc ilgām cīņām, deva latviešiem latviskas vidusskolas. Sākumā viņi turējās pretim, jo latviešiem neesot mācības grāmatu un pat ne terminoloģijas. Bet blakus viņi nodibināja vācu skolas,

ceļot, ka latvieši beigu beigās ies vācu skolās. Kad krievu valdības laikā bija latvieši jāpārlecina, lai dibina latviešu vidusskolas, tad vecāki nebija uz to ierosināmi, bet vācu ienākšana ir pacēlusi latviešu patriotismu. Viņi nodibināja un gāja latviešu skolās.

Visgrūtāk nākas strādniekiem. Viņi šķita esam pasaulē kungi. Tagad viņi vispazemīgākie. Daudzi, cepures noņēmuši, stāv jauno darba devēju priekšā. Darba ir maz un vispārējs posts māca zagt, laupīt un slepkavot.

Visvairāk sajūsmināti par saviem tautas brāļiem ir Baltijas baroni, jo viņi piedzīvojuši savu ideālu piepildīšanos. Līdz šim viņi bija izmirstošās tautas nelielā grupa, kas dzīvoja no naida jūtām. Tagad tiem dota daļa varas un, ja zemi kolonizēs ar vācu zemniekiem, tie būs situācijas kungi. Bet līdz tam laikam Vācijai ir jāsakauj visa pasaule. Nekad vēl vācu baroni nāv raudzījušies uz latviešiem un igauņiem tik nicinoši, kā tagad. Viņi tos uzlūko kā mirstošu grupu. Tagad atkal ir lidojošs ticis muižas madamu izteiciens, ka latviešus drīz vien jūgs karietes priekšā.

Tomēr aizraušānās no Vācijas arī Baltijas vācos sāk atslābt, jo pēc medus mēnešiem sākas darba diena; Vācija bez tam izrādās mūsu baroniem par daudz demokrātiska, un Vācijas kungi šur tur rēķinās arī ar latviešu interesēm. Pirmā sajūsmā Kurzemes muižniecība bija apsolījusi Vācijai vienu trešo daļu zemes kolonizācijai, bet tagad sāk solījumu nožēlot, jo naudas kursa krišanās dēļ, viņi par 1914. gada cenām dabū smieklīgi maz. Tagad Kurzemē arī ļoti plašos apmēros izcērt mežus par rekvizīcijas cenām. Naudai kritot, savu mežu vietā muižnieki saņem mazvērtīgu papīra žūksni. Smagajās rekvizīcijās muižniekiem ir bijis jācieš tāpat kā visiem. Viņiem ir jāatsakās no privilēģijām, jāpilda klaugas, jālabo arī ceļi. Vācu tirgotāju viena daļa nesimpatizē vāciem, jo veikalos tagad un arī nākotnē būs ļoti kluss. Rīgas tirgotāji pieraduši pie slaviskā plašuma un nevar samierināties ar mazumu.

Grūto apstākļu dēļ latviešu strādnieki slepus izeļo uz Krieviju, sevišķi kreisākie elementi. Apkārt fronteī aiz Pleskavas un Latgales robežas ir neutrāla josla, pa kuŗu

staigā laupītāji, apšaujot ceļotājus. Turpreteim Krievijā tūkstoši latviešu pilsoņu nav vairs droši un tie slepus, lielām pulkiem atgriežas dzimtenē. Atgriežas arī Kurzemes saimnieki, zeme pamazām pildās ar iedzīvotājiem.

Latvijas likteni tagad izšķirš vispirmā kārtā vakaru frontes kaujas laikā. Tāpēc frontes ziņas visā zemē vēro ar aizturētu elpu, un dažs ik dienas soļo daudzus kilometrus, lai pie štāba durvīm varētu izlasīt par frontes stāvokli. Avīzes var ziņot maz, drīz tiks aizliegts pat Latvijas vārds.

Latviešu tauta visumā nav pieņēmusi vācu okupācijas varas. Māju no mājas apstāigā gan pilsoņu, gan sociālistu aģenti, klusībā gatavodami tautu. Plašās tautas aprindās radusies dziļa pārliecība, ka tagad kā atsvabinātāji nāks angļi, varbūt arī zviedri. Kāpēc dažs domā, ka mūs izglābs zviedri, to neviens nevar pateikt.

Radošais tautas gars negrib ticēt, ka mūsu spējīgai tautai būtu jāiet bojā. Kā sektanti — fanatiski gaida Kristus atnākšanu, tā mūsu tauta gaida kaut ko, gaida atsvabināšanu. Lai arī cik teiksmaini tas neizklausītos, angļu ierašanos mūsu zemē gaida dienu no dienas. No mājas uz māju skrien baumas, ka angļu flote ir jau Baltijas jūrā. Baumu cēlonis laikam tāds. Kaut kur spridzina laukakmeņus. Dažās vietās Vidzemē un Kurzemē ir ierīkoti šaujāmie lauki, kur vāci izmēģina krieviem paņemtus lielgabalus. Beidzot Rīgas jūras līcī zvejo un spridzina krievu izliktās mīnas. Tāpēc gandrīz ik dienas pār zemi skan lielgabalu dunona, sevišķi no jūras puses. Lūk, tas rada leģendas par angļu flotes ierašanos. Ja angļi tagad izkāptu Latvijas krastā, tad tiešām viņiem nebūtu uzticamāku pavalstnieku par latviešiem un igauņiem.

Lūk, kāds illūstrējošs piemērs. Ir augusta mēnesis. Vakaru frontē sīvas cīņas. Uz turieni vācu zaldāti ne labprāt iet. Tie izsakās, ka tur ir gatavā elle un nav cerības dzīvam palikt. Bet jauniešiem turp jāiet. Piepeši kādā dienā pa mūsu pagastu skrien sievas un aizsūšās stāsta: «Glābjaties, kas var: laupītāji nāk!» Vāci, visu paņemot, aizvedīšot visus lopus. No Baltās jūras puses nākot angļi, vāciem esot jāiet un viņi paņemšot līdz, ko

vien spēsot. Iemeslu baumām radījusi vācu nodaļa, kam pavēlēts iet uz vakaru fronti. Uztrauktās baumu izplatītājas nezina, ka Baltā jūra ir aiz Krievijas un tūkstošus kilometrus no mums. Pagasts nomierinās tikai tad, kad vācu nodaļa ir aizgājusi. Baumas ir tik neatlaidīgas, ka laucinieki uz tirgus ne labprāt ņem pretim ostrubļus.

Nē, šī zeme nav vēl iekarota! Te būs vēl daudz cīņu!

1918.

Tautu pašnoteikšanās.

Lielā revolūcija radījusi brīnišķīgu formulu — tautām jādod pašnoteikšanās. Tā skan kā brīvlaišana verdzinātām tautām. Par šo formulu ir jūsmojušas visas mazās tautas, bet viņa ir radīta mītiņiem, ne valsts dzīvei, jo vēl neviena cita tauta nav atzinusi pilnīgu tautu pašnoteikšanos. Arvien ikkatra lielā tauta ir gribējusi pielaulāt sev mazās tautas.

Zem īstas tautas pašnoteikšanās ir domāta tautas nobalsošana, satversmes sapulces lēmums. Bet tagad ir ne tikai tautu brīvlaišana, bet arī visādu viltojumu laiks. Kad latviešu tauta, Latvijas iedzīvotāju lielumlielais vairums ir nepārprotami izteicis savu gribu patstāvīgiem būt, izrādās, ka Latvijā var iztaisīt arī citādu tautas pašnoteikšanos.

Brestas miera līgumā Kūhlmans iesniedza ziņojumu, ka Kurzeme, Rīga, Vidzeme un Igaunija ir izdarījušas pašnoteikšanos, un šīs zemes izteikušas vēlēšanos būt patstāvīgas hercogistes personālūnijā ar Vāciju. Pilnīgai mūsu zemju aneksijai nepiekrīstu ne lielinieki, ne pasaules sabiedrība, ne arī vācu strādnieki. Lūk, kāpēc Kūhlmans Brestas miera konferencē piekrita tautas pašnoteikšanās tiesībām un ziņoja, ka tāda ir jau notikusi Kurzemē, Rīgā, Vidzemē un Igaunijā. Nekāda nobalsošana kara laikā neesot iespējama. Kūhlmana rokās atrodās Kurzemes landtāga, Rīgas pilsētas valdes lēmumi un Vidzemes un Igaunijas to iedzīvotāju paraksti, kas bija vācus aicinājuši uz šīm zemēm. Lai gan lielinieki pretim uzrādīja «Iskolata» protestu pret šo zemju pievienošanu, taisnība bija tam, kam spēks. Kādi ir Brestas miera konferences pašnoteikšanās dokumenti?

Vācu ķeizars Vilhelms deva Kurzemei patstāvību, bet ar noteikumu — ciešā vienībā ar Vāciju uz personālūnijas pamatiem. Noorganizēja Kurzemes landtāgu, kas lai

mēšanas cienīga. Uz Krieviju no Rīgas laida baumas, ka Rīgā pie varas ir atstāta sabiedrisko organizāciju vēlēta dome, patiesībā valda iecelti locekļi, kam zināmos gadījumos ir tiesība pieaicināt speciālistus. Brestas miera konferences laikā Rīgas pilsētas valde apspriedās ar padomdevējiem un še kāds vācietis ārpus dienas kārtības lika priekšā nobalsot rezolūciju, ka Rīgas pilsētas valde izsakās par pievienošanos Vācijai. Latviešu «speciālisti» bija pret šo rezolūciju, protestēja arī poļi, cieta klusu tikai krievi. Tad pilsētas dome taisīja otrreiz lēmumu par pievienošanos, kur Krastkalns ar Veinbergu prasīja Latgales pievienošanu pārējai Baltijai. Vācu ārlietu ministrs Kūhlmans Brestā nolāsīja rezolūciju, ka Rīgas pilsēta nolēmusi pievienoties Vācijai.

Apmēram tāpat notika «pašnoteikšanās» Vidzemē un Igaunijā. Vācu ieroču varas atdzīvināts, atmodās Vidzemes landtāgs, kā zemes likumīgā iestāde. Vidzemes, Igaunijas un Sāmsalas landtāgi apvienojās un 13. aprīlī 1918. gadā sasauca zemes padomi (Landesrat). Padomes saaicināšanas kārtība tāda pat kā Kurzemē, tikai ar to starpību, ka latvieši un igauņi dabūja kopā drusku vairāk kā trešo daļu balsu. Apvienotā zemes padomē bija 34 vāci, 11 latvieši un 13 igauņi. Izņemot Rīgu, Tērbatu un Rēveli, no pilsētām padomē nāca tikai vācu ieceltie birģermeisteri.

Latviešu pagasta vecākie, kas piedalījās Cēsīs vēlēšanu sapulcē, uz zemes sapulci bija ievēlējuši Andrievu Niedru, bet vācu vara pat viņu uzskatīja par dumpinieku un Cēsu Brūmmers to nelaida uz Rīgu. Rīgā ieradās uz zemes sapulci tikai pelēki zemnieki. Igauņi sāka protestēt, ka te darīšanas notiek vācu valodā, viņiem bija arī intelligenti. Turpretim, latviešu delegāti turēja muti ciet, un vēlāk par zemes padomi neko nerunāja. Bet bija paklīdušas baumas, ka tad, kad igauņi gribējuši aiziet, durvis izrādījušās slēgtas. Kas lai saizina šo taisnību. Caur trešām personām «deputātiem» paziņots, ka viņus gaida koncentrācijas nometne, ja viņi nebalsos tā, kā vajag. Tāpēc daži «deputāti» uz landtaga sēdi ņēmuši līdzī veļu un citas lietas, kas vajadzīgas koncentrācijas lēģerī.

Pirms vācu zemes padomju sanākšanas, Igaunijas ze-

mes padome un latviešu nacionālpadome iesniedza vācu valdībai memorandumu, ka tās neatzīst vācu organizētās pārstāvniecības, lai panāktu zemes pašnoteikšanos, un prasa Latvijas un Igaunijas neatkarību zem Eiropas protektorāta. Aiz pārskatīšanās vācu avīzes bija nodrukājušas igauņu protestu, bet latviešu protests bija iekritis kā ūdenī. Tikai drīz vien pēc šiem protestiem Valkā arestēja kooperatoru Siliņu un T. Liventālu, kurus apvainoja, ka latvju memorandumu nodrukājuši angļu un franču avīzēs. Tērbatā esot arestēti kādi 50 igauņu darbinieki. Tomēr Berlīnē sociālista Scheidemaņa draugi piecējās par taisnīgu tautu pašnoteikšanos.

1917. gadā kādā Vācijas troņa sēdē sprieda, ka Baltijas zemēm dodama patstāvība, ciešā vienībā ar Vāciju, bet ne neatkarība. Ja mūsu zemes būtu pievienotas uz personālūnijas pamata, tad Baltijai būtu savs parlaments, savi ministri, valsts banka, dzelzceļi, muitas. Būtu arī liela Baltijas valsts. Bet vācieši taisa no Baltijas veselas piecas valstis, lai katru no viņām varētu vieglāk pieveikt. Neatkarīgais sociālists Lēdebūrs vācu reichstāgā teica runu, ka tā patstāvība, ko gribot dot Baltijas zemēm un Lietuvai, esot mazāka par vietējo pašvaldību tiesībām Vācijā.

Latvijā tagad visur ievēd prūšu kārtību, pat vietējie vāci še ir ne rīkotāji, bet, lai latviešus apsūdzētu. Polijā un Lietuvā vāci valda, atļaujot valsts padomes organizēšanu. Baltijā, turpretim, tie atzīst gan neatkarību, bet valda militāri. Pilsētu pašvaldību vietā ir iecelts birģermeisters vācietis, bet pilsētās, kur vairāk kā 20 tūkstoši iedzīvotāju, ir arī vēl pilsētas priekšnieks (Stadt-hauptmann). Bez tam vēl ir daudz pilsētas valdes locekļu. Ieceltajiem domniekiem ir tikai padomdevēja tiesības. Kurzemē uz laukiem ir tikai pagasta vecākie, bet nav pat ne darbvežu. Visas darīšanas kārtu pagasta vecākais (Ortsvorsteher). Pagasta vecākam un skolotājam algu izmaksā no aprīņa kases, kurā satek vietējie nodokļi. Tāpat lietas kārtu Vidzemē, bet tur vēl ir atstāti pagastu darbveži. Katrā draudzē ir viens draudzes priekšnieks (Amtsvorsteher), kāds no vietējiem muižniekiem, kurš ir vidutājs starp pagastu un aprīņa priekšnieku. Drau-

dzes priekšnieks pārzin nodokļus, ceļus, policiju, cīņu ar revolūciju, viņš ir maz aprobežots patvaldnieks, kas darbojas saziņā ar komandantūrām. Kā aprinķu priekšnieki, tā arī aprinķa policijas priekšnieki ir tikai valsts vāci, šos amatus neuztic pat ne vietējiem baroniem. Pēdējiem ir ne tik atbildīga vieta. Pie katra aprinķa priekšnieka ir divi padomdevēji (Beirat) no vietējiem muižniekiem (piem. Brümmer, Dikļu bar. Vols, bar. Nolkens, Anreps u. c.). Padomdevēji sniedz ziņas par visām parādībām un iestādēm aprinķī. Okupācijas vara darbojas pilnīgi zem vietējo baronu informācijas iespaida. Taisnīgāks valsts vācietis tiek tūlī aizvākts prom. Latviešu ceļš ir — izskaidroties. Kam tic vairāk okupācijas vara, vietējiem padomdevējiem, vai latvietim, tas nemaz nav jā-jautā.

Latvieši uzskatīja līdzšinējo baznīcas pārvaldi par novecojušu un prasīja vairāk laikam piemērotu, bet vāciem arī baznīcu konventi ir izlikušies par liberāliem. Uz Oberkomando pavēli tie ir atcelti, mācītājus iecēļ vāciskā konsistorija un apstiprina 8. armijas oberkomando Tērbatā. Rūjienā, Umurgā, Raunā iecēla par mācītājiem vāciešus, neskatoties uz draudzes locekļu protestu. Pat no sirdsapziņas — reliģijas lietās latviešiem nav nekas palicis. No visas okupācijas varas rīcības redzams, ka latviešus šai zemē nevēlās. Vāci saka, ka latviešu intelligenci jāizceļo uz Krieviju, uz turieni ir atvērti plati vārti un labprāt ikvienu laiž ārā. Bet tos, kas brauc iekšā, sūta uz koncentrācijas nometnēm. Viņi, vāci, būšot šie vienīgie vietā. Latviešiem esot labi zemnieki, kas drīz aizmirsīs savu latviskumu. Še būšot vācu valsts.

Tagad viss atkarājas no ieroču varas, no uzvaras vākaru frontē. Mums nav draugu nekur, mēs esam padoti tikai savam liktenim.

1918.

No pelnrušķītes par valdnieci.

(Neatkarību izsludinot.)

Šajās lielajās, vēsturiskajās dienās, kad Eiropas mazajām tautām sit poīitiskās patstāvības stunda, mums ie-zvanas jauns gadu simtenis. Chaosā, badā un asinīs viņš dzimst, bet patstāvība jau vienmēr prasa asinīm cemen-tētu pamatu. Simts gadus atpakaļ krita feodālisms, krita dzimtbūšana kā Vakareiopā, tā pie mums. Bet ci-tādā dzimtbūšanā kalpoja daudzās mazās, apspiestās tau-tas. Krustā sistā Polija, Čehija, Dienvidslavija, Uk-raina, Somija, Lietava ir tagad izsludinājušas sevi par brīvām patstāvīgām valstīm. Brīvlaišanas stunda ir si-tusi mazajām tautām! Kā beidzamā nāk Eiropas pasta-rīte Latvija un visai pasaulei paziņo savas pirmdzimības tiesības uz sevi pašu un savu zemi. Bet viņai tas nākās divkārt grūti. Veselu gadu simteņi ilgāk kā Vakareio-pas tautas līdz pat pēdējām dienām, to ir spiedis pagāt-nes lietuvēns. Tāpēc arī verdzības lāsts velkas pakaļ jau-najai Latvijai, un vergu gara nesēji negrib pazīt jaunā laika balsi. Pagātne ir sacēlusies pret jaundzimušo Latviju un prasa atpakaļ savu daļu, it kā mēs būtu no-lemti mūžīgai verdzībai.

Latvija ir teiku un pasaku zeme. Ilgus gadu simte-ņus Latvija ir bijusi pelnrušķīte, kas dzīvo no teikām un pasakām. Pasaku pelnrušķīte ir humāniste, kas visu savu mūžu ziedo citiem. Palīdz cietējiem, tādiem kā viņa pati. Par to viņai sudraba dālderī birst no gaisa priekšautā, un pelnrušķīte top princese! Un tiešām brīnums ir noticis latviešu ilgu Zilajā kalnā. Cauri caur gaŗiem gadu simteņiem apskaidrots ir parādījies neatkarīgās latvietības cildenais sejs.

Brīnums ir noticis mūsu ilgu Zilajā kalnā! Tur sāk dunēt Lieldienu zvani. Liekas, nupat, nupat celsies Imanta un tvers savu zelta zobenu. Un viņa varoņu ku-

meļi zviegš Latvijas ārēs. Vai par agru viņš būtu cēlies? Vai svešo varmācība un savējo ticība svešiem ideāliem un neuzticība saviem vadoņiem likš viņam sviest atpakaļ brīvības zobenu?

Ak, Dievs, cik ilgi mēs esam cietuši! Nav Eiropā tautas, kam liktenis būtu nolīcis tik daudz ciest pārbaudīšanas ugunīs, lai mūsu dvēsele izkustu par tīrskanīgu zeltu. Daudzi gadu simteņi moku! Vai vēl, vai vēl nav diezgan ciests? Latvijas Lieldienu zvani lai iezvana varoņu, ne cietēju laiku, Lielais Dievs! tu sauci latviešus pie dzīvības, tu latviešus iecēli vēsturē. Sargā Tu Latviju, sargā jel to!

Latviešu intelligēnce ir bijusi romantīke, zilās puķes meklētāja. Mūsu politisko centienu simbols bija Zilais kalns ar patstāvības kareivja Imantas teiksmaino pili. Zilā puķe un Zilais kalns nu ir jāatstāj aiz muguras, mums jāaudzē jaunās dvēseles tieksmes ar varonību, uz varu, uz reālu dzīvi.

Mūsu dvēsele ir par daudz cietēja, humānista dvēsele, kas ātri piedod un viegli lokas. Latviešu intelligēnce par daudz ir gājusi krievu skolā, pieradusi pie jūsmošanas, pasīvitātes. Par maz vēl viņai drosmes valdīt. Gadu simteņiem latviešu tauta ir bijusi opozīcijā. Vai tādēļ kāds brīnums, ka viss, kas saistīts ar varu, likās baltajai cietējas dvēselei pretīgs. Tagad turpretim tik daudziem jānostājas komandieņu lomās, varas nesēju posteņos, kur ar ciešu roku jāpielieto viss valsts piespiedu varas aparāts sociālās kalpošanas vārdā, lai sabangoto dzīvi ievadītu un noturētu brīvi organizētas, bet stīpras valsts organizācijas granīta krastos.

Kur nav šīs varas un gribas uz varu, tur nav valsts. Agrākai opozīcijai jānostājas pozīcijā, kā valsts varas realizētājai. Šī diena ir ne tikai mūsu valsts, bet arī pilnīgas latvieša dvēseles augšāmcelšanās diena. Šodien piedzimst brīvais latvietis.

Te nedrīkst skatīties atpakaļ un klausīties, ka ar tevi daži ir arī nemierā. Te vajag pašapziņīgu, pašpaļāvīgu, taisni ejošu un drošu cilvēku. Te vajag dvēseles spēka, kas šaudīgām acumirkļa vēsmām pretim stāv un tautas masas ved pretim valstiski pārdomātiem ideāliem, kā to

dara talanti, īsti valsts vīri. Jārada stipra valsts varas autoritāte. No kluso ilguļu pasaules, katram latvietim ir jāties kā grieķiem, kas viens spēj droši stāvēt pret tūkstošiem persiešu.

Zilā puķe un Zilā kalna sapņi lai ir pelnrušķītes jaunības krāšņums. Suverēnās nācijas tikums ir valdīt un sargāt tiesības ar organizētu spēku, kas ir gatavs stāties pretim mūsu nācijas un valsts pretiniekiem, pilns gribas uz varu!

1918.

Latvija zvaigznēs.

Vai daudzi cilvēki garā ir redzējuši mūsu zemi brīvu un nacionālu, noteikti nezinām. Bet liekas, ka pirms gadu desmitiem Latvijas valsts sapņotāju gandrīz nemaz nav bijis. Vai gan mute varētu novaldīt to, ko sirds runā! Visā savā dzīvē līdz pasaules kara otrai pusei esam dzirdējuši tikai dažus cilvēkus runājam par Latvijas autonomiju. Tāpēc, lai taptu Latvijas valsts, vispirms bija jāizcīna idejiska cīņa latviešu pazemīgās dvēselēs. Pat maitātās dvēselēs. Kāds grieķu domātājs saka, ka tas, kas nodzīvojis verdzībā kaut vienu dienu, ir jau samaitājis savu dvēseli. Bet kādī gadu simteņi bija aiz muguras latviešu tautai? Valdonīgas dziņas garos gadsimtos bija aizmigušas. Latvietis pat nespēja saprast tās tautas locekli, kas mūžam bija dzīvojis brīvībā. Latvietis redzēja vairs tikai tuvāko apkārtni. Mums bija vajadzīga nacionāla valsts pirmā kārtā tāpēc, lai savā garā tiktu pilngadīgi, lai mums būtu tāda pat dvēsele, kā brīvu tautu locekļiem. Mēs bijām tikai pavalstnieki. Lai mēs tiktu veseli, vispirms dvēselēs bija jāaizdedzina ilgas pēc izveseļošanās. Tas bija pādrošs darbs, kam ne savēji negāja līdz. Bija jāizcīna idejiska cīņa par Latvijas valsti.

Līdz ar nacionālo romantismu rodas sapņi par latviešu kultūru un valsti. Pirmie Latvijas brīvības sapņotāji ir Auseklis, Pumpurs un Kronvalds. Abi pirmie dzied par to, kādī laimes laiki bijuši senāk, latviešu patstāvības laikā, kad paši dievi staigājuši pa zemes virsu un savai tautai palīdzējuši. «Tad nebij neviena, kas neliksmotos gar Latvijas Daugavas malu.» Pumpurs sapņo, ka Īmanta nav miris un kādreiz augšā celsies un augšā celsies arī Latvijas brīvība. Auseklis dzied, ka gaismas pils ir nogrimusi un ja būtu kāds, kas uzminētu viņas vārdu, tad — «zilā gaisā plivinātos sarkanbalti karogi, Kurģa (kara dieva) laukā atskanētu seno garu daiņojums.» Šie

dzejoļi ir nenoliedzams norādījums, ka abi dzejnieki ir sapņojuši un dzejojuši par Latvijas valsti, par sarkanbaltiem karogiem un cīņām kara dieva laukā.

Latviešu emigrantu un studentu pulcīnā Cūrichē gadu simteņa maiņā ir dzīva ideja par Latvijas valsti. «Dzimtenes Vēstnesis» 1915. g. Nr. 152 J. Jankavs ar irōniju raksta, ka kādreiz M. Valters Cūrichē studēdams, uz alus aplieta galda ar pirkstu zīmējis jaunu Krievijas karti un saviem biedriem stāstījis, kā Krievija ir jāsadala. Cūrichē toreiz studēja arī Kārlis Ulmanis, kam liktenis bija uzlīcis pienākumu nodibināt Latvijas valsti. M. Valteram un dažiem viņa biedriem tas nav bijis farss, jo 1905. gada revolūcijā Latvijas revolūcionāru savienība, kurā M. Valteram ir noteicošs vārds, prasa Latvijas valsts proklāmēšanu. Tam vairāk ir masu audzināšanas, nekā praktiska nozīme. Kongresos ar autonomijas prasību, ja mani atmiņa neviļ, ir uzstājies tikai Kārlis Skalbe 1905. gada rudenī skolotāju kongresā. Pret viņu nostājas Dermanis, jo sociāldemokrātijai neesot prasības pēc Latvijas autonomijas. Ja nodibināšoties autonoma Latvijas valsts, tad viņā valdīšot reakcionārā Baltijas muižniecība. Jāietot kopā ar Krievijas strādniekiem; katrs nācionālisms, katra nācionāla doma esot noliedzama. Lai cik nejēdzīgi un ne-
lōģiski tas arī izklausītos, skolotāju kongress ar lielu uzmanību noklausījās Dermani. Jā, kādreiz pat latviešu skolotājus neinteresēja Latvijas valsti. Autonomijas prasība 1905. gada revolūcijā bija kā kāda maza, paglupja nerātība. Lielos notikumos paši latvieši par viņu neinteresējās.

No 1905. gada autonomistiem vēl jāpiemin Rolavs, J. Akuraters, P. Zālīte un J. Čakste.

Pēc 1905. gada revolūcijas strādnieku un radikālo pilsoņu starpā nācionālais jautājums bija gluži nepopulārs. Trūka cilvēku ar autoritāti, kas šo jautājumu padarītu degošu. Sociālisms toreiz nostājās cietēju togā, kritizēt viņu un internācionālismu bija ļoti grūti. Lūk kāpēc «Jaunai Dienas Lapai» un «Domām» bija iespēja gānīt nācionālo ideju. Nācionālisma ienaidnieku centrā nostājās Andrējs Upītis; uz šo periodu attiecās viņa darbs «Pēdējais latvietis». Latviešu intelligences arvien vairāk pārtautojās, Toreiz deviņdesmit procentu vidusskolu

skolnieku un drusku mazāks procents studentu bija sociālisti, viņi arī labprāt pieņēma svešu kultūru un dzimtenei palika tāli. Latviešu ideologi dzimtenē, visa kreisā vara, revolūcijas autoritāte mācīja intelliģenci atsvešināties no savas tautas. Un tas arī notika: rets svešumā klistošs vēl labi runāja latviski. Latviešu tautas koks redzami kalta, labākās smadzenes aizklīda svešumā, dzimtenē palika vecie. Tāds bija apmēram stāvoklis nacionālā jautājumā, kad dažiem Maskavas studentiem nācās rādīkālo presē nostāties nacionālisma aizstāvju rindās.

No radikālajiem pilsoņiem par nacionālo jautājumu dzīvāk interesējās un rakstīja arī Pēterpilī K. Ducmanis un šo rindīņu rakstītājs Maskavā. Arī sociālistu vidū Maskavā bija pulciņš studentu, kam nacionālais jautājums nebija svešs.

Skujenieka istabā izdebatēja nacionālus jautājumus, pie kam Skujeniekam pie sienas bija Latvijas karte, uz kuŗas tas ir pīpes kātu šo to vilka, un kad mēs, — kaut ko ieminējāmieš par nacionālu valsti un naidu pret krieviem, tad Skujenieks sirsnīgi piekritoši smēja. Tas bija pārsteigums visā sociālistu lēģerī, kaut kas galēji pretējs visam līdzšinējam ļoti pārdošs, kad M. Skujenieks «Burtnieka pūrā» nodrukāja rakstu «Nacionālais jautājums», kur nostājās nacionālistu pusē. Protams, Stučka asi nokritizēja Skujenieku, bet notikušā nevarēja iznīcināt. Latviešu sociālists ar lielu revolūcionāru pagātni un autoritāti bija nostājies, un arī uz priekšu nostājās latviešu nacionālisma aizstāvja rindā. Tas ir vēsturisks notikums ideoloģijas sfairās, jo gaišs brīdis, kad Skujenieks sāka grāut sociālistu aizspriedumu mūrus, lai parādītu vēlāk, ka arī latviešu strādniekam ir jāuzņem ceļš uz nacionālu valsti.

Latviešu nacionālistu retajām rindām lielas izredzes atvēra pasaules kaŗš. Vācija bija pārrēķinājusies, spekulējot uz Krievijas revolūciju, bet daudziem bija skaidrs jau pirmās kaŗa dienās, ka krievu nervi neizturēs kaŗu ar vāciešiem. Tāpēc latviešu jaunajiem nacionālistiem bija kopējs ceļš, dažas kopējas idejas ar sociālistiem. Bija bažas, ka uzvara radīs tik zooloģisku krievu patriotismu, ka krievi mazās tautas vienkārši samīs: nekas neaizmīr-

stas tik drīz, kā kara sajūsmā doti solījumi. Latviešu tauta domāja citādi. Pie tam vāciešos viņa redzēja vēsturisku ienaidnieku un dziedādama, ar sajūsmu gāja pret vāciem. Goldmanis valsts domē turēja krieviski patriotiskāku runu, nekā to spētu entuziāsma pilns krievs. Bija tāda sajūsma, ka latvieši būtu ar mieru savu nāciju iznīcināt, lai uzvarētu krievi, jo vācu uzvaras gadījumā latvieši bez izņēmuma redzēja ne tikai savas nācijas, bet arī sevis paša bojā eju. Instinkta dzīti latvieši devās pie krieviem tā, ka pazaudēja katru pašciņu, dažas latviešu avizes rakstīja, ka latvieši ir slavi. Latviešu delegācijas arī piedalījās slavu vakarā Maskavā 1915. gadā, kur nebija ne poļu, ne leišu, igauņu vai somu. Tie pasniedza Brenčēna izgatavoto adresi ar tekstu, ka latvieši ar puķēm un dziesmām iet mirt par caru, tēvijū un slaviem. Vai tādos apstākļos drīkstēja kādam teikt, ka mēs pievilsimies, bet ka Krievijas sakaušanas gadījumā mums var būt cerības uz nacionālu valsti?

Tas bija jādrīkst, kaut arī daudz riskējot. Pirmā sajūsmas brīdī virspavēlnieks apsolīja poļiem visu viņu zemju apvienošanu zem Krievijas sceptera un — autonomiju, leišiem un mums nekā. Bet kad krievi sakāva austriešus, viņi sāka nožēlot savu aizraušanos ar poļu autonomiju. Tikko krievi bija iegājuši Austrumprūsijā, viņi projektēja tur ievest krievu skolas. Galicijā tie uz visiem laikiem likvidēja autonomiju, atceļot visas iestādes. Kara spēkam brauca līdz pareizticīgo mācītāji, atgriezti uniātu pie pareizticības, centās Galicijā dibināt krievu skolas. Cerēt, ka krievi mums pateiksies par patriotismu bija vientiesīgi. Tautas nepazīst pateicības.

Viens otrs to latviešu sabiedrībā saprata un skeptiski raudzījās uz reformu iespējamību. Bet gaidīt no vācu armijas arī nevarēja. Leišiem gan tie bija solījuši leišu-latviešu karalistes dibināšanu ar princi Joahimu priekšgalā. — Leiši tūlīņ pieņēma tādu projektu, prasot tikai citu valdinieku. Šāda ziņa bija tik inspirējoša, ka par viņu nevarēja nerunāt, tas bija ļoti glaimojoši, ka kaut arī aiz viltīgas diplomātijas vāci runāja par mums kā savas valsts cienīgiem un spējīgiem.

Mēs, maskavieši, studenti Maskavā, uz Joahimu nekādu

cerību nelikām, bet pārliecība teica, ka Vācija sakaus Krieviju, bet nespēs pievienot sev Baltiju. Mēs cerējām, pārrunājām, ka Latvija radīsies tā, kā Balkānu valstis.

1914. gada beigās mūsu mutiskā aģitācija un ar proklāmācijām par Latvijas valsti nevarēja palikt noslēpta arī vāciešiem, varbūt tāpēc von Lilienfelds bija nodrukājis denuncēšanas darbu par Liellatvijas dibinātājiem. Viņa pusē ar visu krūti nostājās «Dzimtenes Vēstnesis», kas toreiz bija visizplatītākais latviešu laikraksts. Kā Aronu Matīss vēlāk paskaidroja «Jaunā Zemgalietī», tā esot bijusi Bisenieka politika. Sākās legāla cīņa par Latviju.

Cīņā pret «Dzimt. Vēstnesi» stāvēja Lauksaimnieku centrālbiedrības dienas avīze «Līdums» ar O. Nonāci priekšgalā un pa daļai «Jaunais Vārds» (Pīpiņš un H. Asaris). Ar 1915. gada sākumu «Līdums» uz visas līnijas atklāj aģitāciju par Baltijas reformēšanu līdz pat Latvijas valsts vajadzībai. Daudz rakstījuši par Latvijas valsts vajadzību Dr. M. Valters un J. Lapiņš, par dziļi ejošām reformām izsakās Nonācs, L. Laicēns, vēlāk J. Akurāters. Starp daudziem citiem šē ir M. Valteram raksti: «Valsts ideja un tautību jautājums», «Ne landtāgi un zemstes, bet landtāgs un zemstes». Nedaudzi no tā laika J. Lapiņa rakstiem iespiesti šai grāmatā.

1915. gada pavasarī, kad cīņas pirmais karstums bija pārgājis, es aizbraucu uz Somiju apspriesties ar Dr. M. Valteru par tālākiem soļiem un, kā mēs toreiz mēlojām, «meklēt līgumu ar pašu velnu, lai būtu Latvijas valsts». Te mēs vienojāmies, ka šimbrīžam neatlaidīgi jādzen Latvijas valsts propaganda, jācenšas, lai Eiropas sabiedrība pazītu mūs un nav jābaidās par nacionāliem ideāliem, ja Vācija pat okupētu Latviju. Uz kāda augstāka kalna pie Helsinkiem, ar plašu skatu uz kultūrālo un skaisto zemi, mēs svinīgiem solījumiem atvadījāmies. Autonomā Somija, izkopta, kultūrāla, īpatnēja radīja tādu romantisku laimes un sāpju sajūtu, kādu pārdzīvo tikai lielos augšāmcelšanās brīžos. Ne katru paudzi pārņem tāda laimes sajūta, ne visiem ir bijusi laime degt lielās visu dvēseli pārņemošās idejās. Somi bija nesalīdzināmi labākos apstākļos, bet arī viņi slāpa pēc brī-

vības. Observātorijas kalnā viņi bija cēlušī simbolisku figūru — jūrā bojā ejošos, kas visiem spēkiem kliež pēc Eiropas palīdzības. Mums bija jādzīvo, kā bojā ejošiem: vai mūsu balsi dzirdēs pāri jūram un lielgabalu pārkoņiem?

Dzimtenē atbraucis, iestājos «Liduma» redakcijā. Latvijas valsts propaganda turpinājās. Ienaids bija jau izvandījis Kurzemi, baigas nelaiimes nojautas karājās gaisā. Tad mūs, līdumniekus, no visām pusēm denuncēja, ka mēs strādājot par vācu naudu, lai gan mēs bijām vistīrskanīgākie latviešu patrioti. Galvenais denunciantis bija «Dzimtenes Vēstnesis» ar dažiem Ekonomiskās sabiedrības vīriem. Lūk viens raksturīgs piemērs no garas denunciācijas rakstu virknes: 161. numurā 1915. g. «Dz. Vēstnesī» lasām: «Ja Līdums tiešām būtu godīgs laikraksts, tad viņa pienākums būtu... nostāties pret to valsts nodevību, reakcionāro sociāldemokratismu un pangermānismu, ko pastāvīgi sludinājuši «Līduma» noteicošie līdzstrādnieki Dr. M. Valters, J. Lapiņš un pazīstamais B-s. Tagadējā brīdī nevar būt nopietnāka nozieguma, kā valsts nodevības sludināšana caur vispār pazīstamu provokatoru muti. Šādi soļi nekad netiek piedoti, tie ir tā sakot grēks pret Svēto garu». Pret šo latviešu patriotismu Lauksaimnieku centrālbiedr. konkurenti rīko protestus («Dz. Vēstn.» Nr. 175.) Cēsīs, Smiltēnē, Valmierā, Dzērbenē, ziņo valdībai, centrālbiedrībai. 1915. gadā Bisenieka ļaudis, kas tagad ieņem augstus valsts amatus, rīdija pret mums pašu latviešu zemniekus. Kāds ievērojams latviešu vīrs, kuŗa vārdu pieminēt man ir kauns, «Dzimtenes Vēstnesī» prasīja, lai mūs, Latvijas patstāvības propagandētājus nodod krievu kuŗa tiesai. Izdevēji ir nelaimīgi, neērts, lāstiem apkrauts ir redakcijas stāvoklis. Lai mūs galīgi neizputinātu, bij jāapvalda mute.

No Rīgas daudzus izsūtīja uz Sibīriju. Turp aizgāja arī H. Asars. Slepēni man ziņoja, ka vislabākā gadījumā arī man būšot jāceļo uz Sibīriju. Jāņu dienas feļetonu 1915. gadā «Līdumā» rakstīju ar apziņu, ka rakstu pēdējo reizi. Kaut rūgtums žņaudza kaklu, kā man toreiz gribējās pacelties un kliegt! Atvadījos ar vārdiem:

«Mūsu tauta visu panesīs un kā uzvarētāja, pie nācionālas pašnoteikšanās tikusi, sauks toties skalāk ligo! Pāri nāves drupām, pāri liķu kalniem skanēs Latvijas Imantas ligo! Ligo saucienā runā mūsu tautas dvēsele; ligo ir īpatnības, patstāvības un dzīvības zvērests. Lai mūsu tauta mūžīgi ligo!» Mani nearestēja; uz manu lūgumu valsts domnieks J. Zālītis galvoja par mani, vēlāk Pēterpilī par mani aizrunāja J. Goldmanis. Denunciācijas un bēgļu kustība 1915. gada vasaras otrā pusē Rīgas presē apturēja Latvijas valsts idejas propagandu uz vienu gadu.

«Līdumā» un «Jaunā Dienas Lapā» citīgs līdzstrādnieks bija agronoms Kārlis Ulmanis. Viņš bija runātājs tautas sapulcēs uz laukiem. Viņam bija pieeja pie tautas, un vislielākais iespaids uz to. Ar ārkārtēji oriģinālām lekcijām viņš uzstājās Valmieras bēgļu vakaros. Ulmanis mīlēja runāt par politiskiem jautājumiem. Visiem viņš iedvesa pašuzticību, ticību Latvijai un latviešiem. Viņš mācēja ticēt latviešu tautas nākotnes mirdzumam. Tas bija liels augšām celšanas darbs.

Gandrīz no paša kara sākuma ārzemēs dzīvojošie latvji darija, ko varēja Latvijas labā. Latviešiem bija savī centri Šveicē un Parīzē. Tur ieviesās doma, ka karš atnesīs brīvu Latviju brīvā Krievijā. Šveices un Parīzes latvji ir diezgan daudz rakstījuši Vakareiropas presē par latviešu prasībām un cīņām ar vācietību. Kad vēlāk Meierovicam bija jāpanāk Latvijas de jure atzīšana, agrāk nodibinātie sakari ļoti noderēja.

Šveicē lieli nopelni Rainim, jo ar savām lūgām tas audzēja nācionālismu. Parīzē Latvijai par labu darbojās Anna Ķeniņa un citi.

Līdz pat 1917. gada beigām Pēterpils intelligēnce nav neko teikusi par Latvijas valsti. Viņa atmodās tikai tad, kad citi tiku tikām bija izrunājušies. Kā izņēmums te jāmin Dr. P. Zālītis un viena otra slepena runa. Pēterpils darbinieki Latvijas valsts laikā daudzas reizes ir rakstījuši, ka Centrālā bēgļu apgādāšanas komiteja esot bijusi maza valdība Latvijai. Apgalvoju, ka Latvijas valsts ideja šē radās ļoti vēlu un ar Latvijas valsti tai maz sakara. Pasaules kara otrā pusē nācionāldemokrāti Maskavā nodibina avīzi «Dzimtenes Atbalss», kur dzī-

vākie darbinieki ir P. Dāle, J. Bankavs, L. Laicēns, E. Blanks, K. Upītis, u. c. Kamēr, sākot ar 1915. gada rudeni «Līdumu» ierobežoja, «Dzimtenes Atbalss» varēja izteikties ļoti brīvi. Maskavas organs ir nodrukājis daudzus ļoti drošus rakstus, kur prasīta Latvijas autonomija un Latvijas satversmes sapulces sasaukšana, latviešu valoda kā valsts valoda Latvijā, latviešu skolas no viszemākās līdz visaugstākai pakāpei. P. Dāle šē nodrukā aicinājumu dibināt Latv. augstskolu. Vislielākais nacionālists šai Maskavas avīzē ir L. Laicēns. Maskavā toreiz darbojās latviešu kultūras birojs, kā zināms, latviešu centrs ar redzamākiem darbiniekiem Meierovicu, Skalbi, Laicēnu un daudz citiem. 1917. gada pavasarī šē nodibinājās nacionāldemokrātu partija, kuŗas patoss visos laikos ir bijis nacionālas valsts dibināšana, bet šī partija bija nelaikā dzimis bērns.

Latviešu nacionālās pašapziņas celšanā lielu pakalpojumu izdarīja bēgļu kustība un strēlnieku pulki. Bēgļi svešumā tik augsti pacēlās pāri krievu tautas līmenim, ka radās zināms lepnums uz savu tautību. Strēlnieku pulki nodibināja latviešu ieroču slavu un līdz ar to veicināja latviešu pašapziņu. Strēlnieku pulki ir mūsu pirmā mīlestība kaujas laukā, visur apsveikti un cildināti. Viņu dibinātāji domāja ar tiem veicināt Kurzemes atkaŗošanu. Kuŗa virsvadonība viņus atļāva tāpēc, ka poļi un somi cīnījās Vācijas pusē. Somu mītne bija latviešu Tukums, tur somiem bija daudz studentu, vispār daudz intelligences. Pulku atļāušana vēl vairāk veicināja krievu orientāciju latviešu tautā. Daži publicisti strēlnieku pulku nozīmi saskatīja tikai pierādījumā, cik latvieši ir uzticīgi krievu lietai. Nevaru paiet gaŗām neminējis, ka bija arī citādi uzskati.

20. jūlijā 1915. gadā «Līdumā» vajadzēja būt manam rakstam «Latviešu pulks atļauts». Cenzors bija nobijies un visu rakstu strīpojis. Tai dienā «Līdumā» balta sleja. Tad rakstu stipri mīkstināju un ar to Goldmanis aizgāja pie ģenerālgubernātoru Kurlova. Tas atļāva rakstu drukāt, kaut gan atkal ar strīpojumiem. Šai rakstā izteiktas domas, ka strēlnieku pulks ir nacionāla kuŗaspēka

simbols, ir simbols, ka latvju tauta patstāvīgi kaujas kā īpatnis par nācijas godu un dzīvību¹⁾).

Latviešu strēlnieku pulkos spīdoši pierādījās mērķu hetērogenijas likums: viņu lielākā nozīme bija — krievu revolūcijas atbalsts. Tikai divas reizes pasaules vēsturē latviešu ieročiem bijusi liela nozīme: Licenas kaujā, kur cīnījās latvieši, igauņi un somi blakus zviedru spēkam un izcīnīja reformācijas brīvību, otrreiz — lieliņu revolūcijā. Kurzemnieki ir daudz cīnījušies arī senās Polijas armijā. Protams, nacionālā pašapziņā, tautas audzināšanā viņam tāpat nenoliedzama nozīme.

1916. gadā prasība pēc plašām reformām Latvijā bija jau tikusi par modes lietu, tomēr ierosināt to krievu valdībā neviens neuzņēmās, mazākais tam pretim bija abi mūsu valsts domnieki. Viņi pazina apstākļus un tiem nebija nekādu cerību, lai gan jau 1906. g. Krievijas valsts domē no leišiem un latviešiem nodibinājās autonomistu grupa. 1916. gadā Centrālā bēgļu komitejā Pēterpilī notika vairākas sapulces, kur šo reformu jautājumu apsprieda. Valsts domnieki necerēja dabūt kaut ko vairāk par zestēm, jo ne tikdaudz valdība, kā krievu politiskās partijas būtu plašām reformām pretim.

Revolūcijas sākumā igauņi nekavējoties iesniedza krievu valdībai projektu, ka igauņu zemes tiek apvienotas, viņas pārvalda zemes padome ar zināmām likumdošanas tiesībām. Igaunī bija dabūjuši provinciālas autonomijas surogātu. Ja latvieši būtu to darījuši pašā revolūcijas skurbulī, tad jau 1917. g. martā Latgale būtu pievienota pārējai Latvijai un zemes padome būtu daudz vairāk sasniegusi. Latviešiem vajadzēja spriest, organizēt, pārdomāt, izstrīdēties, līdz bija par vēlu.

1917. g. 8. martā R. L. Centrālbiedrība ar V. Skubiņu un J. Blumberga parakstiem aicināja no pagastiem, draudzēm un pilsētām priekšstāvjus uz zemes sapulci Valmierā. Pirmais punkts tur bija — zemes pārvaldības organizēšana. Vēsturiskā zemes sapulce Valmierā nodarbojās ar daudzām gluži praktiskām lietām, bet starp citu pieņēma prasību, ka latviešu apdzīvotās zemes ir jāap-

¹⁾ Saisinātais raksts iespiests šai krājumā.

vieno un viņām jādod provinciāla autonomija. Zemes sapulce izvēlēja zemes padomi. Marta beigās Rīgas dome tāpat pieņēma prasību, ka Latvijai jādabū autonomija. 4. martā Rīgā sapulcējās 48 dažādu biedrību locekļi un 6. martā rakstnieki; visi pieņēma lēmumu — Latvijai vajadzīga autonomija, bet tālāk nekas netiek darīts. Aprīļa beigās Petrogradas latviešu demokrātiskā partija savu rezolūciju par Latvijas autonomiju iesniedza ne valdībai, bet strādnieku un zaldātu deputātu padomei, kurai varēja visu ko iesniegt. — Iesniedzēji esot tomēr tā nobijušies¹⁾, ka meklējuši citu dzīvokli. Aprīļa vidū Valmierā sanāk Vidzemes bezzemnieki. Arī viņi pieņem rezolūciju par Latvijas autonomiju fēderatīvā Krievijā. Šādas rezolūcijas 1917. gadā pieņēma katra sapulce, kam nebija slinkums to darīt. Viņām bija tikai tautas audzināšanas nozīme.

Zemes padomes panāca šo to latviešu labā. Vidzemes zemes padome ievēlēja par guberņas komisāru sociālistu Priedkalnu, bet par viņa biedru Kārli Ulmani.

Politiskās partijas uzņēma savās programmās Latvijas autonomijas jautājumu un diezgan daudz darīja valsts propagandas labā.

Kad sanāca kopā Vidzemes zemes padome, valsts domnieki gribēja viņus atturēt no Latvijas autonomijas proklamēšanas, jo esot par agru, valdība to neatzišot, lai gan patiesībā bija jau par vēlu.

Maijā Vidzemes zemes padome sūta delegāciju pie valdības Pēterpilī izdabūt Vidzemes zemes padomes atzīšanu un Latvijas autonomijas projekta apstiprināšanu. Zemes padomei deva paplašinātas zemstes tiesības, Vidzemi, Latgali un Kurzemi neapvienoja un par autonomiju Kerenskis deva atbildi, ka tā esot Satversmes sapulces lieta. Faktiski tomēr Vidzemes zemes padome bija autonomas, zemes pārvalde. Viņas vēsturiskais uzdevums bija pāņākt visu latviešu zemju apvienošanu. Vidzemes zemes padomē aprīļa sēdē norisinājās vēsturisks notikums. Kā zināms, Valmieras zemes sapulcē ievēlēto zemes padomi neatzina bezzemnieku padome. Aprīlī Rīgas pilī sapulcē-

¹⁾ P. Zālīte «Kā Latvija tapa» 49. lp.

jās abas padomes. Kopš tiem laikiem, kad Rīgas Latviešu biedrības vasaras sapulces atstāja sociāldemokrāti, viņi nekad un nekur nebija kopā gājuši ar pilsoņiem. Lai uzbūvētu nācionālu valsti, tas bija jādara. Pēc divu dienu debatēm bezzemnieku padome apvienojās ar pilsoņiem, pie kam radās autoritatīva iestāde. Tai pašā laikā asas cīņas notika Latgalē. Pret apvienošanos ar pārējo Latviju uzstājās ne tikai minoritātes, bet arī daļa latgaliešu (Kemps), kas dēmagogiski aģitēja, ka baznīckungi pārdevušies baltiešiem. Latgales sapulcēs lielākie nopelni vecajam Rancānam. Arī latgalieši un kurzemnieki izvēlēja savas zemes padomes. Nu būtu viegls darbs apvienot visas šīs padomes Latvijas nācionālā padomē. Bet Rīgai trūka autoritatīvas vadības. Veco domi neatzina un ar strādnieku un zaldātu deputātu padomi vienošanās nebija iespējama. Galvenais, latviešiem bija maz intereses par nācionālām lietām un katra no frakcijām, kā pilsoņi, tā sociāldemokrāti gribēja savā pusē deputātu vairākumu, katrs gribēja varu.

Zemes padome nebija radīta lielām nācionālām lietām: še divas frakcijas plēsās ap ikdienības praktiskām vajadzībām. Jau pašā sākumā es iesniedzu priekšlikumu piegriezt vērību politiskiem jautājumiem, izkarot Latvijas autonomiju, bet tam bija maz panākumu. Tomēr pie autonomijas sekcijas priekšlikuma 30. jūlijā sanāca Rīga pārstāvji no visām zemes, strādnieku un zaldātu padomēm revolucionārajām un nācionālajām — un pēc debatēm pieņēma rezolūciju, ka Latvijai jātiek apvienotai Latvijas valsti, bet par pārvaldes pagaidu organu nevarēja vienoties, jo tas bija spēka un varas jautājums. Šai sapulcei tomēr bija liela nozīme. Še pirmo reizi bija kopā visu lielo organizāciju priekšstāvniecība, pirmo reizi sociāldemokrāti no visas Latvijas izteicās par Latvijas valsti. Drīz pēc tam vāci okupēja Rīgu. Latviešu darbiniekiem Rīgā bija rezolūcija, ko parādīt vāciem, ko prasa visa latviešu zemju apvienība. Kad dibināja Latvijas valsti, sociāldemokrāti saviem biedriem atsaucās uz šo lielo sapulci un uz vienošanos Vidzemes zemes padomē.

Kad vāci okupēja Rīgu un daļu Vidzemes, tad bija trīs varbūtības: 1) dibināt Baltijas un Lietavas valstis kopā personālūnijā ar Vāciju, ko gribēja vāci un vietējā vācu muižniecība, 2) dibināt autonomu valsti fēderatīvā Krievijā pēc Savienoto valstu parauga, kā to plūlējās panākt kreisie latvieši, 3) dibināt patstāvīgu Latvijas valsti. Krievu revolūcija izvīrta. Kara spēks tā dēmorālīzējās, ka briesmīgi, vandāliski postīja. Vienu iedzīvotāju daļu tas attālināja no krieviem. Latviešu organizācijās tomēr vēl 1917. gada otrā pusē projektēja panākt autonomās Latvijas Satversmes sapulces sasaukšanu; citas reālas izejas nebija: mūsu zemi bija okupējusi 300.000 liela krievu armija, kuŗas pusē stāvēja arī latvju strēlnieki.

Arvien vairāk noskaidrojās, ka ar krieviem mums nebūs pa ceļam. Tomēr 1917. gada rudenī Vidzemes zemes padome delīgēja savu prezidiju — lielnieku Kārklīņu un pilsoni J. Lapiņu uz Pēterpili pie Kerenska valdības panākt Latvijas autonomijas atzīšanu. Krieviem aiz diplomātijas vien tas bija jādara, jo lielākā daļa Latvijas atradās vācu rokās, tomēr Kerenskis otrreiz noraidīja tik radikālu projektu, jo tas esot Satversmes sapulces lieta, Latviešu politiķi sāka izjust vajadzību pēc nacionālās padomes, kādas bija citām politiski darbīgākām Krievijas mazajām tautām. Vajadzēja autoritatīvas iestādes, kas runā uz Vakareiropu. Bet radīt šādu iestādi bija milzīgas grūtības. Pēterpilieši gribēja sasaukt nacionālsapulci Pēterpilī, bet atbraukušie komūnisti aizbildinājās ar direktīvu trūkumu; viņi arī lika saprast, ka ies tikai tādā nacionālsapulcē, kur viņiem būs vairākums. Tad valsts domnieki 1917. g. oktōbra beigās sasauca priekšstāvjus Valkā, bet viņi neieradās, jo trūka intereses.

Bija jau noticis lielnieku apvērsums, pilsoņi nevarēja vairs lāgā darboties, Vidzemes zemes padome bija izšķīdusi. Pēc trijiem lieliem fiasko jūlijā un oktōbrī, nebija vairs lāga cerību kaut ko saorganizēt. Tomēr neviena nepilnvarots Vidzemes zemes padomes prezidija vārdā es izsūtīju tēlegrammas ierasties Valkā 16. novembrī uz nācio-

nālās padomes dibināšanu. Šoreiz sanāca 34 cilvēki, no kuriem apmēram divas trešdaļas dzīvoja Valkā, bet pārējie Pēterpīlī, Tērbatā vai Latgalē. No sociāldemokrātijas informācijas nolūkā piedalījās P. Birkerts un Seržants. Pirmā dienā sapulce noturēja sēdi Valkas pilsētas domē, pēc tam puslīdz konspiratīvi kādā sabiedrības «Konzums» telpā, pie kam daļa delegātu sēdēja uz krēsliem, daļa uz kastēm. Šie pat ne tuvu nebija tās ainas, kas Vidzemes zemes padomē Rīgā, kur pils zālē piedalījās gandrīz 100 cilvēki ar dažādu politisku pārliecību. Pat Valkas domes zāli nevarēja piepildīt 34 cilvēki. Varbūt vēsturē kādreiz rakstīs un ir jau rakstījuši, ka toreiz esot valdījusi lieliska gara pacilātība, kad 34 cilvēki izsludināja sevi par Latvijas nacionālsapulci. Bet tā ir fikcija. Pašā sapulcē nebija vienprātības vai to darīt. Pilsoņi sākumā neuzdrošinājās savu delegātu sēdi pasludināt par nacionālsapulci, jo viņā nepiedalījās sociālisti, kuŗu rokās bija faktiskā vara valstī. Sūtīja delegātus pie komunistiem, bet kā komunisti, tā sociālisti atteicās piedalīties nacionālsapulcē. Arī demokratu pārstāvis Antons nebija pārliecināms bez sociālistiem dot savas partijas piekrišanu. Pēc divu dienu debatēm, kad visiem bija jau apnicis, sapulce tomēr nolēma sevi izsludināt par nacionālsapulci. Iespaudu darīja tas, ka valsts domnieki apsoliĶa nacionālpadomei angļu atzīšanu. Šī padome organizējās tāpēc, lai būtu autoritātīvs orgāns, kas latviešu tautu var reprezentēt ārzemēs, lai pie miera sarunām varētu izkaulēt Latvijai valsts tiesības. Šī nacionālpadome bija vērsta ar visu savu patosu galvenā kārtā pret Vāciju, no kuŗas baidījās. Padome ir vēsturiska pamācība, ka no mazām lietām revolūcionrā kārtā rodas lielas.

Nacionālpadome nebija suverēnās valsts augstākā pārvalde un visu laiku nodarbojās galvenā kārtā ar deklarācijām. Viņai nebija spēka un atbalsta tautā, un to viņa gandrīz nemaz nemeklēja. Bet ar viņas nodibināšanos latviešiem radās pārliecība, ka tagad ir organizāciju atzīts un vēlēts orgāns, kas cinīsies par Latvijas lietu. Latvijas valsts idejas propaganda ārzemēs tika uzticēta Pēterpīlis nodaļai ar valsts domniekiem priekšgalā. Pēc lielas

vilcināšanās tā sūtīja uz ārzemēm delegātus Meierovicu un Čaksti, vēlāk arī Bergu, lai tie varētu piedalīties miera līgumā Versajā un nacionālpadomes vārdā prasīt Latvijai valsts tiesības.

Vidzemes zemes padomes autonomijas sekcija ir daudz runājusi par Latvijas valsti, bet viss tas ir gaisā izskanējis. Nacionālpadome panāca gan, ka Anglija atzina Latvijas valsti. Bet kamēr šē bija krievu armija, latviešiem nebija izredžu uz savu valsti, jo jaunie vīrieši bija armijā, nebija, kas rīko bruņotu sacelšanos, bet latviešu strēlniekus J. Ozols un J. Daniševskis pārvilkā komūnistu pusē. Jaunas izredzes uz savu valsti tika vācu okupācijas laikā, kad Brestas miera līgums Latviju atdalīja no Vācijas.

Rīgā visu laiku bija organizāciju padome, kur vienmēr redzēja Kārļa Ulmaņa roku. Viņš ir arī bijis pie vācu varas prasīt Latvijai valsts tiesības. Visu 1918. gadu Kārlis Ulmanis no Priekuliem sūtīja pa zemi apkārt aģentus zem palīdzības biedrības maskas uzturēt dzīvu garu un nodibināt uzticības personas. To pašu citādi darīja sociālisti un nacionāldēмократи.

Pēc vācu revolūcijas Valkā sanāca zemnieku kongress, kas izteicās par Latvijas valsts dibināšanu. Kārlis Ulmanis no kongresa paņēma līdz ļaudis, kas darbojās jau tautas padomē. Viņš bija ne tikai runājis, bet jau organizējis zemi. Viņam bija sakari ar laukiem.

Līdz vācu okupācijai Latvijas valsts ideja tautā bija gluži vāji iesakņojusies. Arī intelligēnce daudz labāk sēdēja pie krievu gaļas podiem, nekā riskēja ar savas valsts izkaņošanu. 1917. un 1918. gadā pār pilsonību bija nācis galīgs gribas sabrukums, kad visi spriedelēja, bet pie darba neķērās. Vajadzēja lielākam postam nākt pār Latviju. To maskaviešu uzskati, kas 1914. gadā atzina, ka Latvijas valsts būs tikai tad, ja Vācija mūsu zemi okupēs, spīdoši pierādījās. Zem nācijas bojā iešanas draudiem 1918. gada novembrī spēja saprasties pilsoņi ar sociālistiem un spēku samēru atstāja tādu pat kā Vidzemes zemes padomē — abām pusēm vienādu spēku samēru un daļu vietu minoritātēm. Kad vadoņi bija sapratušies,

vajadzēja tautai iesilt par nacionālu valsti. Šis brīnums notika tad, kad gandrīz visa Vidzeme asiņoja zem lieli-
nieku smagajiem zābakiem, bet uz Ventas drošsirdīgi ci-
ņās devās saujiņa varoņu. Tad K. Ulmaņa un Tautas
Padomes organizētā Latvija nebija vairs Latvijas zvaigz-
nēs. Tad beidās runāšana un Latvijas izpirkšana ar garu
un asinīm.

1929.

Varoņu laiks.

Jau otru dienu esmu ģenerāļa viesis Upesmuižā. Mēs abi guļam viņa jumta istabiņā, kuŗa tik vienkārša kā īstam virsniekam. Liekas, ka esmu ciemā pie kāda leitnanta. Bet viņš nav tikai karavīrs, ģenerālim piemīt kāda apslēptā tautas gudrība, ka viņā skaidru valodu runā latviešu rase. Raugos uz viņa intelligento seju, kas visa staro apģarotībā un man liekas, ka tas vīrs, kas rakstīs par ģenerāli Jāni Balodi, kas pieies pie viņa ar dziļu skatu, tas spēs arī pateikt, kādas ir mūsu rases savādības, kāds ir īsti latviskais ģenerālis.

Kā varens eps plūst ģenerāļa stāstījums. Vajadzēs daudz rakstīt, lai kaut pašu galveno pateiktu. Lielo izvirzības laiku varoņu cīņas dara par varoņu laiku.

Latviešu strēlnieku cīņas bija latviešu pirmā kareiviskā mīlestība, kaŗš bija populārs, bet piepešā revolūcija sajauca visus rēķinus. Lai tiktu Latvijas valsts, bija jāiet kopā ar neseno ienaidnieku pret savas tautas brāļiem, latviešu sarkanajiem strēlniekiem, kas nāca iekšā no Krievijas. Šo psīches maiņu daudzi nesaprata un sākumā nebija daudz līdzgājēju cīnītājiem.

Latviešu intelligenci un mazai cīnītāju grupai bija jāiet pret milzīgo Krieviju. Visu varena viņa bija valdījusi tūkstoš gadus un jau vairāk kā simts gadus bija apspiedusi Latviju. Ugunīgā revolūcija bija pārmalusi visu cilvēku prātus. Vajadzēja pret šo visvarenību sacelties un nokratīt kolosa jūgu. Kur lai rodas ticība šādai cīņai? Bet Cēsīs, Valmierā, Rīgā, organizējās rotas un ilgi, ilgi, vientuļi un traģiski Ventas varoņi stāvēja pret lielu pārspēku.

Bet tās bija saulainas dienas, kad martā mūsu vanagi devās uz priekšu. Pie Airītēm vajadzēja notikt traģēdijai, lai mūsu Olimpā rastos jaunas gaišas sejas, lai mums būtu dziesmās ko minēt, un kritušo gari, ar ko runāt. Un

tālāk brīvības cīņas noris zem laimīgās Jāņa Baloža un Radziņa zvaigznes.

Vajadzēja nākt par virspavēlnieku lielam diplomātam, psihologam un patriotam ar sirdi. Ikbrīdi viņa armiju gribēja atbrūnot. Vecās Baltijas traģēdija slēpās iekš tam, ka vecie valdnieki nesagūstīja Kārli Ulmani un neda-būja savā pusē ģenerāli Balodi.

Ēnas slīd pār ģenerāļa seju, viņam raustās pleci, kad tas atminas šos laikus, tad tam bija jābrauc uz Tukumu pie vācu štāba. Tikai pēc Rīgas ieņemšanas Baloža vadībā armija Vidzemes laukos ir brīva un suverēna.

Tad atkal jauni pārbaudījumi. Simti tūkstoši latviešu ir aizgājuši bojā, bet dieviem vēl slāpst. Vēl ir slavenas kaujas pie Cēsīm un Raunas, kopā ar brašajiem igauņu draugiem. Arī tā vēl ir par maz.

Visa pasaule ir cīnījusies pret vācu armiju, miljoni dre-bējuši viņas priekšā. Mazai Latvijai vēl jāuzsāk cīņa ar vācu armiju. Latvija pieteic Vācijai kaŗu. Cik mums ir spēka, visa šī armija tiek par dūri un sīt vienā vietā un vāci atkāpjas, lēnām un neatlaidīgi cīnīdamies, bet viņi at-kāpjas aiz robežas. Populārs ienaidnieks paceļ kaujas ga-ru, disciplīnu, brašumu.

Un tad vēl cīņas pret komunistiem un Latgales atsvabi-nāšana, ejot plecu pie pleca ar poļu armiju. Bet kad poļus sakauj, latviešiem stingri jāstāv uz robežas. Cik daudz te drausmīgu momentu! Frontē armija bez zābakiem, bez silta apģērba, bez laba uztura un palīdzības nav kur ņemt. Bija brīži, kad no frontes nāca ziņas, ka armija prasa apa-vus rudens salā, bet ko varēja varoņiem dot, ka valdībai nebija apavu. Kādreiz nebija pat ne trauku ko ēst. Va-jadzēja šo armiju vadīt, iedvest viņai ticību!

Es klausos ģenerāļa stāstos, ka vācu un sabiedroto mi-siju locekļi lepni viens runājuši ar otru, ka tikai par ga-balū tie viens otram salutējuši, un man rodas liela cienība pret šo vīru, kas viss ir vēstures apdvests.

«Bija daudz grūtu brīžu, kad nebija kam padomu pra-sīt. Tad es vienmēr sev jautāju, kā mana māte, praktisks cilvēks būtu rīkojies, kā būtu še lēmusi tīri latviska sirds,» stāsta ģenerālis. Viņš savu māti ļoti mīl.

Ģenerālis tagad atlaists kā nevajadzīgs lauku mājā. Valda tie, kam maz nopelnu pie zemes izkaŗošanas. Bailīgie Parciti tagad plātās pa Rīgu.

Ģenerāli sauc lejā. No visiem zemes stūriem pie viņa atnākuši viņa bijušie frontes cīnītāji lūgt zemi, vai citādi palīdzību lūgt. Kāds ir atnācis kājām no Liepājas. Uz mobilizācijas aicinājumu tas bija ieradies puŗkots un ar ermoņiku. Cits braucis ŗurp no Alūksnes. Ģenerālis brauks rītu uz Rīgu gādāt par saviem bijuŗiem cīnītājiem, viņŗ ir armijas tēvs.

Nevienā citā tautā nav bijis un nebūs tādas varoņu un armijas vienības. Latvieŗu vienkārŗības ir viņu varonības un uzvaras sargs.

1922.

Pēc sarkanā terrora.

Visā Vidzemē zvana. Tur apzvana komunistu nošautos. Visos ceļos ir zārki ar lielinieku noslepkavotiem pilsoņiem. Kritušos tagad izrok un aizved uz kapsētu. Nekādas soda ekspedīcijas 1905. g. un 1906. gadā nevar salīdzināt ar šo bardzību, ko izdarījuši brīvības vārdā cilvēki, kas dzimuši no latviešu mātēm. Jā, tās ir bijušas latviešu mātes, zilām acīm, kas tiesātājus ir radījušas pasaulē. Prāti apreibst no terrora murgiem, no briesmīgiem nostāstiem. Katra pasaka par vilkiem ir jauks čalojums, salīdzinot ar tagadnes notikumiem.

Visā Vidzemē zvana...

Kas ir kaŗš, kas ienaidnieka uzbrukums, salīdzinot ar lielinieku terrōra darbiem? Vienā mazā Mazsalacā nošauts ap simts cilvēku, trīs simti Valmierā, daudz simti Malienā, tūkstoši Rīgā. Gan jauni, gan sirmgalvji, pāri par 70 gadiem, daži pat vienās skrandās tērti. Vai te ir nodarbojušies taisnības meklētāji, kas atrod baudu cilvēku mocīšanā? Zilacaini latvieši, kas neapmierinās ar vienkāršu nošaušanu? Ja kāds atradis komunistu acīs nežēlastību, tad nošauj ne tikai viņu, bet visu ģimeni. Mazsalacā ir tikušas izkautas veselas ģimenes: Tilīni, Lēmaņi, Ķirši un citi. Par to raksta daudzas avīzes. Kad vecāki ir nošauti, tad viņiem uzmet virsū bērnu. Pat tam negrib atļaut dzīvību! (Kalnamuižas mācītāja ģimene.) Vajadzēja kādā pagastā būt niknam denuncētājam, kam likās esam taisnīgi, ka viņu pretiniekus nošauj, un pagastā tika šauts bez žēlastības. Dažās vietās vienas pašas personas dēļ esot nošauti 20 cilvēki.

Un kā viņi šauti. Ir bijušas pat plintnieces, kas ar atmodušos pirmatnību gribējušas slaktēt ne vienkārši, nāvēšanā atrodot baudu. Tās izvēlējās sev par upuriem citas sievietes, un ir bijuši gadījumi, ka tās šāvušas savus upurus «no apakšas uz augšu». Vairākās vietās pārmek-

lējot atraktos pilsoņus, ārsti ir konstatējuši, arī Jelgavā, ka daži no upuriem ir miruši kapā dzīvi. Daži pilsoņi ir tikuši aprakti dzīvi, bez ievainojumiem. Citi ir sakropļoti ar cirvjiem un tamlidzīgiem rīkiem.

Tagad atrok nošautos un ved uz dzimtenes kapsētu, jo ar nošautiem ir pilni meži, ceļmalas; visvairāk viņu ir aprakts apriņķu pilsētās. 10. jūnijā izveda no Valmieras nošautos mazsalaciešus. Vilkās vesela rinda zārku, skaitā astoņpadsmit. Virs zārkiem raudāja piederīgie. Tā tas iet pa visu Vidzemi. Lielinieku nopostītās mājas, izlaupītās klētis, kūtis un kapi, kapi, kapi...

Bālas noraudātas sejas. Cietumos izvārgušas nevainīgas sievas.

Visā Vidzemē zvana.

Mēs pazinām latviešus darba cilvēkus godīgām sejām. Mēs pazinām sirdscilvēkus, pat sentimentālos un sirdsšķīstos. Tagad mēs esam redzējuši citādu latviešu tautu — tādu, kam nav bail no asinīm, tādus cilvēkus, kas skaita par augstu godu — būt asiņainiem. Brāļu karā jauna ēpika ir radusies latviešu garam.

Un tagad pēc asins kāzām savējo vidū gaŗas zārku rindas, noraudātas sejas un jauns nīknums dvēselē.

Visā Vidzemē zvana.

1919.

Nekrologa vietā.

Liktenis ir briesmīgs pret latviešu tautu. Viņš ir sacēlis kājās visus jaunos garus, lai mēs nespētu iztapt iz tumsības, iz verdzības. Viņš necieš neviena, kas mūsu tautā paceļas augstāk un grib tikt saredzams Eiropā. Latviešu vīru, sievu un bērnu kapi ir katrā Krievijas lielceļmalā. No Rīgas uz Jelgavu kara gados ir būvēts tilts no latviešu dēlu kauliem. Bet daudz vēl ir nāvei tukšu lapu un cik daudzas tā nav pierakstījusi ar latviešu labāko dēlu vārdiem! Piecos kara gados nāve ir staigājusi ar izkapti un applāva mūsu tautai brīnišķas galotnes. Miris ir valodnieks Mülenbachs, gleznotājs Rozentāls, aktieris Duburs, dzejnieks Fallijs, no slepkavu rokas ir krituši nacionālie varoņi, arī pulkvedis Briedis. Un beidzot aizgājis arī dzejnieks Fricis Bārda. Kā vienmēr mirušos izvadot, mēs ar bažām vaicājam — kam tagad būs kārtā?

Fr. Bārda ir miris Rīgā jau vairākus mēnešus atpakaļ. Es pat nezinu, kad viņš miris. Viņš ir ticis klusi izvadīts uz savu dzimteni. Neviena avīze nav par viņu rakstījusi, neviens pat nav pacēlies no krēsla viņu godināt. It kā būtu aizgājis no mums lieks cilvēks. Viņu esot pavadījuši kādi desmit cilvēki. Lielās tēvijas bēdās, kam vaļas par viņu domāt. Vai komunistiem bija kāda daļa par viņu?

Man gribētos kaut ko uzrakstīt par dzejnieku un literatūras docentu Fr. Bārdi, bet cik grūti tas nākas tagadējā laikā, kur tautas bēdas pār mums visiem nokārušās kā kvēpu padebess. Augu dienu prātā stāv tikai asinīs mirkstošā dzimtene, Vidzeme, Latgale, iekšējās jukās saplosītā Kurzeme. Šim vajadzēja būt gaviļu laikam, kāds reiz nāk pēc gadu simteniem, jo šis ir mūsu valsts, mūsu nācijas dzimšanas laiks. Bet cik grūtas ir dzimšanas sāpes, it kā sirds būtu izrauta no krūtīm un tur būtu tukšums un sāpes. Liekas, neviena jautra vaiga uz visas

zemes, tikai nāves ziņas, nāves ziņas. Dienas mums paiet drūmi un visas domas iziet no tautas likteņiem. Un nakti mēs redzam grūtus sapņus: mēs ejam uz savu dzimteni Vidzemi un redzam savu tēvu ar asiņainu, sašautu seju. Un sapnī kāds pienāk un saka: tas nav viss, arī divi tavi draugi ir nošauti. Tad man pasaka, ka daudzi ir aizvesti un nekad vairs neatgriezīsies. Atmodies, dzirdu, visa apkārtne dārd no kanonādes un kā lietus sizdams tarkšķ ložmetējs. Labi rej šie suņi, dodot drošību. Bet tad es atminos, ka Vidzemē visi ir mobilizēti, kā mans brālis un draugi zem nāves soda draudiem ir aizdzīti uz fronti un varbūt tagad te mirst no mūsu šāvieniem. Kā karsti lapseņu dzēlieni iet pa visu miesu. Tas ir brāļu karš! Un tā grūtās mokās paiet nakts un diena. Bet vajag kareiviska gara, jautrības, velnišķīgas nebēdības.

Tikai nupat, par Bārdu, par viņa dabas mīlestību domājot, redzu, ka ir atnācis pavasaris. Dzīvojot dabā nebiju pamanījis, ka ir izplaukuši koki. — Cik tuvs viss tas bija Bārdam! Bet mūsu bargajam, aukstajam laikam, mums daba tikusi vienaldzīga. Bārda nomira līdz ar savu laikmetu, ar pasaku, ilgu un dabas mīlestības laikmetu. Dzelzs bruņās tērpies tagad nāk kaņavīrs — dzīves reālisms.

1919.

Sniedziet palīdzību Rīgai.

Laikmeta dokuments.

Rīga ir atsvabināta, bet kādu mēs viņu atradām! Tūkstoši labāko cilvēku būs nošauti, Rīgas bagātības izputinātas, aizvestas uz Krieviju. Rīga ir tikusi nāves un bada pilsēta. Tūkstoši strādnieku Rīgā ir bez darba, bez maizes ir arī viņas pilsonība, kurai atņemta viņas stute — materiālā labklājība. Tūkstoši Rīgas bērnu, kā tie, kuriem ir vecāki, tā arī bāriņi paliek bez maizes! Te vajadzīga tūlītēja palīdzība. Vidzeme tagad ir noslēgta no Rīgas. Viņai palīdzēt var vienīgi Kurzeme. Kurzemniek, atmini, kā Rīgā sabiedrība gādāja par tevi un taviem bērniem, kad tu gāji bēgļu ceļus. Atmaksā to ar labu Rīgai!

Un sirds ir kurzemnieka gods!

Latviešu tauta caļos tiek izkauta vairumā. Nācijas intereses prasa, ka mēs glābjam jauno paaudzi, kuļa iet bojā visās sabiedrības šķirās. Bērni nav vainīgi, ka zemē ir brāļu kaļš. Bet viņi būs nākošie pilsoņi, un zeme ies bojā, ja mēs negādāsim par jauno paaudzi. Latvijas un viņu bērnu postļ ir tik liels, ka to ir atminējies visu zemju Sarkanais krusts. Latvijas bērnu vaimanas ir tikuļšas dzirdamas Amerikā, Zviedrijā, Romas pāvestam.

Kurzemes pilsoni un lauksaimnieki! Tu vēl neko neesi darījis, lai glābtu bojā ejošo jauno paaudzi! Un vai tu esi devis savu dēlu Latvijas armijai. Vai tu esi devis savu mantu Latvijas valstij?

Tad palidzi mazākais badu mirstoļai jaunai paaudzei!

Kurzemes sieviete!

Tev ir godīga un devīga sirds. Tev vēl palicis druscij maizes! Atmini mazos bāriņus, bezdarbnieku bērnus, bālus un nonikuļšus.

Kurzemes skolotāj!

Plāns ir tava paša maizes riecieni. Bet ir vēl trūcīgāki par tevi, kas aiz bada pakrīt uz ielas. Tev ir iespaids uz savu sabiedrību, tad stājies tu organizētāja vietā!

Cilvēku mīlestības un Latvijas nākotnes vārdā mēs griežamies pie visiem un saucam:

Sniedziet palīdzību Rīgai!

Dibiniet palīdzības komitejas, izprasiet vajadzīgo atļauju, vāciet līdzekļus. Dibiniet bērnu kolonijas un pārtversmes, kur varētu novietot badā mirstošos bērnus, kamēr viņiem varēs palīdzēt valsts.

Latvijas jauno paaudzi baņo zviedru Sarkanais krusts, amerikāņi! Tas ir tavs kauns, kurzemniek, ka tu pats vēl nekā neesi darījis bojā ejošo glābšanai, lai gan pats tu zini trūkuma rūgtumu bēgļu gaitās.

Visur, kur noiet šīs rindīņas, apspriežaties, dibiniet palīdzības komitejas. Par to nekas, ka vēl nav Palīdzības komitejas centra. Viņš tūliņ radīsies. Apskataities pēc vietām, kur uz laukiem novietot badu cietušos bērnus. Uz laukiem vēl var dabūt pienu, gaļu. Amerikāņi šiem bērniem piegādās maizi. Ēsiet uzņēmīgi!

Sniedziet palīdzību Rīgas bērniem!

1919.

Kurzemes idille.

Kā? Kurzemes idille? jautā lasītājs acis ieplētis. Vai Kurzemē bezrūpīga lauku dzīve, kurā maz uztraukuma? Tagad taču visā Kurzemē iedzīvotāji tikko spēj valdīties aiz dusmām. Citur tie nonākuši līdz tam, ka atmet visam ar roku: lai put viss, lai aiziet bojā visa dzīve. Pagaidiet! Par to es nevaru rakstīt. Es nerakstīšu arī, ka visa Kurzeme ir tukša no braucējiem, jo savāds zirgu mēris iet pa visu Kurzemi. Katrs slēpj savu zirgu mežā, pirtiņā, rijā. Tikai ne stallī. Zirgs tagad ir dārgāks par visu. Retam saimniekam ir vairāk kā viens zirgs un govš. Ja to pašu atņem, zeme paliek nearta un pats badā. Ja zirgu noņem, tad nav idille, bet tragēdija. Bet ja nozog suni, kas izstaigājis bēgļu gaitās Krieviju, ja laupa aitu, vai cūku, tad tagad tu vari būt laimīgs, ka ticis cauri ar puslīdz veselu ādu. Tā jau ir idille. Tā iet Kurzemē.

Lūk maza aina no Kurzemes tiem apvidiem, kur var iziet puslīdz sveikā cauri. Braucu ciemā uz Zaļeniekiem. Vilciens nokavējas. Nobraucu Krimūnās naktī. Man garām brauc svešu zaldātu pajūgi. Katrā ir pa kara sievieti — kareivju līgavai, tur ir arī latvietes. Viņi brauc uz mājām, dzird, ka tālāk par robežu šīs līgavas nelaidīšot. Lai nu kā, bet tagad viņiem iet liksmi. Nonāku vēlu naktī mājā, upes zaļos ličos. Sunš mani lieliski ap sveic un iedzīvotāji iznāk pretim ar cirvjiem. Viņi ir uztraukti, nakts laikā neizgērbusies, jo guļ ar visām drēbēm. Nakti esot palaiduši zirgus ganībās, viens vīrietis palicis zirgus sargāt. Atnākuši divi svešinieki un ar varu gribējuši nolaupīt. Uz sarga kliezdzieniem saskrējuši mājinieki, svešie atgaiņādamies izšāvuši un aizgājuši. Mēs runājam, bet es redzu, ka sieviete to stāstīdama dreb pie visām miesām. Bet tomēr, lai nu kā, šie labie ļautiņi ir izgājuši cauri ar maziem uztraukumiem.

Ir brīnišķa nakts. Gribu palikt ārā, izvēlos guļas vietu siena palēvenī. Mani jau tā kā tā neviens nenozags. Guļu un raugos, kāda brīnišķa zāle ir izaugusi Kurzemes laukos. Viss Zemgales līdzenums ir viena nepārredzama auglīga pļava. Visa Zemgale smaržo pēc āboliņa. Tikai nav kam ganīties baltābolā. Redzu, kā dārzā augļi ir noliekuši zarus līdz zemei. Ķirši sarkst agrā rītā. Auglība visur ir brīnišķa. Še Zemgalē aizaug ar zāli visi ceļi, visas tekas, pat upēs lāgā nevar atrast ceļu caur gaŗām kalvēm un grīslī. Pieceļos, sēdu un raugoš uz upi. Tur pa spīd daudzas uguntiņas: tie ir vēžotāji, kas atbraukuši šurp no Rīgas un Jelgavas, Zaļeniekos esot milzums vēžu. Naktī te vēžo rīdzinieki, dienu prūši un arī pašiem zaļeniekiem pietiek. Tā ir tiešām zeme, kur piens un medus tek.

No rīta pamodies dzirdu, ka kaimiņos nozagts rentniekam zirgs. Nabaga rentnieks palicis bez maizes pelnītāja. Bet uz vakaru vīrs brauc mājā ar zirgu. Sadzinis svešos, kas viņa sarkī aizveduši. Nu, tas jau ir pavisam paciešami! Ap pusdienu nāk ciemiņi un stāsta, ka kaimiņos nozagtas 5 aitas un suns, kas viņas sargājis. Citos kaimiņos aiznesti visi truši. Pa dienu te apkārt staigā svešzemnieki un visu apskata. Dienu kāds svešais gribējis trušus pirkt, bet saimniece, negribēdama pārdot, noprasījusi dārgi. «Gan es tāpat dabūšu,» noteicis pircējs un dabūjis arī.

Uz baznīcu tagad rets aizstaigā. Jāpaliek mājā un jāsargā tās. Aizejam vakarpusē uz kaimiņiem ciemā. Mūs pacienā ar medu un karašām. Vēl ir mājas, kas turības ziņā nevar aizmirst seno Kurzemes tikumu, ko apdziedāja vecais Stenders: karašas, pieniņš, siers un medutiņš — tas mūsu bagāts ciema vakariņš... Sāk nākt sveši zaldāti pēc sviesta un olām. Partija ir liela, bet bez došanas vaļā netiek. Atnāk virsnieki ar kundzēm piena padzerties. Tos, protams, nevar atraidīt. Bet tad vēl nāk zaldāti, vēl, vēl. Mājās vairs lieka sviesta neesot. Bet vaļā no viņiem netiks, kamēr nebūs dabūjuši. Nosprīezām dot pusi no tā, kas mums uz galda. Maksā — un kā katrs grib, bet dažu labu var arī krietni cirpt. Mijkrēsli ienāk divi gaŗi jungas, plintes plecos, padusē kat-

ram maiss, cepure pakausī. Apskata stalli, māju, stādās priekšā. Viņi «oberförsteri» par visu šo apkārtni, par Zaļeniekiem, Kalnamuižu, Krimūnām. Še vācu baroni rīkošot kolonizāciju un viņiem esot uzdots pārvaldīt mežus. «Virsmēžkungam» atbild, ka viņš šodien ir jau piektais «oberförsters» un droši vien ir bijis par mežkungu pilsētas parkā.

Mēs atbildam, ka Latvijā nekādas svešas kolonijas nav un lai pameklē vienu mežu tālāk. Pēc 3 minūtēm no pļavas sāk kliegt, ka svešie zogot zirgus. Visa māja aizskrien tur. «Mežkungi» ir aizdzinuši divus zirgus attālāk un grib kāpt mugurā, bet, mājeniekus ieraudzījuši, rāpo pa grāvi tālāk. Kad mājnieki viņus ielenc, tie saka, ka viņi ķerot zaķus. Bet katram ir padusē iemaukti, kuņģus agrāk bija paslēpuši maisos.

«Laikam tie iemaukti viņiem Kurzemes zaķiem,» mēs noprasām zirgu medniekiem, bet «Oberförsteri» sāk kliegt un cilāt flintes.

Galū galā tā ir ļoti oriģināla tauta. Ja nenobīstās, tad ar šiem jungām var iztikt. Tie ir asprātīgi, naīvi un atklāti zēni, kas noklīduši no kaņaspēka un grib dažus tūkstošus ieraut sev. Varbūt mājā varēs uzsāt mazu veikalu. Kad viņi raugās acīs, tie izskatās ļoti godīgi jau nekļi, kas gājuši pastaigāties. Bet šovasar naktīs Kurzēmē neguļ: visa zeme ir pilna ļaudīm, kas zem brīvprātīgo segas atnākuši uz Kurzemi iedzīvoties.

1919.

Valstiskā augšāmcelšanās.

I.

Šajās lielajās dienās katra latvieša sirds dreb priekā, lai ar cik grūtību būtu priekšā. Ne tikai tāpēc, ka Rīgā un Liepājā mūsu nacionālā pašcieņa ir dabūjusi gandarījumu, ne tikai tāpēc, ka atkal ir atgriezies Rīgā Tautas Padomes valdība — virzienu maiņā valstiskā dzīvē nav nekas sevišķs — galvenais, mūsu tauta ir valstiski augšāmcēlusies. 18. novembrī izsludināja Latvijas valsti politiskās partijas, tagad Rīgā un Liepājā viņu apzvērēja ar savu piekrišanu visa tauta, parādot majestātīgu godu valsts galvam Kārlim Ulmanim.

Ja kur dibina valsti, tad mēdz izsaukt šīs zemes valdnieku un pēc vecas parašas pacelt uz vairoga. 18. nov. pag. gadā ar šaubām sirdī izsauca mūsu valdniekus intelligēnci, tagad Rīgā to izcauca visa tauta. Viņa parādīja Ulmanim un viņa valdībai tādu godu, kādu mēdz rādīt tikai karaļiem. Un kur tauta pati kopā ar intelligēnci uz vairoga paceļ savu valdību, tur valsts vārds nav vairs tukša skaņa. Tur mūsu karogs vairs neplivinās neaizsargāts, tur uz visām valsts robežām viņu sargāt iet sajūsmināti leģioni. Pēc 18. novembra mūsu valsts vēl bija gaisa pils, kurā mēs sēdējām paši bez kaņķa un raudzījāmies, kā pa visām zemes robežām iekšā nāk ienaidnieks. Tagad mūsu valsts ir jau cietoksnis, kuŗa aizsargi guvuši divas spīdošas uzvaras. Pusgada laikā Latvijas tauta ir augusi vairāk nekā citreiz gadu desmitos. Slima bija mūsu tauta, tagad viņa ir izārstēta un valstiski augšāmcēlusies.

Slimā bija mūsu tauta, lūk, kāda bija viņas slimība. Kur valsts nodibināšanai vajadzēja būt gaviļu laikam,

tur tas bija viens no vissmagākiem, kādu vien mūsu sabiedrība pārdzīvojuši. Nogurusi četrgadējā karā, okupācijas laikā, sabiedrība bija iegrimusi flegmātiskā mierā, no kuŗa to nevarēja uzcelt nekāds kaujas sauciens. Pie dārgām cenām mājās palicējiem bija krājušies nauda. Naudas maisi to bija padarījuši pārāk kūtru, lai klausītu tēviņas sargu saucienam. Katram bija savā mājā kas ko sargāt un kad tēvu zeme aicināja viņai ziedot, tad tai katrs nolēma grašus. Vajadzēja nākt briesmīgai nelaimei, vajadzēja tikt valā no dzeltenā velna lāsta, lai sadzirdētu tēviņas sargu saucienu. Bet ne tikai dzeltenais velns bija mūs nolādējis.

Mūsu pilsonība bija stipri iebiedēta un neticēja sev. Latvietis nekad vēl nebija par sevi valdījis. Latvija vēl nebija dzimusi visu sirdīs. Kā lai uzpurē dzīvību lietai, kuŗai lāgā netic. Bet sarkanarmieši nāca arvien tuvāk; pa visu Vidzemi un Kurzemi, pa valdības aizmuguri gāja bandīti slepkavīgām sejām, lamādamies par baltajiem un nāvi solidami. Viss gaiss bija terrora pilns. Visur nospieda apziņa, ka pret mums nāk revolūcionārā Krievija, kuŗai ir miljoni kuŗaspēka. Lielās Krievijas tūkstoši bija nosvērušies kā blukis par jauno Latviju un draudēja to nospiegt. Strādnieki nebija iejūsmināmi par Tautas Padomes valdību. Kad runāja ar latviešu strādniekiem par valdības atbalstīšanu, tad redzēja nirdzīgus zobus un naidā spīdošas acis; tad bezkaunīgi jautāja: «Kas šo valdību ievēlēja?», «Viņa iet kopā ar vāciem», runāja demagōgi, bet no Krievijas nāk ar slavu apkŗauti latvju strēlnieki». Tiešām tēvi un brāļi tur gaidīja pārnākot savējos. Jau vienkārša ģimenes sajūta dzina proletāriātu prom no Tautas Padomes, kuŗas nozīmī neviens vēl nebija sapratis. Kārlim Ulmanim bija tiešām izmisuma stāvoklis.

Izgājušā rudenī vajadzēja ārkārtēji stipras dūšas, vajadzēja vienam uzstāties pret desmitiem un revolūcija būtu tikusi savaldīta, bet mūsu sabiedrība lāvās par daudz terrorizēties. Valmierā bija kā aizsargi pieteikušies 150 cilvēku, bet tikko komunisti izlaida proklamācijas, ka visiem viņiem draud ar nāvi, palika vairs tikai drošinieki ar virsnieku Praulu priekšgalā. Drusku labāk bija

Cēsīs, kur nodibinājās tagad ar slavu apkrautā Cēsu rota. Vecajā Māras valsts galvas pilsētā atkal dzima spēks, kas pacēla Latvijas karogu. Visi skatījās uz komūnismu pārāk rožaini. Ja es dzīvošu mierā, mani jau neaiztiks, sprieda intelliģence un palika savās labi iekoptās mājās. Visi domāja, ka komūnisms būs tikpat nespēcīgs kā 1917. gadā. Kā lai iet nezināmā svešumā, rudens dubļos, kur priekšā draud nāve: varbūt kaut kā tepat varēs ieraut galvu un laist ūdeņus pāri.

II.

Arvien tuvāk nāca lielinieki. Rīga pildījās ar Latgales un Vidzemes bēgļiem. Gandrīz visiem vēl bija pārliecība, ka Rīgu neviens neieņems. Jā, kāpēc tāda ticība? Reti atradās kāds, kas domāja Rīgu aizsargāt pašu spēkiem, visi ticēja, ka angļi nāks mūs glābt mūsu skaisto acudēļ. Visu 1918. gada rudeni Latvijas pilsoņi gaidīja angļus. Bet cerības arvien vairāk vīla. Vāci atkāpās, nāca ziņas, ka lielinieki apcietina un šauj.

Bet Rīgā bija bezbēdīgi jautra dzīve, kafējnicās nevarēja dabūt vietas, naudu šķieda tūkstošiem. Žīdi, vācieši, no lieliniekiem pārbraukušie bēgļi dzīvoja tā, kā var dzīvot tikai priekš bojā ejas. Latviešu bēgļi bija atturīgāki, bet arī tie sev neaizliedza daudz kā. Valdības mitekļis Centrālviesnīca bija pilna kā strops. Dzīvoja bēgļi, intelliģence dzīvoja, visādās šaubīgas personas. Viss, kas mūsu sabiedrībā bija slimīgs, saplūda viesnīcās kā nāvīgas gāzes. Mēlnesība, nemiers, klusas intrīgas. Neviens nebija mierā ar valdību. Visi bija gudri, visi kritizēja, ka valdība nav autoritātīva, ka valsts vadonība bija rokās gandrīz jaunekļiem bez ūsām, bet runātāji viens otru kritizēja, ieteica desmit programmas. Viens dūri vicinot solījās aizdzīt vācus, otrs rekvizēt žīdiem mantas, trešs dzīt strādniekus uz armiju. Bet gar viesnīcu logiem strādnieki rīkoja demonstrācijas pret Pagaidu valdību. Visas Vidzemes politiskie vadoni, turīgākie zemnieki un intelliģence bija pilsētā. Varēja radīt tūkstošiem lielu armiju. Bet vācieši nedeва ieročus. Ieročus varētu arī klusām katrs nopirkt, bet — vienam bija sieva, otram nemācēšana karot un katrs klusi cerēja vai nevarēs no

valdības dabūt kādu labāku vietīņu. Kur vajadzētu lie-
las vienības, stingrības, disciplīnas, tur krogus runās tie,
kam vajadzēja disciplīnas, kritizēja un runāja: Gāzt un
radīt jaunu valdību. Tā vadošās personas bija gauži
vientulīgas.

Sanāca dažas partijas un ieteica ievest kara
diktatūru ar direktoriju. Es, lūk, varētu būt viens
diktators, tur otrs, bet kur trešais? Un pēc tādas runas
tūliņ jautāja: «Un vai mums klausīs, vai jaunekļi ies par
mums mirt?» Un tā bija vai visās partijās. Visur griba
priekšā spīdēt, vēl nemācēja paklausīt. Bet tādu, kas
gribēja mirt par Latviju pirmajās Latvijas radīšanas die-
nās — tādu bija gaužam maz. Visur dzirdēja runas —
kaut bijis Briedis vai kāds ģenerālis, kaut viens piedzīvo-
jis kara vadonis, ap kuŗu pulcēties. Bet daudzi jau du-
sēja nāves miegā un citi bija tālās zemēs: bija jārodas
jauniem vadoņiem.

Abūlija, briesmīgs gribas trūkums bija pārņēmis visu
sabiedrību, neticība tam, ko rada. Valsts mums bija, bet
tauta nebija valstiski augšāmcelusies. Bija baumas, ka
par nacionālu lietu stāv dedzīgas sirdis un tomēr val-
dība bija kā kuģis bez stūres, kuŗu vēji svaida uz visām
pusēm. Viņa izmeklējas nostiprināties, bet visur sai-
tes trūka kā sapuvis salms.

Rīgā sabrauca krievu galvenā kontrspionāža, milzīgas
naudas summas sēja, lai krievi ieņemtu Rīgu bez cīņas.
Šos vīrus pazina gandrīz vai katrs. Notikumiem nebija
ilgi jāgaida, radās nodevība karašpēkā, arī revolūcionārās
vācu nodaļas mūs pārdeva par naudu. Un valdība
bez populāritātes, bez līdzekļiem, bez laudīm viena cīnījās
šajā briesmīgajā okeanā. Tā bija tiešām titānu cīņa. Nav
nekā vieglāk, kā toreizējo valdību kritizēt. Kad ienāca
lielinieki, tad neesot bijis parastāka temata, kā Ulmaņa
valdības zākāšana, bet katrs, kas to darīja, bija banāls
cilvēks. Bet Latvijas sabiedrība un strādnieki par savu
kūtrumu, par savu valsts nodevību saņēma briesmīgu
sodu. Vispārēju tautas vainu izpirka
ar tūkstošām dzīvībām. Kas meklēja mieru
pie lieliniekiem, tie atrada kuŗu un redzēja gaŗas rindas
zārku vedam uz kapsētu, tie atrada arī savu kapu. Ko

nozīmē nacionālā valdība, to saprata pilsoņi tikai lielinieku laikā un to nojēdza strādnieki Niedras-Manteifeļa ministriju valdībā. Vajadzēja nākt pārmaiņām, kas visu zemi satricināja, lai tauta saprastu vienības nozīmi un redzētu, kur nāk ilgi gaidītais Latvijas Mesija.

Pagaidu valdība gāja pie tautas pēc ziedojumiem, pilsoņi aizsēja makus. Pagaidu valdība cilvēku mīlestības un dzimtenes vārdā sauca strēlniekiem nenākt un nepostīt Latvijas valsti — atbilde bija simtiem arestēto un nošauto. Pagaidu valdība aicināja Rīgas strādniekus pieslieties pie valsts, atsvabināja no aresta Latvijas nodevēju Endrupu — atbilde bija zaimi. Beidzot bija jānāk pie saprašanas, ka stipra valsts dzimst tad, kad to cementē ar asinīm un dzelzi. Te bija jāatminās Niecše, ka kaŗš un dūša ir padarījusi lielākas lietas nekā tuvāku mīlestība. Pirmais, kas to prata, bija pulkvedis Kalpaks. Viņš izgāja kaujā pret tūkstošiem ar varoņu grupu. Leģenda stāsta, ka ar dažiem simtiem vīru nometās pie Skrundas naidīgu iedzīvotāju vidū. Desmiti kilometri uz vienu pusi, desmiti uz otru, nebija neviena kareivja, bet priekšā Krievijas neskaitāmie leģioni. Kalpaks izstiepa savus spēkus uz 3 kilometriem, gāja pret lieliniekiem uzbrukumā un sakāva tos. Ne diplomātisks un politisks plāpātājs, bet niknumā svilstošs kareivis nostājās sargāt Latvijas karogu, un viņa gods bija glābts. Šajās lielajās dienās lai godam minām pulkveža Kalpaka kapu. No lodes un bajonetēm sākās mūsu tautas valstiskā atdzimšana. Kaŗš un dūša bija mūsu valsts radītāji, bet triju tautu bendes stāvēja kūmās pie valsts šūpuļa.

III.

Nevienai tautai Eiropā nenācās tik grūti tikt līdz valsts idejai, kā latviešiem. Liekas, šai vispārcilvēcīgai, katras pasaules iemītniekam populārai nacionālās valsts idejai vajadzētu būt iedzimtai, kā iedzīmtas ir cilvēka īpatnības. Bet latviešiem tradīciju te bij maz: gadu simteņiem viņi bija mācījušies atteikties un klausīt, nē valdīt. Lielās valstis visapkārt nospieda katru domu par patstāvību. Bez tam mūsu atsvabināšanas kustība sākās

ar strādnieku kustību un pēdējā gāja zem internacionālisma flagas. Visā pasaulē sociāldemokratija sludināja gan internacionālismu, bet savā valstī piekopa nacionālismu. Tikai latviešu sociālistiskie Antiņi svēti ticēja nacionālisma noliegšanai. Latviešu pirmie sociālisti — Jansons, Stučka, Roziņš tika par katru nacionālisma visticiprākiem pretiniekiem, par latviešu nacionālās un valstiskās atdzimšanas melnāko reakciju un vadīja strādniekus šajos tumšajos verdzības ūdeņos. Līdz pat pēdējām dienām sociālistiskie strādnieki noliedza Latvijas valsti.

Viena mūsu strādnieku daļa tagad saprot, ko nozīmē, ja pār zemi valda sveša vara. Bet pārējie sociālisti-komunisti ar desmitiem tūkstošiem strādnieku vēl joprojām ir mūsu valsts ienaidnieki. Mūsu cīņa ir traģiska, jo mums ir jācīnās nevien pret svešniekiem, bet arī pret savējiem, kas Latviju pārdod svešiem spēkiem.

Tomēr pusgadu ilgā valsts eksistēšanā valsts iedzīvotāju lielais vairums ir atminējies savas pirmdzimtības tiesībās, un Rīgā Kārļa Ulmaņa un biedru personā apsvēica nevien cīnītājuš par Latvijas suverēnitāti, bet pašu suverēnitātes ideju. Kad tauta Rīgā saņēma pagaidu valdību, tā bija lieliska demonstrācija un Latvijas valsts istās augšāmcelšanās brīdis. Tauta ir sākusī autoritātīvi domāt, uzticēties saviem vadoņiem un tas ir vajadzīgs katrā valstī.

Izgājušā rudenī pie valsts varas ar ieročiem bija jaunekļi bez piedzīvojumiem. Tagad rūgti piedzīvojumi visai tautai, un šie jaunekļi nes zemes varu bajonetes galā, bet vada un valda piedzīvojuši vīri. Ne tikai jaunekļi, dzejnieki un publicisti tic mūsu valstij, tic arī vecie un arī sabiedroto pārstāvji. Tas piešķir ticību arī neticīgiem, tas liek uz mums paļauties arī mūsu suverēnitātes iekšējiem pretiniekiem.

Bet lai neviens neaizmirst, ka mūsu valsts dzīvē ir priekšā vēl lielas grūtības. Ar ieročiem rokā mums vēl ir jāstāv varbūt pat dažs gads. Vēl jāiztura politiskas gatavības eksāmens satversmes sapulces vēlēšanās. Tas

viss vēl sacels mūsu zemē politiskas kaislības un tagadējā vienība juks.

Bet no tā mums nav jāliekas iebaidīties. Tauta ir atteikusies no lielniecisma, viņa ir slēgusies pie Latvijas valsts, ar stingru roku tā ir jāvada pretim tiesību pilnai nākotnei. Jaunas tautas ir temperamenta un jūsmu pilnas. Mums ir garīgi pilnīgi jāpāraug, jāmācās atteikties, bet arī veikt un būt drošam, neatlaidīgam, spējīgam pārvarēt katru dēmagōģiju, kas spekulē uz revolūcionāriem instinktiem. Vecam latviešu Antīnam, vecai labsirdībai ir jāmirst, Latvijas valdītājiem un politiskiem vadoņiem jātiek ir lauvām, kas spēj arī atņemt dzīvību, spēj katru saplosīt, kas aizskar Latvijas tiesisko dzīvi un mūsu jauno valsti.

1919.

Pret cinismu.

Beidzot ir izcīnīta Latvijas valsts, sasaukta satversmes sapulce. Latviešiem vajadzēja apzināties šī akta milzīgo vēsturisko nozīmi. Ja kas savā dvēselē ir daudz cietis par Latvijas valsts lietu, ja viņa tam ir sāpējusi sirdī, tad visai sīkai godkāribai, visām personīgām tieksmēm uz varu un bagātību vajadzētu norimt šīs lielās laimes priekšā. Mums ir sava valsts, pēc mūžu ciešanām mēs varam būt kungi savā dzimtajā zemē. Ja kāds līdzdzi-vojis savai dzimtai zemei, viņš ir ieguvis arī pazemību un godbijību pret lielo notikumu. Ir tikai trīs gadi pagājuši, kopš tā laika, kad mēs dibinājām Valkā Nacionālo padomi. Toreiz man nācās izteikties, ka ja arī neizdotos dibināt Latvijas valsti, jau tam faktam vien ir liela nozīme, ka latvieši ir sasaukuši nacionālo sapulci, lai dibinātu savu valsti. Simtus gadus latvieši atminētu šo brīdi, smeltu sajūsmu pie mūsu gribēšanas brīviem būt. Bet tagad visā mirdzumā ir Latvijas valsts, bet dvēseles vēl nav tikušas īsti brīvas.

Latviešu tautā, bez šaubām bija neapzinīga griba brīviem un patstāvīgiem kļūt, bet mums arvien ir bijis maz vadoņu, kas gribējuši sevi ziedot Latvijas valstij. Mūsu intelliģence bija nesagatavota cīņai tad, kad sevi vajadzēja valstij atdot. Tāpēc es ņemos apgalvot, ka Latvijas valsts ir nākusi kā vadoņu dāvana, tauta ir bijusi dvēselīgi nesagatavota, lai uzņemtu lielo vēsturisko notikumu. Latvijas valsts atvešana ir ģeniālas politikas auglis, Dieva laipnība, bet viņā nav visas tautas kopējo pūļu panākums.

Mēs esam bijuši dvēselīgi nesagatavoti, lūk, kāpēc mūsu ikdienas politikā ir tik daudz greizu gājienu, veltu cīņu, tik maz gribas paklausīt vienam vadonim. Krievu revolūcija un karš ir samaitājuši mūsu intelliģenci vairāk nekā varētu tam ticēt. Viņa par daudz stāv ap sa-

viem veikaliem, neatzīstot valsts intereses, prasa absolūtu brīvību, kas maitājoša katrai tautai un neciena savus vadoņus. Nācionālā valstī vajadzēja valstiska, pozitīva gara, mums, diemžēl, arvien vēl ir vispārējs īgnums, un no krieviem mantotās ārdīšanas tieksmes.

Mūsu nācionālā valdība Kārļa Ulmaņa vadībā, cīnīdams ar neticamām grūtībām, kādas nav redzējusi neviena valdība, ir nodibinājusi nācionālu valsti. Vispārējā terora, apātijas, nabadzības laikā šī valdība ir saorganizējusi inteliģenci un tautu ne tikai lielnieku gāšanai, bet panākusi arī vācu aizdzīšanu un aizdabūjusi no mūsu zemes prom poļus, leišus un igauņus, viņa noslēgusi goda pilnu mieru, panākusi Latvijas de jure atzīšanu, novedusi zemi līdz Satversmes sapulcei.

Kad Ulmanis ieradās ar Saratovu Rīgā, viņu saņēma tā, kā neviens latvietis nav saņemts, tikpat silti to apsveica zemnieku kongress, visi strādnieku protesta steiki ir izgāzušies. Arī ārlietu ministru Meierovicu saņēma karogiem Aucē, Jelgavā un Rīgā. Varētu domāt, ka latviešu tautā vienprātīgi atzīst Kārļa Ulmaņa nopelnus, jo viņa vārds ir asinīm sacementēts ar Latvijas likteni. Varētu domāt, ka latviešu tauta piešķirs Kārlim Ulmanim mūža prezidenta godu. Bet zeme grīļojas zem portfeļu tīkotāju kājām, nāk jauni ministri. Veriet plašāk vārtus: jauni ministri laužas uz kabinetu!

Es lasu un man tumšs metas acis: ievērojams latviešu vīrs raksta, ka katrs putns reiz par gadu iztīra savu ligzdu, bet Ulmaņa kabinets esot jau ilgāku laiku. Latvijas cīnītāji viņam nav nekas augstāks, kā putnu mēsli, ko izmet ik gadus. Vai šādai tautai ir jebkāda nākotne, ja vadoši rakstītāji tā var rakstīt? Tas pats vīrs raksta, ka aiz valdības nestāvēt nekas, bet viņu slavīnot tikai sadzīti kroņa meža sargi.

Latvijas Vēstneša Nr. 40. ievietots raksts «Saspiests gaiss». Satversmes sapulces visplašākās aprindās esot pārliecība, ka valdība esot ieguvusi slavu ar de jure panākšanu, bet tagad viņai jāiet, jo politikā esot saspiests gaiss: daudziem jācīnoties ar elpas trūkumu. Iedomājaties, kāda loģika! Valdība apkrāvusi sevi ar slavu. Tas viņus nesajūsmina, šādai slavenai valdībai jāiet. Vai

šiem Latvijas Vēstneša sadumpotiem vīriem nav pietātes pret nopelniem, viņu dvēselēs par daudz cinisma. Līdz pilsoniskai pilngadībai viņi nav nākuši.

Nezinu, kas te vainīgs, Bisenieks, vai arī kāds cits, bet Latviešu ekonomiskās sabiedrības preses organs kopš senām dienām ir bijis pret Latvijas valsti. Kad 1915. gadā Dzimtenes Vēstnesis bija visvairāk izplatītā avīze Arona vadībā, šis laikraksts aicināja latviešus pamest dzimteni un nopostīt to, lai izdarītu pakalpojumu krieviem. Savu zemi neatstāja neviena tauta pasaulē, ne beļģi, ne serbi, ne leiši, ne poļi. Toreiz mūsu lielās avīzes prasīja, lai Rīgu pilnīgi ēvakuē. Krievu stublie ģenerāļi aplauza skaistajai Rīgai rokas un kājas un latviešu avīzes uzrādīja, kur vēl palikušas neizvestas mašīnas. Rīgas fabrikas aizveda uz Krievijas iekšieni, un krievi toreiz rakstīja, ka Rīgā neatjaunošot vairs rūpniecību, jo Rīga par tuvu robežai. Katram latvietim ar dziļām sāpēm vajadzēja saprast, ko nozīmē, ja simtus tūkstošus tautas brāļu aizved uz svešu zemi, ja aizved 40.000 vagonu mašīnu. Bet divās latviešu avīzēs mēs redzējām daudzas denūciācijas par to, kur vēl ir neizvēktas mašīnas.

«Līdumā» toreiz mēs saucām, lai kurzemieki nebēg, lai neatstāj dzimteni un mantu, kā vien varēja toreizējos apstākļos prasījām pēc Latvijas valsts. Dzimtenes Vēstnesis mūs nosauca par valsts nodevējiem. Ekonomiskās sabiedrības organs toreiz bija naidīgs Latvijas valstij un latviešu palikšanai dzimtenē. Šis pašas biedrības preses organa turpinājums, «Latvijas Vēstnesis», tagad nostājas pret nopelniem bagāto nacionālo valdību. Katra krietna preses organa pienākums būtu visiem spēkiem aizstāvēt nacionālo valdību, bet mēs redzam dunča dūrienus murgurā.

Tagad šī pati avīze sauc, ka valdība nekā nedarot, lai Rīgā atjaunotu rūpniecību. Kas bija uzcelts trīsdesmit gados, to nopostīja un aizveda 40.000 vagonos. Kur gan lai valdībai rastos līdzekļi uz burvju mājienu atjaunot to, kas tika nopostīts tik vieglprātīgi? Mūsu zeme ir nabaga un maksā mazus nodokļus. Bet Svāri iespiež karikatūras, ka valdība briesmīgi piegriež nodokļu skrūvi

un izsūc iedzīvotājus. Mūsu zemē daudz svaids ar naudu. Kur agrāk taupīja katru kapeiku, tur tagad mētājas tā, ka sulainim dod tikpat, cik pats patērējis. Nav nekādas taupības, zeme tikusi slima, nodokļi gluži niecīgi, bet «Svaru» karikatūristiem-ciniķiem nav citu tematu, kā nostāšanās pret nacionālo valdību. Viņi par maz savā dzīvē ir ko cienījuši!

Politisks cinisms staigā pa ielām, ar kafejnīcu intrīgām, ar apmelojumiem ļaudis grib augšā tikt. Latviešiem piepēži ticis par daudz laimes, un viņi nespēj šo laimi panest. Tautai nav vairs mērenības un satura.

Arī tikumība ir izgērbusies un kaila staigā pa ielām. Mums rodas ļaudis, kas prasa, ka mūsu jaunajai tautai viss ir atļaujams mākslinieciskās brīvības vārdā. Presē pacēlās troksnis, ka izglītības ministrs līcis noņemt no Nacionālā teātra skatuves Panu, kur figūrē kailas sievietes, pie kam še ir tendenciozi uzbrukumi katoļu baznīcai. Mūsu vienības labā to nedrīkstētu nekad darīt. Mēs esam sašutuši, kad izvirtuši zaldāti revolūcijā padara luterāņu altārus par atejas vietām, un tāpēc nepieļausim, ka apgāna arī katoļu svētumus. «Pana» aizstāvji ierindojami cinisko zaldātu rindās.

Mūsu laiks grib visu redzēt par daudz kailu. Berlīnē demokrātiskākais teātris esot uzvedis Panu tā, ka pilnīgi kailas sievietes nākušas publikā un nostājušās pat uz ložu malām, lai viņas varētu labāk apskatīt. Vīrieši kaņā izšauti, sievietes tikušas lielā konkurencē pieļāvīgas. Tagad nepietiek ar pašu kaislību, vajag publikai redzēt kailu sievieti.

Dažas mūsu avīzes saka, ka kailajā figūrā esot skaitstums. Protams, ka viņš tur ir, bet šāda skaistuma baudīšana ir seksuālas dabas. Pēterpilī, Ermitāzā, ir kāda gulošas sievietes statuja. Apmeklētāji ir novērojuši, ka daži skatītāji gulošai figūrai noglauzī gūžu. No sviedrainām rokām, šī miesas daļa figūrai tikusi pat netīra. Kas teātrī prasa kailas figūras, tie ir līdzināmi tādiem mākslas baudītājiem, kas glāsta marmora figūras.

Debatējot par šo tematu, vecs mākslinieks profesors (konservatīvs profesors) sniedz karikatūru, kur Kambala aizsargā dzejnieci Aspāziju no kaila Kristus

tēla redzēšanas. Ar to šis sirmais kungs grib teikt, ka ja nevar rādīt kailu aktrisi uz Nacionālā teātra skatuves, tad nevar rādīt arī kailu Kristus tēlu. Tā tad profesoram kailā mocekļa, krustā sistā, tēls ir tikpat grēcīgs, kā kādas bakchantes, fējas vai teātri rādītās kailas sievietes vilinājums.

Šis rindas rakstu sevi mierinādams. Man nav ticības, ka šodien latviešu presē es spētu viņas nodrukāt. Partiju prese tikusi kombināciju un netīrības prese. Bet varbūt šis rindas ieraudzīs kādreiz dienas gaismu pēc gadiem desmit, vai pat pēc manas nāves, kad mūsu valsts sākumi jaunajai paaudzei mirdzēs rožainā gaismā. Tad šis rindas nevienu neuztrauks. Tad nesapratīs, ar kādām grūtībām, ar kādu pretestību ir bijis jācīnās latviešu valsts radītājiem. Latviešu sabiedrība valsts sākuma gados vēl bija pārlietu slima pēc kara un revolūcijas. Viņa bija bez takta un piedzīvojumiem, viņa bija kā vaļā parauti nekontrolējami ūdeņi. Te vēl ir maz valstiskas domas, maz godbijības. Lielas, spēcīgu raksturu tautas nodibina kārtību ar nežēlīgu terroru, apšaujot savas pārliecības pretiniekus. Mums, latviešiem būs jābrien garš un riebīgs cinisma un glēvuma purvs. Mēs esam tikuši slimi no pārlicīga demokratisma.

Kad nāks mūsu atmošanās? Šī tauta, kā vergi ir vadīti ar nekultūrālu pātagu. Pēkšņa gaisa pārmaiņa tikusi kaitīga. Mani bieži nospiež doma, ka mūsu tautai tagad vajadzētu kultūrālas pātagas, jo nebrīvais uz reizi nedrīkst tikt par brīvo. Bet mums pašiem nav šis pātagas, ar ko ciniķus sejā sist. Mums būs jāiet ilgs slimības ceļš. Lai Dievs ir žēlīgs tiem, kas apgrēkosies pie mūsu tautas miesas un gara. Veselas paaudzes samaksās par šo tautas samaitāšanu. Ļauni darbi nepaliek gaisā, mūsu tautai brīvības saulē draud vislielākās briesmas. Šīs briesmas ir jāaizrāda, jāvēsta ciņu tuvums, bet mēs esam nespēcīgi, jo mums ir ņemta vārda brīvība. Brīvības laikos latvieši raisīsies vaļā no verga gara, bet apgrēkosies pie savas tautas vairāk, nekā veselas paaudzes spēš izlabot.

1920.

Latvju sarkanie strēlnieki.

Mēdz sacīt, ka mēs mācāmies tāpēc, lai zinātu un paredzētu. Bet cik maz tomēr var paredzēt vēstures kaprīzās gaitās. Ilgus gadu simteņus latviešu tauta bija tik klusa un bez pretenzijām, ka par viņas prasībām un uzstāšanos nevarēja būt kādas runas. Tas laikam ir kādi simts gadi atpakaļ, kad kāds dedzīgs vācu patriots landtāgā uzstājās ar runu, ka latviešiem vajagot mācīt vācu valodu un viņus pārvācot. Latvieši kādreiz varot apdraudēt vācu stāvokli Latvijā. Tas izsauca tādu jautrību landtāgā, ka sēde bija jāpārtrauc. Un tagad kāda milzīga starpība, kad latviešiem ir sava valsts, un viņu vārdu min visa cilvēce. Vai to varēja tik viegli paredzēt?

Gadu simteņus latvieši ir bijuši ļoti klusa tauta. Bet, pēkšņi, divās revolūcijās viņi tiek tik prasoši un krievu lielajā revolūcijā tik nikni un kareiviski, ka atkal latviešu vārdu dzirdēja tālu, ne tikai viņu brīvības cīņās, bet arī latviešu strēlniekus. Latviešu raksturs šai laikā it kā pārvērties.

Ir pagājuši daudzi mierīgi gadi un tagad cīņas no liela tāluma, no atstarpes var mierīgi aplūkot bez kaislības, ar vēsturnieka vai psihologa aci. Mums tagad pieejami iekšzemes un ārzemju izdevumi par latviešu strēlniekiem, un tie modina atcerēties, kurp noved nepareiza tautas varoņu un ideologu mācība un politika. Latviešu vecie strēlnieki arī pēc kara ir godā cēlušī strēlnieku vārdu vispār, tā ir latviešu pirmā kara milēšana. Izdod biezus atmiņu krājumus, pārskatus, pārspriedumus. Viss tas latviešu vēsturei ir pārāk labi pazīstams. Bet šai lielajā laikmetā, kad dzima Latvijas valsts, latvieši ir cīnījušies arī ārpus Latvijas, svešām varām un uzdevumiem. Katru nacionālistu var interesēt arī šo latviešu liktenis, jo pirms pasaules kara Latvijā bija iedzīvotāju divi un pus miljona, bet cīņām beidzoties bija palicis pāri vēl

drusku vairāk kā pusotra miljona. Milzīgajā katastrofā un lielajā spēku šķiešanā ir aizgājis bojā pārāk, pārāk, pārāk daudz. Simti tūkstoši latviešu ir bijuši no dzimtenes atņauta tautas daļa. Mūsu nelielai tautai dziļi sāp arī šo tautas locekļu liktenis un bojā eja. Bet svešās zemes latvieši nav miruši tikai kā padzīta izbadējusies tauta, viņi tur radījuši arī savu vēsturi.

Pasaules kara laikā vāciem un austriešiem bija poļu un somu leģioni, tāpēc latviešiem ļāva dibināt savas astoņas zvaigznes, kas ar savu varonību ieguva tālu slavu, bet pasaules karā teritoriju izkarošanā viņu nozīme ir maza. Dziļa vēsturiska nozīme šiem pulkiem ir bijusi tikai tad, kad viņi aizgāja prom no pilsoniskas orientācijas, kalpībā lieliniekiem. Ja revolūcijas laikā latviešu nacionālistiem būtu bijuši astoņi pulki, kas kalpo nacionālai lietai, tad Latvijas vēsture būtu bijusi citāda. Jāņem vērā arī tas, ka Latvijā tolaik atradās vairāk kā simts tūkstoš ukraiņu zaldātu, kas nonāca kaislīgu nacionālistu vadībā, un gribēja dibināt Ukrainas neatkarīgu valsti. Ejot kopējus ceļus, tajā Krievijas sabrukuma laikā, mēs varētu citādi sadalīt Austrumeiropas karti. Bet 1917. gada 17. maijā latviešu strēlnieki pārgāja sociāldemokratu-lielinieku vadībā. Vidzemes zemes padomes prezidijs toreiz vairākkārt veida sarunas ar strēlnieku vadošiem vīriem par šo nacionālo lietu. Pēc ilgām debatēm viņi toreiz mums teica, ka viņi citādi domājot, nekā darot, bet nacionālai lietai no tā nebij panākumu. Šie strēlnieki bija lemti citiem uzdevumiem.

Latviešu revolūcionāro strēlnieku gaitas sekojošas: Pēc 6. Latvju strēlnieku pulka komandiera un Cēsu revolūcionārās komitejas rīkojuma 1917. gada novembrī šim pulkam bija jāiet un jāieņem Valka, kur valdīja Iskosols (zaldātu izpildu komiteja), kas atradās krievu un ukraiņu revolūcionāru sociālistu rokās. Virsnieki negāja līdz, bet «Līdums» raksta, ka kāds podporučīks Rība devis rīkojumu iet. Pulku vadīja zaldātu komitejas priekšsēdētājs komūnists J. Laube. Jātnieku divīzija un divi triecienu pulki piedraudēja latviešus atbrūņot, bet kad latviešu pulka vadītāji bija apspriedušies ar krievu-ukraiņu zaldātiem, tad 7. novembrī Valku ie-

ņēma 6. pulks, kas bija kreisi noskaņots. Krievi apvairoja pulku, ka tam ir nacionāli autonomiski mērķi, un krievu vadītājs ģenerālis Juzefovičs aizbēga. Tas bija laiks, kad latviešu nacionālisti dibināja Nacionālo padomi. Vidzemes zemes padomes vārdā man nācās divas dienas apspriesties ar pulka vadību par nacionālas frontes dibināšanu. Mazā apspriedē šie jaunekļi bija piekritīgi un pierunājami nacionālai lietai, bet kad tie apspriedās savā komitejā, tad viss rezultāts bija pagalam. Šiem ļaudīm bija prātā vispasaules revolūcijas plāni, nacionālā lieta viņus par daudz maz interesēja. Kad nāca Satversmes sapulces vēlēšanas, no 2.333 Tukuma pulka zaldātiem par lieliniekiem nobalsoja 2.253. Toreiz tikai 80 zaldāti pulkā nebija lielinieki, tā bija komunistu gvarde.

Kad tuvojās krievu Satversmes sapulces sanāksšanas diena, Ļeņins vēlējās vienu latviešu pulku redzēt Petrogradā. Turp devās kreisais 6. Tukuma pulks. Pleskavā viņiem nedeva lokomotīvi, bet vēlākās kaujās pazīstamais Pētersons to paņēma ar varu. Petrogradā tauta ar patiku raudzījās, kā latvieši soļo: tie bija stalti, iznesīgi vīri. Viņi devās tūlīņ uz Smolņas institūtu Ļeņina apsardzībai un 5. janvārī 1918. gadā kopā ar krievu matrožiem padzina satversms sapulci. Kopš tā brīža latviešu strēlnieki bija Ļeņina triecinieki un sargi. Trīsgadējā šo pulku vēsture ir tik raiba, tik pārlicīgi bagāta piedzīvojumiem, ka nekad neviens to pienācīgi neuzrakstīs.

Krievija bija milzīgs juceklis, tāds katls, kur valdīja pilnīgs chaoss. Komunistiem faktiski nebija nekādas varas, jo viņu bija maz, veselos apriņķos pāris cilvēku. Viņi valdīja lielākās pilsētās naidīgas tautas ielenkti. Uz visām robežām bija ienaidnieki, bet nebija tā, kas grib cīnīties. Latviešus sūtīja tūlīņ uz kaujām pret somu nacionālistiem, kas dibina patstāvīgu valsti, no turienes uz Pleskavas fronti, jo nebija vairs zaldātu, kas gribētu frontē būt. No turienes bija jābrauc uz Mogiļevu, kur latviešu strēlnieki atņēma poļiem Rogačevu. Tad atkal viņus aicināja uz Petrogradu un Maskavu nodibināt kārtību.

Bija demobilizācija; krievu zaldāti brauca mājā, bez atļaujas vezdami līdzī šautenes, bumbas un pat ložmetējus. Neskaitāmi ir gadījumi, kur latviešu strēlniekiem, vienīgi disciplinētai daļai vajadzēja atbrūnot krievu pulkus. Bez apšaudīšanās un varas darbiem reti kad izgāja, jo krievu zaldāti brauca mājās visu demolēdami, stacijas un noliktavas dedzinādami. Petrogradā un Maskavā bija milzīgi vīna pagrabi, kuņģus pūlis demolēja, apdzērās, ugunsdzēsēji pumpēja vīnu ārā no pagrabiem, bet pūlis dzēra gan spaiņiem, gan piepildīja ar vīnu garos zābakus un nesa mājā. Atkal izsauca latviešus, kam bija jāiet pret apdzērušos un brūnoto krievu zaldātu baru. Izklīdināšana notika parasti tā, ka latvieši ieradušies paziņoja, ka latvieši atnākuši. Parasti pūlis paklausīja, latviešu vārds visus baidīja. Ja pūlis neklausīja, tad deva šāvienu salves gaisā un pūli.

Latvju strēlniekiem 1918. un 1919. gadā bija jāiet arī apspiest nemierus pret padomju iekārtu. Kad latviešu virsnieki Briedis un Gopers Jaroslavā rīkoja sacelšanos pret padomju varu, latviešu strēlnieki bija šo nemieru apspiedēji. Dumpji bija Pēterpilī, Novgorodā, Maskavā, visā dienvidu Krievijā, Mariampolē (vācu kolonijā), Ufā, Valdajā, Dno, visā Pleskavas, Novgorodas apkaimē. Latviešus no dienas dienā meta kaujā. Kad Staļins brauc uz dienvidiem rekvizēt labību, tad latvieši bija sargi. Viņiem nebija kurp iet. Latviju bija okupējusi Vācija, Krievijā bija milzīgas jukas, bads, tīfs. Laimīgs un privilēģēts bija tas, kam ieroči rokās. Latvieši savu laimi nesa bajonetes galā.

Kad sākās čehu leģionāru kustības un krievu nacionālistu uzbrukums no Sibīrijas, tur atkal latvieši bija triecinieki un padzina krievu Kolčaku līdz Ufai, bet astotam pulkam nācās iet sīvās cīņās no Tambovas līdz Taganrogai un Rostovai uz Donas. Pārējiem pulkiem bija sīvas cīņas gan ar čehiem pie Kazanā (1., 5. un 6. pulkiem), Sīzraņas (4. pulks) un Simbirskas. Cīņās ar čehiem latviešu sarkanie strēlnieki cieta lielus zaudējumus. Taču balto fronte netuvojās vairs Maskavai, bet čehi atkāpās caur Sibīriju.

Kad nodibinājās Latvijas valsts, ar slavu apkrautos

latv. strēlniekus sūtīja nekur citur, kā pret saviem tautas brāļiem. Varētu domāt, ka šiem pulkiem ir kaut cik nacionāla lepnuma, bet viņi paklausīgi nāca iznīcināt paši savu jauno valsti. Pašu dēli nāca iznīcināt to, kas tautai var dot visaugstāko laimi. Krievijā latvju sarkanajiem strēlniekiem visi grieza ceļu, tie bija izlutināti ļaudis. Tagad viņi nāca mājup, appušķojušies, un daudzi viņiem cēla goda vārtus, bet vēlāk liela apjukuma pilniem un sakautiem sarkanajiem strēlniekiem bija jāaiziet no dzimtās zemes. Latvijā viņi nav cīnījušies ar vislielāko niknumu un ir atkāpušies arī tad, kad tiem bija pārspēks. Tā Vidzemes ziemeļos 1919. g. maijā sarkanajiem bija 23.000 karotāju ar 588 ložmetējiem un 97 lielgabaliem, bet sabiedrotiem igauņiem un latviešiem tikai 13.000 karotāju ar 340 ložmetējiem un 44 lielgabaliem. Vakarū frontē attiecības bija tās pašas. Lielinieku armija sabruka un atkāpās, tomēr viņi skaitā atkāpās vairāk, nekā bija zemē ienākuši. Daudzi sarkanarmieši palika uz vietas, bet viņu vietā nāca visādi komiteju vīri no Latvijas, īsti, pārliecināti komunisti. Latvijā ienāca neviengabalaina armija, kas ne tik labprāt cīnījās pret nacionālo Latviju, atkāpās īsti komunisti.

Pēc komunistu padzišanas no Latvijas, sākās latviešu strēlnieku trešais, varbūt pat visievērojamākais posms. 1919. gadā komunistu valdība pārdzīvo baigas dienas, jo viņai no visām pusēm nāca ienaidnieki. Oktobrī uzbrukumū sāk no dienvidiem Deņikina armija, ziemeļos Judeņičs un latvieši. Viņiem bija jāiet kopā, lai gan Deņikins cīnījās par lielo, nedalāmo Krieviju. Rītos bija aiz Uraliem Kolčaks, bet vakaros poļi.

1919. gada rudenī Deņikins bija noorganizējis 150.000 lielu armiju ar 600 lielgabaliem, apbruņotu tankiem. Trieciena grupā gāja 45.000 durkļu, 14.000 zobenu un 200 lielgabalu. Te bija Kutjopova un Korņilova virsnieku divīzijas, Markova oficieru brigāde, Alekseja kājnieku 1. divīzija, Drozdova divīzijas daļas. 13. oktobrī Korņilova divīzija ieņēma Orlu, šai oficieru divīzijai nebija pretinieku. Izjukuši un gandrīz bez kaujas atkāpās sarkanarmieši uz Maskavu. Tas bija laiks, kad Maskavas komunistiskās dienas likās skaitītas. Bet tas bija arī

tas laiks, kad Bermonta armija uzbruka latviešu nacionālai armijai, arī — lai ietu uz Maskavu. Turp gribēja tikt arī vāci, lai no Maskavas krieviem diktētu savu gribu. Liktenis bija lēmis, ka abas šīs triecienu grupas bija jāsakauj latviešiem.

Šai kritiskā brīdī Leņins no poļu frontes un austrumiem atsauca latviešus, deviņus pulkus Martuseviča vadībā. Šai latdivīzijai piekomandēja klāt Pavlova plastūnu brigādi, kas pastāvēja no ukraiņiem, un vienu sarkano kazāku jātnieku brigādi. Pret sešdesmit tūkstošus lielo armiju nolika 10.000 latviešu un ukraiņu, bet kauju otrā dienā krievu oficiēriem no sāniem uzbruka piesteigusies igauņu sarkanā divīzija. Sarkanā latdivīzija sakāva korņiloviešus 16. oktobrī un atsvieda pāri Kromu upei, bet igauņi no sāniem ieņēma Orlas pilsētu. Šajās kaujās latdivīzija briesmīgi cieta, jo zaudēja 40 procentus sastāva. Komandēšanu uzdeva Kalniņam. Arī kazāki un ukraiņi bija zaudējuši 30 proc. sastāva. Baltā Krievija nocietinājās aiz Orlas.

30. oktobrī Šarikino ciemā latdivīzijas štābā ierodas valdības vīri Urbanovičs un Ordžonikidze, apspriede notiek piekvēpušā zemnieka istabā pie vājas baznīcas svecu gaismas. Latvieši prasa pastiprinājumus, viņiem tos nedod, jo komunistiem nav vairāk spēku. Bet nevar gaidīt, jo Denikina triecienu grupai pastiprinājumi nāk. Nospriež taisīt reidu, tas ir, kazāki pārgērbsies par baltajiem, uzdosies par ģen. Škurko armiju. Latvieši pārtaus fronti, laidis kazāku jātniekus Denikina triecienu grupas aizmugurē, visu postot un ceļot pānīku.

Izlietojot veco pulkv. Brieža taktiku, latv. strēlnieki baltos palagos, pa sniegainiem laukiem pārsteidz gulošos oficiērus, pieveic tos, un sarkano kazāku reids gāžas aizmugurē visu postot, un ziņojot, lai glābjas, ka triecienu grupas Denikinam galīgi sakautas. Latvieši un igauņi ieiet uzvaras gaitā Ukrainā. Šajās cīņās pret Denikinu no 1919. g. oktobra līdz 1920. g. 1. janvārim latviešu zaudē kritušos un ievainotos 5.000 vīru,

Janvārī latdivīzijai ir tikai 4.524 durkļi, bet tad sākas šai rajonā tādas epidēmijas, izsitumu un atguļas tīfs, ka

no divīzijas maz kas paliek pāri. Epidēmijas ir divīzijas bojā eja. Tomēr vēl šai armijai jāuzstājas kaujās un tas ir no 1920. gada aprīļa līdz jūnijam pie Perekopas. Baltās Krievijas ģenerālis Vrangelis bija sakoncentrējis diezgan lielus spēkus Krimā, bet tādu, kas gribēja cīnīties, bija tikai daži tūkstoši. Komunistiem atkal nav ko pretim likt. Visbīstamākā vietā noliek latviešus, kuŗu vēl divīzijā atlicis 2.600, bet īstu cīnītāju 1.500. Bet visi tie ir vārgi ļaudis, jo izgulējuši tīfu, daudzreiz ievainoti. Krievu sarkano šai frontē ir tikai viena divīzija un kādas nenozīmīgas daļas. Aprīlī latvieši ieņēma Perekopu, bet viņiem nedod rezervju un palīgu, un tiem ir jāatkāpjas. Te viņi stipri cieš no aviācijas. Augustā ģenerālis Vrangelis taisa uzbrukumu sarkanajiem. Pirmie atkāpjas krievu sarkanie pulki, bet latvieši atiet tikai pēc sīvām kaujām. Ceturto latviešu pulku kavalerija ieļenc, bet tas nepadodas, kāpēc paliek dzīvi tikai 16 vīri, kas izlaužas caur jātnieku rindām. Vispār, neviens latvietis nepadevās gūstā, kam nebija izejas, tie nošāvās paši. Kad aizsalst Sivaša līcis, latvieši atkal ir tie, kas aiziet aizmugurē un palīdz ieņemt Krimu.

Latviešu strēlnieki sarkanajā Krievijā sāk savas gaitas kā ļaudis bez tēvijas, bez izejas. Viņi ir likteņa apbēdinātie, apvainotie, Krievija nodevusi viņu tēvu zemi vāciem. Tie soļo stalti, respektīvi, tie ir liela niknuma pilni, aizkaitināti, sarūgtināti ļaudis, kā jau cīnītāji, kas izdzīti no tēvu zemes. Viņi pieder pie nedaudziem krievu sarkanajiem pulkiem, kuŗos vēl bija disciplīna, un tie palīdzēja Krieviju disciplinēt. Tie ir idejiski cīnītāji, sākumā leņķi, bet tad arvien vairāk noskrando. Tiem nav apģādes, dienām tie dzīvo neēduši, tie padzen viņa pagraba dēmolētājus, bet paši nedzē, krievi viņiem naidīgi, jo krieviem nepatīk disciplīna. Šie strēlnieki guļ pa lielākai daļai uz kailas grīdas, utīm apauguši; kurp ar viņi neiet, šiem ienācējiem nedod nekā no noliktavām. Viņiem ir pašiem jāņem viss ar varu. Tomēr šo cīnītāju gars nav sabrucis.

Nav nekādu šaubu, ka sarkanie latvieši, igauņi, ukraiņi un kazāki bija tie, kas sakāva Deņikinu. Bez šiem pulkiem laikam gan vēsture būtu gājusi citu ceļu un Krie-

viņā valdītu «lielās nedalāmās» vīri. Strēlniekiem arī ir liela loma pie Vrangeļa un Kolčaka armiju padzīšanas. Viņi ir kapitulējuši tikai savas dzimtenes armijas priekšā un stipri viņus ir kāvuši somi un čehi. Sākumā tie bijuši uzticami Ļeņinam, bet Krimas cīņu laikā nav vairs gribējuši cīnīties, tie tiekušies atpakaļ uz jaundibināto brīvo Latvijas valsti.

Kur ir tagad tie vīri, kas divgadējās cīņās nostiprinājuši komunistu varu. Bez šaubām, laba daļa pārbraukusi dzimtenē un ir uzticami Latvijas dēli, starp viņiem ir arī rakstnieki un valstsvīri. Daļa to palikusi Padomju Krievijā un ir mazredzami darbinieki. Bet viss lielais viņu vairums ir nolikuši savas galvas krievu cīņās un tiks aizmirsti kā dzimtenē, tā Krievijā. Aiz nacionāla lepnuma krievi viņu nopelnus neatzīmēs, ne tagad, lieļnieku laikos, ne vēlāk.

Vēsture bieži vien dod negaidītus rezultātus, un, kā latviešu strēlnieku vieslielākā nozīme būtu kārtības nodibināšanā pēc revolūcijas, un kontrrevolūcijas sakaušanā, tas, strēlnieku pulkus dibinot, nevienam nenāca prātā. Nacionālās Latvijas latviešiem sarkano latvju strēlnieku cīņas ir tālas un svešas un mums ir skumji, ka tik daudz latviešu ir krituši par svešu lietu. Tas ir agrāko gadu desmitu grēks, ka latviešu kreisie nīda visu nacionālo un latviešu strēlnieki palika bez nacionālām dziņām, kalpojot internacionāliem mērķiem. Lielais vīriešu zaudējums pasaules karā un revolūcijā var būt liktenīgs latviešu dzimstībai; tautas pieaugšanai. Ja esmu šīs rindas rakstījis, tad, kā atgādinājumu, kā attriebjas tautas kopējiem mērķiem greiza nacionāla politika.

Vēl nav vajadzīgā atstatuma, lai novērtētu sarkano strēlnieku cīņas visumā. Bez šaubām, viņas ir palīdzējušas nodibināt Krievijā kārtību un netieši ir kalpojušas arī nacionālai lietai, nelaizot pie varas lielās nedalāmās Krievijas vīrus. Bet viņas kalpotu nacionālai lietai vairāk, ja šie strēlnieki būtu mūsu pašu nacionālo politiku rīcībā.

Bet vēl kas. Ja mēs gremdējam savas acis vēstures tumsā, tad redzam, ka tūkstots divi simti gadus krievi ir bijuši nāvīgi baltu tautu ienaidnieki, kas dažas šīs tau-

tas iznīcinājuši. Trīsdesmito gadu sākumā pagāja deviņi simti gadu kopš tās dienas, kad krievi iznīcināja galalatu (gaļad) patstāvību un tautu. Viņi ir samazinājuši arī leišu un latviešu tautas un teritoriju. Māras valstij daudzreiz bija jāpārdzīvo briesmīgi krievu iebrukumi. Jānis Briesmīgais gandrīz pilnīgi iznīcina Vidzemes iedzīvotājus, Pēters Šeremetjevs ziņo, ka pēc viņa sirojumā pa Vidzemi te nedzied neviens gailis un nereg neviens suns. Un 1905. gadā, un 1919. gadā krievi atkal ir nākuši ar briesmīgām soda ekspedīcijām. Līdz šim krieviem ir bijusi tikai viena atmaksa — latviešu strēlnieki. Kas zin, vai arī pilsoniskā Krievija kādreiz nenovērtēs viņu darbu citādi, kā vērtējam mēs.

Kādas sekas arī nebūtu strēlnieku cīņām, latviešu tautas raksturam viņas pienesušas klāt daudz jauna. Pasaules karā un revolūcijā latviešu tauta parādījusies par varoņīgu karotāju, pat niknu cīnītāju tautu. Pagātnes sapņojums ir aizmirsies, pat smieklīgs un nicināms ticis. Latviešu epam nākuši klāt jauni spēcīgi vilcieni.

Nervozais laikmets.

Kad mēs bijām mazi bērni, gaŗos ziemas vakaros kāds atnācis ciemiņš vai kāda nejauši iekļuvusi grāmata mums stāstīja par bālām briesmām, kādas mūs gaida, ja kādreiz celsies karš. Apokaplikātisks nezvērs tad nāks par pasauli, būs zemes trīces un ūdens plūdi. Sagrūs mājas un varenas tautas ies bojā, kad tauta sacelsies pret tautu. Tad nebūs vairs nekādas vērtības cilvēkam, naudai, kultūrai, pat veselām tautām. Klausoties nostāstos par pasaules karu, klausoties šausmīgā nākotnes pasakā, bālums kāpa sejā, bija bail paskatīties uz logu. Tā vien likās, ka pagalms ir pilns ar liķiem un uguns atspīdums sitās logos. Iekšēju trīsu pilni, zem sastinguma iespaida, mēs nemanot nosēdāmies istabas kaktos, lai neredzētu melni blendošos logus. Mums bija viena cerība — varbūt šis pravietotais nezvērs nāks ne mūsu paaudzē, bet tālā nākotnē, kad mums vairs nebūs jābaidās. Tomēr mēs viņu redzējām, lai gan ne tādu, kā izsapņojām bērībā.

Pasaules karā briesmīgi notikumi bija ne tikai frontē. Visa Zemgales tauta pacēlās kā iztraucēti putni un aizlaidās, kad vāci okupēja zemi. Cik daudz še ir nervu graušanas, cik daudz iekšēju trīsu. Fronte nodibinājās pāri visai Latvijai. No Liepājas līdz Alūksnei visa latvju tauta dzirdēja smagās artilērijas grāvienus frontē, un iedomās redzēja, ka viņu brāļu saraustītie locekļi skrien gaisā. Pat simts kilometrus no frontes vakaros ikviens latvietis juta, kā gulta viegli dreb no dobjiem grāvieniem frontē. Šie lielgabalu grāvieni lēni, kā ūdens piles ir grāvuši visas tautas nervus.

Sešus gadus daudziem latviešiem bija jāstāv frontē, gan ķeizara, gan sarkanā un latviešu nacionālā armijā. Tur ir daudz bravūras, skaista biedriskuma, tur ir rūdījies arī ķermenis, tomēr — nervi tikuši grauti, lēnām pa dzīslīņai.

Pasaules karā vāci deva divus ļoti spēcīgus izteicienus: karā uzvarēs tie, kam stiprāki nervi, un krieviem viņi atstās tikai acis — ko apraudāt savu nelaimi. Krieviem tiešām ir palikušas pāri tikai nelaimes pilnas acis. Visstiprākie nervi izrādījās sabiedrotiem, un jaunajām tautām, jo viņas spēcīgā nacionālās atdzimšanas apziņa. Arī latvieši pieder pie tautām ar stiprajiem nerviem. Bet arī mūsu tautas veselībai šis kaņš un revolūcija daudz maksājuši. Galu galā mēs esam tauta ar stipri grautiem nerviem. Visvairāk viņi sagruva revolūcijā. Pēc tādas pārcilvēcīgas ekspansivitātes, kādu latvieši parādīja kara laikā un revolūcijā, tas citādi nemaz nav domājams. Apskatīsim, kā tas ir atsaucies uz tautu psiholoģiski un fizioloģiski. Metīsim skatu uz vienu latviešu daļu — republikas pirmā gadu desmitā.

Nervozais laikmets ir it kā darījis iespaidu uz jauno paaudzi, kas dzimusi pasaules karā un revolūcijas laikmetā. Šai laikā ir mazāk bērnu, kā citos laikos, skolotāji viscaur sūdzas, ka viņi ir it kā mazāk spējīgi. Nervoziem cilvēkiem dzimumu tieksmes ir vai nu stipri pastiprinātas, vai arī notrulinātas. Lielos jūtu uzplūdus cilvēkiem visa garīgā enerģija patērējas garīgā dzīvē un tie tiek mazāk spējīgi nākošās paaudzes radīšanā. Kara laikā nervozā seksualitāte un trulums radījuši jaunu paaudzi, kas ir it kā vienaldzīgāka. Ir daudz glēvu un trulu skolnieku, citi it kā nervozāki. Tas jāsaaka sevišķi par bērniem, kuŗu vecāki ir izdzīvojuši bēgļu gaitas. Tas tā — gaŗām ejot. Nervus pazaudējusi, protams, ir ne tik daudz jaunā, kā vecā paaudze.

Ieskatāties sejā ļaudīm, kas kādreiz sapņojuši par laimes valsti zemes virsū.

Liels revolūcijas un nacionālās valsts radīšanas nemiers ir apsīcis. Daudzi gaidīja laimes valsti zemes virsū, un atrod to pašu ikdienību. Kara laikā parastā izšķērdība ir jāierobežo, jāmacās dzīvot ikdienas dzīvē, jāprot naudu taupīt un krāt. Daudzi to nespēj, daudziem aizvainota godkāriba, ka viņi sasnieguši tik maz. Viņu biedri taisījuši galvu reibinošu karjēru. Še ir vieta sīkām, pļāpājošam nemieram. Revolūcijas un nacionālo

viļņu radītā nemiera simtlatnieki tagad ir izmīti santimos un bārstās pa visām ceļmalām, bet nav kas viņus augšā ceļ, jo lielajā laikmetā ir tā saguruši nervi, ka gribas atpūsties. Tagad nāciju nevar iejūsmināt uz lieliem politiskiem darbiem. Spilgts pierādījums ir tas, ka cauri ir kritušas vairākas tautas nobalsošanas Latvijā un Igaunijā, viena Vācijā. Par viņām vienkārši neinteresējās. Mūsu zemē dažs Limbažu Napoleons nervozi uzsprāgst uz tribīnes un briesmīgi žestikulēdamas kliedz, ka zeme iet bojā. Ja tāds būtu bijis pirms pasaules kara, viņš varētu sēt nopietnu nemieru. Tagad garām gājēji uz viņu paklausās ar vienu ausi, nosplaujas un aiziet. Vēlēšanu agitāciju sapulcēs parasti rēgojas tukši soli.

Mūsu laikmets ir atraisījis kaislības: viņās iet viendienas mušas, kas grib spārnus apdedzināt. Mīlestības romantika, acu mūzika mīlestībā izzūd. Mīlestība ir tikusi miesīgāka, reālāka. Un blakus tam nervozs, neauglīgs tukšums ģimenes dzīvē vai vecpuišībā.

Ko mēs visu neesam redzējuši, dzirdējuši, izdzīvojuši. Trīsdesmit gados dažs izdzīvojis vairāk, kā cita paaudze visā mūžā. Bet tie, kas strauji dzīvo, zaudē interesi uz visu, ko tādām cilvēkam arī nedotu. Lai viņu uztrauktu, vajag daudz brēcoša. Nervozais cilvēks avīzēs pārlasa visīsākās, brēcošās ziņas. Ievadraksti nevelk, un krietnu ievadu arī neraksta. Tik tukšu avīžu kā šajos gados, latviešiem nezina, kad ir bijis. Par nopietniem, dziļiem rakstiem interesējas zināmas šauras aprindas, nogurušie var izlasīt tikai ziņas un labākā gadījumā romānus.

Vispārīgas gribas pagurums garīgā dzīvē pārņēmis plašas aprindas. Gara darbiniekiem vairāk kā jebkad ir jāstāv vieniem. Viss ir redzēts, vislabākie teātri un koncerti gan bēgļu gaitās Krievijā, gan Latvijā, dzirdētas vistrakākās runas, kas gāzušas troņus un satriekušas drupās milzu valstis. Izmīlētas vistrakākās sievietes, izdzerts simtsgadējs caru un prinču vīns. Pilsoņu karā un visādās frontēs bez skaita nošauti cilvēki, sagrautas mājas un sagrauti nervi.

Uz sabiedrības skatuves nākusi paaudze, kas ilgus gadus redzējusi raibus skatus. Dzīves vienmuļība viņu uztrauc. Tai vajag vienmēr jaunu skatu. Ja kāds ministrs

ir laiku pavaldījis, tad nervōzajam cilvēkam gribas jauna ministra, kā cirkū jauna virves dejtāja. Bet nogāztie direktori un ministri, kas dzēruši varas vīnu, staigā nemiera pilni un grib atpakaļ augšā tikt! Tā rodas sīks, klejojošs nemiers.

Bet blakus nemieram, kā nervu atpūta ir mierīga vienaldzība pret visiem brēķuļiem, gluži pasakaina vienaldzība. Šī vienaldzība labo nervus.

No visām slimībām vislēmāk labojās nervi. Lai viņus atlabotu, vajag ilgu gadu. Un kad uz politiskās tribīnes uzlec temperāmenta pilns, žestikulējošs jauns Limbažu Napoleons, lai visus aizrautu, vai kāds brīnums, ka viņš redz gaŗas sejas un žāvas. Nervōzējošs nemiers līdz ar milzīgu pagurumu raksturo šo laikmetu.

1929.

Negausība politikā.

(Pīrātu gara augšāmcelšanās.)

Revolūcija un demokrātiskā republika radījusi kādu jaunu latviešu tipu, kā raksturīgā pazīme ir negausība, nekautrība, necienīga izturēšanās pret kaut kuŗu augstāku vērtību, sevis pārvērtēšana un dižošanās. Mūsu sabiedrība un literātūra līdz šim ir bijusi bagāta ar vientiesīgajiem antiniskiem tēliem. Antinisms raksturojas ar sevis noliegšanu, smalkjūtību, pietāti, sevis uzpurēšanu. Te parādās latviešu tautas, līdz aristokratismam izkoptais demokrātisms, līdz visaugstākām, daiļākām formām. Protams, Antiņš nav cīņai piemērots. Viņš ar sirdi grib visu uzvarēt, bet cīņā sirdi neklausā.

Cīņā iet varoņi, bezbailīgi, ideju apgaŗoti cilvēki, kas tāpat kā Antiņš spēj sevi noliegt. Bet cīņas vīriem seko citi, augstākā egoisma apdvesti ļaudis. Varoņu skaisto mēteli viņi uzvelk ar oderi un ātru. Viņi valkā varonības mēteri, bet nejēdzīgi, cilvēka necienīgi. Tie ir īsti pīrātu pēcteči, kas nepazīst ne skaistuma, ne sabiedriskuma, ne morāles, un ir nekaunīgi pret kaut kuŗu augstāku vērtību. Šī tipa raksturīgā īpašība ir arī lielās mutes bajārība. No sen seniem laikiem ir augšāmcēlies negausīgu pīrātu gars.

Mums trūkst vēl nosaukuma šim tipam visā pilnībā. Rakstnieks Ieviņš savā pazīstamajā darbā «Putras Dauķis» ir parādījis dažas šī tipa īpašības. Viņš ir novērojis savu dzimteni, kas bagāta ar lielmanību, un tēlojis to. Ieviņš, bez šaubām, zīmējis ne dzīves īstenību, bet karikatūru. Revolūcijas un demokrātiskā izlaidība atdarījusi visus instinktus negausām. Ieviņa Putras Dauķis nav varonis, tā ir rupja un tukša lielība, kas dižodamies iet pa pasauli un gūst ievērību. Šo revolūcijas un republikas laika radīto parādību daži iesaukuši par putrasdauķismu, mēs viņus sauksim par negausām un tie dzīvo visā

mūsu zemē. Politiskā spekulācija atraisījusi instinktus kā zemē, kur atrasts zelts: visi staigā ar naudas maku pie jostas un visiem klāt ir revolveris.

Revolūcija un jaunā kārtība vienmēr nāk ar jaunām autoritātēm. Valsts un sabiedrības agrākie vadītāji nozūd no skatuves un piepeši, nezin kāpēc, valda un vada galīgi nepazīstami cilvēki, kas nezina ne mazākās cienības pret agrākām autoritātēm. Pārveidību mistiskais spēks dod viņiem varu un iespēju būt negausīgiem. Vēsture viņus parasti attaisno, kā jaunu vērtību radītājus. Bet pēc revolūcijas tie ir cilvēki bez iespaida, morāliska spēka, bez nopelniem un viņiem tāpat nav cienības pret autoritāti, pret cilvēkiem ar lieliem nopelniem. Šiem Putras Dauķiem nav ne mazākās pietātes, smalkjūtības, gara cēluma, sevis novērtēšanas. Viņi ir bramaņi un visa pasaule viņiem liekas visādu neprašu pilna. Ar ministrijas augstu ierēdņi tie mīl izrunāties kā ar savu puisi, jo viņi savā dvēselē nekad nejūt cienību. Viņi ir spējīgi visus bez kautrības kritizēt. Arī latviešu avīzniecība nav brīva no negaušām Putras Dauķiem.

Vispārējās vēlēšanas ir devušas iespēju tikt izvēlētam kaut kuram, ko vien vēlētajī grib. Te ir darba lauks negaušām, visādei godkārībai un savu spēku pārvērtēšanai. Gandrīz nemaz nav ticams, ka vienkāršais lauku cilvēks pie sava arkla, važonis uz buka, siks mazs ierēdnītis sapņo, ietikt Saeimā. Un ne tikai ietikt, bet viņš sapņo; ka būs valsts vadītājs, ka vadīs valsti daudz labāk kā tagadējie ministri. Uz iejūtas likuma pamata viņi dzīvo līdz likumdevējiem, tā ir cilvēcīga īpašība. Viņu dvēselē trūkst mēroga, lai izmērītu valsts vadītāja un savas personīgās spējas. Viņiem viss liekas tik vienkārši, kā savā pagastā, viņa veikalā vai kantorī. Vai priekšniekam grūti savu vārdu parakstīt. Jūs varbūt apšaubiet, vai tāds sabiedrības nihilisms un tāda sevis pārvērtēšana ir iespējama? Vispirms saprotiet, šē ir psihikas likuma papildināšanās — iejušanās citu darbā. Ilustrācijai pievedīšu veselu rindu faktus.

Gandrīz katrā politiskā sapulcē runātajam ir oponenti, sevišķi no sociāldemokratu aprindām. Pat tālos lauku stūros sapulcē pieceļas kāds vietējais sociālists, kas ar

lielu bravūru stāsta, ka ministri neko nedara, ka viņi ir pērkami un slikti valda. Viņš deklarē, ka kurš katrs laukstrādnieks novadīs valsti labāk kā tagadējie ministri. Tādam runātājam ir ticis jautāts, vai viņš tiešām domā, ka tas spētu ministriju vadīt. Krūtis izgāzis, tas apstiprina, ka viņš, vietējais skroderis, būtu labāks ministrs, nekā kurš katrs no tagadējā kabineta. Pēc šādas bramanības neseko smieklī, bet atrodas dažs labs piekritējs.

Pāris gadus atpakaļ man bija jābrauc no Limbažiem uz apkārtni kāda vietējā zemnieka pajūgā. Es uzlieliju viņa skaisto zirgu. Zemnieks bija laimīgs par uzslavu un domāja, ka Rīgā zirgu sacīkstēs varētu ņemt godalgu. Tad viņš sāka gausties, ka tam nodarīta liela netaisnība. Gājuši skolā kopā ar tagadējo ministru, sēdējuši vienā klasē. Viņam bijusi gudrāka galva kā ministram, bet ministrs ticis pie izglītības un uzsācis savu saimniecību. Viņi blakus saimniekojuši. Tag. ministram bijusi muiža, kur slikti audzis, lopī nīkuši nost, zirgi bijuši kašķa apsēsti, bet viņam viss audzis labi. «Un tagad viņš ir ministrs, un es brienu pa dubļiem. Kas man dos valsti vadīt!» Tad es zemniekam jautāju, vai viņš tiešām domā, ka spētu visu Latvijas valsti vadīt labāk kā ministrs? «Nu, es domāju gan, man skolā bija laba galva,» sekoja atbilde, droša un noteikta.

Izgājušā vasarā kāda Vidzemes pagasta mājā spriedām par politiku ar vietējo pagasta vecāko. Kāds no šejienes cēlies skolotājs bija uzņemts sarakstā Saeimas vēlēšanām un daudzi par to bija greizsirdīgi. Pagasta vecākais fantazēja, kaut arī viņš tiktu Saeimā. Pelnītu 500 ls mēnesī, nomaksātu visus parādus. Dzīvotu kādā iebraucamās sētas istabā, pārtiktu no savas maizes kultes, un gandrīz visu naudu aizvestu uz māju. Pa dienu pasēdētu Saeimā, vakarā šad tad pārbrauktu apskatīt māju. Viņam bija dikti skaidrs, ka tas spētu dot noteicošu vārdu visos jautājumos. Tas nemaz neesot tik grūti. Visiem šiem cilvēkiem visos stūpos ir bijis skaidrs, ka valsts vadība un augstas autoritātes nav nekas sevišķs. Lai valsti valdītu, nevajag daudz prāta.

Bet iesim tālāk no vienkāršiem darba cilvēkiem. Vai pilsētās un intelligencē nav tikpat daudz negaušu, ka tie

piepilda visu zemi, sevišķi Saeimas vēlēšanu laikā. Kaut kurā katrā pagastā, mājā un pilsētu zālē negaušas ir izplātījušies pa tribīni, saviem pretiniekiem noliedzot pat cilvēka cienību. Viņi mēdz apgalvot, ka trakāk saimniekot vairs nevar, visa zeme, visa valdība esot blēžu rokās. Reiz taču arī jauniem cilvēkiem jānāk pie vārda. Īsi pirms vēlēšanām vagonā dzirdēju kādu jauna centra līderi. Tas visu laiku sauca: «Ir taču skaidrs, ka zog un blēžo, vajag kārt, vajag kārt!» Viņa ķērcošā balsī klausoties, jo skaidri bija jūtams, ka ap Saeimu sarodas negausīgi zelta meklētāji, ar dunci un revolveru rokā, kā tālos Aļaskas laukos. Visā zemē parādījušies jauni, citur neredzēti cilvēki, kas braukā apkārt izplēstiem karogiem, plātās un pat pacienā tautu. Stāsta, ka dažs agitators ir izbraucis ar veselu kastī alkoholisku dzērienu un desām, un braukājis apkārt pa laukiem ļaudis dzirdīdams un sevi reklamēdams. Citi kandidāti staigā apkārt, izdāvādami sievietēm vizītkartes. Kam liekas, ka tie ietiks Saeimā, tie dažs iegādājas jau fraku un cilindru. Kāds Jelgavas tirgus sīkbodnieks, izgāztu krūti mēdz jautāt: «Kāpēc X var būt ministrs, un es nē? Vai ministrs ir spējīgs uz tirgus noorganizēt kādu bodi? Vai viņam ir tik daudz naudas kā man?»

Demokrātiskā republikā negauša ar platu muti ir ticis dienas varonis. Viņš nonievā visus sāncenšus. Viņam nekas nav pietiekoši labs, un nekad nekādu aizliegtu līdzekļu. Šis cīnītājs ir tālš un svešs džentlmeņa tipam. Viņš iet kā dzīves virzītājs ar pīrātu garu, un klusie iet barā viņam līdz.

Protams, ne katrs politiskais cīnītājs ir šāds negauša, bet politiskajiem cīnītājiem pakaļ un blakus iet viņu apskaudēji ar asiņainām acīm.

1928.

Saimnieciskais romantisms.

Latvji savā attīstībā pārdzīvo romantisma periodu, bet šis periods iet uz beigām. Kur vien skaties, latvietis nesamierinās ar ikdienu un meklē labāku nākotni. Mēs vērojam neapvaldītus sapņus tieksmē uz izglītību, uz politisku nākotnes pārveidošanu. Mūsu literatūra, ar maz izņēmumiem, līdz šim ir plaukusi zem romantisma zvaigznēm. Politikā un sapņos par jaunu sociālu iekārtu latvieši aizrāvušies divās revolūcijās tā, ka latviešu revolūcionāru vārds bija ticis pazīstams visā pasaulē. Revolūcija nav nekas cits, kā degošs nemiers ar tagadni, viņas laušana un izfantazētās nākotnes meklēšana. Te darbojās ļaudis bez humora. Ja latvieši ir bijuši romantiķi tik daudzās dzīves nozarēs, vai gan kāds brīnums, ka arī saimnieciskā laukā vērojams romantisks noskaņojums. Romantisms ir skaists gara lidojums, gara pacilātība, romantismam liela nozīme sabiedrībā, bet saimniecībā viņš neder un ir pat kaitīgs.

Romantisma galvenā pazīme ir taisni tā, ka viņš dzīvi redz neīstās krāsās, tā viņam liekas vai nu bezgala skaista, un nākotne vēl skaistāka, vai arī pārlicīgi skumja, drūma. Romantiķim nepatīk tagadne, viņam ir sajūta, ka mūsu saimniecība, visa valsts bez glābšanas iet bojā. Dažam labam romantiķim liekas, ka parlaments un valdība izdod nejēdzīgus likumus, ka tikai augstākās iestādes un ierēdņi ir vainīgi, ja valstī kādam saimniecībā iet grūti. Bet ja tagadne ir nepieņemama, dažs cer iekarot spīdošu nākotni, kad taisni viņš ķersies pie darba.

Katrs uzsācējs tālu lido savā fantazijā, ja viņš ir romantiski noskaņots. Katrs veikala, fabrikas atvērējs cer uzreiz bagāts tikt; kas sācis saimniekot zemnieku mājā, domā, ka pēc gadiem tas iegūs milzīgu turību. Un tad nāk vilšanās, nemiers ar dzīvi un galīga neticība. Bankrotējušiem vienmēr ir izjūta, ka viss un visi, visa

valsts iet bojā. Jā, mums ir daudz, pārāk daudz cilvēku, kas neredz reālas dzīves, nesaprot dzīves īstenību, un tāpēc arī ceļas tik daudz klizmu saimniecībā.

Katrs tagadnes latvietis lielākā vai mazākā mērā nes sevī revolūcionāra gara atskaņas. Tik daudzi nīst un lamā lieliniekus, bet viņos pašos ir lielinieciska domāšana, jūsmošana un lielinieciskā notiesāšana, vismaz domās. Un šī revolūcionārā domāšana nevar neatsaukties uz saimniecisko nozari. No revolūcijas un Kārļa Marksa vai katrs ir dzirdējis par izmantošanu, dzirdējis, ka vienīgais vērtīgais ir fiziskais darbs. Organizatorisku garīgu darbu un talantu revolūcija nēkad nāv cienījusi. Viens uzņēmējs ar labu organizatorisku talantu, ar savu garu var dot cilvēcei vairāk nekā simti strādnieku, un tāpēc ir gluži saprotami, ka arī viņa peļņas daļai jābūt lielākai kā ikkatra fiziska darba cilvēka peļņai. Tā ir vislielākā muļķība un aizspriedums, ka tikai darbs rada vērtības, ka visi izgudrotāji, organizētāji ir cilvēcei nederīgi, ka kaitīgi par piem. ir tirgotāji, kas ņem vidūtāja peļņu. Diemžēl šādi uzskati no revolūcijas un jaunības dienām krievu skolās vēl šo baltu dienu palikuši daudzos latviešu ierēdņos un pat publicistos.

Kad šādi uzskati saņūras ar ikdienišķo dzīvi, tad jūs dzirdat, kā valsts ierēdnis lamā uzņēmējus, veikalniekus, tos uzskatot par cilvēces ienaidniekiem. Es gribētu zināt, cik daudz publicistu ir latviešu avīžniecībā, kas būtu labi atsaukušies par mežu tirgotājiem vai kādiem rūpniekiem, Organizātori, augstākie saimniecības vadītāji revolūcionāram garam, un arvien vēl tagadnes latvietim ir kaut kas mazvērtīgs. Bet fabrikas ir pavisam kas cits. Fabriku pašu šie cilvēki ciena mistiski, kā iestādi, kur var dabūt darbu. Bet fabrikas direktors, bankas direktors, veikalnieks, nama īpašnieks arvienu vēl latvietim, ar revolūcijas atskaņām sirdī liekas kā cilvēks, kas par pusvelti saņemt savu algu.

Un ja nu kāds romantiķis grib tikt par uzņēmēju, viņam ir pieejams kredits, tad rūpniecības vai veikala uzņēmumu, zemnieka māju tas parasti neiedomājas, kā nozari, kur var parādīt savu radošu garu, kur var strādāt, kamēr vai krīt no kājām, bet kā tādu luksus iestādi, kur var par

pusveldi saņemt naudu. Īsts fabrikants, īsts organizātors un pārraugis ir pirmais un pēdējais darbā. Un kad citi atpūšas, vai nododas izpriecai, tas mēro tālus ceļus uz citām pilsētām vai zemēm, lai noslēgtu veikalus, pārdotu, vai iepirktu precī. Bagātākais cilvēks Rokfellers slēpis savu bagātību un dzīvojis kā puritānis.

Citāds ir veikalnieka romantiķa tips. Vispirms jau savos sapņos tas iztēlojis lieliski ejošu fabriku vai veikalu, un sevi par bagātnieku, ar automobiļiem un sulaiņiem, par cilvēku ar lielu varu. Pielaidīsim, ka pateicoties kaut kādiem sakariem, tas sadabūjis lielus kreditus, uzcēlis fabriku un uzsāk darbību. Bet pirmais noteikums ir, ka tas iegādājas automobili, luksus mēbeles, greznu dzīvokli. Par fabriku tas maz gādā, jo vieglprātīgu, slinku uzņēmēju apziņā fabrikā ir kaut kas tāds, kas iet pats no sevis. Arī cilvēkiem jaunais fabrikants lēti uzticas, ar naudu spēlējas. Daži tūkstoši bijuši nebijuši. Bet drīz vien izrādās, ka fabrika ir peļņas avots, ja viņu labi vada, bet briesmīga zaudējuma vieta, ja par viņu nerūpējas. Visas kalkulācijas izrādās nepareizas, un uzņēmums bankrotē. Automobiļi, fabrika, dārgā iekārtā aiziet par pusveldi cita rokās, kas pratis cienīt darbu, un kam nav pusrevolucionāru uzskatu, ka fabrika un veikals ir mistiska būtne, kas nes peļņu bez darba un lielas piespiešanās. Nauda paliek tikai pie tā, kas mīl naudu un darbu.

Ar cik rožainām cerībām daudzi uzsāk jaunu māju būvi, vismaz savām vajadzībām. Tie izkalkulē, ka triju istabu iemītnieks var uzcelt ģimenes māju ar hipotēkas palīdzību, ar istabām piecām, sešām, un tas maksās tikai drusku dārgāk kā tagad. Tagadējie namu īpašnieki tad liekās kā lieli rīkļu rāvēji, kas par velti saņem milzīgas summas. Bet kad jaunā ģimenes māja ir uzcelta, tad viņa iznāk tik dārga, ka seko būvētāja bankrots. Romantiski sapņi un nereāli aprēķini.

Ar šādiem saimnieciskās dzīves romantiķiem ir bagāta pat zemnieku kārta, lai gan jāatzīst, ka viņa ir viskonservatīvākā iedzīvotāju šķira, kas lielus jauninājumus nemīl. Bet cik daudz vieglu parādu taisītāju ir arī viņu starpā. Visvieglākie šie ir pilsētas intelliģenti, tie agronomi, kas

paši ir citiem visādas gudrības devuši. Viņiem ir liela uzticība cilvēkiem. Vajaga tikai īpašuma, — inventāra un peļņa nāks pati bez stingra darba un pieskatīšanas. Bet kādi ir rezultāti? Es atminos kādu kolektīvu saimniecību. Lieliem vīriem ar skaļu vārdu piešķirts muižas centrs kopējai sēklas audzēšanai. Bet nevienam no viņiem nav vaļas pat ieskatīties, kā iet pa saimniecību. Biedri paši ir tikai naudas devēji, inventāra gādātāji. Viņi gaida lielisku ražu, bet pēc pāris gadiem izrādās, ka viņi nav izaudzējuši pat ne cūkām barību — un muižas centrs spīdoši bankrotē. Lūk, otra aina. Dedzīgs organizātors, kas visu mūžu ir bijis viens liels projekts, grib nodibināt lauksaimniecības kooperatīvu. Viņš uzaicina citus, — neesot liela iemaksa, tikai 4 tūkstoši latu. Beidzot nodibinās kooperatīvs, pats dibinātājs aizņemas vajadzīgos 4 tūkstošus latu, kooperatīvs iegādājas lielisku inventāru. Bet pēc astoņiem gadiem visi biedri ir zaudējuši savas iemaksas, un muižā saimnieko veiklākais, kas paguvis uzpirkt akcijas. Visu laiku muiža nav devusi peļņu. Šo pavasari ir redzēju, kādu priekā spīdošu cilvēku, kam bija grūti gājis. Tas bija no kāda norentējis muižas centru ar dārzu un 3 pūrvietām zemes par Ls 1.200,—. Viņš cerēja izturēt 2 govus, kas dos Ls 1.000,— atlikuma, un no dārza tam būs milzīgs atlikums. Viņam citi aizrādīja, ka Latvijas apstākļos tikai uz 6 pūrvietām var uzturēt govi, bet viņš neapjuka. Un tad izrādījās, ka dārzs ir pilnīgi nosalis, pļavā zāle izsalusi un nepietiekoša vienas govš uzturam, un nabaga fantastam nebija pat neviena vasarnieka, kas irētu muižas ērberģi. Tas ir tipisks saimnieciskais romantisms. Un politiskie romantiķi domā, ka visur vainīga valdība un likums.

Mums ir pārāk daudz cilvēku, kas bez apdoma taisa parādus. Viņi visi cer uz kaut kādiem brīnumiem. Un visi šie romantiķi ir nāvīgi sliņķi, kas par savas mantas vairošanu neko nelāgo, un pat neparūpējas, lai aizņemtā nauda būtu drošībā. Latvietis vēl arvienu mīl irreālu pasauli, salmu būdā tas sapņo par pili.

Visa pasaule pēc pasaules kara tikusi it kā sapņotāja. Viņu neapmierina sīki rēķini. Visi grib dibināt kaut ko lielu, nebijušu, iedzīvoties naudā īsā laikā. Visa pasaule

saož jaunu zelta lauku, bet vecā, labā pasaule ir pilna ar romantisku gaisu, kas saimniecībā maksā ļoti dārgi. Protams, runājot par parādībām, visumā nevar teikt, ka simtprocentīgi visi ir tādi kā minējām. Še runa iet par lielajām līnijām.

1929.

Latviešu brīvības sapņi un zviedri.

(Atmiņu skicējums.)

Latvju karaļi ilgu gadus pārvaldījuši Latviju, tāpēc latviešu pasakas ir bagātas nostāstiem par ķēniņiem, prinčiem un princesēm. Tautas gara mantas karaļus nepiemin ļauni, jo viņi ar zemnieka dēlu dala pusvalsti un atdod princesi tam par sievu. Karaļu pasakās tauta glabā tālu laiku romantiskus pārdzīvojumus un sapņus. Un ja šādā veidā kā zeltīta migla ir uzglabājušās atmiņas no viduslaikiem, tad nav nekāds brīnums, ka latviešu tauta no paaudzes uz paaudzi uzglabājusi atmiņas no zviedru laikiem. Pret šīm atmiņām ir cīnījušies divi gadu simteņi ar spēcīgiem pārdzīvojumiem. Ziemeļu karā un mērī gāja bojā lielākā daļa Livonijas iedzīvotāju, aiznesot kopā seno laiku brīnišķos notikumus. Pret atmiņām ir cīnījušies karī un revolūcijas, bet mēs esam dzīvi liecinieki tam, ka Vidzemes zemnieki, kā kādas vecas, dārgas mantas, ir uzkrājuši labas atmiņas par zviedriem, kā labiem un taisniem cilvēkiem, kas tajos nežēlīgos laikos ir pazinuši cilvēka vērtību un karā taupījuši iedzīvotājus. Tautas atmiņa pazīst arī zviedrus kā varenus cilvēkus, ar labi koptiem, nevaldāmiem zirgiem, jo tautas dziesma saka, ka «zviegtin zviedza zviedru zirgi». Latviešu tauta nav aizmirsusi zviedru valdības dienas: veci raksti stāsta, ka astoņpadsmitā gadusimtena otrā pusē Livonijas zemnieki sūdzējušies par krievu ievesto kārtību, un valdniekiem aizrādījuši, ka zviedri ir rīkojušies citādi.

Visdzīvākās atmiņas par zviedriem, droši vien, būs tur, kur bijusi kāda kauja, kur zviedri atstājuši savus kritušos, vai kādas materiālās vērtības. Arī man ir bijusi laime piedzimt un uzaugt vietā, kur divus gadsimtenus dzīvā tautā glabā vislabākās atmiņas par zviedriem. Gar mana tēva mājām iet Raunas un Cēsu lielceļš, augsts un

tik labs, ka pa viņu brauc kā pa dzelzceļa sliedēm. Par viņu runā, ka tas esot no zviedru laikiem, tāpat kā akmens stabs, jūdžu rādītājs, kas vienā un tai pašā vietā pārlaidis gadu simteņus. Lielceļa malā Lībiešu silā ir zviedru kapenes, virs kuņām akmenī iekalts krusts. Pie tēva mājām ir pozīciju veidīgs uzkalns, par ko tumša atmiņa stāsta, ka tur bijušas krievu baterijas. Pāris kilometrus no turienes zviedru, latviešu un krievu cīņu un kapu vieta. Atmiņas stāsta, ka šē mūsējiem uzbrukuši krievi. Paaudze paaudzei ir rādījusi, kur krituši mūsējie. Divus gadu simteņus krievu valstī vienkāršie zemnieki ir rādījuši vietu, kur krievi uzbrukuši mūsējiem, jo mēs un zviedri tautas atmiņā ir viens un tas pats. Šo abu tautu varoņi guldīti kopējā kapā kā Vidzemes pakalnos, tā Licenes laukos, izkarojot tautām brīvību. Par mana tēva māju riju ir nostāsts, kā tikko saskatāma sapņu migla, ka tur uz ārdiem no krievu sirotājiem paslēpušies šo māju senais iemītnieks un kāds noklidis zviedru zaldāts. Kad krievi rijā apgūlušies, viņi tos nosituši. Tādus pat nostāstus esmu dzirdējis Apukalnā, kur veci ļaudis atminās kādu kauju ar «mūsu ķēniņa» ļaudīm, tādus man arī stāstīja pie Zilā kalna. Par viņām varētu uzrakstīt daudzas lapas puses, jo Vidzemē šīs atmiņas kūp, kā zelta migla saulrietā.

Vidzemes tauta ne tikai glabā atmiņas par zviedriem, bet mēs esam dzīvi aculiecinieki tam, kā viņa ir ideālizējusi zviedrus, savā fantāzijā tos iedomājusies varbūt pat labākus nekā viņi patiesībā bijuši; katrā ziņā latviešu zemnieks iedomājas zviedru par labu kungu. Latvieši Vidzemē vienmēr ir nožēlojuši to, ka zaudējuši zviedru pavalstniecību un ir ticējuši, ka mums būtu bijusi cita kultūra un cits sociālais stāvoklis, ja mēs nebūtu nākuši zem krieviem. Šo patiesību saprast man mācīja jau agrā zēnībā. Vēctēvam gāja ļoti grūti, viņš nevarēja nomaksāt renti, mums bija ārkārtēji silkta pārtika. Kādā aprīļa svētdienā tuvākie kaimiņi ar mani piederīgiem sprieda par izceļošanu uz Brazīliju, jo mājas nevarēšot noturēt. Tad es arī dzirdēju, ka pie zviedriem šādas ne taisnības nebūtu, bet krievu valdībai sūdzies vai nē, labuma nekāda nebūs. Es nezināju, kas zviedri par cilvē-

kiem, bet manā dvēselē dzima priekšstats par viņiem, kā taisnības ļaudīm. Kā šodien atminos, man briesmīgi sala basās kājas, bet sirds bija baigu nojautu pilna, bija bail no svešuma. Kad aizgāja kaimiņi, vectēvs, sāpju pilns, iekrita uz mutes gultā, man bija viņa ļoti žēl, es sev jautāju, kur ir taisnības ļaudis, un, kaktā ievilcies, runāju ar Dievu. Bieži vien vectēvs man stāstīja par veciem laikiem. Kad viņu spieda rente, kad tas bija rezignācijas pilns, tad šad tad stāstīja par zviedru kārtību un kaujām starp krieviem un mūsējiem. Es nevaru teikt, ka viņš būtu bijis kāds krievu pretinieks, bet neapzinīgi stāstījumā iznāca, ka zviedru karali viņš sauca par mūsu ķēniņu. Viņš izšķīra divus valdniekus: mūsu ķēniņu un krievu ķeizaru.

Latvijas patstāvības sapņotājiem kā paraugs, kādai jābūt brīvai tautai un valstij, ir bijusi Somija, tā zeme, kam zviedri jau daudzus gadu simteņus atpakaļ bija devuši patstāvību, un ko krievi respektēja. Jau Auseklis un viņa biedri Lielvārdē un Pēterpilī bija izteikušies, ka Latvijai jāizkaro tādas tiesības kā Somijai. Bet latviešu patstāvības sapņotājiem ir bijis skaidrs, ka Krievija neatzīs nekādas Latvijas patstāvību. Tikpat maz palīdzības bija ko gaidīt no Vācijas. Mums nav bijis nekā reāla, uz ko varētu dibināt tieksmi pēc brīvības. Mums atlika neauglīgi sapņi, ka latviešiem ietu nesalīdzināmi labāk, ja nebūtu notikusi briesmīgā nelaime pirms diviem gadusimteņiem, ja mēs nebūtu tikuši pievienoti Krievijai un atsviesti kultūrā un sociālā labklājībā. Gaidīt, ka Zviedrija mums palīdzētu, būtu bijis gluži naīvi, jo cīņā ar Krieviju, Zviedrija ir pārāk maza valsts. Arī tie zviedru tautas locekļi, kas palika Somijā un Vidzemē, cieta zināmus spaidus un ir mūsu likteņa biedri.

Brīvības sapņotāji latvieši vienmēr redzējuši zviedrus kā cēlus ļaudis, varbūt pat latvisko ideālu iztulkojumā. Mēs esam tālu no Skandināvijas kultūras, bet ne pret vienu no vecajām kultūras tautām latvieši neizplūstu tādā draudzībā kā pret zviedriem, jo viņi ir maza tauta, kas var mūs saprast. Ka senos valdniekus ideālizē pēc gadusimteņiem, tas ļoti reti gadās; kad uz tautas atmiņu pamata arī intelliģence zviedros ir redzējusi taisnības un

cilvēcības nesējus, tad zviedru tauta var būt lepna uz to.

Kad es šīs rindiņas rakstu, man nav un nevar būt nekādu politisku interešu: es cilāju savas vecās atmiņas un man ir labi, kā jaunības reibumā. Atnāk senie tēli, senās sāpes un senie sapņi nebrīvības naktī. Un, lūk, no atmiņas iznirst kāda aina. Es sevi redzu Helzinku Ateneumā, 1915. gadā. Vestibilā uzstādīta krievu vajātā Snelmaņa biste. No Somijas patriota dveš varenums un cēlums. Mēs stāvam blakus, Somijas un latviešu students, un aplūkojam drošo Somijas karotāju. Es esmu gluži noreibis no zviedru un somu kultūras panākumiem Somijā, no grandiozām būvēm un nesalaužamā gara, varoņiem brīvības centieniem. Somijai aiz muguras viņas vecā māte — Zviedrija, viņas iedrošinātāja. Es stāvu tur kā vēstures samītas, pazudinātas kalpu tautas locekļi. Salīdzinot ar somiem un zviedriem, mēs esam bezgala nabagi, ar mazu dziņu uz patstāvību, un man ir žēl savējo. Bet Krievijas valsts dome arī Somijai izrakusi kapu, un Puriškevičs ir nokliedzis: «Bravo! Finis Finlandiae!». Simboliskā figūra Observatorijas kalnā briesmīgi kliedz pēc Eiropas palīdzības. Mēs pagriežamies viens pret otru, Somijas un latviešu students. Mēs abi esam domājuši vienu domu, abiem mums ir miglotas acis, mums abiem draud vienāds liktenis, abi mēs būsīm cīņu biedri.

Un kad zviedri brauc pie mums, tad senie tēli, senās sāpes ceļas no dvēseles kapa. Es jūtu atkal nosalušās zēna kājas, bailes no Brazīlijas un vectēva izmisuma pilno atkrišanu gultā, un atminu stāstus par cēliem zviedriem kā brīnišķu pasaku. Ir tikai piecpadsmit gadi, kopš tām dienām, kad skumju pilni ar Somijas studentu mēs stāvējām Ateneumā. Un cik brīnišķi viss ir gājis uz labo pusi! — Vēstures pazudinātā tauta, Eiropas pelnrušķīte ir augšām cēlusies. Stokholma un Rīga salutē, kad sastopas abu tautu valdnieki un tautas. Tas ir vēstures brīnumš, neticami skaists sapnis. To neizprot tikai tie, ko pats Dievs ir pazudinājis.

Trīs simti gadu ir pagājuši no Altmarkenas miera līguma, kopš tām dienām, kad ģeniālais Gustavs Adolfs pārstaigāja mūsu zemi, un viņa pulki gāja cīņās ar

dziesmu «Nebīsties, tu, mazais pulciņš». Viņš nesa Vidzemei jaunus, labākus laikus un jaunu slavu. Viņa dēli, kopā ar zviedriem un somiem, pārstaigāja arī Vāciju, un Līcenas kaujā atvēra brīvības vārtus cilvēcei uz jaunu kultūru. Tūkstoši latviešu ir bijuši lielo cīņu līdzcīnītāji. Gustavs Adolfs un Kārlis XI ir mūsu vēstures mirdzums, un Rīgas ielās uz augstiem postamentiem vajadzētu auļot viņu zirgiem, nesot cīņās ģeniālos karotājus.

Gadusimteņus mēs neesam varējuši zviedriem teikt laba vārda, mēs neesam varējuši spiest viņiem roku par to, ka pirms trīs simtiem gadiem apspiestos dzimtsļaudīs latviešos zviedri ir ieraudzījuši cilvēkus un centušies tos pacelt. Un kād pie mums brauc Gustava Adolfa sceptera nesējs, lai sveicināts ir viņš un viņa cēlā tauta! Līdz ar viņu atceļo mūsu jaunības skaistie sapņi un brīvības cīņu skurbums.

Skaistā zviedru zeme, mēs sveicinām tevi, sveicam tavas tautas tūkstošgadu kultūru, valdniecīgo vikingu garu, tavas brīnišķās ziemeļu skēras, tavus mirdzošos ezerus zilā karoga krustu un pusnakts sauli Zviedrijas debesīs!

1929.

Varas vīns.

Vecs izteiciens saka, ka pār pasauli valda vara, zelts un mīlestība. Bet tagad ir jau seši gadi, kamēr pēdējā nokāpusi no troņa līdz ar visiem kritušiem karaļiem un tikusi par ielas staiguli. Humānisti iet meklēt savu bijušo valdnieci un zvēr, ka viņa pārbaudījumos stiprinājusies liks galvā atkal mirdzošu kroni. Jau seši gadi, kamēr vara diktē pasaulei savu gribu, bet zelts nobijies kalpo varai, sabēdzis zeķēs vai izšķērdīgi slaistās pa kafējnīcām. Vara tikusi par monarhistu, kas vietām ir eiropejiski kultūrāla, bet citur aziātiski mežonīga. Gadusimtenus tautas dvēselē snaudošie varas instinkti kā straujš avots šalcas augšup, kad kalns ir nogruvis un avots sevīm ceļu rāvis. Agrāk teica, ka tikai lielām tautām ir varas dziņas. Tagad katra tauņa dzenas pēc varas, un katra tauta greizi skatās uz kaimiņieti, kas senāk bija biedrene. Arī dažas mazās tautas nav vairs brīvas no imperiālistiskām tieksmēm. Kur ir palikusi senā pieticība, kad pēc zelta dzinās komforta dēļ. Ja cilvēks bija paēdis, apģērbies, ja bija ko iekrājis, lai bezrūpīgi raudzītos nākotnē, tad cilvēku vairums pēc lielāka nedzinās. Kad bija diezgan strādāts un krāts, cilvēks tika par baudītāju. Lai dzenās pēc varām kam tīk, bet senāk aprobežojās ar mazu varas vīna glāzi. Augstāku par biedrību, pagastu vai pilsētu pašvaldību amatu, mazākais pie mums nedomāja. Bet kā tagad mīl dzert, dzert un noreibt.

Dažus gadus atpakaļ man nācās rakstīt, ka vēsturiskā attīstībā viss kas ir bijis latviešiem, bet tiem ir maz bijis dziņas uz dižciltīgumu, un uz troņa iekarošanu. Ir trūcis cilvēku, kas grib pacelties pār masu, pat pacelties pār aristokrātiju un valdīt. Norveģijā, saka Ibsens, senatnē uz katras klints sēdēja savs karalis, jo Norveģija ar savu individuālismu ir īsta karaļu zeme. Savādi tas ir

ar latviešiem. Saimnieciskā dzīvē tie ir individuālisti, par kuriem nav atmiņu, ka tie kādreiz būtu dzīvojuši kopsaimniecībā. Un arī tagad tie grib būt neatkarīgi. Bet tikai pašā beidzamā laikā šis saimnieciskais individuālisms noveda līdz politiskam individuālismam, Tādi parvenīji, kā Skavronskaja, ir izņēmumi, kuŗu garos gadusimteņos nav daudz. Pie tam šie parvenīji, tikuši augstākā kārtā, ir zaudējuši savu tautību. Nebrīvības laikos latvieši laikam bij pieticīgi, kā tagadējie latgaļi, kas priecīgi, ja viņiem sava maizes rīka un pūrs miežu alum. Pasaules un valsts dzīves rūpes tie turēja par sevi necienīgām vai sev nepieskanošām. Tas gan nenozīmē, ka latvieši gadu simteņos ir bijuši bez latviešu vadoniem. Svešautieši tuvāko latviešu vadību uzticējuši arvien pašiem latviešiem. Arī paši latvieši latviešiem uzskaitīja aiz rijas stūra.

Citādi tas ir ar Latvijas vāciem. Pārvaldnieciskās varas tieksmes reti kur ir izpaukušās uz āru tik spilgti kā pie Baltijas baroniem. 3—4 gadusimteņos pie mums katrā draudzē ir sēdējis nekronēts karalis, kas negribēja atzīt par sevi nekādu varu. Baltija tomēr nebija karaļa, bet satrapu zeme, kuŗiem trūka karaliskās augstsirdības, un kuŗi neprata dzīvot priekš tautas. Šie satrapi neļāva nevienam kāpt augstāk par sevi. Karaļa priekšā arī baroniem būtu jāsavalda savi instinkti, jo īsts zemes karalis nevar dzīvot tikai priekš vienas šķiras. Livonijā bija simti pretendentu uz neaprobežotu varu, tāpēc neviens nevarēja augstāk pacelties. Tāpēc no Livonijas nav iznācis neviens īsts zemes karalis, bet vēsture ir gan pilna visādām šķiru cīņām. Briesmu laikā Pletenbergam piedāvāja zemes troni, bet viņam nebij dūšas uz tā uzkāpt. Drošāks bija Kurzemes Kētlers, bet vai visa Kurzemes hercogistes vēsture nav pilna cīņām starp hercogu un muižu karaļiem? Un šī zeme pat 18 un 19 gadu simteņos nebija ieguvusi karaļa vai hercoga valsts tradīciju. Vēl varētu minēt divas trīs, personības, kas gribējušas sev radīt troni Latvijā. Vairākiem nebij drosmes. Pat ordeņmestri tika izaicināti no Vācijas, un tie vienmēr sūdzējās par baltiešu patvarību. Baltiešiem netrūka lepnuma un varas kāres savā lokālā novadā, un te viņi savu

grandseniora stilu ir izturējuši līdz visbeidzamam laikam. Gadu simteņiem iesakņojies grandseniora gars, ko nespēja lauzt ne Kurzemes hercogi, ne Polijas, ne Zviedrijas karaļi. Tāpēc arī vācieši beidzamā laikā ir mēģinājuši visādiem līdzekļiem tikt un palikt pie varas. Un šī varas dziņa viņiem būs stipra, kaut arī tie klistu svešumā, vai kalpotu kaut kur par lakejiem vai dienderiem. Latvijas baroniem viss šis laiks ir murgu laiks, no kuŗa tie cer atmosties.

**

Kā mainījusies ir latviešu dzīve kara gados! Kā latvieši ir izauguši savā tieksmē pēc varas! Šī varas dziņa nav pēkšņa parādība, viņas dīgļus redzējām jau agrāk, tomēr vēl tikai gadus divus atpakaļ latvieši bija tikai kalpi visādām tautām, bet tagad tiem nereiBST galva sniedzoties pēc vislielākiem varas augstumiem, kuŗos lemj par cilvēku dzīvībām un tautas likteņiem. Latvieši svin savas dvēseles pilngadības laiku, jo tikai tā dvēsele ir pilnīga, kuŗā blakus humanistiskām un daudzām citām tieksmēm ir stipri varas instinkti. Tas, kas priekš kara bija neskaidrs, neizkristalizējies, ko baidījās pats indivīds vārdā saukt, bet kas tika izdziedāts ilgās, tagad ir rāvis, kā plata, droša straume, lielu gultni. Piecdesmit gadus mēs esam gatavojušies uz šo lielo laiku, bet tā, kā tikai rets drīkstēja viņu vārdā saukt. No Juŗa Allunāna, Ausekļa laikiem mēs esam redzējuši latviešu tautas nemitīgu kāpšanu uz augšu, skološanos, rakstura veidošanu.

Šis mūsu atdzimšanas sākums sakrīt ar beidzamo poļu sacelšanos par savas valsts patstāvību. Un cik karsti brīvības cienītāji ir bijuši poļi. Poļu patstāvību apdzied viņas lielais brīvības dzejnieks Mickevičs. Bet pat tas neatrada līdzekļu, kā darīt savu tautu brīvu. Savus «Dziady» rakstot, viņš redz visus senos garus ap sevi. Viņš redz savas tautas brīvību, bet nezina līdzekļu, kā viņu iegūt. Visdziļākās mistiskās aizgrābtības pilns viņš asarās griežas pie Dieva, to lūgdams, lai dod līdzekļus, kā glābt Poliju. Šos vārdus Mickevičs rakstīja ar tik dziļu satricinājumu, ka viņu pēc tam atrada noģībušu pie rakstāmgala. Desmit reiz lielākā verdzinātā poļu tauta

neatrada līdzekļus, kā pestīt savu tautu. Kā lai būtu atraduši tā viena latviešu miljona pravieši sešdesmitos, septiņdesmitos gados.

Tomēr Pumpurs dzirdēja zviedrot Imantas kareivju kumeļus, un Auseklis redzēja zilā gaisā plivinoties sarkanbalto karogus; caur pusgadu simteni tas vēroja nākošo Latvijas zīmogu — sauli un skubināja latviešus uz to, uz gaismu! Šie drošie sapņotāji atrada līdzekli, atrada vārdu, ar kuŗu uzcelt seno gaismas pili un patstāvības pilskalnu. Šis vārds bij gaisma — cenšaties pēc izglītības! Un pusgadu simteni latvieši ir sekojuši šim saucienam. Atraitnes dēls un jumta istabiņas iemītnieks ir ticis par tradicionālu tipu gaismas meklēšanā, ticis par nācionālu varoni un sapņu karali vecajā Rīgā ar maziem koka namiņiem. Kur citās tautās ļaudis palikās savā kārtā un rets pār to pacēlās, tur mums ir bijusi atsvabināšanās no savas kārtas, šē katra vienkārša kalpone sapņoja ieņemt labāku stāvokli. Visi šie ierēdnīši, vagari, kas pildīja krievu pilsētas un muižas, bija pirmās varas meklētāju bezdelīgas. Augstu nelaidās šis pirmās bezdelīgas, apmierinājās ar zemu kāpostdārza vai laidara sētu, kur var pacelties, pārredzēt un čivināt. Arī strādniekos modās spēka apziņa un griba noteikt savu likteni. Bet saimnieki jau no mātes piena ir uzņēmuši gribu pavēlēt. Tie nesamierinājās pat ar lauka māju.

Pastaigājiet pa Zemgales laukiem un pieprasiet, kur ir palikuši saimnieku dēli, kuŗu te tik maz redz. Viņi nav varējuši apmierināties ar šauru tēva māju, viņi pat bieži vien nicina to, jo tiem gribējās plašuma, lielākas gaitas. Tie ir meklējuši sev tautas vadoņa ceļu. Viena daļa no tiem tikusi par mūsu valsts balstu, otri organizē strādniekus, lai raidītu tos opozīcijā. Ievērojamākie sociāldemokrātu vadoņi ir bagātu saimnieku vai muižu arendatoru dēli. Netrūkst šādu vīru arī lieliem komisāros. Muižas vagaru laiki ir sen garām; latvietis grib augstāk kāpt. Krievijā — viņš pārspēja visus radikālismā un uzmetās citiem par komisāru. Bet kad komisāru despotisms kādreiz Maskavā kritis, cik daudz no šiem saimniekdēliem zvērēs, ka tie nekad nav

lielinieki bijuši. Viņi līdzspēlē tikai varas spēli, viņi gribējuši tikai varu. Tad viņi meklēs citu vietu, kur tie var būt pirmie, ja ne Romā, tad sādžā. Tāds ir ceļš latviešu tautas galotnēm — no patriarchālās lauku sētas, uz tautas vadonību un valdonību. Tik strauju kāpšanu mēs redzam reti kur kādā tautā.

Varas viņu dzert grib visās šķirās. Tā ir naīva bērnišķība, ja kāds apgalvo, ka īsts demokratisms nepazīst individuālu dziņu uz varu, ka demokratiņā ir individuālas varas indukcija un sadalīšanās sabiedrībā. Demokratiņa mīl balstīties uz dēmagōģijas, un katrā dēmagōģijā ir dziņa uz vadonību. Demokratiņā individuāla varas kāre parādās katrā sapulcē, katrā vadonū solī. Laikmetā līdz revolūcijai valdija sapņi, ka revolūcijas nāks ar ideālismu, kur nav personīgas varas dziņas, bet visa atdošana sabiedriskām domām. Revolūciju sākumā visi cilvēki tiek izsludināti par vienlīdzīgiem, par brāļiem, katrs gubernātors, ministrs vai revolūcijas agitātors par biedriem. Bet kad vadoņi ir baudījuši varas viņu, revolūcijas naīvais demokratisms aizmirstas. Nav meža ar vienādām galotnēm, un vienkāršs bioloģisks likums liek pacelties arī demokratiņā dažām galvām jo augsti, un demokratisma un revolūcijas vārdus šie vīri min tikai tāpēc, lai ar brīvības hipnozu ciešāk valdītu pār pūli. Mums izliekas nesaprotami, kā inkvizītori varēja sadedzināt brīvdomīgos. Kāpēc tauta nekad neprotēta pret šo varmācības aktu? Vēsture paskaidro: inkvizīcija rīkojās tik gudri, ka viņa tikai tiesāja, bet pats pūlis, tauta aizdedzināja sārtu. Un arī tagadējā demokratiņā uz pūļa rēķina dēmagōģi var piekopt tīrāniju. Bet nevar noliegt, ka ir arī tādas demokratiņas, kas izmiekšķē katru varu.

Jau gadu desmitus atpakaļ vislielākās demokratisma nesējas — sociālistiskās partijās ieviesās birokratisms un autoritātu kults. Partijas sāka vadīt ne viņas locekļi vai komitejas, bet atsevišķi cilvēki, priekšsēdētāji, sekretāri. Lielinieki sludināja galējo demokratismu, bet pie varas

tikuši, zemi pārvērta par diktatūras valsti, kur komitejas ir tikai rupja falsifikācija, jo še bija absolūta autoritātu vara. No demokratisma komūnisti nogājuši uz individuālas varas un instinktu valdību. Pilsonības valdības tika lamatās par policijas valdībām, bet tikko Krievijas «dēmokratija» tika pie stūres, kad nepietika ar vienkāršu policiju. Pie katras viņu iestādes draudoši stāvēja uzvilkti ložmetēji, un varas vīri ne nakti nešķīrās no ieročiem. Komūnistiem nebij tautas piekrišanas, tāpēc tiem vajadzēja apreibināties un citus apreibināt ar draudiem un nāves ieroču hipnotizējošo varu. Bet vara ir par daudz primitīva, kaila, ja viņai nav spīduma, daiļuma. Tāpēc arī lieliem dēmokratiskā tīrānija meklēja ne tikai ērtību, varas reiboni, bet arī varas emblēmas un eleganci. Tāda vara vienmēr ir skaista, un pūlis varu ciena.

Tas ir patiesi īsts ceļš uz tautas pārvaldīšanu.

Kā pēc Romas valsts sagraušanas purpura toga ar savu spīdumu barbaros radija ārprātīgu dziņu pēc tās, tā pūlis, viņu greznā dzīve un varas emblēmas pievelk komūnistus. Gadudesmitiem komūnisti apkaņoja pūli dzīvi, sludinādami vienkāršību; varētu domāt, ka pirmā dienā pēc revolūcijas tie pūlis nodedzinās un apmetīsies vienkāršos pilsoņu namos. Nē, tie nosēdās valdnieku greznajos krēslos un valstījās viņu mīkstās gultās. Latvijā Stučka nometās bruņniecības namā, Jelgavā komūnisti ieņēma vislepnākos palaco. Komūnistiskie saimniekdēli un bijušie kučieri neapmierinājās, kā baltās Latvijas ierēdņi, ka tiem pie darba ir vienkārši galdī un krēsli. Visā pilsētā atsevišķiem privāttiedzīvotājiem tie atņēma mantu un saveda pie sevis mīkstās mēbeles, rakstāmgaldus, tērpās greznos aristokratu kažokos. No Jelgavas bruņniecības nama netika izsviesta neviēna senā muižniecības maršala vai ķeizara portreja, zālē gar sienām palika muižnieku maršalu vāpēni. Jelgavā visus šos pārgrozību laikus bruņniecības mājas zālē, kur senāk sapulcējās strādnieku padome, ir stāvējusi un stāv zelta rāmī milzīga Vilhelma II portreja. Kāpēc tāda iecietība, tas taču ne pavisam neizskatās strādnieciski vai

komūnistiski. Bet to jau komūnistu varas nesēji vairs nemeklēja, viņi vairs faktiski netaisīja revolūciju, bet teica, ka viņi ir valdība un, kas ceļas tai pretim, ir dumpinieks. Komūnistiem gribējās rādīt, ka tie ir muižniecības, un senāk spīdošās valdības vietā, ka pret viņiem vajag tādas pat, kaut arī «revolūcionāras» cienības. Tāpēc viņiem, kā valdības priekšstāvjiem vajadzēja arī ārējās varas emblēmu. vajadzēja tāpat dzert un noreibt no varas vīna, kā agrāk reiba aristokratija. Kas ir vīns bez straujas un baudu pilnas dzīves! Komisāriem vajag automobiļu, strauju zirgu, piļu un vesela harēma pielūdžēju. Šie lepnie «biedri» spēlēja arī kārtis un ne proletāriski, liekot — kapeikas. Kas bankā lika mazo kerenku, tam biedri mēdza teikt: «Не подрываай авторитет сов. власти»¹⁾. Tā no «biedriem» varu dzēruši, izvēršas lepnī gubernātori, kas liek publikai dienām gaidīt priekšistabā. Vara ir tas burvju dzēriens — neatrastais jaunības eleksīrs, kas nabagu padara bagātu, padevīgu kalpu par lepnu, nežēlīgu Kaņa vadoni un nevainīgu meiteni par rijīgu vilkati — plintes sievu.

Latviešu pilsonības varas dzīņa tagad guvusī nacionālas valsts radīšanas formu, bet proletāriātā, dažus gadu desmitus, pieņēmusī šķiru cīņas raksturu. Latviešu ieroču slava ir runājusi visā Sarmatiskā līdzenumā: Uz Ventas, Lielupes, Daugavas, Gaujas, Zilupes, Somijā, Kazanā, Donas kazāku zemē, Ukrainā, Baltkrievijā. Kā oreols tā izplūst gan no baltiem, gan sarkaniem pulkiem. Desmitus tūkstošus ir prasījis šis nežēlīgais dievs.

Ja nu latviešos tā augusi varas kāre, tad jājautā, vai tas ieguvums vai zaudējums? Jāmeklē pēc attaisnojuma, gribai pēc varas. Līdz pat sociālajām cīņām Latvijā, latvieši auga zem humānisma zvaigznes, kuŗu gadu simteņiem bija skatījis negudrais dēls Antiņš. Arī jaunāko laiku Andra un Zalkšņa tēvi bija kā indusu pasīvie novērotāji, bez eiropiešu aktivitātes. Bet dvēseles pazemībā nav dvēseles pilnības. Humānisms

¹⁾ Neārdi padomju varas autoritāti.

ir augsti cilvēcisks, tomēr tas ir dvēseles izziedēšana, izstīdēšana uz atteikšanās sauli. Latviešu humānisms ir izkopts vai līdz pilnībai, vislielākam smalkumam; tam ir pasīva demokratisma pazīme. Bet tautai, kuŗai ir tikai šis pasīvais demokratisms, bet trūkst vispārējas tieksmes uz varu, nav dvēseles pilnības, kuŗa var būt tikai pasīvitātes un aktivitātes sintezē. Dziņa uz varu ir tikai dvēselēm, kuŗas ir drošas, kareiviskas, vai arī intelligentiem gariem, kas apzinās savu pārākumu, kas ir par sevi un savām idejām pārliecināti. Varas tieksme ir nācijas vīrišķības pazīme, ir dziņa apaugļot citus cilvēkus ar savu garu.

Dziņa uz varu ir ļoti dabisks dzinulis, kas pastāv kā dzīvnieku sabiedrībā, tā cilvēcē. Ir tā apdāvinātas dvēseles, ka viņām ir stipra dziņa valdīt, pavēlēt, rīkot. Dažam šī dziņa vājāka, citam stiprāka; varas dziņās var būt tik neapdāvināti cilvēki, ka viņi negrib būt rīkotāji, viņiem arī nav organizātorisku spēju. Bet ir stipras dabas cilvēki, kas grib rīkoties, veidot, radīt, kas grib radīt un veidot darbojoties ļaužu masās. Ļaudīm patīk, ka viņus vada, viņi arvien meklē sev vadoņus. Pati daba ir likusi mūsu pamatos neapzinīgu padevību stiprākam. Ļaudis arvien zemojas tā priekšā, kam ir vara. Bet tam, kas ir garšojis varas vīnu, gribas, arvien būt dzērājamrīkotājam, jo šai rīkošanā ir zināms saldums — parādīt sevi kā radītāju.

Latviešus arvien ir latvieši paši vadījuši, tikai augstākie vadoņi tiem ir bijuši svešnieki. Māras valstī tautu vadīja latviešu labieši un bajāri, muižu laikos — latviešu vagari. Tas, kas gaŗos gadu simteŗos bijis tik kautrīgs, tagad cēlies augšā nacionālā valstī — dziņa uz varu.

Neatkarīga Latvija mūsu tautai atradusi jaunības elektrību — to, kas tautu dara vīrišķīgu — nacionālu varu, kas vienota ar skaistumu.

Skaists ir humānisms, atteikšanās no sevis citiem par labu. Viņš vienmēr atradīs sajūsminātus pielūdiedzējus, bet ne mazāk cēluma ir dziņā uz varu. Kāpēc tā visi sajūsminās par nacionālu kaŗaspēku? Kaŗaspēka kustībā ir nācijas varas izjūta, nācijas morālais un karaliskais

skaistums. Viņā parādās nācijas vīrišķība un elegance.

Vēsturiska tiesa ir notikusi Latvijā. Šai tiesā ar stipro un bagāto mēs esam uzvarējuši. Mūsu nācijas varas dziņa būs liels ieguvums dvēseles pilnībai, ja vara mūsu zemē darbosies augstāku nācijas ideālu un skaistuma vārdā kā atsvabinātāja un jaunradītāja.

1921.

Garīgās dzimtbūšanas atcelšana.

Kurzemes degošo māju dūmos ir noticis brīnums: tur mēs atkal ieraugām mūsu zemes svēto bruņiniecisko seju... Šis laiks mūsu tautu ceļ augšā no sāpju pazemības, rada zemes pilsoņiem bruņinieku brīvo garu.»

«J. Lapinš «Latviešu dižciltīgums» 1916. «Latvju Strēlniekā».

1818. gadā Rīgas Jēkaba baznīcā, altāra priekšā krita atsvabinātie dzimtļaudis, lai nestu pateicības upurus augstajam Dievam, kas savu vaigu piegriezis dzimtbūšanā nīkstošiem latviešu cilvēkiem. Bet mūsu tauta vēl palika dzimtatkarībā no lielās krievu tautas. Tikai pēc veseliem simts gadiem, briesmīgā pasaules kara beigu cēlienā, vēsture izdarīja augstsirdīgu aktu, un nacionālās dzimtbūšanas važas noņēma daudzām mazajām Eiropas tautām. Kā viena no tām arī mūsu tauta savā nacionālā teātrī uzdrošinājās droši sist ar dūri uz galda, raudzīties acīs lielajām Eiropas tautām, noraut no sevis nacionālas dzimtbūšanas važas, kaut arī viņas verdzinātāji soda ekspedīcijās iznīcinātu tās tautu. Un lielākās pasaules valsts Anglijas lielgabali dobji dārdēdami pār Rīgas mūriem, kā pirmie apstiprināja brīvības aktu.

Viens grieķu domātājs saka: ja cilvēks vienu dienu ir bijis verdzībā, tas ir jau pazaudējis pusi no savas dvēseles. Kā lai nekropļotos latviešu dvēseles, ja mūsu tauta gadu simteņus ir bijusi nacionālā dzimtbūšanā. Šis patstāvības iegūšana ir arī latviešu garīgās dzimtbūšanas atcelšana. 1918. gada atbrīvošanās aktā blakus daudzām laicīgām un garīgām mantām, mēs esam ieguvuši iespēju atveseļot savu pazemīgo dvēseli. 18. novembris ir latviešu dižciltīgo dvēseles tieksmju augšāmcelšanās diena. Un viens no lieliem mūsu nacionāliem uzdevumiem ir audzēt gadu simteņos nomākto un iemīgušo ērkšķrozīti tā, lai viņa būtu īsta princese.

Ilgi verdzinātu tautu dvēsele zaudē savas īpašības, pārvēršas, piemērojoties pazemībai un paklausībai svešiem. Tā zaudē nacionālo lepnumu, ticību saviem spēkiem, denacionālizējas, cenšas pazust, izkust. Kalpinātiem maz jādoma, tiem jāklausa stiprajiem un gudrajiem. Tie ir šķiru, personību vai strāvu varā. Ilgi verdzinātu tautu locekļi negrib spīdēt citu priekšā, viņiem vienmēr liekas, ka tie par daudz bāžas priekšā. Tiem gribās notušēties, nivelēties, sakust ar apkārtņi, pazust demosā vai dabā. Paraugāties, kādas ir verdzināto krievu, baltkrievu, leišu un latviešu senās, pie zemes pieplakušās mājas. Šo tautu senie zemnieki vēlas pazust barā, ne ar ko neizcelties. Krāsotas mājas tiem liekas kā piedauzība; ja krāso, tad ne spilgtas, lai neatdalītos no citām. Latviešu zemniekos, starp drošajiem, ir bijuši tik kautri ļaudis, ka viņiem neveikli rādīties ļaudīs. Šiem kautrīgajiem labs apgērbs vai draudzīgs žests licies kā ākstība. Tautas bez sava lepnuma un patstāvības tieksmēm vēlas pāriet citās tautās. Arī leiši un latvieši ir pazaudējuši daudz savas nacionālas locekļu, kas pārgājuši vācos, krievos, poļos, leišos un angļos Amerikā. Gandrīz divi simti tūkstoši latviešu ir palikuši Krievijā un agri vai vēl pāries krievu tautā. Latvieši un leiši ir kaunējušies no savas tautības un līdz ar to no savas personības. Šīm tautām ir bijis maz nacionālā egoisma, maz nacionālisma.

Tādi ir ilgi gadusimteni.

Verdzinātu tautu locekļi maz patstāvīgi savā domāšanā, jo viņi ir pieraduši, ka tiem pavēl. Tie nav droši savā atbildībā. Gadu simteņos kā kultūras ieguvumu tie manto teiksmi uz pazemību, uniformēšanu un paši tagad vēlas, lai visi būtu vienādi, vienādi kaut nabadzībā. Lai vienādi skolotos, saņemtu darbā vienādu atlīdzību, lai vienādi domātu. Uniformējošs demokratisms ir ilgas dzimtbūšanas sekas. Tāda vēsturiska pagātne tagadnē dod labus kalpus, bet sliktus organizātorus. Pat vadoņiem verdzinātās tautās maz dūšas uzstāties patstāvīgi, un ņemt lielu atbildību. Tie mīl slēpties aiz komitejām, kolektīviem, un ar šādu valsts dzīvi ir rak-

sturīga jaunā Latvijas valsts. Valsts darbinieki mums ir tikai partijas vīri. Ja viņus neceļ augšā partija, daudzi kā personības ir gluži nulles. Daudzas nulles sēž parlamentā un ministru krēslos. Tautas ar nebrīvu pagātni ir nepastāvīgas savā domāšanā. Īsta valsts pilsonība ir tikai atur, kur notikusī tautas garīgas dzimtbūšanas atcelšana, kur ļaudis neskrien vairs līdz baram un skaļākam kļiedzienam.

Verdzinātas tautas darbā ļoti nopūlē, un tās tiek nervozas. Darba ļaudis viegli uzkurināt naidu vai vismaz errību vienam pret otru. Tāpēc verdzinātu tautu locekļi parasti ikdienišķā dzīvē ir kašķīgi, skaudīgi un necieš, ka kaimiņam iet labi. Viņi ļoti labprāt apsūdz viens otru un nodod tautas lietu, kā Zvārguļu Eduards saka, kapeikas cigāra dēļ. Kad Auseklis zem Ģētes un Ruso iespaida ideālizēja vienkāršos ļaudis, vecais Dūnsbergs avižu strīdā ieteica viņam aiziet uz muižu kalpu ērberģiem un apskatīties šo vienkāršo ļaužu dzīvi, tad viņš vairs neideālizēšot vienkāršo, nospiesto tautu. Ja jau Žanim Ruso būtu taisnība, tad jau zemnieka nemaz nebūtu bijis vajadzīgs atsvabināt no dzimtbūšanas. Ilga nebrīvība maitā, atņem garam cēlumu, patstāvību un lepnumu. Es še nedomāju piespiešanu. Kamēr pasaule pastāvēs, vienmēr būs ļaudis, kuŗus vajadzēs piespiest pie labiem darbiem. Bez tā kultūra nevar pastāvēt. Ar piespiešanu ir tāpat, kā ar medikamentiem. Mazumā viņi ārstē, vairumā ir nāves zāles.

Kad verdzinātas tautas sāk mosties, tad viņas ķeras pie nemieriem un sacelšanās. No nebrīvības smakušām tautām nāk kultūras diletanti, kas dumpību pasludina par augstu, cilvēci glābjošu līdzekli un sludina, lai tautās mūžīgi rūgst dumpja uguns. Tā krievu intellīgence beidzamā gadu simtenī ir taisni lepojies ar savu opozicionālo garu. Visa krievu literātūra ir kalpošana nemieram. No šādām tautām nāk ļaudis, kuŗos reizē runā vergs un brīvs cilvēks. Tie mūžam ir opozīcijā, grib sacelties, graut, asiņainas dzīres rīkot. Par revolūciju domājot, tie ir liela iekšēja pātosa pilni un sajūsmā noreibuši kā no vīna. Nebrīvībā smakušām tau-

tām ļoti grūti ir pieradināties pie brīvas dzīves. Brīvības pavasara ūdeņi viņus vienmēr nes pāri dvēseles līdzsvara krastiem. Atsvabinātas tautas parasti ilgu laiku ir kreisās. Ķīnā jau sen gadiem ir gāzta monarchija. Bet tur katrs cilvēks pieder pie kādas slepenas organizācijas, kas kurina dumpja uguni. Arī Eiropas jaunajās valstīs dvēseles nav atradušas savus normālos krastus.

Latvieši kādreiz bija tik denācionālizēti, ka kaunējās no savas tautības un vēl šimbrīžam ir milzums intelligentu cilvēku, kas kaunās no nācionālisma. Pāra desmit gadu atpakaļ latviešu patstāvības dziņas bija manāmas tikai saimnieciskā laukā, bet par politisku patstāvību mazāk sapņoja.

Ar valsts augšāmcelšanos notiek latviešu atsvabināšanās no garīgas dzimtbūšanas, no padēvības, paklausības svešiem. «Mēs gribam būt kungi mūsu dzimtā zemē.» Mūsu valsts pirmais desmit gadu posms ir ne tikai materiāla dzīves veidošanās, bet arī latvieša dvēseles straujš pārvērtības laiks. Gadu no gada mēs pāraugam iedzimto dzimtcilvēku mūsos. Mēs bijām apstākļu veidoti no augstākā intellīgenta, līdz saules brālim, un tagad mēs atveseļojamies. Lēni iet šī izaugšana. Īsts nācionālisms ir jāiedzimst, kā viena no daļākām cilvēces gara balvām. Īsti vergi vienmēr nicinās nācionālismu, kā nicina un zaimo sevi.

Mēs ejam pretīm jaunai latviskai dvēselei. Tā ir valdošu, dižciltīgu tautu dvēsele, kas nepazīst gara verdzības. Šī dvēsele ir pilna liela apzinīguma, lepnuma un patstāvīgas nelokāmības. Brīvs cilvēks ar citiem runā kā brīvs ar brīvu.

Brīvu tautu locekļi mīl patstāvību. Brīvais anglis ņem patstāvību pats un dod to arī citām tautām. Viņš atzīst tikai to, ko kāds cilvēks ieguvis patstāvīgi. Jau vecāki mazus bērnus pieradina pie patstāvības. Suverēnu un brīvu tautu locekļi neskrien pakaļ katras pirmās sabiedriskās modes prasībai. Brīva valsts dod arī brīvu un pat-

stāvīgu pilsonību. Īstam pilsonim ir dūša pateikt «nē», kur visi klie dz «jā».

Suverēnas tautas ieaugušas cēluma tikumos. Tāpēc viņu locekļi mazāk skaudīgi un nodevīgi. Te varam sastapt istu dvēseles cēlumu, kas priecājas par kaimiņa panākumiem. Šie ļaudis ir lepni uz sevis un savu tautu, un noraida katru denācionālizāciju maizes kūmosa dēļ. Apzinība un lepnums liek uzņemtis atbildību, kas izslēdz vieglprātību un bailigumu. Suverēnu nāciju locekļi necieš pār sevi svešu nāciju varu, grib paši valdīt, būt kungi savā dzimtajā zemē.

1928.

Kungu dzīves gudrība.

Šekspira un parlamentārisma laikos.

Patstāvīgā valstī mums radusies jauna intelligentu grupa — dzīves kungi, — rīkotāji. Šie ministri, direktori, uzņēmēji, ierēdņi, kam jāpieņem ļaudis un jāsamierina vispretējākās intereses un pretenzijas, izstrādājuši savu dzīves gudrību un rutīnu. Mūsu latviskie kungi, radīdami jaunu dzīves gudrību un uzstāšanās normas, ir zināmā mērā formējuši visas sabiedrības garu. Republikāniskais latvietis ir stipri citāds kā nospiestais, imperijas laika nemiera pilnais intelligentš. Centīsimies uzrādīt dažas pārvērtības dzīves gudrības izprašanā.

Mūsu visvecākās paaudzes dzīves gudrība bija — paklausība stiprākajam un bagātajam un mutes turēšana stiprajo priekšā. Latvietis bija lojāls pret valsti un reliģiju, bet dvēseles dziļumos slēpa klusu dumpi, ko neuzdrošinājās atklāti izrādīt. Ļoti raksturīgs piemērs šē Kaudzītes Matīss. Viņš ir liberālo 70. gadu cilvēks, kas piekrīt Darvina teorijai un smejas, kā Ķencis lūdž Dievu. Īsi pirms savas nāves viņš man apstiprināja, ka nekad nesot bijis īsti stiprs dievticībā. Bet Kaudzītis savus uzskatus maskēja un konservatīvās aprindas, kur viņš uzturējās, nekad to nav uzskatījušas par liberālu. 1905. gadā grāmatu izdevējs Ozols pāra stundas garā, intīmā sarunā gribējis dabūt zināt, vai Kaudzītes Matīss ir par revolūciju, vai pret, bet viņam tas nav izdevies, jo Kaudzītis pārāk lavierējis atbildēs. Vai tāds ir tikai Kaudzītis? Tikai krogā latvietis palaida muti, tur bija dzirdama brīvāka nacionāla doma.

Tautiskā laikmetā latvietis pazīst smalkas sadzīves normas un švauksts ir šo regulu pārspilētājs. Pirmo reiz sabiedrībā plaši uzstājoties I dziesmusvētkos lepnākie latvieši brauca kariatē, lika cilindrus galvā. Bez tā latvieti neturētu par krietnu vīru. Labi gērbties, turēt

muti, rādīt cienību pret augstākiem un ar stingrību pret apakšniekiem, — bija gudrība, ar ko izkaroja dzīvi.

Deviņdesmitie un gadsimteņa pirmie 20 gadi ir praviešu un cīņu laiks. Marksisms māca ticēt nākotnes valsts laimei, par sociālām idejām daudzi latvieši iet nāvē. Ibsens un Niecše māca vienam stāvēt, būt mūžīgā karā par savām idejām. Tas ir laiks, kad ļaudis ticēja, ka pasaulē iespējami taisnības un patiesības ideāli: kad katrs intelligenti šī vārda īstā nozīmē, mācījā būt cīņā ar savu apkārtni, to pārveidot un kultūrā augstāk celt. Skalbe, Rainis, Jānis Asars sludināja pārliecību, ka pazemotie un cietušie reiz būs uzvarētāji, jo viņi pārveido pelēko ikdienu. Ibsens un mums Jānis Asars mācīja ļaudīm patiesību acīs sacīt. Pret veco kārtību bija jācīnās, lai nākotnē varētu dzīvot taisni un godīgi cilvēki.

Kāda tad bija dzīves gudrība? Latviešu kungu mums gandrīz nemaz nebija un inteliģences vairuma gudrība bija dzīves — negudrība, abstrakta ticība labai nākotnes kārtībai un labiem ļaudīm ar skaistu dvēseli. Šīs paaudzes ļaudis ignorēja dzīves atziņu, ka maizes un politikas dēļ cilvēki aizmirst kaut kuŗu taisnības sajūtu, atmet godīgumu un ideālismu. Šī paaudze bija praviešu mīlētāji, kareivju cilts.

Un nu atkal gaŗi miera gadi, senie pravieši aizmirstas. Ibsens nevienam nedzen vairs sajūsmas tirpas caur kauliem un Marksa ideju dēļ neiet nāvē. No revolūcijas ir palikusi pārliecība un tradīcija, ka pūļa priekšā jābūt nesaudzīgam un atklātam par sava pretnieka grēkiem, bet jaunā iekārta ir mācījusi, ka ikdienišķā dzīvē jāuzliek laipnības un iztapības maska. Pēc krieviskās izlaidības un ārienes neievērošanas, mēs pārdzīvojām ārējā spoŗuma laiku. Mūsu zemē nekad nav būvētas tik labas sabiedriskās ēkas, ejam Eiropai pakaļ arī sadzīves formu ievērošanā. Eleganta ģērbšanās vai izturēšanās, kā to atzīmē arī stāstā «Veste» P. Rozītis, tikusi par dzīves gudrību. Ir nākusi jauna paaudze, kas maz vērtē saturu, bet visur prasa formu. Pat pilsētu nomales jaunekļi cenŗas pieņemt centra dzīves augstās prasības. Arī no literātūras

prasa labāku «uzvalku». Imperijas laika klasiķi nereti liekas tik smagi un čāpojoši, kā zemnieks pastalās.

Ja elegance, laipnība un labvēlība ir augstās kultūras pazīmes šim jaunajam laikam, tad latviešu sabiedrība augstāko vadītāju iedomājas nekā spēcīgu personību, savas individuālītātes izteicēju. Nē, no ministra vai direktora prasa, lai tie ir traferētiskas figūras, kas prot labi uzvesties, laipni visus uzklausīt, tikpat laipni visiem apsolīt, ka nāks pēc iespējas pretim. Pilsoņi prasa, lai kungi piemērojas vidējam pilsonim. Ja kādā partijā ir laipns, izveicīgs kungs, viņam pareģo ministra nākotni, bet gudrajam nav lielu izredžu. Šie laipnie kungi ir jau garšojuši varas vīnu un no saviem apakšniekiem prasa japāniskus smaidus, pārliecības turēšanu aiz zobiem. Valstsirdība un draudzība ir tikušas par pazīmēm, kas liek valstīgam cilvēkam sabiedriskās lietās neuzticēties. Apakšniekam jānācās nolasīt kungu domas. Tagad maz uztraucas, ja aiz gludās ārējās formas slēpjas nodevība un interešu pārdošana, ko sedz kāda liela grupa.

Ir aizgājuši laiki, kad redzamas personas drīkstēja skarbus vārdus teikt, kaut arī tie nāktu no taisnas sirds. Kāds ģimnazijas direktors dabūja no kādas iestādes brīdījumu un rakstos teikts, ka viņš «neprot uzvesties», jo saka ļaudīm patiesību acīs. Tas, ko Ibsens uzstādīja kā augstu ideālu, mūsu apstākļos pēc divām ugunīgām revolūcijām, — ir ticis netikums. Mūsu dzīves kungi skatās tā, ka tikai avīžu rakstītāji drīkst runāt par patiesību, jo ļaudis tā kā tā šos rakstītājus tur par skandalīstiem un zemākstāvošiem. Bet ja atradīsies no lielās sabiedrības viens dzīves kungs, kas visu atklāti saka acīs — tas ir jāpazudina.

Visa vecā literatūra, gandrīz vai visi idejiskie darbinieki ir principā pret šādu dzīves gudrību. Jauno garu sabiedrībā daudzi cenšas izskaidrot ar to, ka mums pārāk ilgi bijusi verdziska pagātne un tāpēc arī brīvā valstī mūsu intelligēncei ir greizs gars. Istenībā tas nav nekāds verdzības gars, bet gan, ka ļauni apstākļi diktējuši jaunu dzīves gudrību. Aizejat uz Hamleta izrādi un noklausāties gudrā kunga Polonija dzīves gudrību — tad jūs sapratīsiet, ka ir zināma taisnība izteicienam, ka «nav

nekā jauna zem mēness. Šekspira laikos aiz 300 gadiem ir bijusi tāda pat dzīves gudrība kā mūsu dienās.

Katrā departamentā šolaiku valstī kā laika garu izteicoša varētu karāties tabula ar viltīgā un dzīvesgudrā Polonija vārdiem (Hamletā), kur tie nozīmē sekojošo: Nav nekādas nozīmes, ka esi taisns pret visiem, ka esi izdarīgs, ka iegūsti nopelnus tēvijas priekšā. Ar dzelzu saitēm turies pie partijas un partijā pie draugu kliķes. Neuzsāc sadursmi, bet ja tāda uzsākta, iznīcini pretinieku. Savas domas nevienam neuztici, visus uzklausī ar laipnu seju, bet nerādi, vai piekriti, vai pretojies. Ar ļaudīm un sevišķi apakšniekiem turies vēsā attālumā un visās lietās esi pats sev tuvākais. Esi galants, gērbies smalki un rādi pieklājībā visaugstāko.

Šādu cilvēku ne sevišķi mīl, bet arī nenīst, un viņu baidās, viņam būs solids vārds un ātra aizmirstana pēc kapa.

Ja mūsu jaunā valstī dzīves kungi piedzīvojumos izstrādājuši tādu pat dzīves gudrību, kāda bijusi angļu tautā pirms 300 gadiem, tad tas rāda, ka šai gudrībai ir dziļākas saknes cilvēka dabā. Bet šī gudrība ir derīga mierīgos, seklos ūdeņos. Lielās dzīves līnijas sprauž cilvēki ar lielu garu un temperāmentu, tie ir dzīves mācītāji un veidotāji, kas neliek sveci apakš pūra un kuņus dzīves kungi aizsūta prom no savām acīm vai pat krustā sit. Lielu sadursmju brīžos pazūd frakotie kungi no skatuves, tad vada drošie, kas uz brīdi pazīb kā meteors pie debesīm un atstāj vēsturei jaunu lapas pusi. Arī viltīgais Polonijs mirst no Hamleta zobena. Bet lapas pusi pašķīr arī pelēkā dzīve un republikas pelēkais pilsonis kopā ar saviem kungiem ir pašķīruši mūsu gara vēsturē jaunu lapas pusi.

1932.

Jaunais gars sabiedrībā un literātūrā.

Jau pāris paaudzes pazīst izteicienu: latvieši ir dziedātāji. Veci stāsti no pat dzimtbūšanas laikiem zin liecināt, to raksta arī vācu pētnieks Bekels, ka latvieši senāk darbus sākuši un beiguši dziesmām. Brižam tām ir bijusi nerātnības pieskaņa, tāpēc vecais Stenders ķaŗo ar latvieŗu nerātnām tautas dziesmām. Latvieŗu tautas dziesmās gars visumā nav skumjŗ un dzīvi noliedzošs. Arī vēstis no tautiskā atmodas laikmeta liecina, ka latvieŗi daudz dziedājuŗi. Œai laikā, kad latvietis ieguva viselementārāko brīvību, mūsu intelligences centās par sevi labi domāt un sevi sumināt dziesmās. Dziesmas ir nacionālās pašapziņas stiprinātājas. Œinī laikā sacerētas vai tulkotas gandrīz visas tās dziesmas, ko dziedam svinībās un pie galda. No tiem laikiem ir latvju himna, Trim-pula, Dievs, dod tautas darbiniekiem, Nevis slinkojot un pūstot u. c. Dzied slavu tēvijai, Gaujai, Daugavai, darbam un tautai. Pēc tautiskā laikmeta ir radies gluŗi maz tādu dziesmu, kur latvietis par sevi vai tēviju labi domā. Imperijas pēdējos gados pagrīma pat līgo un darba dziesmu dziedāŗana. Krievu iespaids atnesa mums nihilisma atŗķaidījumu, kas parādās pesimismā un dzīves noliegšanā: tika modes lieta — skumt, raudāt, dzīvi uzskatīt par dumju, neizdevušos joku. Daŗi dzīves prieku uzskatīja pat par seklības pazīmi, bet uzmetnī tīts daimonisks dzīves noliedzējs imponēja ar savu skepsi. Tas ir arī laiks, kad romantisms, izplētis spārnus pār mūsu garu un aicina visus prom no Œis zemes. Par dzīves priecīgiem zēniem Poruks runā ar ironiju, jo tie esot ar mieru nogāzt sauli un apēst, ja tā būtu sviesta ripa. Kā visi romantīķi, Poruks meklē neikdieniŗkus varoņus, kas neprot reālu dzīvi dzīvot tie ieķēruŗies kādā idejā un ar visu stūrgalvību turas pie tās. Rainis nav devis reālus tēlus, bet visu mūŗu dzīvojis fantazijas pasaulē: ar Lāčplēsi,

Spidolu, Antiņu, Induli viņš rādīja — kādam vajaga būt ideju cilvēkam. Dzejnieks Rainis mūžu pavadījis sāpēs, lai atpestīšanu gūtu citas paaudzes. Viņš sludinājis asķēzi, vislielāko atteikšanos no dzīves, lai panāktu citu dzīvi. Skalbe milējis pazemīgos, pieticīgos domātājus. Pēdējos 30 gados, imperijas laikā, esam dzīvojuši kā apskurbuši, no lielas ticības, no nākotnes gaidīšanas. Šī ticība novedusi pie mūžīga nemiera ar visu esošo, visa krītizēšanas, — viņa novedusi pie revolūcijas.

Šis skepses gars šimbrīžam vēl ir stiprs latviešu prozā. Pēc pasaules kara visā pasaulē uzvandīts augšā daudz neveselīgu instinktu. Tagad tie nav ar nihilismu vai skepses tieksmēm; viņi dodas pārlicīgā dzīves priekā, dzīves izjūtā, dzīves tveršanā, neraugoties uz līdzekļiem. Tā radies rāvēja vai uzdzīvotāja tips, vieglprātīgs un paviršs darbinieks, kas raksturo arī latviešu literatūras prozu. Pat Putras Dauņa grēki neceļas no dzīves noliegšanas, bet no pārmērīgas mīlestības uz dzīvi.

Mums jārunā par dzīves prieku kā par jaunu gara vilcienu latviešu sabiedrībā. Pēdējos 50 gados vēl nekad latviešu sabiedrība tā nav milējusi dziesmas, kā šimbrīžam. Kur vien notiek kāda pasākuma atklāšana, kāda jubileja, tur arī dzīras un dziesmas. Tā ir laika zīme, ka dzīves priecīgās «Vētras dziesmas» un citas dzīrudziesmas grāmatas ir izgājušas daudzos izdevumos, ir šimbrīžam vispopulārākās grāmatas. Dziesmu dienas ar daudzu koŗu pīedališanos ir ikdienišķa parādība. Vietējie dziesmu svētki ar simtiem dziedātāju vienā pašā vasarā ir bijuši Tērvetē, Staburagā, Cescvainē, Raunā, Rankā un vēl citur. Operēšu un dziesmulugu ārijas intelligēnces jaunatne iznēsā pā visu zemi. Karmenas, Silvas vai Trejmeitiņu ārijas atskan ne tikai no patafonu platēm vai radiopastiprinātājiem; viņas dzied pat dažā laba mūzikāli apdāvināta ganumeita Gaujas līcos. Tas ir jaunais laika gars — pozitīvs, dzīvi un dziesmas mīlošs. Politikā tas izšauj visu žulti, bet atstāj dvēselē arī stūri gaišiem brīžiem, kuŗos skan prieks par dzīvi, par tēvijū, par draugiem.

Ignums nomirst, rodas gaišs gars. Rainis pēdējos dze-

joļos devis daudz prieka un sludinājis mīlestību. Virza vēsta gaišu, skaidru garu.

Rakstniecībai vajaga dzīvi pozitīvi tēlot, pozitīvismam ir meklējamas saknes laika garā. Latviešu lirikā spilgti atbalsojas brīnišķā dzīves izjūta. Rainis pēdējos dzejoļos mācīja dzīves prieku un mīlu. Kādreiz tik skumjais Skalbe savā pēdējā krājumā «Zāles dvaša» jūt, ka zeme viņu mīl un tai var uzticēties. Skalbe aizmirsis sapņus par «Ziemeļmeitu» un dzied slavu mīlestībai, draudzībai gaišā un siltā dzīvē. Kad ēnas viņa dzīvē tikušas garākas, Skalbe ar visiem nerviem pieķeras dzīvei ar īsta aistēta baudu. Zemei tuvs ir arī Virza krājumā «Skaidrība»; viņš ieaudzis zemnieku dzīvē, slavē mīlu, dabu un tēviju. A. Čaka iemilētais nomales zēns nav nekāds prātnieks vai dzīves pārveidotājs. Tas ir oriģināls aistēts, kas visu redz, jūt un, kaut arī skumīgi, pieņem dzīvi viņas vērtību dēļ. K. Rabācs iemilējis Vidzemes laukus, un dzied slavu viņas stiprajiem, godīgajiem puīšiem, zemnieku darbiem un dabai. Viņam tīko vērot, kā govīs iet ganos un kā viņas slauc kūtīs, ķipjiem dobji dungojot. Veselu lauku dzīvi un dzīves prieku mīl arī Raisters; ne Trimda, Adamsons, ne Raisters nelauzā galvu par jaunu cilvēka tipu: viņi mīl pašu dzīves procesu. Pavisam kūsošs dzīves priekā ir L. Breikšs.

Tikai kreisie lirikā stingri turas pie politiskās dogmas. Pilsoniskie lirikā nenāk jaunu ideju, bet jaunas dzīves izjūtas vārdā. Tas ir jaunais gars, kas atteicies no romantisma un ceļā uz reālismu pašā dzīves procesā — atsvabinātā dzīvē, atrod baudu un dzīves vērtību.

1932.

Nacionāli īpatnējais.

Temats par nacionāli īpatnējo ir viens no visparastākajiem. Bet kā lai tuvāk apzīmē nacionālās īpatnības? Mēs noteikti varam runāt par nacionālu literatūru, mūziku, īpatnēji latvisku dzīves veidu un kultūru. Nav grūti uzrādīt noteiktu nacionālu skolu glezniecībā, pilsētu būvniecībā. Bet ja mēs jautājam, kādi ir īpatnēji latviskie vilcieni mūsu literatūrā, vispār latviešu dzīvē un kultūrā, tad izsmejošu atbildi uz to nevaram dot. Bez šaubām nacionāls ir viss tas, kas īsts, no latvieša sirds nācis.

Zinu, būs ļaudis, kas pateiks: Ja latvieši būtu izmiruši pirms dažiem gadiem tūkstošiem un līdz mūsu dienām būtu nonācis kaut viens tautas uzvalks nacionālā stilā, mēs noteikti varētu formulēt šīs izmirušās tautas īpatnības. Kā lai tās neuzrādītu pie dzīvas tautas, kurai jau diezgan plaša literatūra, tautas dziesmas un pasakas, īpatnēji izveidota dzīves iekārta, sava intelliģence. Īpatnējais vairs neesot jāmeklē, bet to vārot gaiši un noteikti apzīmēt. Kādreiz domāju dot šādu formulējumu: īpatnēji latvisks ir viegls, lirisks, drusku apģarots raksturs, kas valda jaunākā latviešu literatūrā; labsirdība, pasīvs sapņainums, ārkārtējā mērā izkopts altruistisks demokrātisms. Nacionālais varonis parādās bāreņu dziesmās, Andra un Zalkšņa tēvos, negudrā dēlā Antiņā, Skalbes kaķīti, mūžīgos ilguļos, Akurātera meklētājos, Plūdoņa dabas mīlētājos, Raiņa, Švābes, Upīša, Roziša revolūcionāros fantastos. Bet tagad šādu apzīmējumu es neatzīstu par pietiekošu. Tādu iespaidu varētu atstāt skats jaunākā latviešu literatūrā. Bet šāds mēģinājums kristalizēt gūto iespaidu no momentāla skatiņa latviešu literatūrā nevar dot nekāda dziļuma minētā jautājumā, kas ir tik grūts, ka ar viņu visā dziļumā ļoti reti kāds ir nodarbojies, lai

gan pavirši ir spriedelēts daudz. Negribu tikdaudz jautājumu atrisināt, kā nostādīt; gribu parādīt, kāds viņam dziļums, plašums un tālākas perspektīvas. Pie tam atstāju neapskatītu jautājumu, kā šīs īpašības cēlušās; vai tas ir noteikti rases veidojums, jeb arī kultūras iespaidu summa latviskā gaumē.

Pirmais noteikums problēmas atrisināšanā ir — latviešu dvēseles kustības jāapskata tālā perspektīvā, otrs noteikums: īpatnība jāatrod katrā atsevišķā dzīves nozarē un šie slēdzieni jāsintezē. Tie, kas spriež par latviešu īpatnību no mūsu literatūras, maldās tai ziņā, ka viņi materiālu smeļ pa lielākai daļai no romantiku literatūras, it kā tāpēc, ka romantisms ir mūsu literatūras valdošā strāva. Romantiķi ir Pumpurs, Auseklis, Lautenbachs, Esenbergs, Poruks, Aspāzija, Rainis, Skalbe, Plūdons, Akurāters, Bārda, Virza, Austrinš, Erss un citi vienā vai otrā darbības laikā. Reālistu mums maz, bet arī te savas īpatnības gari. Bet maz ir devušies latvisko meklēt Neikenā, Kaudzišos, Apsītī, Saulietī, Blaumanī, Dokā, Deglavā, Upītī, Liepā. Ko sver īpatnējā atrašanās viens pats Blaumanis, mūsu lielākais psihologs? Tāds latviešu domātājs kā Kārlis Ulmanis rāda citas latviskas īpatnības. Arī latviešu klasicisma virzienā taču ir kas kopējs ar pārējām strāvām, un šis kopējais dalāmais ir īpatnēji nacionālais.

Ja mums ir ļaudis, kas kā īpatnēji latvisko atzīst altruistisku, līdz pilnībai izkoptu humānismu, vislielāko labsirdību, maigumu un pretošanos reālaidzīvei, tad tas ir tāpēc, ka šīs īpašības visvairāk sastopamas pie romantiskā virziena varoņiem. Viņas ievēro visvairāk tāpēc, ka romantiķi ir grībējuši būt nacionāli, romantiskais virziens sakrīt ar nacionālo cīņu un dziņu laikmetu un iet pats zem humānisma karoga. Romantiķiem arī ir lieli nopelni pie īpatnēji latviskā meklēšanas un rašanas. Tas izskaidrojams tā, ka romantisms ir pasaules ieskats, kas rada, izejot no īpatnības, no chaosa. Tas ceļ augšā no dvēseles dzelmes neapzinīgo. No visām literāriskām strāvām viņš stāv vistuvāk tam, ko sauc par radīšanu no mīta. Bet mīts nāk šurp no senatnes, kad ļaužu apziņā vēl jauca, kas ir īstenība, kas paša, kas mīts. Un tikai tur,

kur īpatnības koks ir nocietējis kā simtiem gadiem vecs ozols, mēs varam noteikt, ka šī īpatnība ir rasas pazīme, bet ne laikmeta veidojums. Romantisma ir zināmas pretenzijas uz to, ka viņa radītās nacionālās īpatnības saknes sniedzas sirmā senatnē, pie tam neapzinīgās radīšanas veids taču dod visīpatnējāko, visīstāko. Bet ja viņa saknes sniedzas senatnē, un pats tas vanda augšā dvēseles dzelmi, dzīvo no viņas mistērijām, tad nedrīkst tomēr aizmirst, ka romantisms mūsu literātūrā ir uzdziedējis galvenā kārtā pēdējos gadu desmitos, un tas ir tikai viena literāriska strāva.

Pie tam nedrīkst aizmirst, ka romantisms ir gan tiešas, bet nereālas mākslas virziens. Viņš ir ārkārtējā mērā subjektīvs, tā tad tēlo ne objektīvi, bet subjektīvi nacionālo, un tas vienmēr parādīsies ne tik daudz kā svešās paaudzēs iegūto piedzīvojumu summa, bet kā individuālais, subjektīvi īpatnējais. Un subjektīvi īpatnējam vienmēr ir klāt ne mūžības, bet taisni laikmetības (epochas) pazīmes. Visi šie Andra tēvi, Zalkšņu tēvi, negudrie dēli, visaugstākais, altruistiskais humānisms tikai līdz zināmam mēram ir objektīvs tautas gara darinājums: šis altruistiskais humānisms jāuzrāda ne tikai kā nacionāla pazīme, bet arī kā jaunlaiku inteliģenta zemnieka dēla ideāls. Šis zemnieka dēls — rakstnieks ir mēģinājis uzminēt tautas garu, arī no tautas dziesmām un pasakām modernais inteliģents ņēmis to, kas viņam visvairāk patīk. Kristīgās ticības ideāli redzami arī mūsu tautas dziesmās un pasakās, un kristīgais humānisms ticis mums īpatnēji nacionāls.

Bet vai tas gars, kas parādās Andra un Zalkšņu tēvā, negudrā dēlā, ir vispār — nacionāls? Vai latvietis savā dvēselē ir ideālists — sirdšķīstais cilvēks, ir bez gala padevīgs, gatavs uz vislielāko pašatteikšanos? Reālā dzīve ar šo literārisko tipu taču stāv ne vienmēr saskaņā, jo viņš ideālistiski noskaņotas fantazijas auglis. Gadus divdesmit piecus Latvija ir visasāko šķiru cīņu lauks, kuņā ir cīnījušies arī labi, varonīgi kareivji. Tā tad pēc nācio-

nālās īpatnības jāmeklē tālāk, kaut arī negudrā dēļ ir daudz nacionāli īpatnēja.

Varbūt būtu iespējams cits nacionālā gara formulējums, paplašinot to īpatnējo, kas ir jūsmotājos, ideālistos. Katrs būs novērojis sabiedriskā dzīvē, ka pēdējos gadu desmitos nacionālistiski noskaņotā intelligēnce eschatoloģiski dzīvojusi sapņos, negribot saprasties ar dzīves realitāti. Būdami praktiskā dzīvē naīvi un nereāli, bet idejās talanti, šie ideālisti vienmēr ar neatlaidīgu stūrgalvību ir piekērušies kādai idejai, kas nav no šīs pasaules, un gribējuši to realizēt. Pirms kara latviešu preses lielumā daļa nīda tos reālpolitiķus, kas meklēja reālus ceļus kā lielajā politikā, tā ikdienišķā dzīvē. Tas taču bija kompromiss ar dzīvi, nost no lieliem sapņiem pār visas cilvēces atsvabināšanu. Turpretim revolūcijās latvieši vienmēr aizrāvušies ar tādu stichisku spēku, ar kādu var darboties tikai lieli sapņotāji, reālisma nīdēji vai reliģiski fanātiķi, kas tic eschatoloģijai. Gadu simteniem latviešos klusēja kareiviskā varonība. Bet no Andra tēva un Zalkšņu tēva piedzima dēli, kas tēva bībeli iesvieda kaktā, tika fanātiski ateisti (es gribētu teikt, ka kādreiz latviļi ir bijuši visateistiskākā tauta pasaulē), un ar kareivja šķēpu sāka pārstaigāt visu Sarmatisko līdzenumu. Kur visur nav cīnījušies un savas galvas nolikuši latviļi: Austrum-Prūsijā, uz Ventas, Tirēļa purvos, Nāves salā, Kauču silā, pie Valkas, Alūksnes, Zilupes, Pēterpilī, Somijā, Kazanā, Polijā, Kazaku zemē, Krimā un tālā Sibīrijā. Kādu laiku latviļi bajonetēm faktiski pārvaldīja Krieviju, bet tikai kā landsknehti, un ne kā valdnieki. Tie nav bijuši vikings, kas nodibina valstis un ievēd taisnīgu un reālu kārtību, bet ir gan gājuši it kā taisnības jūtu dzīti, gājuši kā idejiski cīnītāji. Cīņās latviļi nav bijuši mīkstsirdīgi, drīzāk otrādi. Bet latvieši nekur nav parādījuši stingrības galējības, kā to darījuši krievu tauta, kur ir dotas pavēles iznīcināt veselas pilsētas. Un daudzi no šiem pašiem cietiem ļaudīm, kad pārnāk mājās, ikdienišķā darbā, rāda pavisam maigu dabu, pat kautrību, it kā viņiem būtu kauns ar cietim runāt. No tā redzams, ka latviļi kareivji ir bijuši pēc

dabas vairāk varoņi, nekā cietsirdīgi kareivji, vai arī viņu dvēseles pazīst divpusību. Puse tautas aizgājusi no reālītātes; ar nāvi sodījusi tos, kas tic vecai dzīvei. Šī puse ir bijusi vadāma strauja sapņotāja.

Tālāk, vai valsts dzīvē mūsu intelligēnce neparāda garu, kas ir diezgan svešs praktiskam aprēķinam, pilns neskaidrības, bet radīšanas dziņas, kaut arī nevisai produktīvs. Mēs esam brīnišķu projektu cilvēki, kas sapņos visai pasaulei aizskrien priekšā. Latviešos vēl daudz bērnu, kas visiem spēkiem grib celt to, ko nevar kustināt. Vai tas nav tas pats gars, kas bija romantiķu ilguļos, sapņotajos, Andra un Zalkšņu tēvos un tas ir nereaļa dzīves dzīvošana, ne prāta, bet sapņu racionālisms. Andra un Zalkšņu tēvs ticēja debesu valstībai, jaunā intelligēncē un plašās tautas masās pēdējos gados tik strauji dzīvoja ideja, ka ir iespējama paradīze zemes virsū un Latvijā — tūlī. Izpostītai zemei, kas zaudējusi ceturto daļu iedzīvotāju un pusi no mantas, jābūt vislabierīkotākai, taisnākai, labākai un demokrātiskākai valstij pasaulē. Tā sapņojām mēs, uz tranšeju būdām un izpostīto fabriku sliedēm sēdēdami. Cik daudz tintes nav izliets rakstot, ka kaņģā nopostīto māju vietā bēgļiem, kas atgriezās dzimtenē, vajag celt ēkas pēc vismodernākām prasībām, latviskā stilā. Tā rakstīja intelligēnce-sapņotāja, bet tauta dzīvoja tranšējās. Tas bez šaubām ir politiskais romantisms. Romantisms ir valdījis literātūrā, romantisms politiskā, un romantisms saimniecībā. Gara valsti latvietis ir bijis romantiķis, jūsmotājs, bet asā kontrastā ar to ir fakts, ka latviešu tēvam tikai viens dēls ir negudrs, un tas visvairāk ir runājis šos laikos, bet divi ir gudri materiālisti. Tā tad, divi dēli ir praktiķi, materiālisti.

Kas gan nepazīst latviešu tautas vairumu kā grūti pakustināmus reālistus. Don-Kichots ir dabūjis brūces un piedzīvojis vilšanos, bet Sančo Panso ar dukātiem jājamājās. Te nav vairs jūsmotāju un negudro dēlu valsts, te ir ass duālisms latviešu garā. Un smieklīgi, vientiešīgi būtu tagadējo latvju sabiedrību lielpilsētā ar tūksto-

šām iekšējām pretruņām apzīmēt kā sirdsšķīsto un negudro dēlu pēcnācējus. Vēl jāatkārto, ka latvju nacionālā gara īpatnības ir plašākas, nekā to rāda romantiķu literatūra. Literatūras sākumos arī nebija romantisma un tagadējo literatūras tēlu. Tad tautas garīgās noskaņas bija citādas. Un arī tagad romantisms lēnām nomirst. Republikā sākas citāda domāšana.

Straujas cerības aizrauj katras tautas sabiedrību, kad tā stāv jaunu laiku priekšā. Tā cerības kādreiz aizrāva visu Eiropu. Spriežot pēc vācu literatūras izgājušā gadu simteņa sākumā, būtu jādomā, ka vāci ir cauri un cauri romantiķu tauta. Turpretim pēdējos gadu simtos vācu dzīvē un literatūrā reālisms izlauzies uz āru ar tādu spēku, ka romantisko Vāciju tagadnes vācietis piemin ar zināmu nožēlošanu.

Tas pats notiek ar Latviju. Kad būs noskrējuši brīvības un sociālo cīņu ūdeņi un dzīve ieies normālās sliedēs, latvietis būs stipri reāls. Tad no daudzām varbūtībām, kas slēpjās latvja dvēseles dzelmē, var izkristalizēties tādas īpašības, par kādām mēs tagad maz domājam.

Runājot par pētīšanu, izejot no literatūras, mans slēdziens tad būtu, ka jaunākās literatūras laiks, kurā vispilgtāk ir parādījušās nacionālās īpatnības, ir par īsu un vienusīgu, lai mēs tajā redzētu latvju dvēseli vispusīgā kustībā. Paies laiki, nāks citi ļaudis, kas dzīvos citādos apstākļos, izcīnīs citas cīņas un tad, skatoties laika perspektīvā, varēs redzēt un novērtēt latvju nacionālo garu, viņa īpašības daudz pilnīgāk. Tagad mēs varam tikai minēt intuitīvi, jo šajā laukā pētījumu vēl ir par maz. Mēs varam gan nostādīt problēmu un mēģināt tai tuvoties.

*
**

Būvniecībā pilsētās mums tomēr ir stils, ko varētu saukt par latvju stilu. Profesors E. Felsbergs savā rakstā «Latviešu attieksme pret mākslu»¹⁾ atzīst, ka nākotnē ir grūti izveidot īpatnēju latviešu stilu, jo būvniecība ir lielā mērā internacionāla. Viņš pareģo, ka arī uz priekšu Latvijā tiks celts pēc svešiem paraugiem jaunajā dzelzsbetona, dzelzs

¹⁾ «Jaunā Latvija», Nr. 1, 1918.

un stikla stilā, kas izrādījies noderīgs mūsu materiālistiskajam laikmetam. Bet ja nu mēs tuvāk ieskatāmies Latvijas būvēs, tad mēs šē redzam daudz ko īpatnēju, kas būtu jāuzmin un jāizkopj. Jāgaida tas vīrs, kas noteikti uzminēs šīs mūsu īpatnības vārdu, un varbūt pēc dažiem gadu desmitiem mēs spēsim radīt ko izveidojušos, no sveša atsvabinātu. Nevajag aizmirst, ka latviešu arhitekts J. Baumanis cēlis desmitiem skaistu namu, kas Rīgai dod īpatnību. Tādi Baumaņi vēl nāks garā rindā.

Lai varētu nostiprināties nacionāla būvniecība, mūsu būves ir jāizpēta kā pilsētās, tā uz laukiem. Ir jau daži mēģinājumi. Pirms kara Latvijas vāci centās savā mākslas žurnālā dot īpatnējo pilsētās un pilsētas muižinās. Ievērojamus pētījumus par latviešu lauku būvēm ir darījuši Bīlenšteins un arhitekts Kundziņš un daži citi īpatnējo būvju aprakstītāji. Vēl jāsūta pa Latviju zinātniskas ekspedīcijas, kas ievāc materiālus, fotografijas par baznīcām, pilīm, raksturīgām pilsētu un lauku ēkām. Mēs jau tagad varam teikt, ka Kurzemes pilsētām, sevišķi Jelgavai, ir savs īpatnējs stils; tāds ir arī Rīgai, Liepājai un sevišķi mazajām pilsētām. Ievēribu pelna, ka mums nav otras pilsētas, kas būtu celta tik noskaņotī kā senā Jelgava, — savā īpatnējā stilā, kur ir arī akadēmiskā, empīra un rokoko stila elementi. Daudzās vietās arī Kurzemes mājas un muižas ir celtas šajā stilā. Senai Kurzemei ir savs noteikts stils. Te parādās arī latviskā vienkāršība. Kā Zemgalē viss ir gluds, noskaņots dabā, tā tas ir arī ēkās. Nekā šē nav lieka un tumša, lai gan mazliet par daudz praktiskā. Jumtu paspārnēs ir mazas, it kā pie sienas pieglaudušās, bez Vidzemes ēku lielās vajības. Kurzemes lauku māja grib būt stingra, atturīga, ļoti praktiska, bet tai pašā laikā pietiekoši daļa un nereti dižciltīga. Jelgavas māju stils ar lauztiem jumtiem, plakanām, dekoratīvām kolonnām var būt par skaistu paraugu arī tālākiem stila veidojumiem, kaut arī te ne viss ir latviešu radīts, bet šē ir iekšā arī slavenā Rastrellija gars. Bet arī Rastrellija stils ir mūsu zemes stils.

Visvieglākā būve ir Latgales zemnieku istaba. Šē jū-

tams latgaļu vieglais gars. Bet šī istaba ir tik pirmatnēji vienkārša, ka stilam maz izredzes te ko smelt nākotnei. Visīpatnējākās lauku būves Latvijā ir Vidzemes laukos un Kuršā. Še visspilgtāk parādījies latvju nacionālais gars celtniecībā. Kā raksturīgākās ēkas ir jāuzskata Vidzemes rija ar milzīgi plāto jumtu un palieveni, kas arhitektoniski stutējas uz kolonnu rindu. Tālāk ir novērots, ka Vidzemes un Kursas klēts atgādina pēc savas schēmas vispirmatnējākās būves (pirmie grieķu tempļi), jo še ir iedalīta ēka divās daļās: priekštelpā un telpā. Priekštelpai uzrāte un dažreiz kolonnas zem tās dod diezgan spēcīgus vilcienus. Stipri raksturīgi ir arī siena šķūnīšu fasāde, dzīvojamo ēku jumtu gali. Arhitekts Kundziņš ir mēģinājis uz šiem pamatiem dibināt īpatnēju latviešu stilu lauku būvēm un dāru pilsētām. Bet vai tas tiks kas pastāvīgs, vēl grūti ir nosacīt. Raksturīgi ir tas, ka Vidzemes zemnieku mājās praktiskuma dēļ logu ir tik maz, ka viņi paši tik mazi, ka dzīvojamā ēkā valda akla siena, un pie koka būvēm tas nav glezniecisks motīvs. Kundziņš turpretim grib radīt latviešu māju ar lieliem logiem, izejot no lieliem jumtiem, šķūņu un klēts gēvelēm. Kā paraugu viņš ir izstrādājis Gulbenes dārza pilsētas projektu (skat. Illūstrēto žurnālu), kur ēkās redzami daudzi latvju lauku būvju motīvi. Par Latvijas lauku ēku īpatnību doc. Kundziņš izsakās šā¹⁾: «Spējus, negaidītus, kļedzošus kontrastus, kuŗi dažkārt parādās individuālā arhitektūrā, mūsu tautas būvniecībā reti atrodam. Tie arī nesaskaņētu ar kluso tautas dzīves raksturu. Biežāk dveš mums pretim līdzīgu un radniecisku elementu saskaņa, kuŗa tik vienā otrā vietā tiek atdzīvināta no kāda pārtraukuma vai spēcīgāka motīva. Maz nākas novērot arī elementu ritmizēšanu, jo praktiskiem nolūkiem kalpojošās būvniecības formas bez vajadzības netika veidotas, dalītas un paplašinātas ar tādiem motīviem, kuŗi varētu veicināt izteiksmes veida attīstību. Pie būves daļu atkārtošanas pirmā kārtā ievērots vienlīdzības princips, dažādība pānākta tikai atstatumu lielumu variācijā... Formas tiek

¹⁾ «Jaunā Latvija» 1918. g. Nr. 7. 488. lpp.

savienotas, saskaņotas kopējā organiskā vienībā. Viss ir tapis un audzis dabīgā ceļā, nav nekā sveša, lieka... Ornāments lietots tikai tur, kur viņš konstruktīvi attaisnojams... Par krāsu dažādību gādāja pati daba. Sidrabortiem koka stāviem ar rūsgani zaļi nosūņojušiem salmu vai violeliem skaidu jumtiem, koka un krūmu zaļumiem, skaidrs saulains laiks ar krāsainām krītošām ēnām, gaišiem mākoņiem un spilgtu debess zilumu, dod tikpat spēcīgu toņu bagātību, cik mitrs miglājs saista šos elementus maigā un mīkstā saskaņā. Lai arī tās būtu dabas dāvanas, pie kurām seniem latviešiem kā arhitektiem nebūtu nekādu nopelnu, tad viņi mazākais nav mēģinājuši šo harmoniju traucēt, kā tas ik uz soļa notiek mūsu jaunu laiku būvniecībā ar gaumes un dabīgās daļuma sajūtas pārklišanu.» Kundziņš atzīst, ka raksturīgākais mūsu mājās ir neizdalīties no dabas, būt maigam, saskaņīgam. Asumi, kontrasti ēkāš nav latviešu dabā. Man liekas, ka šis ir diezgan pareizs novērojums, jo tas saskan ar latvju gara miermīlīgumu.

Ja prof. Felsbergs izsakās, ka tagad ir grūti radīt ko jaunu īpatnēju, tad tas ir tiesa, jo tos elementus, kurus Vanags un Kundziņš iedomājas par noteikti latviskiem, var sastapt arī citur. Turpretim datu par vecāku būvniecību, kurā nebūtu šo starptautisko elementu, mums nav. Ja mēs meklētu pēc latviska stila pat aizvēsturiskā laikmeta latvju būvēs, kas tagad bez atmiņas gājušas bojā, tad mums nav no tiem laikiem pat ne nogleznojumu. Bez tam arī jau tad latvju ciltis stāvēja sakarā ar citām tautām, lai gan latvjiem, kā seniem iemītniekiem vajadzētu būt savam stilam bijušam. Caur latvju zemi tad gāja vikingu ceļš no Skandināvijas uz Konstantinopoli un Volgu. Tāpēc pirmām Latvijas baznīcām varēja būt vai nu bizantiniskais, vai ziemeļnieciskais stils, varbūt jaukti vai arī tīri vietējais. Latvju īpatnības varēja parādīties pilīs un latviešu mājās, pie kam viena zaga atmiņ, ka kuršu vadoņiem ir bijuši divstāvu nami. Latviešu stila uzplaukums būvniecībā var rasties, kā no pilīm, tā arī no zemnieku mājām. Ne jau katra veca ēka var derēt par stila paraugu, no kā mācīties.

Mēdz sacīt, ka architektūra ir sastingusi mūzika. Tāpēc būtu jāpieņem, ka tie gara likumi, kas valda lauku būvju architektūrā, saskan arī ar tautas mūzikas likumiem. Pētot, kopības tomēr mēs atrodam maz. Tautas melodijas pie tam zinātniski ir gluži maz pētītas. Mūsu tautas dziesmas senāk sauca par sērām dziesmām, un tad še pirmā vietā tika izvirzītas bāreņu dziesmas. Ja deviņdesmitajos gados kādam prasīja, lai nodzied kādu tautas dziesmu, tad tas katrā ziņā sāka ar «Tek saulīte tecēdama». Amerikas latvieši savā gājienā vēl nupat nespējuši nodziedāt nevienu citu tautas dziesmu, kā «Tek saulīte tecēdama». Tādas sēras dveš arī no Kalniņa mūzikas. Viņa «Baņutā» mēs redzam no tautas dvēseles to, kas viņā ir visskumjākais un tumšākais. Bet vajadzēja nākt kaņam un kaņa varonībai, vajadzēja nodibināties Latvijas valstij, un mēs tagad dzirdam tautas dziesmās pat bravūru. Tik daudzas tautas dziesmas skan kā himnas. Man liekas, ka daudzas no tām ir bijušas — darba himnas.

Mūsu garā ir bijis un tagad ir kas majestātīgs.

Latviešu garā ir arī kaut kas no piļu un katedrāļu gara.

Latviešu tautas dziesmu pantmēram piemīt divējādas īpatnības. Viņas var skaitīt un dziedāt kā trochajos rakstītus (ar zināmām latviskām variācijām) vai vijīgos peonos rakstītus pantus. To panāk īpatnējais latviskais pantmērs. Ja mēs tautas dziesmas dziedām it kā peonos uzrakstītas, tad tās ir vai nu vijīgas, vai sērīgas. Bet viņas var dziedāt arī kā īpatnējas trochajos rakstītas, un tad tautas dziesmas iegūst asu, bet bravūrīgu takti. Jau sen ir novērots, ka mūsu tautas dziesmas visā vairumā var dziedāt kaņa pulki, jo viņām izturēta taks (divbalsienu pēdas). Še ir tā pati īpašība, ko Kundziņš novērojis būvniecībā: atkārtojoties pirmā kārtā ievērots vienlīdzības princips starp dažādām daļām. Ritumā, kā būvniecībā, tā dzejā un mūzikā ir zināma vienmuļība. Vislielākā vienkāršība, maz variāciju konstrukcijā, nav pat ne kaņa. Smalka mākslas gaume ar lielu tehnisku vienkāršību. Tā tas ir gan dažu labu tautu darinājumos, piem., spāniešu redondilijās.

Glezniecībā mums veidojas noteikta latviska skola.

Latviska skola var rasties no mākslas skolām, akadēmijas, pie kam kā nepieciešams postulāts šē jāuzskata latvisks gleznu muzejs. Vajadzīgs arī spēcīgu, īpatnēju mākslinieku, kas atstātu sev skolu — pēcnācējus. Tomēr neskatoties uz visu to, mēs katra lielāka latvju mākslinieka gleznas, ja arī tās būtu bez parakstiem, spētu atšķirt no tūkstošām cittauniešu gleznām, jo no viņām tomēr dveš pretim īpatnējs latvisks gars. Kāds ir šis gars?

Latviešu glezniecībā valda peizāža. Tā ir tā pati dabas mīlestība, kas redzama literātūrā. Mūsu intelliģence tāpat kā zemniecība mīl dabu. Par šo dabas mīlestību ļoti raksturīgi izsakās prof. Felsbergs:¹⁾ «Latvijas daba ar savām bagātām, maigām krāsu gammām pelna, lai to ievērotu un mīlotu. Ir taču savādi, ka pat Itālijas skaistajā dabā latvieša acs, nokususi no dienvīdu spilgtajām krāsām, ilgot ilgojas pēc dzimtenes zaļu plīvuru segtām birzēm, balto ziedu kupenām apkārtiem dārziem un puķēm apbērtām saulainām pļavām ar tumš- un gaišzaļo mežu pīto vaiņagu apkārt. Un cik skaisti ir mūsu meži rudenī ar viņu zeltītām lapām un ziemu ar saviem sarmas sudrabotiem zariem! Garažā krēslas laikā, saulei lēcot un rietot, Latvijas debesi pušķo spilgtākām krāsām rīta un vakara sārtums, un vasaru, pērkona negaisam tuvojoties, Latvijas dabai netrūkst arī lieluma un drāmatisma. Zem slīpi, caur miglaino gaisu krītošo saules staru iespaids krāsu gammās pastāvīgi mainās. Šī mūžīgā maiņa dara viņas vēl pievilcīgākas, bet viņa arī apgrūtina gleznotājam viņu pareizo uztveršanu visā viņu maigumā un dažādībā. Latvijas dabas dvēsele ir noslēpumaina, viņas valoda mīklaina, bet kas šo valodu saprot, tam viņa dod neizsakāmu baudu.» Te vēl jāpiezīmē, ka latviešu seja ar asām, spēcīgām kontūrām ir labs un viegls gleznieciskais materiāls.

Man liekas, ka latvju glezniecībā vispār valda sižetu trūkums, maza izgudrošanas spēja. Zīmējums ir diezgan sauss, ass, maz ritošs, vispār latvietis nemīl daudz izstrādāt, bet tic jūsmā, bet izgleznas rupjās ārie-

¹⁾ «Jaunā Latvija» Nr. 1. 1918. 33. lpp.

nes tomēr jūt kādu vieglu pacilātu garu, kas liek latvju mākslinieku gleznas atšķirt starp tūkstošām. Jau pati liriskā, maigā latvju dzimtene runā pretim no peizaža. Tikai no dažu mākslinieku darbiem, «ekspresionistiem», kā viņi nepareizi saucas, jūtams briesmīgs smagums, pārākš zīmējuma rupjums, visa reālā un dzīvā nišana. Vispār, revolūcija devusi daudz spēcīgā, bet arī rupjā glezniecībā²⁾.

Ja nu mēs atgriezāties pie latvju dzejas, tad redzam, ka latvji pēc dabas ir liriski, ka lirika ir viņu literatūras stiprākā puse jau no latviskās literatūras sākumiem. Ja mēs ieskatāmies pat tautas dziesmās, tad manām, it kā latvietis gadu simteņus noreibis būtu dzīvojis savā īpatnējā pasaulē, uz kuŗu ārējie notikumi rada mazu iespaidu. Šajā sapņu pasaulē viss ir izrotāts tūkstošās krāsās, viss viz zeltā, sudrabā, zidā. Tautas ēpa pantmēra turpretim mums ir gluži maz, ir palikušas tikai pēdas, kas liecina, kādam vajadzētu būt ēpa pantmēram.

Varbūt latviešiem kādreiz ir bijuši ēpi, bet ilgos gadu simteņos aizmirsušie. Ka no tautas gara mantām daudz kas var aizmirsties, liecina tas fakts, ka galīgi aizmirsušās ir vaidu (gaudu) dziesmas, kuŗas bez šaubām latviešiem ir bijušas, jo viņu vārdu lieto Glücks Bībeles tulkojumā. Kad somi uzrakstīja savu «Kalevala», tas Somijā bija galīgi aizmirsies un to izdevās uzrakstīt tikai Austrum-Karelijā. Vācu Nibelungu dziesmā mīnētie notikumi sākās ar 370. g. un beidzās pirms 1000 gada pēc Kristus. Eps ir bijis uzrakstīts līdz 1200. gadam un pieci simti gadus bijis pazudis bibliotēkās. Ja 1722. gadā, t. i. pirms 200 gadiem. Vācijā meklētu pēc tautas ēpa tautas dziesmās, tad pūles būtu bijušas veltas. Franču Rolands ir vēl vecāks. Kā lai gan varētu domāt, ka latvju tautā vēl tagad varētu atrast ēpus.

²⁾ Latviešu gars arvien vēl slēpj lielas varbūtības. Mūsu tautiskais apģērbs un viņa ornāments ir gluži neticami raibs un krāns. Francūzis viņu sauks par barbarisku, bet viņā ir arī kas majestātisks, ar milzīgām pretenzijām. Un blakus tam mūsu lauku ēku vienmuļais pelēcīgums, spožuma un precīzītātes nemīlēšana. Varētu pat teikt — Latgales bezgalīgā izlaidība un nolaidība blakus krāšņiem apģērbiem. Tas liecina, vai nu par gara polāritāti, jeb par plašām mūsu gara iespējāmībām.

Var arī domāt, ka latvjiem nemaz nav bijis ēpa, jo 1) ēpa vispār maz līdzenuma tautām (piem. ķīniešiem), tāpēc ka brīnumus vislabāk redz kalnu tautu fantāzija; 2) lirika var rasties arī verdzībā, bet ēps tikai brīvām tautām; 3) ēps ir valdošo aprindu māksla, un viņš rodas tikai tur, kur brīva tauta veido savu likteni un pie galmiem dziedātāji apdzied vadoņu slavas darbus. Gadu simteņus latvjiem nav bijis šo apstākļu. Bet mēs nevaram apgalvot, ka latvji ir bijuši no mūžības nolemti liriski, jo episkos laikos var rasties arī ēps. Un ja tagad lirika ir it kā latvju dabā, tad tas nenozīmē, ka šie tautas raksturs nevarētu mainīties un nebūtu manījies.

Un ja nu mēs tuvāk piegriezīties tautas dziesmām, tad redzam, ka viņu pasaule ir bijusi tikai sēta un apkārtne vai valsts gaitas, bez augstām, sabiedriskām problēmām. Temati ņemti no ikdienišķās dzīves, kuŗa ir it kā apgarota, apzeltīta. No tautas dziesmām dveš pretim japānisks vieglums. Savas jūtas latvietis ir gribējis slēpt, par daudz neizdalīties, netikt klie-dzošs. Tautas dziesmas tēlojot nekad neizsmēļ lietas bū-tības līdz galam, viņas nekad nav klie-dzoši ekspresionis-tiskas, drīzāk tās impresionistiskas. Tautas dziesmu baudītājam pašam jābūt dzejniekam, jādzejo tālāk. Tas ir pat zināms simbolisms dažos gadījumos. Tautas dziesmu teknikā mēs kā likumu novērojam to parādību, ka viss tautas dziesmu lielais vairums ir četru rindu panti, kas vidū dalās divās noteiktās daļās. Ir tāda sajūta, ka tautas dziesma būtu saaugusi no divām daļām, kuŗa katrā dzīvo savu noteiktu dzīvi. Pantmērs līdz garlaici-bai atkārtojas viens un tas pats. Iznēmumu no visa šī ir neliels procents. Ja gadu simteņos latvju dziesmām ir dominējis viens valdošs šablons, tad tas liecina par zi-nāmu gara konservātismu, radišanas trūkumu, prīmiti-vismu.

Kik noteikti šis tautas dziesmu gars un tehnika sakrīt ar visu pārējo, kas tautas radīts. Latvju lauku vecās mājas grib it kā paslēpties, ar saviem jumtiem nospīest to, kas apakšā, tikt pār kalnu, kas saudzis ar zemi, ne-atšķirties ar krāsu, būt pelēkām kā zeme. Viņas bez gala praktiskas, bet kaut kāda maīga dvēsele runā no visas

konstrukcijas. Latvju tautiskais uzvalks turpretim kliezšs, prieka mīlētājs ar rupjiem audiem runā par rādītāja spēcīgo, bet smalko dvēseli. Tautas dziesmas grib apslēpt to garu, kas viņās, runā viegli, it kā bailīgi. Lauku būvēs vienlīdzības princips pie atkārtošanās; stipri stingra simetrija, atkārtošanās tautas uzvalkos, divu vienādu daļu atkārtošanās, atkal tas pats vienlīdzības princips katrā tautas dziesmā. Pat vēsturiskais latvju (cēsnieku) karogs pastāv no divu simmetrisku sarkanu daļu kopsalikuma, kas simbolā izteic līdzsvarotu garu.

Kad mēs ieskatāmies sabiedriskā dzīvē, — vai te nav ticis vispārējs naidis pret tiem, kas augstāk kāpj? Kurā tautā mēs redzam tik pārspīlētu demokrātismu, jo demokrātisms ir latviešu šīsdienas domājošās sabiedrības elks. Latviešu sabiedriskā domāšana notiek pēc šablona — visiem jābūt vienādiem, kā viens dara, tā visi. Katrā sabiedrībā ir stipras sabiedriskās atdarināšanas tieksmes, bet latviešu sabiedrībā šī atdarināšana ir tik stipra, it kā latvietis spētu strādāt tikai kā amatnieks, kad meistars iet priekšā. Latviešu sabiedriskā kustība parasti ir modes radīta; tad latvieši turas pilī. Kad jākrāj tautas dziesmas, tad krājēju tik daudz kā nevienai tautai, kad iet uz pilsētu dzīvot, tad veseliem bariem, kad iegādājas lauksaimniecības mašīnas, tad visi ceļi pilni ar vedējiem, kad biedrību dibināšana, tad tā pārvēršas drudzī, kad bēg no Kurzemes, tad neviena cilvēka nepaliek vairs pagastā, kad revolūcija, tad visa pasaule apbrīno latviešus kā pirmos revolūcionārus, un kad dala zemi, tad ņem visi, pat tādi, kas laukus redzējuši tikai pa vagonu logu.

Pretim vispārējai kopības, saskaņas tieksmei mēs latviešu dabā redzam otru galēju tieksmju pretpola attīstību. Tas ir individuālists politiskā un saimnieciskā un garīgā dzīvē. No neatminamiem laikiem latvieši dzīvo šķirtās saimniecībās, kam parallēli saimnieciskā dzīvē ir ass partiju gars. Lauku māju ēkas nav būvētas pēc stingras likumības četrstūrī ap pagalmu,

kā tas pie daudzām tautām, bet izsvaidītas romantiskā nekārtībā. Pie tam katra ēka it kā dzīvo savu individuālo dzīvi, jo celta pēc praktiskas vajadzības, bez saskaņas ar citām. Kad mēs piegriežamies latviešu nacionālai mākslai un gribam no latviešu nacionālā ornāmenta radīt īpatnēju stilu, tad sastopam grūtības, jo katra nacionālā ornāmenta zīme — ugunskrusts, saulīte, skujiņa, jumtiņš arī dzīvo savu individuālo dzīvi. No skujiņām var gan iztaisīt mežu, bet nav kopēju līniju, kas vienotu citas ornāmenta daļas. Katra no ornāmenta zīmēm ir stipri īpatnēja un skaista, bet viņas ir radušās tā, ka katra no tām ir krāsojusi atsevišķu individuālu priekšmetu. Tur viņa ir bijusi vietā, jo šīs zīmes mīl būt atsevišķi, bet ne kopsaskaņā ar līniju vai plāksnumu. Tāpat individuāli stāv tautas dziesmā katras divas rindiņas kā viens vesels, saistīt pilnīgi nepārtraukti ar pārējām tautas dzejniekiem ne vienmēr izdevies. Latviešu tautai maz bijis dziņas saistīt, sintezēt.

Ja mēs atstājam tautas darinājumu lauku un piegriežamies latvju nacionālai literatūrai, kur visspilgtāk parādās īpatnēji latviskais, tad mēs redzam diezgan lielu nacionālā rakstura tipu bagātību. Reālais latvietis visspilgtāk redzams pie latvju dvēseles tulka, pirmā psihologa Blaumaņa. Še, kopā ņemot, latvju jauneklis ir liels, salds, savas dvēseles dziļumos diezgan trausls, maigs, mīļš, bet no ārienes tas ir stūrgalvīgs, ietiepīgs, neatlaidīgs, diezgan robusts. Tajā ir cholēriskais temperaments ar neatlaidību kaislībās, bet tas var būt arī reizē sangvinistisks baudītājs un grēkotājs. Blaumaņa jaunekļiem tik milzīgi daudz spēka, ka tie nezina, kur viņu likt. Ziedu svars tos māc nost. Viņi ir stipri kautrīgi, bet spēkam eksplodējot, tie krīt grēkā, ko paši vēlāk nožēlo. Viņi, tāpat kā pats Blaumanis, mīl dzīvi ar visiem viņas raibumiem. Vecais Indrāns, vecais Roplainis ir stingri zemnieki, bezgala godīgi, dabas mīlētāji. Indrānā ir stipras dižciltīguma pazīmes, un kā visi zemnieki tas ir liels dabas mīlētājs. Blaumaņa sievietes, kā vispār sievietes latvju literatūrā, ir ļoti maigas, pat mīkstāulīgas. Viņu raksturīgākā puse ir — ar mīlestību bagāta sirds. Šīs sieviešu tips ir pat šablonisks

latvju literātūrā. Republikas laika literātūra radījusi jaunu latvieša tipu — atsveŗ baudītāju ar tieksmi uz prieku, uz dzīves iekarošanu un vadonību.

Romantiķu literātūrā ir trīs tēli. Divi «gudrie dēli» tiek attēloti kā visrupjākie materiālisti. Starp materiālistiem un ideālistiem nav un nevar būt tilta, viņi ir pieteikuši mūžīgu karu. Negudrie dēli ir vai nu kaislīgi revolucionāri, nacionālisti, idejiski karotāji vai pasīvi sapņotāji-altruisti. Andra, Zalkšņu tēvi un viņu jaunākā paaudze pieder pie šī tipa.

Bet dzīve ir plašāka, saraustītāka, bangaināka. Lielpilsēta ar tūkstošām pretrunām un dziņām nav vēl izkristallizējusi savas tieksmes un to plūdi nav aizsnieguši literātūras robežas. Šimbrīžam vēl ne tuvu nevar teikt galējo vārdu latviski īpatnējā noteikšanā. Latviešiem ir ilgāk jādzīvo patstāvīga dzīve, jāatsvabinās kultūrā no laikmetīgā, jāieiet laikmetā, kurā vairs nebūs sociālo un nacionālo kaislību svelmes, bet būs noskaņots cilvēks. Tad mēs varēsim spriest kā par vēclatvisko, tā jauno, kultūrālo Latviju. Tagad jaunais latviskais maz saskāņ ar vēclatvisko.

Man liekas, ka izgājušā gadu simtenī latvietis ir bijis vairāk noskaņots, un Blaumanis bija šī skaidrā laika pēdējais apustulis. Tagad latviešu cīnītāja dvēselē redzam asu duālismu. Uz pārvērtībām latviešu raksturā mēs skatāmies kā kādā brīnumā. No neatmināmas mūžības latvji ir bijuši ļoti konservatīvi, ko mēs jau redzējām no tautas gara mantām. Tālāk vēsture rāda, ka senatnē, patstāvības periodā, Māras valstī un varbūt arī vēlāk latvjiem ir bijušas visas tās pašas kārtas, kas vietējiem kolonizatoriem vāciem. Ir bijusi aristokrātija ar virsaišiem; noteikti ir konstatēts, ka jau Māras valstī latvji ir dzīvojuši pilsētās, apvienoti cunftēs. Viņiem bija vaļā ceļš uz attīstību, kaut arī ne valdniecību, bet ilgos gadusimtenos ievērojamu latviešu redzam, gluži maz. Latvieši nav gribējuši vai nav laisti pacelties. Kopš sešpadsmitā gadusimtena mums ir savā literātūra, bet daudzus latvju vārdus zinām no 13. gadusimtena. Un ir taisni apbrīnojami, cik maz no tā laika ir mainījusies tautas latviešu valoda. Valodas pārvērtības piecos se-

šos gadusimtenos var viegli uzskaitīt. Latvieši gadusimtenus ir bijuši konservatīvi, ka valodā pamaz radījuši, jo tautas dziesmas mums ir jau no Māras valsts laikiem. Bet 13. gadusimtenī tagadējās angļu valodas tikpat kā nemaz vēl nebija, nebija arī tagadējās vācu un franču valodas. Tagadnes anglis, francūzis, vācietis nesaprot toreizējās savas tautas valodas, bet mēs dziedām tās tautas dziesmas, ko dziedāja pirms gadu simteņiem.

Un tad piepeši 19. gadusimtenī latvieši savā attīstībā taisa galvu reibinošu lēcieni. Sākot no jaunlatviešu laikiem ir viens vispārējs sauciens: dodiet gaismu! Notiek cītīga skološanās, cenšanās atstāt savu kārtu. Ar tādu pat neatlaidību, kā agrāk konservātismā, latviešu nabadzīgās aprindas tiek revolūcijas aizrautas. Tagad par vispārēju lozungu, pat kaprisumu, tiek lozungs, ka vajagā vienmēr jauna un jauna. Mēs jūtamies kā cirkū, kur vienmēr nāk jauni numuri; tie valdzina publiku, kaut ar nebūtu racionāli. Zemnieki, tautas veselais kodols, tomēr paliek savā tradīciju dzīvē, rādot nepārtrauktu attīstību. Cik stiprs konservātisms, tik straujš revolūcionārisms. Abas dvēseles puses tautas garā ir noteiktā simmetrijā, bet tautā visumā ir līdzsvara tautā. Domājot par latvju tautas vakaru, liekas, it kā pēdējos gadu simteņos mūsos būtu ieplūdušas jaunas asinis, kas latviešus rada par jaunu rasi un lemj viņiem jaunu vēsturi. Tik straujas ir pārveidības.

Latviešu dvēselē austas pretējības.

Tautas dziesmu un liriķu un romantiķu dzejas japāniskais vieglums un blakus robusts, saimniecisks reālisms un tendenciozitāte un notikumu trūkums pie daudziem citiem rakstniekiem. Latvju gleznu vieglā, apgarotā dvēsele, kas mājo it kā jūras miglainā gaismā, un blakus tam kokains, sauss zīmējums bez daiļām līnijām. Latvju melodiju brīnišķais skaistums un viņu vienmērīgā dziedāšana. Latvijas pilsētu un lauku māju saskaņa ar

dabu un vispārējs liriskums un blakus tam kazarmveidīgas būves, pelēkas, neizstrādātas, gaļlaicīgi praktiskas lauku mājas. Latvju rakstura sapnainais liegums, augsti morāliskie Zalkšņu tēvi, vispadevīgie Antiņi un pretim tam revolūcionāri, kas neņem gūstā, latvieši — nāves sodu izpildītāji Krievijā, plintes sievas. Aizrautība un dzīve ideāliem, un tāds materiālisms, kas neatzīst nekā garīga. Spārnota līdzība sajūsmas brīžos un slaviem līdzīga flegma, neuzņēmība, kas ļauj sveštautiešiem sev virs galvas dancot; stipra sentimentālītāte un pretim stāvoša brutālītāte. Dedzīga dziņa uz jaunradīšanu un nespēja jaunu radīt — spriedelēšana, kritizēšana, pat tautas izmiršana.

Šāds rakstura polārisms valda latviešu dvēselē pēdējos gadu desmitos, un viņa saknes ir tālā senatnē. Viņš liecina, ka latvijiem ir labas analitiskās spējas. Tie prot ārdīt, meklēt vainu, izpētīt, atstumt no sevis nost. Latvja dvēselē ir divi spēki, divi pretpoli, kas viens otram sveši un atrodās apmērām vienādā stiprumā, līdzīgās daļās (vispārējais latvja dvēseles dzīves likums). Šo divu pretējo daļu savienojums dotu līdzsvaru ļābu garšu, sabiedriskās dzīves stabilitāti. Bet latviešiem ir par maz sintētisko spēju, kas spētu ne tikai analizēt, atņemt, bet spētu arī pievilkt. Tad rastos noskaņots latvietis. Dvēseles harmonija ir negudrajam dēlam, bet tas ir tāpēc, ka viņš ir tikai viens no tiem Latvijas gleznu galerijā, viena galēja pretpuse. Dzīve ir par daudz tālu gājusi no viņa nost. Mums vairs nav atgriešanās uz kluso Zalkšņu tēva māju, lai gan viņam ir augsti ideāli. Laiki ir dzemdējuši citu dvēseli, saraustītu, pretējībās svaidošos. Latvijas valstij nu ir uzdevums rast ceļu uz latvieša dvēseles harmoniju, klasisku skaidrību un mieru. Latvietis mīl vienādus lielumus, simetriju, lielu dalīšanos. Te var izstrādāties nosvērtība. Altruistiskā, humānistiskā dēmo-

kratisma pretpuse tikai vēl aug. Vēl arī jāmeklē ceļš uz apvienību, uz sintezi, uz vadonību. Vadītājs te lai Latvijas valsts. Tādu es uzstādu nākotnes problēmu.

1922.

Latvju dvēsele.

Vai pavisam ir iespējams raksturot kādas tautas dvēseli? Ikkatrā tautā taču tāds milzums dažādu individu, ar īpatnējām tieksmēm, ka noraksturot tautu visā pilnībā ir riskants darbs. Vēl grūtāk to izdarīt pašas tautas loceklim, jo šāds vērtējums allaž būs subjektīvs. Mums, protams, nav nekādu statistisku, objektīvu datu par kādas tautas rakstura īpatnībām, raksturojumam vienmēr jādibinās uz intuīciju. Bet mēs taču varam atšķirt krievu, vācu, franču vai angļu īpatnības, neskatoties uz to, ka ikvienā tautā ir dažādi individu. Lai saprastu sevi, lai meklētu to, kas mums vieniem dots, lai saprastu savu būtību, mēģināsim vēl reiz raksturot latviešu dvēseli no citādas pieejas.

Katrs svešnieks, kas brauks cauri mūsu zemei, teiks, ka še dzīvo diezgan pelēka tauta, kas mīl reālo ikdienību un necenšas ne ar ko sevišķi izcelties. Mūsu zemē ir milzīgas, neizmantotas platības, dzīves vieta dažiem jauniem miljoniem. Te daudz krūmāju un vāji izmantotas zemes, kas liecina it kā par mūsu tautas slinkumu. Mums agrārai tautai nepietiek pašai savas maizes, mums nepietiek arī cilvēku un mums nopietnas bažas rada tautas nākotne — izmiršana. Mēs esam it kā neproduktīvi. Mūsu pilsētas neizceļas ar sevišķu spilgtumu, gaumi, ar lieliem vilcieniem, ārēji nekas nerāda, ka še mājotu ar fantaziju bagātīgi apdāvināta tauta. Viss ir lietišķs, apturēts, apvaldīts, kā tautā, kas mīl būt rezervēta un sevišķi nedzenas pēc skaistuma. Lauku mājas nekrāsotas, pieticīgi pelēkas, it kā pusceļā palikušas, bez gribas mirdzēt.

Šajās pelēkajās mājās, zem sudraba debesīm dzīvo tauta, kas liekas ir ļoti monolitiska, grūti iekustināma un savā dzīves kārtībā ir stipri nemainīga. Tomēr ne politikā, ne saimniecībā, ne domāšanā šī tauta nestāv uz vie-

tas, un lai arī šī tauta ir stipri nosvērta, pēdējos gadu desmitos tā ir stipri progresējusi.

Apskatot latviešu sapulci, šē redzam daudz druknu, omulīgu stāvu, no kuriem dveš zināma cienība un pašapmierinātība. Izdilušo, ļauno asteniķu te pamaz. Pielietojot Krečmera radīto terminoloģiju, te ir daudz cikloido tipu, daudz ļauzu, kam nav sevišķa dziļuma, bet kas mierīgi dzīvo, kārtīgi un likumīgi veic savu mūžu, daudz neinteresējoties par kaimiņu lietām. Latvieši ir diezgan akurāta, tīrīga, tauta, kas dod labus strādniekus un krietnus, godīgus ierēdņus. Valsts dzīvē gauži maz blēdību. No pavirša skata varam gūt iespaidu, ka latvieši ir veselīga, padrukna, godīga un omulīga tauta, kas reāli domā. Tā ir dvēselīgi apdāvināta tauta, kas tomēr nesola lielu geniālītāti.

Protams, mums netrūkst cikloidu temperāmentu tāpat, kā ir daudz arī schizoido, kam vairākplāksņaina domāšana. Latvieši dedzīgi ir piedalījušies divās asās revolūcijās ar lieliem panākumiem, un parādījuši, ka viņiem ir iespējami arī rakstura lūzumi. Latvieši parāda savā raksturā arī lielas pretējības. Nedomāju, ka tas ir tāpēc, ka mums daudz schizoido tipu, lietojot Krečmera terminoloģiju. Lietas būtība ir drusku dziļāka, tāpēc atmetīsim pie malas Krečmera iedalījumu.

Visu cilvēku psīche ir celta uz polāritātes pamatiem, katram plūsam savs mīnus, katrai parādībai savs partners: smagie raksturi rāda arī vieglas īpatnības, un konservatīvās tautas skrien pakal modei. Eiropas tautas vispār mīl spēcīgu pārvēršanos, it kā izešanu, izkāpšanu no sevis un piepešu dzīvi citā plāksnē. Mūsu reālā, diezgan materialistiski noskaņotā tauta tomēr ir lirīķu tauta, kur proporcionāli dzejnieku vairāk kā citās tautās, un milzums tautas dziesmu. Tāpēc šīs tautas locekļi vairāk par citiem mīl aiziet no reālītātes un viņiem ir stipra zemapziņas domāšana, pie kam tie domā visvairāk tēlos, nevis loģikas slēdzieniem. Latviešu skolnieku rakstnieki pilni piemēriem, bet tur maz slēdzienu un prātojumu.

Šās reālās tautas locekļiem, man liekas stiprāk kā citām tautām, iet līdz kāda apakšdoma. Viņi dzīvo ne īstenā, bet fantastiskā pasaulē, ja, tā varētu teikt, māgiskā reāli-

tātē, kas it kā padota citiem likumiem. Šī indoeiropiešu raksturojošā aiziešana no reālā ir samazinājusies pēdējos gadu simteņos. Latvietis tomēr vēl arvien var dzīvot būdā, un dziedāt, ka staigā zeltā un sudrabā, viņš var dziedāt vai sapņot par skaisto māju, bet nepakustināt pirkstus, lai apzāgētu savas mājas greizos pakškus.

Viena mūsu tautas mānticība ir raksturīga aiziešanai no ikdienas. Senlatvieši ir ticējuši tam, ka cilvēks pēkšņi var krist mežonībā un pārvērsties par vilkaci. Izlienot caur koka sakni var pārvērsties par vilku, un saēsties gaļu cik vien tīk. Vecas laika grāmatas un ceļojumu apraksti ar nopietnību liecina par latviešiem, ka tie spējīgi pārvērsties par vilkačiem-plēsoņām. Prof. P. Šmits domā, ka senie neuri ir balti, latviešu senči, un grieķu Herodots liecina par neuriem, ka tie varot pārvērsties par vilkačiem. Viduslaikos daudzās tiesu sēdēs ir tiesāti latvieši, kas pārvērtušies par vilkiem. Cik naīvi arī tas neizklausītos, bet ir bijuši laiki, kad kā svešie, tā savējie ir ticējuši, ka vilkatība ir latviešu nacionālā īpatnība. (Par tiesu procesiem pret latviešu vilkačiem ir «Brīvā Zemē» plaši rakstījis prof. K. Straubergs.) Tādas teikas varēja celties tikai uz novērojumu pamata, redzot, ka kāds cilvēks ir gluži pārvērties. Protams, ka pārvērtība var iet ne tikai mežonībā, bet arī otrā virzienā. Ja kāds pēkšņi it kā mēnessērdzībā krīt lirismā, pompōzi spēlē teātri, ja pazemīgs cilvēks pēkšņi jūtas kā karalis, vai ja reālam darbiniekam tiek pacilāta, vai pat ritmiska valoda, tad tās ir gara pārvērtības, kas liecina par aiziešanu no reālā cilvēka.

Latvieši nav tik nosvērti, kā viņi izskatās.

Paraugaties, kā latviešu aktieŗi spēlē teātri. Vai viņi neiet ļoti tālu prom no reālītātes. Viņi mīl pārspīlēt, un tic, ka pārspīlējumi ir vislabākā spēle. Mums ir nācis modē izteiciens spēlēt — butaforiski, kas nozīmē komismu parādīt ne reālā vijībā, bet saspīlētā ākstībā. Tragiskais teātris mums allaŗ pompēzs. Senāk visas jūtas izrādīja teātrāli, kā mēs to redzam no Iliādes. Mums tajā laikā ir bijušas vairāk dziesmas. Suitu un nīciešu dziesmu garā vilkšana ir atliekas no tiem seniem laikiem. Bet vēl šodien baznīcās mūsu tauta mīl garī vilkt, mīl pāriet ci-

tādā, ne reālā dvēseles noskaņā. Šad tad mūsu glezniecībā vai literātūrā parādās talanti, kas kļūst ievērojami ar savu nereālītāti. Vissspilgtākais paraugs latviešu, leišu rasei še ir Čurļonis, pie kam visā pasaules glezniecībā nav neviena tik nereāla gleznotāja. Mūsu lielo pārvēršanos visvairāk var redzēt lielos svētkos, kad lēnajā latvietī pamostas nevaldāms dzīru prieks, piem. Jāņos. Prof. Jungfers par leišiem saka, ka tā ir priekā nevaldāma tauta, tāpat kā nevaldāma un briesmīga kādreiz bija viņa ka-
valerija.

Latvieši parāda diezgan lielu ziemeļnieciska smagumu un pretīm tam stāvošu lirisku lidojumu, kas var sadzīvot kopā vienā cilvēkā. Latvieši un leiši tik nepakustīgi, ka viņi kristīgo ticību pieņēma kā pēdējie Eiropā, kādu pus-tūkstoti gadu pēc citām kultūras tautām. Cauri gadu simteņiem latviešu dzīves parašas bijušas ļoti stabilas: viņi ciena senās kāzu ierašas, vecos dievus un svētajos. Valoda maz mainījusies ilgus gadu simteņus un vispār dvēsele glabā lielu vienaldzību pret laika pārvērtībām, latvju zemnieks skops aplausos, un nemīl mainīt dzīves formas.

Latviešu māksliniekiem arvien liekas, ka viņi radijuši kaut ko par daudz vieglu. Viņi zīmē bezdievīgi smagas bufetes un citas mēbeles. Latviešu dzejas darbos tāpat daudz smaguma, nav fabulas, nav kustības. Jauni dzejnieki lirizē bez notikumiem un bez personu aprakstīšanas. Viss tas nāk no lielas nepakustamības. Un vēl latviešu glezniecībā nav ārkārtēji daudz smaguma un slinkuma. Mēs bēgam no vieglā, grāciņā un rūpīgā tik tālu, ka glezniecībā sāk nelietot jau oti, bet kaltu. Visur vajag milzīgu krāsu triepienu, kas tikai iztālīm dod kādu jēdzienu par ainavu. Modē ir sagruvušas būdas, sašķobī nami, vecas, izmētātas lietas, kas atstāj smagu un nesolīdu iespaidu. Visu uzkopto, labas mājas, skaistus dārzus mūsu glezniecībā uzskata par sentimentālu, bet plēgūrīgais, nošķiebtais un smagais ir īsta stila paraugi. Ieklausāties kā latvieši dzied; vai viņu tautas dziesmas neskan kā baznīcas himnas, un tās var dziedāt arī maršējot.

Un tad pati mūsu daba, vai mēs neesam pārāk smagi, nepakustināmi cilvēki bez humora. Vai mēs ilgus, ilgus

gadus neesam bijuši auksta skeptiķu tauta, ko grūti iesildīt uz sajūsmas darbiem. Mēs savā kultūras attīstībā esam maz ticējuši kā sev, tā arī citiem, un mūsu smagā rakstura dēļ mums ir bijis partiju vairāk kā jeb kur pasaulē. Milzīgais biedrību skaits, līdz 10.000 mazai tautai arī rāda, ka mēs mīlam savrupību un ne vieglu satikšanu. Lielais latviešu raksturotājs R. Blaumanis raksturo latviešu puīšus kā stūrgalvīgus ļaudis.

Bet uz dvēseles polāritātes pamatiem mūsu daba rāda arī šo īpašību pretpolu. No seniem laikiem ir liecinājumi, ka latvieši rāda it kā bezraksturību un ir padevēģi, pavalstnieciski lokāmi ļaudis (skat. par to Jordana liecību par XVII gadu simteni Sējējs 1937.). Uz latviešu rakstura vieglumu aprāda arī Kārlis Skalbe: latvietis slēpjot savu naudas maku uz visrūpīgāko, bet katrs blēdis varot izvilināt viņa atrašanās vietu. Šai mākslinieciski apdāvinātai tautai, kas bagāta ar intuīciju, ir liela iejušanās spēja, un tāpēc latvietis grib būt visur līdz, bet nemīl palikt izturīgs līdz galam, visu labi nostrādāt, uzlikt punktu katrai parādībai. Jau sen esmu to teicis, ka mums ir kaut kas no Pera Ginta dabas. Prof. Jungfers tādu pašu liecību dod arī par leišiem. Tāpēc mēs ārkārtēju vēribu piegriežam darba etikai un gribam savu tautu pāraudzināt.

Mūsu rakstura vieglums liedz mums intensīvi strādāt. Tā ir smaguma pretpuse. Ibsens sūdzas, ka tāds pat raksturs esot tirgotāju un rūpnieku tautai, norveģiem. Mēs esam tauta, kur daudz bohēmiešu, kā dzejā, tā ikdienišķā darbā. Latviešus sauc vēl arī par dziedātāju tautu. Tāds raksturs nevar būt tautai, kas apdāvināta tikai ar praktiskām dziņām.

Mazkustīgajam ziemeļniekam ir dzīva fantāzija pie diezgan mazas izdomas spējas. Jāatzīstas, ka tā ir diezgan sarežģīta daba. Mums ir daudz rakstnieku, kam gluži bajāriska fantāzija, mums ir radusies maniere tēlot visu it kā otrā stāva fantāzijā: sapnī redzēt vēl sapnī. Daži rakstnieki, kā Erss dzīvo ipatā mistikā, viņa reāli tēli bagāti ar nereālas dzīves tēlojumiem. Notikumu, kustības dzejā vispār maz, par to tad āriene gaužam krāšņa.

Veselis atzīst, ka mākslā — galvenais elements ir taisni fantāzija.

Šī fantāzija palīdz latviešu dzejniekiem maskēt savu smagumu, savu nekustamību ar stila virtuozitāti, kas glezniecībā un mākslas amatniecībā parādās kā raibums. Smagie skapji un pūra lādes klātas visādiem ornāmentiem, lai vibrējoša virsa slēptu priekšmeta smagumu. Citas Eiropas tautas nav vēl radījušas tik smagas mēbeles, kādas ir bijušas redzamas latviešu amatniecības izstādēs, bet par to te viss nīrb vienos raibumos. Erika Valtere protestēja pret šo raibumu nepraktiskumu. Daži mākslinieki mūsu ornāmentā mīl lielu āsumu. Grūti pateikt, vai tas ceļas no mūsu rakstura āsuma, vai tā ir pārveidota tautas gotika, jeb Jugend stils (Modern) latviskā skaidrojumā. Rakstniecībā mums ārkārtēji daudz liriskas, jo izdomā trūcīgi rakstnieki mīl dzīvot jūtās un viņu fantāzija šaudās kā maza uguntiņa. Diemžēl prōzaikiem arvien vēl par maz dzīvo personu raksturojuma, bet par to ir daudz visādu izteiksmes gleznu. Latviešiem ir neviens vien dzejnieks, kas teikumu konstrukcijā ir gluži ģeniāls, bet saaužot teikumu, izzūd ainas, gleznas, izzūd arī šarms. Mūsu rakstnieki mīl klausīties savos vārdos kā bišu sanēšanā. Šīs liriskas lidojums un sevišķi Skalbem ir japāniski viegls. No japāniska viegluma un ziemeļnieciska tēlošanas smaguma, no nepakustamības aužas mūsu dzeja.

Visi mūs sauc par individuālistiem, jo mēs nemīlam kopā dzīvot. Citu tautu zemniekiem vajag ciema, lai vakarā varētu draudzīgi kopā satikties. Latvieši no neatminamiem laikiem ir bēguši viens no otra un sadalījuši arī Latgales sādžas, cik nu lielas viņas bijušas. Kad mums tika sava valsts, šo latvisko civilizāciju mēs nesām savā zemē arī mūsu zemes cietautiešiem. Ja sādžās dzīvojošie zemnieki ir bieži vien viens pie otra, mēs nemīlam arī daudz ciemoties. It kā mēs visi būtu schizoidi, mēs mīlam bēgt savā vientūlībā un savas fantāzijas pilīs. Latvieši arī pilsētā nav kafejnīcu un krogu gājēji, un arī pilsētā turas vientuļi. Kamēr vakaru zemēs katrā ciemā vai ikvakarus sapulcējās zemnieki patērzēt, mūsu zemē kafejnīcas nevar pastāvēt pat ne mazās pilsētās. Lat-

vieši nav arī kluba ļaudis, un klubu mūsu zemē tikpat kā nav. Man liekas, ka latvieši nav arī lieli teātrū un operu apmeklētāji.

Mūsu individuālisms manāms arī ģimenes dzīvē un nekur Eiropā šimbrīžam nav tik daudz neprecējušos — vienjūga cilvēku kā Latvijā. Mums ir pat vecmeitas un vecpuiša vārdi, kamēr lielās tautas nemaz nepazīst tādu terminu, jo tur nav vecmeitu un vecpuišu, kā masu parādības. Mūsu ietiepība par savu taisnību radījusi literātūrā lielu atskaņu, tur daudz tēlotas ģimenes nesaskaņas. Visi cītīgi sargā savas robežas, pat to kupeju, kurā nosēdušies vagonā. Garīgo robežu sargāšanu Ed. Virza uzskata pat par augsti slavējamu īpašību, isto dzīves gudrību.

Latvietim parasti ir pašam sava taisnība, ko tas cītīgi meklē tiesā, ja citur nepanāk. Mūsu tauta tikusi slavena ar tiesāšanos «līdz senātam». Latviešu vēsturē slavenis ticis kāds veselavietis Prūsis, kas tiesājās ar baronu vairāk kā četrdesmit gadus, līdz Dievs viņiem abiem deva savu taisnību. Šī tiesāšanās kāre iet augumā. Kur mums agrāk bija divas, tur tagad ir četras apgabaltiesas. Intelligences pieaugums nav samazinājis to ļaužu skaitu, kas tiesā meklē savu taisnību. Tautas individuālo neatlaidību raksturo sūdzība senātam, ka 1936. gadā tur meklējis taisnību cilvēks par savu suni, kas staigājis bez uzpurņa. Tai pašā gadā divām biedrībām vienojoties, viens goda biedrs nav gribējis pazaudēt savu titulu un sava goda biedra titulu dēļ sūdzējies līdz senātam.

Blakus šādam individuālismam, par savu taisnību mums ir filozofija, kas atzīst šī individuālisma tiesības, mums ir arī daudz dzejas, kur aprakstīti kautri, sapņojoši jaunekļi. Rainis ir ideālizējis lielo vientuli un teicis: tu esi viens no mūžības un viens tu paliksi līdz galam.

Bet tas taču nenozīmē, ka mūsu dvēselē neskanētu balss, kas aicina uz sociālu, biedrisku dzīvi. Latvieši savā dzīves filozofijā un tautas gara mantās rāda tādu tieksmi uz altrāismu, ka tiecas uz pazemību, galīgu atteikšanos no sevis. Nekur mums zināmā literātūrā tādā mērā Dievs nav tēlots kā nabags (skat. J. Lapiņa Laikmetīgais un mūžīgais). Nekur nav tik pilnīgas atteikšanās no se-

vis, vientiesības cildināšanas, kā tas ir latviešu literātūrā un tautas gara mantās. Šī pazemība vajadzīga visiem, bez tās nav labu pavalstnieku, bet mēs te redzam līdz pilnībai izkoptu pazemības ideoloģiju.

Latvieši un leiši laikam vispār bijuši pazemīgi pilsoņi, kas maz prasījuši pēc pārstāvniecības iestādēm. Senā Lietuvā valdnieka griba arvien respektēta un bijusi likums. Latviešu vēsture nav dumpju vēsture. Viss tas iespējams tur, kur ir stipri pavalstnieciskie instinkti, padevība, paklausība. Latvieši tiecas uz kaut kādu pelēkumu, nivelēšanos, puritānisku vienkāršību. Latviešu intelligenti necenšas individuāli organizēt, bet meklē — vietu. Latvieši ir padevīgi etatismam, mīl modi, cenšas pūli iet, kopā ar citiem būt. Kur iet tautas vairums, tur latvietis iet līdz gandrīz bez pretošanās. Latviešu kultūra ir grupās audzēta virzienu kultūra.

Kā latviešu tauta bagāta kalpošanas instinktiem, to pierāda tas, ka tikai uz laukiem tie mīl savrup dzīvot. Pilsētā viņi it kā apjūk, baidās riskēt un atvērt savu darbnīcu vai tirgotavu, un viņi piekļaujas labprāt kādam uzņēmīgākam, un labprāt kalpo. Mūsu veselīgais pavalstnieciskais instinkts gadu simteņus ir ekspluatēts nelietīgi un latvieši likuši mistiskā padevībā. Viņi sacēlušies ne tik daudz pret valdošo varu, kā pret savējiem, paši koduši savā miesā, un ir slaveni ar sevis apsūdzību, ar denunciāciju.

Kādreiz tie pieņēma nivelējošo hernhūtismu, bet vēl kaislīgāk pieķērās sociālismam, kam trīsdesmit gadus upurējuši. Nacionālisms ir apturējis mūsu garā sociālistiskās tieksmes, un latvieši ir šķīrušies no sociālisma.

Mēs ticam ne tik daudz prātam, kā citiem iekšējiem spēkiem, sirds varai. Tāpat kā konservatīvie angļi aizrautīgi tic progresam, mēs bieži vien atteicamies no sava skepticisma un rādām lielu mīlestības panteismu, pat tik pārlicīgi, ka izšķaidam savu dzīvi. Savā dzīves filozofijā latvietis piešķir lielu varu sirdij: mūs raksturo izteiciens, kā sirds kurzemnieka gods. Mēs ticam sparam, dzīvai radībai, saulei, zaļoksniņai. Mūsu raksturs nav fanātisks. Tikai veci nostāsti zin vēstīt, ka latviešu priesteri par savu pārlicību kāpuši sārtā. Tagad mums nav

nevienu svētā, nevienu ģenija kristīgā reliģijā. Bet leiši ir savu valdnieku Kazimīru iecēlušī svēto kārtā, viņiem ir arī savi erēmīti un lielāks rakstura fanātisms, vienots ar mīlu sirdī. Latvieši ir iedegušies fanātiskā ticībā tikai sociālisma laikā, un par šo ideju nodevuši savu dzīvību.

Man droši vien teiks, ka tādas rakstura pretējības ir visiem cilvēkiem un visām tautām, un tas nav nekas mums vieniem dots. Bez šaubām, šīs pretējības ir visiem, bet nianšes katrai tautai un katram laikam ir citādas. Lai minām kaut lielos džentlmeņus angļus, lielos konservātorus, kas reizē ir progresa nēsēji, un ar ļoti asiņainu vēsturi. Šajos pretstātos un arī viņu līdzsvarojumā ir daudz mūsu īpatnību. Man vēl reiz jāsaka, ka latvietis nav tik pelēks, kā viņš izskatās, viņš tiek nepazīstams, kad iziet no savas reālītātes.

Latviešu raksturs ir auzts no klinšu smaguma un padebešu vieglumā, no nekustami smagas dabas, kurai maz padarījusi gadu simteņi. Šis raksturs zemes pikas nes pie savām kājām. Bet šajā raksturā mīt debesīgi sapņi. No mūsu krama cietā, stūrgalvīgā rakstura var izšķīlt uguni, bet tur mūžam vibrēt dzīvība un lielas ilgas. Mēs esam kā ozoli ieauguši dzimtajā zemē un nīstam visu, kas nāk par vakaru robežu, bet daudzās lietās mēs esam aizskrējuši pasaules priekšgalā. Mūsu raksturs slēpj sevi lielas varbūtības, mums ir lielas dotības. Dievs mums ir uzticējis daudz un glābājis kādiem lieliem turpmākiem uzdevumiem. Viņu meklēt ir mūsu sūtība.

1937.

No princeses par ubadzi.

Visas vecākās Eiropas mitoloģijas un arī latviešu tautas dziesmas cildina māti-dzīvības devēju. Mazāzijā esot šūpulis tiem uzskatiem, ka tautas sāk cildinās arī dievu māti, visa sākuma pirmsākumu. Dievu mātei bija celti templi arī Grieķijā un Romā, un kristīgā ticība Jēzus Kristus māti uzskata par vidūtāju starp Dievu un cilvēkiem. Kristīgā cilvēce jau divus tūkstošus gadu ir pielūgusi Dieva māti, lielo žēlotāju, grēku nolīdzinātāju.

Dievmātē latviešu tauta ir cildinājusi mātes būtību un primātu. Mātes stāvoklis ir augsti cienjams, jo viņš ir cilvēces pirmsākums. Viņa, kas sevi atdod, tiek neglīta un rūpju pilna, nav vis no sabiedrības izdzēnāma, bet goda vietā sēdināma, viņa augsti cienjama starp sievietēm. Visas citas sievietes ir cildināmas, bet Dieva māte pielūdzama, kā māte-dzīvības devēja.

Tautu mitoloģijas cildina arī jaunavu, iemīlētu līgavu. To godā ceļ latviešu tautas dziesmas un pasakas un tautu dēls savu iemīlēto apdzied un izceļ pāri citām sievietēm. Jaunavas līgavas cildināšanas kults ir zēlis, sevišķi bruņinieku kultūrā, to laiku trubadūru literātūrā. Katra bruņinieka, katra vīrieša pienākums bija izredzēt sevīm sirds dāmu un viņas priekšā nolikt visas savas uzvaras. Šo dāmu cildināja pāri par visām, viņas vārdu aizstāvēja, viņas goda dēļ gāja cīņā. Trubadūri un no viņiem izaugusē literātūra apdzied sievieti līgavu, iemīlētu jaunavu. Iemīlējis vīrietis ir šķīstāks. Mīlestība paceļ viņa radīšanas spēkus, tos dara cildenākus, tuvina Dievam. Sievietes tīrās mīlestības dēļ vīrietis dara varonīgus darbus, viņš pārspēj sevi. Viss, kas vīrietim augstākais, pamostas mīlestības brīdī, un tuvina viņu Dievam. Tā jau bruņinieku poēzija ir apdziedājusi mīlestības augsto un šķīsto varu.

Mīlestības lielo varu cildina arī latviešu dziesmas un

pasakas. No mīloša vīrieša sieviete prasa kādu darbu izdarīšanu, lai viņš pierādītu, ka ir mīlestības spējīgs. Un mīlošs vīrietis tiešām ir šķīsts. Viņš arī atsvabina no velna nolaupīto princesi. Tas noiet pašā ellē, cīnās ar velnu un pārspēj to, lai atsvabinātu karaļa meitu. Mīlestība dara labāku pat velnu un tas ir laipns ar karaļa meitu. Šīs dziesmas un pasakas, kuŗu latviešiem ir simtiem, rāda, cik ļoti augstu latvieši ir vērtējuši mīlestības saistošo varu. Tas bija tajos laikos, kad liela bija mūsu tautas vītālitate, kad mātes dzemdēja pa desmit un piecpadsmīt bērnu.

Visos šajos laikos tautas fantaziju ir valdzinājusi arī sieviete kopēja, čaklais mājas rūķis. Tā ir izdarīgā māsiņa, kas māju dara spodru. Šos darbos tikušu jaunavu apdzied tautas dziesmas daudzās variācijās. Jau senie grieķi apdziedāja visādas sievietes, gan lepnas, gan krāšņas, bet visvairāk no viņām patika tās, kas cēlušās no bites, kas čaklas darbā. No viņām skaista, slavēna, nāk jaunā cilts.

Ģēte Faustā apdziedājis Grietiņu, darbos tikušo jaunavu. Šajā čaklajā Grietiņā Ģēte ielicis augstas vispārcilvēciskas idejas. Grietiņa ir cēla ar visvienkāršāko darbu darīšanu. Margrietiņa savam iemīlētam Faustam saka:

«Jā, mūsu saimniecība ir tik sīciņa,
Bet tomēr arī viņu vajaga vadīt.
Mums nava kalpones, viss man vien jādara:
Man vajag vārīt, mēst un šūt, un adīt,
Un mana māte stingri pakaļ skata,
Ka viss uz mata.»

Margrietiņa ir ne tikai kalponīte, bet arī savas mazās māsiņas kopēja. Par šo bērnu viņa saka tā:

«Es viņu audzēju, viņš mani mīlēja.
Pēc tēva nāves bērns tik piedzima;
Par mirēju jau katris māti uzskatīja,
Tik grūti, kā tā toreiz sirga,
Un lēnām tik un pamazītēm viņa spirga.
Tur viņa nu ne domāt nevarēja

Šo mazo dzīvību pati zīdināt,
Un tā 'es viena ņemos viņu dzirdināt
Ar pien' un ūdeni; tā man viņš piederēja.
Un manā klēpī, man uz rokas
Bērns smējās, spārdījās un āuga priecīgi.

Bet viss tas prasa lielu piepūli. «Tas nav tik viegli, kungs, kā Jūs to domājiet,» Grietiņa saka Faustam. Šī čaklā, mīlošā Grietiņa tiek debesīs, neskatoties uz noziegumu, jo viņas mīlošā un strādīgā daba ir augstu vērtējama.

Tautas fantaziju visos laikos ir valdzinājusi arī sievietes bakchante, kas vīriešus tin ap pirkstiem. Uz viņu, kā uz uguni, skrien vīrieši apdedzināties. Šīs sievietes apdziedājušas Jāņu dziesmas, bet mākslas literatūrā, sevišķi Aspāzija. «Sidraba šķidrautā» Guna, atraisījusi savus askētiskos spēkus, saka:

Nāc, mana miesa deg kā balta liesma,
Līdz maņu saknītēm viss spriktēt sprikt.
Nāc, skūpsti mani, skūpsti, skūpstī,
Dzer manu savārij'šos dvēseli.
Nav Dievi tādu dziru dzēruši,
Nav velni apreibuši tādā skurbā.
Es tevi skūpstiem, apskāvieniem,
Kā karstām tuksnešmiltīm apbēršu.»

Visi vīrieši ir apskauduši tos savas sugas tēviņus, kam bijuši lieli panākumi pie bakchantēm, bet neviens īsts vīrietis nav savā dvēselē cienījis sievietes bakchantes un vienmēr tās turējis par kādu zemāku radījumu, dzīvniekiem tuvāku.

Pēdējā gadu simtenī parādījies jauns sievietes tips, mācītā sieviete, tas sievietes tēls, pēc kā ilgojušies daudzi cēli gari. Viņi pārmeta sievietei, ka tā ir «dumja, tauka, paklausīga», tā neesot nekāds vīra palīgs intelligentā darbā un cīņās cilvēkus sieviete nemaz nesaprotot. Sieviete jaunava padota visādām despotiskām varām, savam tēvam, kas meitu spiež iet pie nemīlama vīra; viņa padota brāļa vai vīra varai. Lai sievieti padarītu brīvu, lai viņai nebūtu verdzenes mūžs, tad daudzas cēlas galvas ir mācījušas sievietes skolināšanu, un teikušas, ka sievietei

jānodod tiesības aizņemt visus tos pašus amatus, ko ieņem vīrietis. Modernais laikmets ir izsaucis sievieti no tēva mājas un padarījis viņu par fabrikas strādnieci, par savas maizes pelnītāju. Viņa tikusi visās inteliģentās profesijās, ir ārste, advokāte, skolotāja, aeroplānu vadītāja, viņai nav ko cīnīties vairs par savām tiesībām.

Mūsu zeme šē gājusi visradikālāko ceļu, jo noticējusi mācībām, ka sievietei nav īpatu uzdevumu un psiķes. Viņu līdz šim apmācīja skolās kopā ar vīriešiem. Mūsu skolās mācīja kādu bezdzimuma radījumu, kas nav ne jaunava, ne vīrietis, un gatavojas būt ne māte vai tēvs, bet tikai inteliģentas profesijas darbinieks.

Ir izaugusi neatkarīgā sieviete, kas, skolu beigusi, jūtas kā princese, kas nemīl kompromisus ar dzīvi. Viņa ir visdrošākā no sievietēm, un dzīves nebaidās, dzīve nav vēl viņu vīlusi. Viņa daudz sasniegusi. Nereti no sabiedrības zemākiem slāņiem, tā uzkāpusi dzīves kalngalos. Viņu pielūdz, to lutina, tai skūpstas rokas. Moku pilnī jauneklī viņas priekšā krīt ceļos. Tikai spilgti sapņi var dot tādu laimes noreibumu. Tā lasījusi romānus, redzējusi kinematografu izrādes, kā vienkāršas, paskolotas meičas tiek par miljonārēm. Šī jaunā princese dzīvo fantazijā, viņai liekas, ka tā vīriešus tin ap pirkstu. Viņa nevar vien izvēlēties to īsto. Tie, kuŗi viņai patīk, ir ļoti gludi, un prot izslīdēt, kad mīlestības izskaidrojumi sakāpj pārāk augsti. Bet šai princesei pagadās arvien pielūdzēji tādiem deguniem, kas nepatīk. Tie ir, varbūt, arī jau padzīvojuši vecpuiši, kas allaž bildina tikko iesvētītas meičas. Viņas pat nezina, ka tie ir mīlējuši desmitām reižu un dzīve viņiem paiet braukājot pa sliķšņainām vietām. Gadās nelaime, ka jaunai dzīves iekārotājai patīk kāds precēts vīrs, ar vienu vārdu sakot, visi tie, kas vai nu aizņemtī, vai kuŗi nevēlas laulībā doties, vai arī kas nav nekādi partneri. Mācītai sievietei, nereti, ievērojama vīra meitai, stāv priekšā vecmeitas gods, ar visām nenormālībām, lai gan viņa pati, varbūt, ir ļoti vērtīga.

Lai tiktu vaļā no tēva aizgādniecības, mācītā sieviete parasti pieņem garīgu darbu. Bet, vispār, garīgais darbs maz piemērots sievietes garīgai konstrukcijai, jo maitā to. Jau ģimnazijas un augstskolas, pārāk nodarbināda-

mas sievietes, ar garīgu darbu bojā to nervus un pazemina seksuālo vītālītāti, padara tās mazāk spējīgas būt par mātēm un vājina arī pēcnācēju spējas. Skolās no skata vien var pazīt mācīto sieviešu bālos bērnus. Sievietes, kas pavada dienu grūtā garīgā darbā novecojas ātrāk par saviem gadiem. Visnervozākais darbs ir paidagōgiem, un, izņemot kustīgās vingrošanas skolotājas, audzinātājas izskatās novecojušas un aizkaitinātas jau pēc dažiem gadiem.

Bet ko lai dara meitu tēvi? Tagad lielai sieviešu daļai jāpaliek neprecētām. Lai nodrošinātu meiču nākotni, vecāki cenšas meitas skolināt, tā skoloto sieviešu iznāk par daudz.

Šajā nelaimē mācītās sievietes varēja izpalīdzēties un radīt tādu veselīgu mājas, ģimenes atmosfāiru, kas piespiestu arī vīriešus padoties un uzsākt ģimenes dzīvi. Diemžēl mācītās sievietes nodarbojas gluži ar citām lietām, viņas arī vada iedomība, ka skolotā sieviete ir kaut kas sevišķi augsti stāvošs. Viņas par savu ideālu rada ne māti, ne līgavu, bet zinātnieku, mākslinieku, vīrieša konkurentu, kas ar savu prātu pārspēj vīrieti. Šīs mācītās sievietes negrib saprast, ka gudriem vīriešiem ne visai patīk sieviešu prāts, mūžam debatējoša, padomus dodoša sieviete. Sadzīvē sievietes grib imponēt ar prātu, bet vīrietim vispār sievietes prāts neimponē, jo vīrietis sievietē meklē savas pretešķības, meklē sievišķīgo.

Ģimnazijas un augstskolas visumā gatavo vecmeitas, un ja mācītai sievietei ir bijusi laime tikt apprecētai, viņa nav no labākām sievām un tā drīz apmācās, kā ģimenei dot maz bērnu, vai arī nedot nemaz. Intelligēntiem cilvēkiem vispār maz bērnu. Viņi arvien baidās no riska, kā gan ģimenei uzturēs. Abi laulātie draugi cenšas ieņemt algotas vietas un krāj naudu, vai arī dzīvo plaši ar luksusu. Sievai, ieņemot algotu vietu, neērti laist pasaulē jaunu paaudzi. Dzīves ērtībām inteliģence skrien pakaļ vairāk kā citi, bet dzimstība no tā cieš. Vispār, tieksme uz izglītību un ērtībām nokauj tautas vairošanās dziņas.

Mācītā sieviete un tautu lielā dziņa pēc tehniskām ērtībām parādījusies vienā laikā ar dzimstību strauju samazināšanos. Mūsu zemē viņa ir pārlieku strauja. Jau

līdz pasaules karām mūsu tauta bija noteikti izgājusi tai bīstamā ceļā, kas noved pie tautas bojā ejas, dzīvo spēku apsīkšanas dēļ. Mūsu tauta līdz pasaules karām visumā bija strādnieki vai rentnieki, kam arī bija maz pēcnācēju dzīves nenodrošinātā stāvokļa un vispārējā paraduma dēļ. Jaunie, spēcīgie cilvēki izceļoja uz pilsētām, Krieviju vai Ameriku, uz laukiem palika vecīgi cilvēki. Laukos radās spēku apsīkums, neticība, bailība. No augstākām šķirām mūsu tauta mācījās neprecēšanos vai mazbērību. Jau gadu simteņa mainā, bagātākos Latvijas apgabalos bija veseli pagasti vecpuišu, kas nevarēja būt dzīves gudrības paraugs. Diemžēl ļoti sliktu paraugu ir rādījuši arī pirmie intellīgenti. Protams, šajos mainīgos laikos ir daudz individuālu attaisnojumu, bet aiz tiem slēpjas arī.

Pirmie latviešu intellīgenti bija vai nu neprecējušies, vai arī neauglīgā laulībā. Lai pieminām kaut Valdemāru, J. Allunānu, Ausekli, brāļus Kaudzīšus, Raini, Veidenbaumu, R. Blaumani, gandrīz vai visus aktierus un aktrises, daudzus māksliniekus un citus sabiedriskus darbiniekus. Daudzi ir vēlējušies bērnus, bet liktenis nav tos devis. Tie ir ļaudis, kuŗu dzīvības koks ir nokaltis līdz ar viņu nāvi, jo tie nav atstājuši Latvijai dzīvā spēka. Šāds stāvoklis pa daļai attaisnojams, jo latvieši, kas no nabadzības sitās augšā, tikai vēlos gados varēja precēties, kad apprecēšanās vispār ir grūta. Lielajās tautās, ar vecu kultūru, ļaudis parasti precās jauni, tur arī dziedātājas un aktrises ir kundzes ar bērniem. Arī leisu intellīgencē jau gluži jauni cilvēki ir vairāku bērnu tēvi. Latviešu intellīgence vairumā no pašiem pirmajiem intellīgences laikiem ir bijusi neauglīga.

Viens no iemesliem, kas kavējis mūsu jaunekļu apprecēšanos ir skološanās, jo skolotie cilvēki vēlu var doties laulībā. Dziņa uz skolināšanos bijusi tik milzīga, ka tautas dzīvā spēka pildīšanai nav vairs atlicis ļaužu un spēka. Latvieši visumā palaiž savus labākos vītālītātes pilnos gadus neprecējušies, ja viņi precas, tad vēlos gados, kad bērni, katrā ziņā, nav vairs tādas vītālītātes pilni. Bet daba taču radījusi cilvēkus tā, ka viņiem jāapprecas apakš divdesmitā dzīvības gada, citādi tāda vientuļa aturībnieka dzīve rada tādas ciešanas, ka dažs iet pat paš-

nāvībā. Bet pastāstiet mūsu ļaudīm sapulcē, ka jaunekļiem jāprecas apakš divdesmitā dzīves gada, un viņi sāks smieties, it kā jūs būtu pateikuši lielu muļķību. Kā iespējama tāda latviešu atturība? Vai viņi ir seksuāli neapdāvināta tauta vai arī anormālas seksuālas dzīves dzīvotāji? Sabiedrībā visi taisa svētu seju. Bet paklausāties drusku uzmanīgāk, un jūs dabūsiēt zināt, ka mūsu jaunekļi jau ļoti agri uzsāk dzimumu dzīvi un jau ģimnazista gados ir pazīstami ar visiem nāves grēkiem. Republikas sākumos vienā provinces ģimnazijā abiturienti izdallīju anketu, kas pētīja dzimumu dzīvi, un šē atklājās pārsteidzoši rezultāti. Kīasē bija ļoti maz to jaunekļu, kas nepazītu anormālu dzimumu tieksmes apmierināšanu. Vecāki kungi liecina par mūsu imperijas laikmeta jaunatni tō pašu. Jau no skata vien klasē var pazīt tos jaunekļus, kas cieš no mākslīgas dzimumdzīves apmierināšanas, šie skolnieki bēg no sievietēm, viņus nevar piedabūt pie dejas vai sarunas ar dāmām.

Diemžēl mums milzums grēcīgu jaunekļu. Tie patērē savus vītālos jaunekļa spēkus tā, ka tiem nav nekādas tieksmes uz mīlestību un jaunekļa gados tie jūtas kā veči vai kā kastrēti, kam sievietes vienaldzīgas vai pat pretīgas. Paraugāties uz mūsu sabiedrību, vai intelligen-tos ļaudīs ir izstrādājēim džentlmeņu tikums, un kungi grib kalpot dāmām, turoties jauktā pūlī vai «raibā rindā». Nē, šē kungi turas atsevišķi, bet kaut kur kaktā garlajkojās dāmas. Pat studenti viesībās tikai sākumā zina pieklājību pret dāmām, drīz vien apdzēras, un tad vīriēi ir savā pūlī. Šie jaunekļi nejut sievietes tuvuma burvīguma, viņiem arī nav sarkšanas kautrīguma, nav negulētu nakšu un nevaldāmu dziņu, jo anormāla, pārsātināta bauda tos padarījusi par večiem. Tie apsievosies aiz gara laika pēc desmit studiju un ilgas prakses gadiem, kad bērni būs slimīgi. Bet liels daudzums būs vecpuiši, kas lādēs sievietes tāpat kā sievietes lād viņus. Pat latviešu lirikā ir maz mīlestības un Brusovs, latviešu lirikas tulkotājs, bija teicis, ka latviešu lirika ir kastrēta. Šē rakstniekam ir kauns rādīt dabīgās mīlestības jūtas.

Ja latviešu intelligenti apprecas, viņiem ir parasti viens vai divi bērni, lai gan tie varētu uzturēt bagātīgu ģimēni.

Abi laulātie grib pelnīt un naudu krāt, kundzei netiek ņemt bez maksas atvaļinājumu, jo jābūvē vasarnīca vai nams. Mūsu laikos arvien tura augstāku materiālo labklājību, labas mēbeles, labu dzīvokli, nekā bērniem svētītu ģimeni. Ja latvietei ir viens bērns, tad viņa visu mūžu dreb par tā dzīvību, nezina vien kā to lutināt. Pats par sevi saprotams, ka no šiem lutinātiem bērniem izaug slikta nākošā tauta, jo Dievs svētī bērnus tikai daudz bērnu ģimenēs. Latviešu sievietes sprāgst pušu no veselības un varētu dot bagātīgu, veselīgu paaudzi, bet šīm brīnumjaukajām sievietēm, šai labajai sugai ir nāves grēks, kas viņas pazudina. Visos stūros ir vecmātes un ārsti; kas izpalīdz, lai nenestu grūtības. Tagad ieviesies sakāmvārds, ka Latgalē bijuši bērni līdz tam laikam, kamēr tur nav bijis ārsta un mācītu vecmāšu. Daži nelietīgi sava amata piekopēji gandē visu ārstu darbu un slavu.

No intelligences mācās visi, un, diemžēl, mūsu tautā ir izplatīti tik pavirši uzskati par laulības dzīvi, ka gadu desmiti te neko nespēs labot. Kad strādnieki tikuši dārgi, tēvi savus bērnus tura par strādniekiem un nereti neļauj tiem precēties, lai mājā būtu saskaņa. Visbēdīgākais ir laukstrādnieku pieauguma stāvoklis. Saimnieki parasti nevēlas ģimenes ar bērniem, viņi labprātāk tura puīšus un meitas. Kad, industrijas aicināti, laukstrādnieki aizgāja uz pilsētu, tad saimnieki neorganizēja vis jaunu strādnieku pieaugumu, bet ievada strādniekus no citurienes. Vadonis Dr. K. Ulmanis jau savās jaunības dienās ir aizrādījis uz strādnieku jautājuma bīstamo situāciju, viņš nav beidzis interesēties par šo jautājumu vēl šodien, bet mūsu zemnieki ir bijuši kurli. Tie sabūvējuši mājas, kur nav precētu strādnieku dzīvokļu, un tādas kūtis, kur nav vietas strādnieku lopiem. Reti kāds domā, ka strādnieki no gaisa nebirst. Vienu daļu laukstrādnieku ir izdevies padarīt par zemniekiem, bet tagad saimnieku mājas ir tukšas, jo vietējo laukstrādnieku šķira ir gandrīz izmirusi un mūsu laukos sāk runāt krieviski, poliski un leitiski. Saimniekiem parasti ir divi bērni, un tie abi ir skoloti un braukā apkārt agitēdami, lai ļaudis neiet prom no laukiem, bet viņi paši nedomā atgriezties tēva mājā. Bagātīgas saimnieku dzimtas spētu dot tik-

daudz pēcnācēju, ka saimnieku mājas varētu sadalīt saimnieku dēļiem un meitām un mums nevajadzētu svešzemju strādnieku, bet nenormālais dzīves posts ir skāris visus. Vidzemes maliene tikusi tik tukša, ka še ceļo iekšā krievi no Latgales, pērk un rentē zemi.

Kas mums stāv priekšā, to spilgti rāda abu Piebalgu liktenis; tas gleznaini rāda, ka pārliecīga skološanās mūsu tautā tikusi par nacionālu postu, kas aizved no laukiem prom jaunekļus. Vidzemē, vispār, nav vairs dabīgā tautas pieauguma un pilsētās, kur dzīvo jauno cilvēku vairojums, šī pieauguma nav jau sen. Bet abas Piebalgas ir spilgts paraugs tam, kā izmirst tauta.

Piebaldzēni ir ārkārtēji laba ļaužu suga, krietni noauguši, veselīgi, apdāvināti, bet viņi par lieku skolojas un viņiem nav bērnu. Pasaulē nav divu otru tādu draudzību, kur būtu tāda skološanās dziņa kā Piebalgās. Abas šīs draudzes devušas kopā ap simts sabiedrisku darbinieku, rakstnieku, mākslinieku. Varētu gaidīt, ka intelliģenti ir savu Piebalgu varen uzkopuši. Kādreizējais mans skolotājs Aug. Bračs klasē ar lepnumu stāstīja, ka Piebalgā gandrīz nemaz neesot tādu zemnieku, kas nebūtu beiguši Piebalgas draudzes skolas augstāko klasi, viņš pabeidza Piebalgai varenu nākotni. Bet pēc trīsdesmit gadiem, kad uz pilsētu aizceļojuši visi uzņēmīgāie piebaldzēni, uz vietas nav vairs palicis jaunu cilvēku. Piebalgā ir kāda māja, kur dzīvo septiņi vecpuīši, bet nav neviena bērna. Piebalga ir šimbrīžam nenormālas seksuālītātes zeme.

Ja vecie brauc uz tirgu, jaunie parasti nevar nosēdēt mājā. Bet Piebalgas tirgū nesen neredzēju neviena bērna. Ratos veči vien, veči vien. No mūsu automobiļa pretimbraucēji bēga ar visu pajūgu labībā, dažs izlēca no ratiem, atstāja zirgu savam liktenim, lai justos pats drošībā. Mums likās, ka esam iebraukuši Afrikā, kur nepazīst jaunā laikmeta ar viņas tehniku. Šos vecos cilvēkus neuztrauc nolaidība. Tāpēc Piebalgā pēc izskata ir visbēdīgākās mājas visā Vidzemē. Bet te ir sava studentu novadniecība, jo arī vēl tagad jaunie cilvēki dodas uz pilsētu. Šajā vecpuīšu un vecmeiņu zemē tirgū pirkto klijē-

rus un priecājos, ka man būs Piebalgas klingerī, bet man atbildēja, ka Piebalgā klingeru necepot, tie esot no Rīgas. Savām ausīm negribēju ticēt, ka šajā uzņēmīgo tirgotāju un intelligentu zemē nav vairs ne cilvēku, kas varētu klingerus iecept un nav turības, kas varētu maiznīcu uzturēt. Kapsētā kapličai arvienu vēl ir salmu jumts, kā Kronvalda laikos un zirgu slita bija uzlikta no nenomizota greiza koka, par glītumu nemaz nerunājot. Entuziasti, kas stāstījuši par Piebalgas nākošo varenumu, piedzīvo gluži pretējo: Piebalgā ieceļo latgalieši, sevišķi krievi, jo vecā, slavenā cilts, aizgājusi bezbērnībā bojā. Šis Piebalgas paraugs lai drausminā visus, jo pēc spožajiem sapņiem par mūsu tautas nākotnes izredzēm, šai zemē kā valdnieki var būt arī cita tauta, ja vien latvieši neatmet savu tautas pašnāvību, savu drausmīgo netikumu. Mēs dzīvojam no vecām ļaužu rezervēm; kas būs tad, kad viņas izsmels?

Tautas pašnāvību uz kādu laiku varētu atļauties pilnasinīga, bagāta tauta. Diemžēl mēs tādi neesam, jo esam nesen pārdzīvojuši drausmīgas katastrofas. Mēs pārlaidām pār galvu 1905. gadu ar briesmīgām soda ekspedīcijām un lielu emigrāciju, kas aizveda svešumā desmitus tūkstošus ļaužu. Pēc tam nāca pasaules karš, revolūcija, brīvības karš un šodien mūsu zemē ir par seši simti tūkstošiem iedzīvotāju mazāk kā pirms pasaules kara. Tā ir drausmīga nacionālā katastrofa, jo bojā gājusi nācijas ceturtā daļa. Šādas katastrofas mūsu zemei nenāk priekšā pirmo reizi, jo krievu armijas un mēris ir mūsu tautu gandrīz iznīcinājuši izgājušos gadu simteņos. Bet viena gadu simteņa laikā zemē bija agrākais iedzīvotāju skaits, jo toreiz mātes dzemdēja 10—15 bērnus. Arī pēc šīs nacionālās katastrofas vajadzētu pieaugt tautas vitalitātei mūsu brīvajā valstī. Izrādās, ka viņa ir izsīkusi tā, ka še var runāt par nācijas pašnāvību.

Mūsu statistika arvien vēl stāsta par iedzīvotāju skaita pieaugumu Latvijā, bet nospiedošs vairums viņu nāk no Latgales; tie ir, visumā, krieviskie apgabali, kas dod bērnus. Mūsu zeme pārlatgalojas un nākošā paudzē tai būs gluži cita seja. Diemžēl Vidzeme un Zemgale samaitā arī godīgus latgaļus, kuru laulības dzīve

sāk maitāties. Mūsu tautas labākās smadzenes izmirst, jo viņām nav pēcnācēju, Ja no piena nosmalsta krējumu, tur paliek sliktāka viela. Bet ja no tautas paņem labākos spēkus un atstāj viņus bez pēcnācējiem, un dara to vairākās paaudzēs, tad tautas apdāvinātākie spēki neglābjami iet bojā. Tur paliek tikai mazapdāvinātie, kas nespēj dot vadoņus. Visām tautām stāv priekšā liktenis pazaudēt savus labos, apdāvinātos spēkus, ja tauta neievēro rūpīgu dzimumu higiēnu. Simtas tautas jau ir aizgājušas bojā un vēl aizies tad, kad izmirušās apdāvinātās kārtas. Ir jājautā, vai kādreiz latvieši nepazaudēja patstāvību tāpēc, ka viņiem bija palicis maz vadoņu. Kādreiz arabi bija lepmi valdnieki, no viņiem palikuši tikai fellachi. Grieķi ir devuši cilvēcei vērtības tikai pirms Kristus dzimšanas un tad divus tūkstošus gadus palikuši neievērojama tauta, jo labākie cilvēki tur palikuši bez pēcnācējiem.

Katrai tautai, kur stipra skološanās, un kur mācītie laudis dod maz pēcnācēju, draud bojā eja. Skološanās kādreiz latviešus cēla, bet tagad gremdē. Ja nenotiek lūzums mūsu tautas dzīvā spēka pieaugumā, ja negadīsies brīnumis, kas uzceļ mūsu tautu, jau pēc nedaudz gadiem latviešu skaits sāks samazināties, un iedzīvotāju sastāvs mūsu zemē mainīsies. Še ir visbīstamākais stāvoklis mūsu tautai. Mēs esam briesmīgu paradoksu tauta: latvieši pieauga skaitā un dzīvoja tikumīgi līdz tam laikam, kamēr viņiem aiz rijas stūra uzskaitīja. Brīvībā tikuši, tie izšķiež savus spēkus nācijās pašnāvībā.

Šajā bīstamā laikā mūsu sabiedrībā ienākusi mācītā sieviete. Cerību pilna viņa ir! Bet tā nēsaprot savus uzdevumus un neprot dzīvot. Viņa ir jaunu iekarojošu cilvēku ielenkta un arī darbā uzvedas tā, it kā tai būtu jāatgānā nelūgti kavalieri. Mūsu intelligentai sievietei nav mācīta pazemības kultūra, viņa nav skolota kā kopēja, nama māte, reveransu taisītāja, viņa neapbur ar savu šarmu. Reveranss, brīnišķā pazemība un laipnība, gadu tūkstošus ir savaldzinājuši visstingrākos vīriešus. Mūsu skolas tai vietā ir devušas sievietei uzstājību, bet tā nav viņa darijusi laimīgu, gluži otrādi. Šī mācītā sieviete varētu dot brīnišķus bērnus, bet — «nav kas viņu

ņem», jo viņai trūkst rakstura šarma.

Mums ir jau radusies un uz priekšu būs vēl vairāk nelaimīgu studējošo sieviešu baru, kas meklē slimīgu ideoloģiju, nelaimi vēstošus dzejniekus, jo viņu pašu mūžs ir bojā gājis, iedams nepareizā virzienā. Mūsu zeme tiek par savādnieku vecpuīšu un nelaimīgu vecmeitu zemi, kurās kultūrai nebūs glābiņa no slimas ideoloģijas meklētājiem. Ar dziļām sāpēm ir jānožēlo šie bojā gājušie mūži, un tās krietnās paaudzes, kas no labajām sievietēm varētu būt. Viņas ir izrautas tautai uz visiem laikiem.

Mācīto sieviešu ir tik daudz, ka viņas pašas varētu ko darīt, lai glābtu savu stāvokli. Bet mācītās sievietes pulcējas biedrībās, lai ideālizētu savu stāvokli. Viņas ir laimīgas, ka var darīt to pašu, ko vīrieši dara, ka viņas ir ļoti mācītas, enerģiskas, ka viņas ir biedrību valdēs. Tagad ir piedzīmusi sieviete plintniece pilsoņu karā, sieviete abortu taisītāja, sieviete biedrību vadītāja. Bet vajadzīga ir sieviete līgava, sieviete māte, vajadzīgs cilvēks, kas uzpurējas, kas klausā un mīlo.

Mācītā sieviete ir apskurbusi no savas brīvības, viņa ir vaļā no ģimenes važām, viņa ir aplidota, mīlestības sportiste un mīlestības kolekcionāre. Viņa ir princese, ko gaida ubaga tarba. Lai to neaizmirst neviena sieviete, kas nav materiāli nodrošināta. Un kas ir materiālā nodrošinātība šajā sociālo un nacionālo vētru laikā? Mums visiem aiz muguras ir drausmīgs vācu jaunavu liktenis. Kādreiz arī viņas bija valdošas princeses, muižnieku, doktoru, advokātu, mācītāju meitas. Vasarnīcu rajonos viņām vīrieši dziedāja serenādes, bet viņas palika neapprecētas. Tagad viņas ir vecenītes bez maizes un dzīvokļa. Tās pārtiek no žēlsirdīgiem cilvēkiem, izdarot tiem nelielus pakalpojumus. Lepnās princeses pārvērtušās par ubadzēm un tādas tiks arī latviešu mācītās sievietes, kas nebūs nodibinājušas savu ģimenes dzīvi vai citādi sevi nodrošinājušas. Līdz ar gadiem zūd sievietes pievilcība. Ja uz kādu brīvu vietu konkurē piedzīvojuši sieviete, kas mīl ķildoties un jauna meiča — vīrieši vienmēr dos priekšroku jaunajām. Tas varbūt pat ļoti netaisni, bet tā būs. Mūža otrā pusē neprecētu sievieti ņems darbā aiz žēlastības. Jaunībā tā nav pazinusi pa-

zemības, par to vecuma dienās līdz ar pazemību tā dzers lielu rūgtumu. Kādreizējā princese pārvērtīsies par ubadzi.

Mācīto sieviešu ir tik daudz un viņas vieglprātīgi smejas par laulību un ģimeni, viņas indē gaisu un iznīcina dzīvi tām, kas varētu labāk dzīvot, kas varētu nodibināt savas ģimenes. Mācītai sievietei jārada jauna ideoloģija, viņai jārada visā tautā dzīva uz ģimenes dzīvi, uz dzimumu godīgumu. Ja kara laikā sieviete var uzprasīt vīrietim, kāpēc viņš nav frontē, kāpēc viņa pati nevar prasīt jauneklīm, kādēļ tas neprecas. Sieviete ar savu godīgumu un uzstājību var izlabot vīrieti, kas iet nenormālu ceļu dzimumu dzīvē. Vienīgā sieviete var pati izārstēt tos vīriešus, kas bēg no sievietēm savu nenormālo tieksmju dēļ.

Mums neimponē mācītā sieviete, ne viņas gudrība, ne rīkošanās spējas, ne viņas lepnība, ka tā sasniegusi dzīves kalngalus. Augstskolu beigusi sieviete patiesībā nevar piederēt tikai mājai. Mums imponē sieviete līgava, kas vīrieti labāku dara. Imponē tā vītālītātes pārpilnā, kas spēkā trīc kā pārkurināta mašīna. No viņas daiļa, slavena nāks jaunā cilts. Mēs cienām un pielūdzam māti dzīvības devēju un auklētāju, viņu augstāko starp sievietēm.

Ir jādzimst jaunai domāšanai un rīcībai dzimumu dzīvē, citādi šīs latviešu tautas pēc dažām paaudzēm vairs nebūs. Šai demokrātisko brīvību laikā lielākā daļa zemnieku ir ielaiduši parādos savas tēvu tēvu mājas, kas bija izpirktas dažu cilvēku mūžā, un viņi ir palikuši bez bērniem, vai arī to ģimenes ir gluži sīkas. Mums jāšāk taupīt savi spēki un līdzekļi, jāšāk arī precēties astoņpadsmit gadus veciem, tad kad mūsu asinis to liek.

Mēs gādājām par teļu un cūku asins tīrību un par viņu sugas turpināšanu. Mēs ievadam ārzemju ērzeļus, lai uzlabotu labu zirgu sugu. Bet mūsu zemē ir brīnišķīgu vīriešu un sieviešu suga un viņa bezdarbībā aiziet bojā. Tikai brīnišķs cilvēks spēj labu radīt. Mums jāšāk domāt, ka ne grāmatas, ne sabiedrisks stāvoklis, ne automobīlis un labas mēbeles ir galvenais, bet cilvēka asinis, pats cilvēks. Ja par tēli var prasīt, kādi viņas vecāki, tad tas jāprasa arī par cilvēku. Allāž ir jādomā, no kā-

diem vecākiem ir cilvēks cēlies un cik vītāls viņš ir nākošām paaudzēm. Pāri par visām skolām, dzīves ērtībām un īpašumiem stāv pats cilvēks, viņa spēja dzīvot un vairoties. Bez šīs jaunās apziņas mūsu skaistā, bet maitāties sākusē tauta aizies bojā. Ir jānotiek brīnumam, citādi latvieši sarauksies par kultūras nespējīgu, ļaužu sauju, ko pielaulās kāda cita tauta.

Mēs esam pārdzīvojuši brīnišķu laiku un bieži vien liekamies, ka esam laimīga paaudze, bet neviens nav laimīgs, ja viņš nav laimīgi noslēdzis savas dzīves rēķinus. Mēs esam viena traka paaudze, kas izputinājusi vecās tradīcijas, bet izputinājusi arī savus dzīvos spēkus.

Ir jāsāk citādi dzīvot, un šē palīgā jānāk valsts piespiedu varai. No nebrīvības neviena tauta nevar uzreiz ielēkt absolūtas brīvības valstī. Ja Ataturks pavēlēja turkiem apprecēties, ja Musolini un Hitlers ir panākuši brīnumus tautas dzīvā spēka pieaugumā, tad latviešu valsts varai piespiedu kārtā ir jāglābj šī tauta no bojāejas, jo viņa dvēseles būtībā ir laba tauta, bet ar nāves grēku.

1938.

Latviskā civilizācija.

Ir pagājuši gadi kopš Latvijas valsts nodibināšanas, un tagad kavējoties atmiņās, liekas, kad valsts patstāvības laikā latvieši ir radījuši kā bērni, kas ceļ vairāk, nekā var pacelt. Tauta savā radišanā ir bijusi ģeniāli droša, kā gana zēns, kas iet iekarot karaļa valsti. Latviešu civilizācija un kultūra mainījusies līdz nepazīšanai. Tas ir latviešu varoņu un visas tautas kopējo pūļu rezultāts. Noplēsta visa vecā dzīve, un mēs esam tikuši citi cilvēki.

Lai savu valsti veidotu, 1918. gadā mums trūka īsti valstiskas domāšanas. Latviešu tautas vairums bija bezzemnieki, daudzu dumpju satrakoti ļaudis, kas pietami visādām dēmagogijām un paradizes solījumiem. Latviešiem toreiz no dzimtenes īpašumiem piederēja gauži maz, arī nelielā intelligēncē bija dzimusi un augusi revolūcionāru ideju aizvēnī. Šīs idejas bija kosmopolitiskas un neilgojās pēc savas valsts. Lai būtu valsts, vispirms bija vajadzīga valsts ideja un ticība savai valstij, bet tās bij maz. Latvijas nodibinātājiem bija jārikojas ar nelielu ļaužu grupu un, labi organizējot, jāved tauta pa ceļu, kurp viņa nebija paradusi staigāt. Kad Kārlis Ulmanis dibināja valsti, patstāvības ilgu maz bija latviešu dvēselēs. Par valsts nodibināšanu jāpateicas ne tik daudz vispārējai gribēšanai, kā tautas vadoniem. Griba pēc savas valsts atmodās vēlāk, bet par to mūs tagad sargā liesmais patriotisms.

Valsti dibinot mums nebija vajadzīgo darbinieku. Latviešu intelligēncē bija tikai viens lielāks uzņēmums — Latvijas lauksaimnieku centrālbiedrība. No šīs organizātoriskās praktikas izejot, bija jādibina valsts organizācija. Mūsu intelligēnces vairums atradās Krievijā vai vācu gūstniecībā. Bet bija jāprót noorganizēt, atrast vajadzīgos cilvēkus, un bija jānāk viņiem pavēlēt. Lat-

viešu ierastā kautrība un pazemība bija liels kavēklis valsts un pašvaldību organizātoriskam darbam. Latviešu vadoņi visu ir labi veikuši un tagad mēs varam atskatīties uz labi noorganizētu valsts iekārtu. Protams, vadītāji ir nākuši un gājuši, jo visur ir vajadzīga izlase.

Kā revolūcijas bērniem mums visliktāk ir gājis politikā. Mēs noticējām viskreisākajām idejām, un savu vēlēšanu sistēmu izvedām tādās galējībās kā vēl nekur. Tas nav nekāds brīnums, jo vēl 1918. gadā visas latviešu tautas eksistence bija apdraudēta pašā vārīgākā vietā. Tauta bija palikusi bez dzimtenes, un nevaldāmu revolūcionāru dusmu pilna. Jābrīnās ne par to, ka ir radīta tik kreisa satversme, bet gan drīzāk par to, kā tik satrauktam zīrgam varēja tikt mugurā un ka vēl ar viņu jāt.

Mūsu satversmes sapulce pieņēma pazīstamo vēlēšanu formulu; tie, kas bija cerējuši uz mērenāku likumu, vai uz divpalātu sistēmu, palika tukšām rokām. Ievēlēto deputātu vairums ticēja, ka no nebrīvības valsts var uzreiz ielēkt tādā brīvībā, kur katrs muļķis tiesībās ir līdzīgs valstiski nosvērtam cilvēkam. Radās visu varens parlaments, kas gribēja ne tikai likumus dot, bet arī valdīt, visu kārtot. Deputāts bija galīgi neierobežots, un savā egoismā tas arī negribēja pieļaut savu tiesību ierobežojumu. Ministru varēja kritizēt kā grib, bet par deputāta aizkāršanu draudēja smagi spaidu darbi.

Tautu organizēja politiskās partijas. Visa parlamentārisma epocha ir liels tautas audzināšanas laiks. Viņa nebija paradusi savējiem paklausīt. Kad sanāca Vidzemes zemes padome, tad te bija grūti apvienot vienas frakcijas ļaudis, jo viņi nebija mācījušies klausīt. Partijas audzēja politisko domu un vienību ap partijas vadību. Bezgala daudzās sapulces šē skoloja tautas politisko prātu, diemžēl tas notika arī nevalstiskā garā. Bet šajā partiju cīņu laikā tauta sadalījās grupās, pazuda tautas jēdziens. Nebija vairs kopēju nacionālu lietu, bet pār visu zemi valdīja kāds niknums, milzīga skaudība.

Mūsu tautu no senām dienām citi turēja par naīvu cilvēku kopu. Politiskās cīņās lētīcība izzuda un arvien vairāk nostiprinājās skepticisms. Vēl vairāk, radās jauns, nepazīstams cilvēka tips — bezkauna, kas ātri grib

tikt uz augšu. Dzīve pārvērtās par laimes loteriju. Ļaudis ar maz nopelniem tika pie zemes un vasarnīcām, vēl studijas nebeigušie iekļuva ne tikai par ierēdņiem, bet arī par departamenta direktoriem, vai pat ministriem. Studenti sēdēja ministru krēslos. Tādi ļaudis, kas citos apstākļos būtu tikai pavāji pagasta skrīverī, caur parlamentu gluži kā pasakā tika par ministriem, tika pie namiem un cita nodrošināta stāvokļa. Laimes lozes bira uz latviešu tautu un viņu maitāja.

Sāka likties, ka dzīve tikusi viegla; ar grūtībām neviens nerēķinājās, viņas arī nepanesa. Visi sevi vērtēja ļoti augstu, visi bija nākošie deputāti vai ministri. Visi dzīvoja pāri saviem līdzekļiem un zemnieki dziļi iestīga parādos. Tautas sapulcēs varēja dzirdēt, ka strādnieks, vai lauksaimnieks sapņo tikt par deputātu vai aprīņka valdes locekli, un salabot savu budžetu. Ja jau tik dumjas galvas tiek pie ministru portfeļa, ikvienam sāka likties, ka ja viņš būtu ministrs, tas novaldītu zemi ļoti labi. Bija atmodušies laiki, kad ganu zēns iegūst puskarāja valsts un gribētāju ietikt saeimā bija ik vēlēšanās desmit tūkstoši cilvēku.

Tautā pašā bija īgnums pret šiem laimes meklētājiem un lielajiem vietu un goda medniekiem, un tāpēc parlamenta padzīšana radīja gaviles. Mēs parādījām lielu dilentantismu politikā, tā mūsu vājākā vietā. Bet veciem cīnītājiem šis kauju laiks ir diezgan rožainā atmiņā. Grupu domāšana ir tik būtiska, ka vecie darbinieki par partiju cīņām runā kā par duēlēšanos vai seska medībām. Nevar arī liegt, ka saeimas pirmie gadi devuši daudz likumu, piem., no 1924. gada līdz 1928. g. kodifikācijas nodaļa apstrādājusi 983 likumus, bet pie lielāko likumu radīšanas saeima bijusi diezgan mazspējīga.

Iekšējā valsts drošībā panākts liels lūzums: nomierināta lielniecisma sabangotā tauta uz pašām komūnisma valsts robežām. Tas nav izdarīts ar diktāturu vai asiem spaidu līdzekļiem, bet ar reformām, ar pretim nākšanu tautas ilgām. Mūsu zemē visā valsts laikā nav bijis neviena ģenerālstreika, neviena īsta dumpja. Strādnieki ir pieņēmuši arī vienības valsti un

ir tai uzticams balsts. Tas runā par labu mūsu varoņiem un tautai.

Izvesta ir milzīga agrārreforma, kurai pasaulē nav precedenta. Zemnieku kalpu tauta padarīta par zemes īpašniekiem, kas droši raugās nākotnē. Agrārreforma pilnīgi pārveidojusi lauku izskatu. Kad īsi pēc agrārreformas brauca pa Latvijas laukiem, tad varēja novērot būvniecības drudzi. Visa zeme mirdzēja jaunos jumtos, no viena redzes punkta varēja redzēt līdz desmit jaunu ēku. Būvējās arī vecsaimnieki, cēlās daudz stila ēku, par kādām nevarēja agrāk ne domāt. Vēl stiprāk ir pārveidojusies Latgale, kas izgājusi viensētās. Ikvienu Latgales ēka ir noplēsta un aizvesta uz citurieni. Viss ir pārbūvēts vai pat jauncelts. Līdz ar jauno dzīves iekārtu, atnākusi arī citāda domāšana un strādāšana.

Latviskā civilizācija ir tīrības, kārtības un jaunbūvju, pārveidošanas civilizācija. Aizbrauciet kauču uz Rēzekni un apskatāt tās pils-skolas, kas celtas Latvijas valsts laikā, apskatāt Daugavpili, Ogri, Valku un jūs sapratīsiet, ka latviešu tauta ir bijusi cēlāja, ne ārdītāja. Bet kādas pūles tas prasījis tautai, ko pēc pasaules kara šķērsoja tranšeju vaļņi.

Pēc pasaules kara mūsu zeme bija ārkārtēji izpostīta. Krustām un šķērsām bija izrakts četri miljoni metru tranšeju un aiz viņām dzeloņu drātis. Ēkas nopostītas līdz pamatiem. Te nebij ne suņa, ne gāļa, ne cilvēku. Viss tas bija jānohūdzina un drātis jānoņem. Jāuzceļ bija tūkstoši un atkal tūkstoši nopostītu vai sapostītu ēku. Pirmos valsts gados ir uzbūvēti vai atremontēti ap 500 dzelzceļu tiltu un caurteku, kā arī uzbūvētas vai atjaunotas 278 nopostītas dzelzceļu ēkas. Kur vēl izpostītie zemes ceļi, kur uzbūvēti ap 1000 tiltu 20 kilometru garumā! 1919. gadā Latvijas valstij bija tikai 12 lokomotīves un 27 vagoni, un tagad mums ir normāli funkcionējoši dzelzceļi, kur vilcienu ātrums ir milzīgs, salīdzinot ar imperijas laiku. Valsts ir tik daudz būvējusi visus šos gadus, ka daudzkreiz ir jautāts — kur viņa ņem naudu. Vēl lielāku izbrīnu šī būvniecība izsauca tagad, kad rodas Kēguma spēkstacija, Rīgas centrālās valsts iestādes. Mūsu lauku mājas pirms pasaules kara bija pavecas ēkas

ar salmu jumtiem. Tagad radušās ēkas ar koka vai šiferu jumtiem un drīz vien mūsu zemi rotās krāsotās ēkas, kas ar savu balto un sarkano krāsu valdzināt valdzinās dzimtenes vērotājus.

Ir pagājuši divdesmit pieci gadi kopš tā brīža, kad savā dzimtenē sēdēju šosejas malā un gatavoju augstskolas lekcijas par to, kā Dānijā daudzās zemnieku mājās esot tālruni. Toreiz bija skumji, domājot par mūsu apstākļiem. Tad visās Latvijas lauksaimniecības biedrībās sprieda, vai kopējiem spēkiem ierīkot tālruni Priekuļu lauksaimniecības iestādēm; tas likās ļoti dārgi. Tālruni bija tikai muižās, un latviešu cilvēkam lauku tālruni nebija pieietami. Un tagad tālruna iestāžu ir krietni pārāk par vienu tūkstoši un tālrunis ir gandrīz katrā otrā mājā. Tajā vietā, manā dzimtenē, kur sēdēju pirms 25 gadiem, atrodas tālruna stabs, kur nāk no pagasta mājas ārā kābelis ar stiepulēm, kas dzied dzimtenē jaunu dziesmu. Visā pagastā ir vairāk kā simts tālrunu. Līdz pasaules kaņam tik daudz nebija pat ne apdzīvotu vietu.

Latvijas valsts sākumos bija 306 pasta iestādes, bet tagad to vairāk par diviem tūkstošiem. Tēlegrammu nosūtīt uz laukiem līdz pasaules kaņam varēja tikai tā, ja samaksāja pievešanas naudu no aprinča pilsētas. Tagad tēlegrammu tālrunis no tuvās stacijas piegādā mājā visīsākā laikā. Radio tikls klāj laukus un pilsētas, nekur nav vairs džungļu, jo visi ir saistīti ar galvas pilsētu, ar visjaunākiem notikumiem.

Ej kur gribi mūsu zemē, visur atradīsi mācītus ļaudis, pat ar augstāku izglītību. Vai tie ir Latgales kalni, Lubānas klani, vai Sliteru kalni, visur ir ļaudis, kas uzgriezīs radio un Jūs būsi informēti par visu. Katrs tālruna lietotājs apprasās jaunākos notikumus katoļa priekšniekam. Viņš ir informēts, jo avīzes piegādā autobuss visattālākos lauku stūros. Grūti atrast cilvēku, kas nav bijis sakaros ar augstāko kultūru, ar operu, teātri, kas nelsa avīzi vai žurnālu.

Kad sāka darboties Latvijas valsts, mums nebija savas terminoloģijas, lai valdītu valsti, lai rakstītu skolas grāmatas, lai studētu. Viss tas ir radīts, audzis un pārāudzis visu gaidīto. Visās dzīves nozarēs mēs ejam uz

priekšu. Līdz bezgalībai skries laiks, bet nekad vairs nenāks tādas paaudzes, kas būs strādājušas tik daudz, kas būs radījušas no nekā valsti, kas labi funkcionē un atveļ latviešu spārniem brīvu telpu visās nozarēs. Mēs esam ieguvuši no Latvijas valsts tik bezgala daudz, ka nekad mums nebūs pietiekoši pateicības tiem, kas šo valsti ir radījuši.

Mēs neesam izgājuši darbā kā meistari, bet gan kā mācekļi ar visām kļūdām un grūtībām, bet to iegūtais ir latvisks, isti latvisks, mums vieniem dots. Mēs esam radījuši latvisku civilizāciju, kas ir celtnieciska, tā ir augsti kultūrālas tautas skrējiens jaunos nezināmos laukos. Skrējiens par savām tiesībām, lai radītu jaunu, neredzētu kultūru.

1938.

Baltu tautu vēsture un vienība.

Kad simts gadus atpakaļ daži pētnieki sāka domāt par latviešu vēsturi, viņi bija lielā nezināšanā, no kurienes latvieši cēlušies. Daudzi mūsu draugi, kas bija augstās domās par latviešiem, izteica pārliecību, ka viņiem bijusi dižciltīga pagātne, ka tie esot seno heruļu pēcteči, citi domāja, ka latvieši cēlušies no romiešiem vai grieķiem, un ir pat uzrakstītas, gan ne zinātniskas grāmatas, ka latvieši un leiši ir etrusku pēcteči. Vidusitalijā, kur mītuši etruski, esot kapenes, kuŗu uzrakstos esot latviešu un leišu vārdi, un daži zināja liecināt, ka etrusku apgabālā vēl šodien itaļi runājot tādā izloksnē, ka tā atgādinot it kā latviešu valodu. Vecos avīžu numuros atrodam liecinājumu, ka Britu Indijā mītot tautas, kuŗu valoda atgādinot latviešu valodu, kāda kalpone latviete esot pat varējusi sarunāties ar šo indiešu tautu, runājot latviešu valodā. Bija vēl teōrija, ka senie vikingsi-Rjūrīki esot leišu-latviešu cilts un cēlušies no Russ upes un tāpēc dabūjuši russ vārdu un veselai zemei devuši nosaukumu Rusija. Šī upe esot Mēmeles atteka; patiesībā še ir pārpratums, jo atteku sauc par Rusni. Visa šī augšā teiktā minēšana ir atmesta kā nezinātniska. Bet viņa ir liecinājums, ka ir bijuši tādi ļaudis, kas novērojuši latviešu īpašības un viņus augsti cienījuši.

Bet ilgus gadu simteņus nav trūcis cilvēku, kas latviešus ir uzskatījuši par kaut ko zemāku — mūžīgai kalpībai nolemtu tautu, kas jāpārkausē, jāpielaulā pie kādas citas tautas. Mūsu dvēseles īpatnības ir tikušas vērtētas gan augsti, mēs esam uzskatīti pat par parauga tautu, gan arī ļoti zemi. Mūs apsūdzēja mūžīgā nesaticībā, neuzticībā, viltībā, nesavaldāmībā. Ilgus gadu simtus mēs bijām tautu drumstala bez savas vēstures, bez mirdzuma, Dieva pazudinātā tauta, kuŗai nolemta iznīcība, kā kastram pārpratumam.

Un piepēši latviešu un leišu tautas pēc pasaules kara, kā vēstures brīnums, atmirdz neticāmi spožā gaismā. Latviešu un leišu zinātnieki vērīgām acīm meklē savu pagātni un tur mēs ieraugām sevi par lielu un varenu tautu. Mūsu senā mītne nav tur, kur to meklēja izgājušā gadu simtenī, bet mūsu pašu tēvijā un daudz tālāk uz dienvidiem un rītiem.

Ir maz chroniku, kas ziņo par senām baltu tautu gaitām. Tikai Lietavas vēsture parādās skaistā diženumā, leiši kādreiz ir pārvaldījuši milzīgu impēriju. Bet chronikai un vēsturei nāk palīgā valodniecība un archaioloģija. Un te nu mēs baltu ciltis redzam dzīvojam lielā plašumā. Senās chronikas liecina, ka pie baltiem piederējuši vēl senprūši, jatvingi, galindi, galalati, ko krievi sauca — goļadj, bet varbūt šo cilšu ir bijis vairāk un viņas iznīkušas jau pirms vēsturiskiem rakstiem.

Mūsu ievērojamais pētnieks prof. P. Šmits, leišu zinātnieks Buga, vācu profesors Fasmers, poļu Kočubinskis un krievu profesors šachmātovs ir valodnieciski pētījuši baltu tautu seno mītņi, bet archaiologi ar izrakumiem. Viņi ir nākuši pie ļoti interesantiem slēdzieniem.

Prof. Fr. Balodis un citi latviešu archaiologi konstatē, ka latviešu tauta savas valsts dienvidus daļu ir apdzīvojuši jau 3—3500 gadus. Bet Pliskavas un baltkrievu muzeji liecina, ka baltu tautu senās mantas izrakumos ir atrastas daudz tālāk uz dienvidiem un rītiem. Tagadējā Pleskavas guberņā tālu iekšā sniedzas Latviešu valsts Abrienes robežas, Astrava un Opočka bijušas latviešu pilsetas. Tā tad mūsu tautu ieņemtā territōrija ir bijusi daudz lielāka.

Leišu zinātnieks Buga ir izpētījis daudzus tūkstošus vietu vārdu dienvidos no tagadējās Lietavas un nācis pie slēdziena, ka balti ir kādreiz dzīvojuši arī Minskas, Pinskas un Smoļenskas apgabalā, kur vecie vietu vārdi ir baltiski. Izceļotāji uz citurieni bieži vien ņem līdz savas agrākās vietas nosaukumu. Tā franču Orleānas izceļotāji ir nodibinājuši Jaunorleānu Amerikā, angļi Ņujorku, Latvijas alūksnieši jauno Alūksni Sibīrijā. Bet tie latviešu cilts ļaudis, kas mituši Minskas-Pinskas apgabalā uz Gaujas un Vijas upēm (nosaucot viņas tagadējā lat-

viešu valodā), pārceļojuši uz ziemeļiem, un arī tur divas upes nosaukuši par Gauju un Vijū.

Antīķu vēsturnieks Hērodots piemin, ka Skitu līdzenumā ir milzīgs ezers un aiz tā dzīvo neuru tauta. — Prof. P. Šmits domā, ka šie neuri ir balta tauta. Varbūt viņi saukušies upes Neris vārdā, varbūt arī aiz citiem iemesliem.

Mēs zinām, ka baltu cilts galalati, kas bijusi ļoti spēcīga, ir dzīvojusi apgabalā starp Maskavu, Tveŗu un Vitebsku, apmēram uz Prokvas upes. Bet vācu pētnieks Fasmers, pētot vietu vārdus, ir nācis pie slēdziena, ka Dņepra un Oka ir bijušas senās baltu tautu upes. Viņš te vietu nosaukumos atradis apmēram simts baltu valodas vārdu. Oka — ir baltu aka; Upa — upe; Ula — ola, bet Ugra ir tas pats vārds, kas Ogre. Daži ir atraduši latviešu vārdus Oloņeckas gubernā; es gribu ticēt, ka tur ir latviešu vietu vārdi, bet viņus ir devuši kara gūstekņi, kas tur noņemti krievu kaŗos ar Livoniju.

Ka baltu tautu izplatība ir bijusi daudz tālāk uz rītiem un dienvidiem no tagadējās mītnes, liecina arī latviešu un somu cilšu valodas salīdzināšana. Kādreiz mordvini (Volgas tauta) un čeremisi ir, laikam, dzīvojuši vairāk uz vakariem un bijuši latviešu tautas kaimiņi. To liecina tas, ka mordvinu valodā ir latviešu vārdi, piem.: jumis, mugura, siksna, tāss. Caur mordviniem un čeremisiem, daži latviešu vārdi pārgājuši pat uz Sibīrijas tungusiem un burjatiem.

No augšējā apskata mēs redzam, ka līdz Kristus dzimšanai baltu tautas ir apdzīvojušas vai nu pilnīgi, vai daļai Prūsiju, žemaitiju, Kurzemi, Zemgali, Sēliju, Tālavu-Latgali; tad Viļņas, Graudņas, Suvalku, Pīniskas, Mīniskas, Vitebskas, Smoļenskas, Černigovas, Orlas, Kalugas, Maskavas un Tveŗas apgabalus. Stingras robežas te novilkta grūti. Tas ir apgabals, kur šodien varētu mītināties milzīga lielvalsts. Kad krievi vēl nebija parādījušies, tad baltu tautu dienvidus kaimiņi bija skīti, bet rītu un ziemeļu kaimiņi — somi. Šai laikā latvieši ir stāvējuši uz augstāka kultūras stāvokļa, ir cīnījušies ar mezonīgajiem skītiem un somu ciltīm, devuši citiem dāu-

dzus savas valodas vārdus, kā to atzīst paši somu pētnieki.

Tad notiek mūsu tautas sakaušana, slavi iznīcina jatvingus un galalatus, bet jaucoties ar baltu un somu ciltīm, rodas krievu tauta. Baltu teritorijas lielo daļu sagrābj slavi, mūs atstumjot ziemeļu mežos, cīņai ar somiem. Prūšus sakauj germāni.

Pēc tūkstoš gadiem mēs redzam baltu tautu zemes stipri sašaurinātas. Latvieši ir atspieduši somus un igauņus, bet viņu dienvidu robežas iet krietni aiz Sienupes, aiz Sebežas un Disnas, vēl tikai gadu simteni atpakaļ latvieši dzīvoja krietni vien uz dienvidiem no tagadējās Latvijas robežas. Sēlija pirms tūkstoš gadiem bija daudz platāka zeme un Daugavpils apkārtnē bija skaidri latvisks apgabals. Ap tūkstošo gadu pēc Kristus arī kuršu robežas ir daudz lielākas. Kuršu galvas pilsēta Apule taču nevarēja būt valsts malā, bet šodien viņa atrodas Lietavas valstī, pie Skodas. Pirmais kuršu bīskaps noietās Mēmelē, tīri kursiskā apgabalā. Arī vārds Mēmele (mēmā, klusā upe) ir latviešu vārds. No tā redzams ka apgabals no Apules uz Mēmeli un tālāk gar jūras krastu ir bijis kursisks. Ir liecinājumi, ka kurši kādreiz gar jūras krastu ir dzīvojuši līdz pat Dānkai. Tagadējā leišu-vācu strīdū vācu publicisti aizrāda leišiem, ka Mēmele ir senais kuršu — latviešu apgabals. Arī Zemgales robeža ir bijusi vairāk uz dienvidiem, jo pie Žagares atradās zemgaļu pils.

Un vēl pēc tūkstoš gadiem mēs latviešus atrodam tikai savas tagadējās valsts robežās, bet šajās robežās dzīvo arī daudz cittautiešu. Lietava ir pazaudējusi milzīgus apgabalus un uz viņas drupām radusies jauna gudu tauta. Galalati, jatvingi un prūši ir iznīcināti līdz beidzamam vīram tos apkaujot vai pārtautojot. Tas ir milzīgs mūsu varenuma kritums.

Trīs reizes Dievs tas Kungs ir mūs saucis uz vēstures skatuves. Aiz divi tūkstoši gadiem mēs esam bijuši vakaru sargi pret skitiem un somiem, un kultūras nesēji austrumos. Aiz septiņiem gadu simteņiem Lietava un Livonija bija vakaru sargs pret tatāriem. Un tagad mēs atkal esam sargājuši vakarus pret mežonīgo chaosu,

kas nāca atkal no rītiem. Mēs esam augšāmcēlušies kā sēta, kas aeroplānu laikmetā atšķir divus milzeņus no lielas sadursmes. Ja baltu ciltis pirms diviem gadu tūkstošiem parādītu vienību un kultūras garu, tad mēs šodien varētu runāt par baltu valsti, kā par pasaules imperiju, kas valdītu Krievijas vietā. Šai fantazijā ir dziļa patiesība.

Nevar būt, ka mēs esam tādi nelaimes putni, ka divu tūkstošu gados vienmēr būtu nelaimējies. Mūsos pašos vajaga meklēt kaut ko tādu, kas mūs ir kavējis noorganizēt lielu valsti. Par baltu tautu sensenām gaitām vēsture maz ko runā, bet mēs varam uzminēt, kāpēc baltu tautu vēsturē ir tik maz lielu vilcienu, ja atskaita Lietavu un Prūsijas kādu periodu. Mēs esam bijuši nesatīcīgas ciltis, kas savstarpēji cīnījušās un izšķiedušas savus spēkus līdz tam, ka ārējie ienaidnieki ar milzīgu pārspēku ir mūs iznīcinājuši. Ir tiesa, ka tajos feodālisma laikos visā Eiropā bija mazas valstiņas, bet Eiropā tomēr mazās valstis ir tikušas apvienotas vienā lielā karaļa valstī, kas kopo visu tautu. Mums nav ne vismazāko ziņu, ka arī baltiem ir bijuši karaļi, kas visu apvieno, izņemot Lietavu un vienu epizodi ar prūšiem.

Bet arī Lietuvai ir bijis ārkārtīgi grūti nodibināt savu valsti un to uzturēt, jo pret nācījas vadoni arvienu ir dumpojušies pašu kuningi. Lietavas valsts sākumā varēja nostiprināties tikai tāpēc, ka visgrūtākā brīdī Mindaugs atrada atbalstu Rīgas ordeņmeistrā. Un visa Lietavas valsts vēsture ir gandrīz nepārtraukta cīņa ar simtiem kara gājienu, kur bija jākaujas ne tikai pret ārējiem ienaidniekiem, bet arī pret savējiem. Lietavas vēsture ir gandrīz nepārtraukts brāļu karš, kas ir apstājies tikai aiz bailēm pret vislielāko varu. Lietava ir bijusi laimīga, ja viņai gadījušies īsti vadoņi. Šis savstarpējās cīņas noveda pie valsts pievienošanas Polijai.

Latviešu karaļa, visu apvienotāja, Senlatvijā mēs nemaz nepazīstam. Kad latvieši gandrīz labprātīgi pieņēma archibīskapa virsvadonību, viņiem bija ļoti daudz valstu, kas viena otru neatbalstīja. Pat Zemgale ne labprāt gribēja panest Vestarda varu. Latviešu ciltis nebija veidojušas vienotu tautu un Cēsu latvieši palīdzēja orde-

nim iekarojot Mežotni. Šī sašķeltība un nevienošānās latviešiem maksāja ļoti dārgi: viņi krita nebrīvībā uz tūkstoš gadiem, jo Latvijas rītus bija spaidījusi un iekarojusi vikingu-krievu valsts.

Arī prūšiem negāja labāk. Tie bija savstarpējos karošos. Tad gadījās teiksmains vīrs Videvuds (Vaidevuds), kas prata prūšus apvienot. Vēsturnieks Kajelovics, arī krievu Karamzins stāsta par teiksmaino, iespaidīgo sirmgalvi Videvudu, kas sasaucis prūšus, aistus, feņņus, pat allanus un ar visiem noslēdzis mieru. Videvuds devis likumus un nodibinājis reliģiju, viņš ir bijis prūšu Mozus, par ko baltu tautas ir sapņojušas tūkstošus gadus. Šis ir visgaišākais brīdis baltu tautu vēsturē.

Kad 19. gadu simtenī latvieši sāka nākt pie savas nacionālās pašapziņas, paši pirmie latviešu rakstnieki pārmeta saviem tautas brāļiem savstarpēju apkaŗošanos. Svešie, valdīdami pār latviešiem, ir priecājušies, ka tie savstarpēji apkaŗojas, ka strīdīga daba bija tikusi par latviešu netikumu. Par latvieti mēdza teikt, ka tas mīl tiesāties un iet — līdz senātam. Latvietim viegli atrūkstot tādi vārdi no mēles, kas aizvaino citu. Tāpēc viens no pirmiem latviešu inteliģentiem Juris Neikens latviešu melnesību, strīdus, apmelojumus, apsūdzības uzskata par vienu no lielākiem latviešu netikumiem.

Tikko dibinājās pirmās latviešu biedrības, kad sākās arī savstarpēja apkaŗošānās biedrībās. Rīgas Latviešu biedrībā bija divas partijas: saimnieciskā un literāti. Šī biedrība nestāvēja sevišķi labās attiecībās ar Jelgavas Latviešu biedrību un Māteru Juris bija pretinieks abām. Arī Krišjāņa Valdemāra grupa ne sevišķi simpātizēja Rīgas Latviešu biedrībai. Tikai Krišjānis Kalniņš spēja uz kādu laiku visus apvienot, bet tas jau bija nacionālas atmodas visskaļākā sajūsmas laikā.

Pēc tam, kad modās sociālisma kustība Latvijā, visa zeme ir pārvērtusies par savstarpēji naidīgu salu. Kas gan būtu ko apkaŗoties tur, kur visi ir nebrīvi, bet 40 gadus no vietas naidis tika pasludināts kā faktors, kas ved latviešus uz labāku nākotni. Nacionālistu toreiz uzskatīja par savādnieku, kas grib stāvēt par visas tautas lietu, jo visas tautas apvienošanos atzina par nevēlamu un ne-

iespējamu lietu: vajadzēja pie varas nākt vienai šķirai un valdīt.

Kad bija jāizkaro vissvētākais, pat tad latvieši nevarēja vienoties. Kad sīta vēsturīgā 1918. gada 18. novembra stunda, arī ne tad visas grupas dedzīgi apvienojās, bet sociālisti paziņoja, ka stāvēs par tautas padomi par tik, par cik... Jaunajai pagaidu valdībai vajadzēja karot ar pašu sarkaniem strēlniekiem, kas līdz ar svešas zemes karaspēku lauzās iekšā. Tas bija traģisks brīdis — brāļu karš, lai nomāktu nacionālo Latviju.

Cik tālu vien sniedzās mūsu atmiņa, visas avīzes ir pilnas ar runām, ka latviešiem vajaga vienprātības, bet tikpat daudz ir naida kurināšanas runu. Gandrīz katrā sapulcē, katrā goda mielastā bija aicinājums uz vienprātību, uz apvienošanos ap vienu vadoni. Vadoņa vajaga pagastam, draudzei, pilsētai, biedrībai, tautai. Bet mūsu zemē bija tik maz padošanās kopējam vadonim, ka nodibinājās daudzi tūkstoši biedrību. Mēs arvien liedzām cieņu citam un vienību nepadām. Tas bija vai nu tāpēc, ka mūsu tauta bija nesavaldīga, vai arī, ka mums trūka īstu vadoņu ar burvīgumu, ar dvēseles varu, kam citi padodas.

Kad atnāca parlamenta laiki, sākumā daudzi domāja, ka saeimā ir partiju par daudz tāpēc, ka vecie mīl lieki strīdēties, bet viss labi beigsies, ja lielās partijas spēs visas apvienot. Tomēr lielās partijas dīka un radās jaunas klāt. Jaunā paaudze, nākdama politiskā dzīvē, neienes nekādas labošanās. Kas gribēja tikt uz augšu, viņš necentās galvu liekt lielu autoritātu priekšā, bet ar jaunu partiju uzreiz gribēja uzlēkt kā jauna zvaigzne. Tā mūsu saeimā bija reprezentētas apm. 25 partijas, bet pie durvīm gaidīja 84, kas bija reģistrējušās, bet nebija iedabūjušas neviena kandidāta. Kamēr pastāv parlamentu vēsture, nekad un nekur nav redzēts un dzirdēts tāds politisks diletantisms. Latvieši var visas pasaules priekšā lepoties ar daudzām lietām, bet politikā viņiem bija pati beidzamā vieta. Viņi arvien vēl bija vēstures pārpratumš. Tās visas ir sen dzirdētas, sen teiktas lietas, bet viņām ir ārkārtēja nozīme. Viņas izceļ Vienības valsts nozīmi.

Jaunās latviešu tautas isā vēsture liecināja, ka mēs pēc mūžu ciešanām savās dvēselēs maz esam pārauguši. Kur bija kopā divi latvieši, viņi par trešo runāja jaunu un savstarpējās cīņās viņi aizmirsa visas Latvijas lietu. Latvieši bija aizmirsuši, ka savā pagātnē tie ir bijuši daļa no cilšu kopas, kas varētu būt pasaules imperijas valdniece. Sveštautieši mūs novēroja un redzēja mūsu raksturā daudz sliktā, daudzi mūs uzskatīja tikai par trešās šķiras ļaudīm, kas spējīgi tikai klausīt un strādāt. Šiem novērotājiem bija nedaudz taisnības, bet tikai nedaudz.

Mūsu dvēselēs bija arī kas ļoti lielisks, mums pat bija tieksme uz lielo, grandiozo, it kā mēs būtu reiz bijuši milzīgu izplatījumu valdnieki. Kā jau redzējām, to bija novērojuši arī daudzi mūsu draugi un domāja, ka mēs nesam sliktā tauta, rusoanieši mūsos redzēja pat parauga tautu.

Un kad tagad ir atnākusi vienības valsts, un latvieši ir sacementēti viena Vadoņa padotībā, tad mēs ar pilnu apziņu un iekšējām dvēseles trīsām liecinām, ka šī vienība ir taisni tas, kas mums visvairāk trūcis gadu tūkstošos. Vēl vairāk — mēs esam apvienojuši trīs valstis, trīs ciltis, kas kādreiz bijušas savstarpējās cīņās. Šis laiks ir tik liels, ka tāds viņš ir bijis tikai dažos Lietavas vēstures momentos un pie prūšu Videvūda. Simtas paaudzes ir slāpušas pēc latviešu vienības un nav to panākušas, daudzas paaudzes ir sapņojušas par legendāro Videvūdu, kas apdziedāts dziesmās! Un nu beidzot mums ir atkal atnākuši Videvūda laiki, jo vienību mūsu tauta ieguvusi gandrīz savstarpējās piekrišanas ceļā. Mums ir atnākuši savstarpējās draudzības, savstarpējās cieņas laiki, respektējot Vadoni un vadonību.

Ja divu gadu tūkstošu laikā mums ir daudz neizdošanās un mūsu raksturs stipri pie tam vainīgs, tad Vienības valsts ir jāatzīst par nacionālu valsts formu, kas radīta latviešu dvēseles pāraudzēšanai. Mūsu asinis jāpārnes citādā sociālā klimatā un mācību izgājuši mēs varam citādi būt.

Cīņā ar mežonīgiem cilvēku ēdējiem un mežonīgiem skiatiem, mums pašiem aiz diviem gadu tūkstošiem vaja-

dzēja skeptiskas dvēseles un nikna cīņas gara. Padotības stāvoklī gandrīz tūkstošus gadus mums atkal vajadzēja skepses. Šī skepse bija vajadzīga kā duncis cīņai pret svešiem, bet šodien mūsu dvēseles ir jāatbrūno, lai mēs to negrieztu arī pret sevi.

Lūk, kāpēc vienības valstij ir liela vēsturiska un filozofiska jēga. Viņa nav un nedrīkst būt pārejas parādība. Vienība mūs izaudzēs uz lieliem darbiem. Šai valsts formai vajaga palikt, audzēt latviešus un vest uz radošo darbu gadu simteņos.

1935.

Dieva kokle.

Viens no pirmajiem nacionālisma apustuļiem, latviešu draugs filozofs J. Herders saka, ka visas nācijas Dieva rokās ir kā varena kokle, kurā katra tauta ir atsevišķa stīga un Dievs uz šīs kokles spēlē. Ir stīgas, ko iemīlējis pats Dievs, un viņš ilgi skandina uz tām, skandina skaisti un vareni, bet citas stīgas iestrinkšas reti un vēl citas lielais Koklētājs glabā rezervē lieliem notikumiem. Kad kāda stīga koklē ir sarūsējusi un pārtrūkst, tai vietā uzvelk jaunu stīgu.

Gadu tūkstoti skaisti bija skanējusi mūsu latviešu cilšu stīga, bet tad viņa bija stāvējusi dikā, aizmirsta, ilgus, ilgus gadus, viņa bija sākusi pat rūsēt. Tad atkal cēlās latviešu cēlākie ļaudis un spodrināja savu stīgu. Un lielajā pasaules karā, lielgabalu pārkonā, degošo Latvijas pilsētu un lauku māju dūmos notika brīnums, tīrskanīga iedziedājās latviešu stīga visvarenā Dieva tautu koklē. Kopš tā oriža stīgas toni dzird visā pasaulē.

Šodien atkal skan mūsu stīga pāri visai planētai. Svešu galvas pilsētu sarīkojumos dzird runas par latviešu vēsturi, cīņām un sasniegumiem. Tur ar lepnumu runā par mūsu valsti un tautu; tur dzied dziesmas, ko latvieši sacerējuši. Gan pie skala uguns, gan kultūras ērtībās, un citu valstu radiofoni Latvijas un latviešu vārdu vēsta visai pasaulei. Latviešu skaņās noklausās gan karaļi un prezidenti, gan vienkārši darba ļaudis. Noklausās kā latviešu goda dienā latviešu stīga skan.

Ko gan latviešu stīga dzied? Dieva kokle šodien skandina dziesmu par mūsu tēvijas skaistumu. Mēs dzīvojam brīnišķā ziemeļnieciskā zemē, kur liels lauku mirdzums un mežu kuplums, pār kuŗu mākoņi ceļas kā milzu kalni, sūtīdami savas ēnas pāri zemes plašumam. Ziemas un vasaras mainās kā debesu brīnums, baltās naktis vijas ar rudņū aklumu un ziemas balto segu. Zila dūmaka kā liegi

spārni ietin mūsu zemi, appūstu ar jūras silto dvasu. Kalni un lejas, ezeri un upes pauž dzimtenes lielo skaistumu, kuŗa priekšā dienvidnieks apstājas izbrīnu pilnām acīm. Mēs neesam nekādi pabērņi, mums ir brīnišķi skaista māte — dzimtene. Nekur ļaudis nav pieķērušies dabai ar tādu dedzību, kā ziemeļu plašajās zemēs, kur var īstu brīvību just. Paklausāties mūsu jaunekļu dziesmās, kā viņi dzied par tēva zemes svētumu, par Gauju un Daugavu, par birzēm rotātu Gaiziņu, kas mirdz saules sudrabā. Ir vērts šo tēviņu mīlēt ar visu savu sirds dedzību.

Latviešu stīga skandina par brīvību, kas bija zudusi ilgus gadu simteņus. Tikai ganu zēni pasakās stāstīja par karaļvalsts iegūšanu, par troņa iemantošanu. Gadu simteņi ir pilni latviešu slāpēm pēc brīvības, pilni ar uztraukumu un karoga meklējumiem. Tūkstoši latviešu ir atdevuši dzīvības par brīvību, tūkstoši ir sūtīti trimdā un mesti cietumā. Un latviešu tauta ar pateicīgām sirdīm piemin tos, kas mums brīvību nesuši. Kā smagas pielijušas egles dziesma ir stāsts par ilgiem gadu simteņiem, un varonības gars ir atkal cēlis zilos gaisos latviešu brīvo karogu.

Varonīgi bijuši mūsu dēli lielā cīņu laikā ar lielu gribu uzupurēties. Tie cīnījušies ar divām lielvalstīm un vēl pašu maldos novestiem spēkiem un panākuši goda pilnu mieru. Mūsu tauta ir skaldīta un malta, lielos likteņa orkānos aizpūsta kā rudens lapas, līdz pat Klusā un Ledus okeana krastiem, bet gūstekņi smakuši ogļu vakaros raudzījušies uz dzimtenes pusi. Nabadzīgi gērbtas sievas skrandās tinušas savus dārgumus, savus bērnus un tūkstoši un atkal tūkstoši kājām kā bēgļi atgriezušies dzimtenē. Pēc grūtām cīņām svešie ir aizgājuši no mūsu zemes. Gala iznākumā mums ir brīva tēvija, bet ceturtā daļa tautas klupusi kapa bedrē un apgabalā no Reinas līdz Klusajam okeanam trūd latviešu kauli.

Dieva kokle dzied par latviešu darbu. Mēs atradām zemi izpostītu un izlaupītu. Latviešu tauta pa astoņpadsmit gadiem ir sacēlusi daudzus simtus tūkstošus jaunu ēku, uzcēlusi fabrikas un pilsētas. Mūsu kultūra, universitāte, skolas, opera, teātri, mūzeji, visas tautas kopējām pūlēm

sasniegusi augstumu, par ko pat sapņot bija pārdroši pirms divdesmit pieciem gadiem. Ir strādāts, tiešām daudz ir strādāts un tauta ir rādījusi labas sekmes.

Kad nāca vienības valsts laiki, mūsu tauta ir sapratusi šīs valsts lielo nozīmi un kalpo tēvijai un Vadonim ar paklausību. Vadonis ir spējis un pratis mūsu tautā atraisīt sirdis un rokas, un viņa ziedo sabiedriskiem mērķiem kā reti kādā valstī. Valsts aizsardzība, aizsargi, skolas un sabiedriski pasākumi saņēmuši tautas ziedojumus kā vēl nevienā laikā, kamēr pastāv latviešu tauta. Likteņa smēdē kausētā latviešu stīga tikusi daiļskanīga un šodien skan kā zelts, kaut arī mēs tik ilgi esam nēsājuši līdz savu velnu.

Dieva kokle dzied, ka visas tautas ir Dieva radītas, ka tā ir bijusi Viņa augstā griba izteikt ar katru tautu kādu savu domu un uzdot šai tautai savu misiju. Savas valsts atdzimšanā, mēs pateicamies Dievam par augsto dāvanu, lai mēs katrs apzināties, ka mums visi ir uzdots katram nopietns uzdevums, kā valsts vadītājiem, tā intelīģencei un vienkāršai tautai. Lai mēs apzināties, ka mēs kopīgi esam atbildīgi par visu tautu, par to, ko mēs darām, un ko nedarām.

Mēs dzīvi apzināties, ka esam īpatnēja tauta. Gadu simteņu pārdzīvojumi snauž mūsu asinīs un kā vilki rūc jūtot svešu smaku. Tie saka, ka latvietis var uzticēties tikai latvietim, un mēs visi kopā esam brāļu tauta, kas gribam vienprātībā un satiecībā dzīvot. Un kas lai gan vēl dzīvāk izjūt savu brīvību un laimi dzīvot dzimtenē.

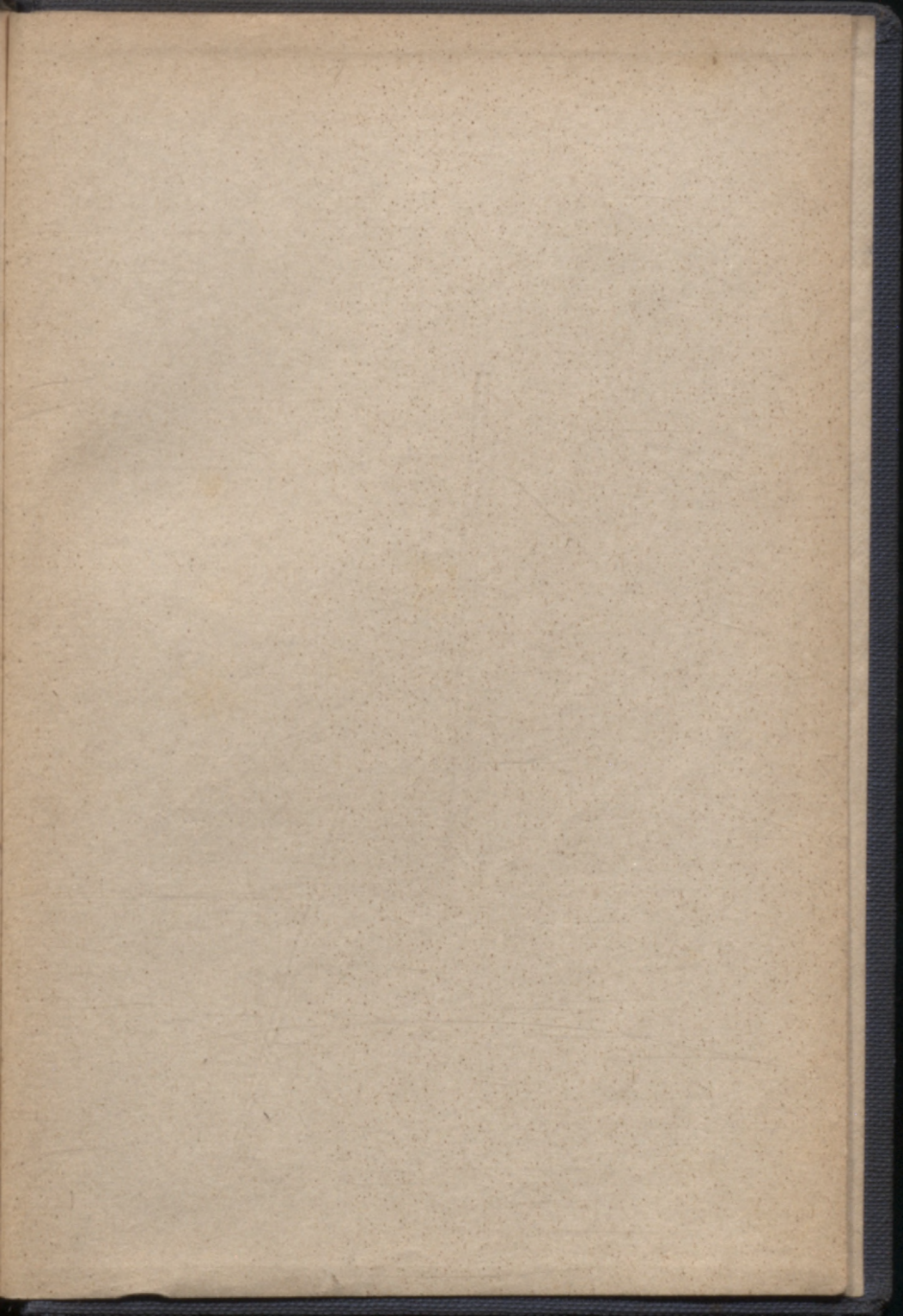
Simti tūkstoši latviešu lielajās cīņās ir aizgājuši bojā. Lielais sapņojums un cīņas ir nesuši ne tikai laimi, bet gandrīz vai tautas bojā eju. Visa Latvija ir milzīgi brāļu kapi. Ar smagu un pazemīgu sirdi mēs jūtam lielā sapņojuma postu, bet mūs spārno domas par jauno latvietību. Gadu desmitus mēs sēdējām nāvēs ēnā, gājām cietumos, trimdā. Beidzot nāca Dieva taisnība mūsu tautai. Mūsu sirds ir pateicības pilna.

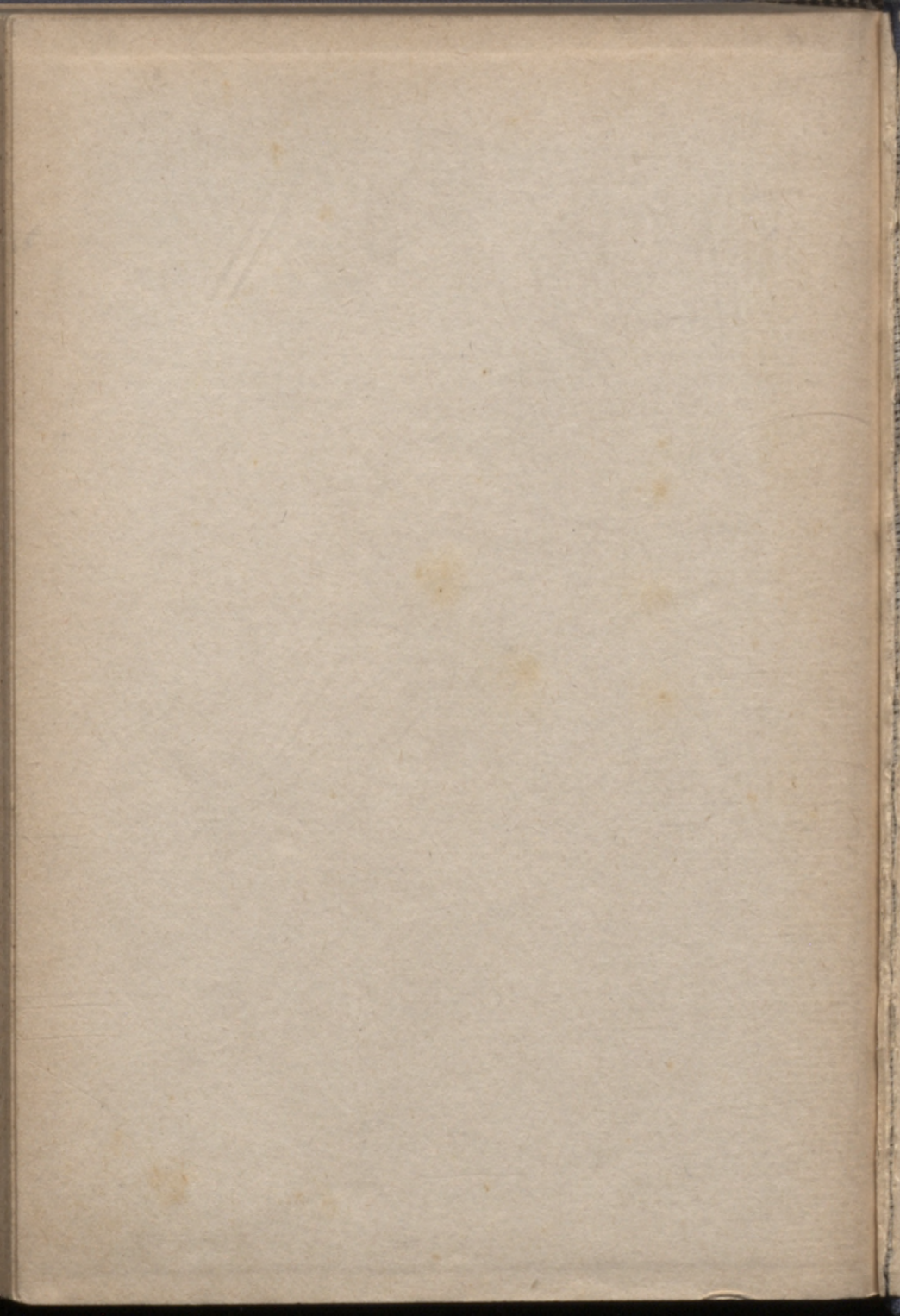
Skan latviešu stīga Dieva koklē, atkal skan! Mēs esam līdz sirds dibenam aizgrābti un pacilāti. Mēs esam ar pateicīgām sirdīm, ka varam šīs brīvības skaņas dzirdēt.

Saturs

Nosaukums	Senāk iespiests	Lpp.
Lielais sapņojums	Pirmiespiedums	3
Latviešu dižciltīgums	Latvju strēlnieki 1916.	8
Līgo	Lidums 1915. 24. jūn.	27
Esam sapņotāji	Lidums. 1916. 13. un 14. sept.	30
Ilgas pēc tāles	Jaunais Vārds. 1915. Nr. 53	36
Illūzijas un viņu nozīme	Lidums 1915. Nr. 96	40
Latvijas pavasara herbārijs	1915.—1917.	44
Stājaities rindā un gaidiet	Jaunais Vārds 1915. Nr. 23	51
Kalpības gars	Lidums 1915. Nr. 85	53
Vairāk cildenuma	J. Dienas Lapa 1914. Nr. 151	60
Ex oriente lux	Lidums 1914. Nr. 176	64
Apziņa mūs dara brīvus	Lidums 1915. Nr. 220	69
Latviešu prieks ir atļauts	Lidums 1915. Nr. 181	72
Bēgļu psiholoģija	Lidums 1915. Nr. 215	74
Revolūcijas progress	Pirmiespiedums 1917.	77
Viduslaiki	Lidums 1917. 17. sept.	80
Murgos	Lidums 1917. Nr. 201	86
Jaunam garam dzimstot	Lidums 1916. Nr. 117	90
Latvija mijkrēsli	Brošūra 1917.	93
Nacionālā disciplīna	Lidums 1917. Nr. 22	106
Kaŗa filozofija	Jaunais Vārds 1915. Nr. 25—39	113
Latvijas priekšparlaments	Brīvā Zeme 1927.	129
Daiļes oleandru birzis	Pirmiespiedums	136
Dionīss deĶo	Pirmiespiedums	143
Latviešu karogs	Burtnieks 1931.	146
Svešnieks savā zemē	Pirmiespiedums	151
Tautu pašnoteikšanās	Pirmiespiedums	164
No pelnrušķītes par valdnieci	J. Ziņas 1918.	169
Latvija zvaigznēs	Burtnieks 1929.	172
Varoņu laiks	1922.	187
Pēc sarkanā terrōra	Zemgalietis 1919.	190
Nekrologa vietā	Zemgalietis 1919.	192.
Sniedziet palīdzību Rīgai	Uzsaukums 1919.	194
Kurzemes idile	Zemgalietis 1919.	196
Valstiskās augšāmcelšanās	Zemgalietis 1919. Nr. 58—63	199
Pret cinismu	Pirmiespiedums	206
Latvju sarkanie strēlnieki	Pirmiespiedums	211
Nervōzais laikmets	1928.	220
Negausība politikā	1928.	224
Saimnieciskais romantisms	1929.	228

Nosaukums,	Senāk iespiests.	Lpp.
Latviešu brīvības sapņi un zviedri	1929.	233
Varas vīns	1921.	238
Garīgās dzimtbūšanas atcel- šana	1928.	247
Kungu dzīves gudrība	1932.	252
Jaunais gars	1932.	256
Nacionāli ipatnējais	1932.	259
Latvju dvēsele	Pirmiespiedums	278
No princeses par ubadzi	Pirmiespiedums	287
Latviskā civilizācija	Pirmiespiedums	304
Baltu tautu vēsture un vie- nība	Sējējs 1936.	307
Dieva kokle	Rīts 1937.	316

[0,30]

[5-1]

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

030618272

Уч. СССР

